

Марина М. Николић, Светлана М. Слијепчевић Бјеливук

СРПСКИ ЈАВНИ ДИСКУРС У ПАНДЕМИЈИ

INSTITUTE FOR THE SERBIAN LANGUAGE OF SASA
Monographs 33

Marina M. Nikolić, Svetlana M. Slijepčević Bjelivuk

SERBIAN PUBLIC DISCOURSE
DURING THE PANDEMIC

BELGRADE
2022

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ
Монографије 33

Марина М. Николић, Светлана М. Слијепчевић Бјеливук

СРПСКИ ЈАВНИ ДИСКУРС
У ПАНДЕМИЈИ

БЕОГРАД
2022

Едиција *Монографије*

Књига 33

Марина Николић, Светлана Слијепчевић Бјеливук

СРПСКИ ЈАВНИ ДИСКУРС У ПАНДЕМИЈИ

Издаје

Институт за српски језик САНУ, Кнеза Михаила 36, Београд

За издавача

Др Софија Милорадовић

директор Института за српски језик САНУ

Уредник серије

Др Владан Јовановић

Рецензенти

Проф. др Милош Ковачевић

Проф. др Ана Јањушевић Оливери

Проф. др Страхиња Степанов

Др Ђорђе Оташевић

Лектура и коректура

Мср Јована Иваниш

Књига је прихваћена за штампу на седници Научног већа Института за српски језик САНУ одржаној 24. 6. 2022. године и на седници Наставно-научног већа Филозофског факултета Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици одржаној 23. 6. 2022. године.

Компјутерска њријрема

Давор Палчић

Ликовно решење корица

Лепосава Кнежевић, Чигоја штампа

Штампа

Planeta print, Виноградски венац бр. 9, Београд

Тираж: 300

ISBN-978-86-82873-85-3

© Институт за српски језик САНУ, 2022.

Ову књигу финансирало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије према Уговору број 451-03-68/2020-14/200174, који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ.

САДРЖАЈ

Реч аутора	7
1. Увод	9
2. Теоријско-методолошки оквир	15
2.1. Предмет истраживања	15
2.2. Циљеви	16
2.3. Корпус	18
2.4. Преглед значајнијих истраживања	23
2.5. Теоријско-методолошки оквир примењен у раду	30
3. Речник	35
3.1. Лексичке карактеристике српског јавног дискурса у периоду пандемије	35
3.2. О терминолошкој лексици (и њеном односу према нетерминолошкој лексици)	37
3.3. Нове речи и изрази	43
3.4. Творбени аспект	53
3.5. Порекло	62
3.6. Правописни аспект	66
3.7. Нови социјални фемининативи	73
4. Лудички карактер дискурса	81
5. Метафоре у јавном дискурсу у пандемији	95
6. Манипулативне и персуазивне стратегије у јавном дискурсу	123
6.1. Поларизација у дискурсу	127
6.2. (Не)видљиви људи	132
6.3. Усм(ер)ено наређивање и формулисање мера	139
6.4. Обраћање, ословљавање, интимизација	144
7. Закључак	155
Извори, речници, веб-сајтови	165
Цитирана литература	167
Ауторски регистар	177
Регистар појмова	181
Мали речник ковида	187
Serbian public discourse during the pandemic	205
Сербский публичный дискурс в пандемии	207
О ауторима	209

РЕЧ АУТОРА

„Пандемија није реч коју користимо олако или безбрижно. Ова реч, уколико се злоупотреби, може изазвати неразуман страх или неоправдано прихватање да је борба готова, што води до непотребне патње и смрти“, речи су званичника Светске здравствене организације Тедроса Адханома Гебрејесуса, приликом проглашења пандемије. Пандемија, болест, страх, паника, смрт, злоупотреба, борба – у питању су кључне речи, речи које су обележиле читав јавни дискурс од новембра 2019. до данас. Ова књига бави се карактеристикама јавног дискурса на материјалу српског језика у периоду пандемије ковида 19. Поред тога што доноси основне одлике јавног дискурса (нове речи, нове изразе, онеобичавања постојећих језичко-стилских средстава, њихову употребу у манипулативне и убеђивачке сврхе и сл.), ово истраживање одговара и на питања као што су: како се друштвена моћ појединца и групе одражава у (кризном) дискурсу, како поларизација друштва, очитована у језику, утиче на одлуке појединца и какве интерпретације јавни дискурс нуди, које су то имплицитне поруке које реципијенти декодирају захваљујући заједничком друштвеном контексту, али различитим друштвеним улогама.

Ово истраживање резултат је двогодишњег рада на речницима који се тичу периода пандемије (*Речник њојмова из њериода еџидемије ковида*, *Речник ковида (џтемајски и асоцијативни)*), а затим и коауторских истраживања нових речи и општих одлика јавног дискурса на почетку пандемије (Слијепчевић Бјеливук, Николић 2021, Слијепчевић Бјеливук 2022).

Ауторке се најискреније захваљују рецензентима проф. др Милошу Ковачевићу, проф. др Ани Јањушевић Оливери, проф. др Страхињи Степанову и др Ђорђу Оташевићу, који су својим сугестијама учинили да ова књига буде квалитетнија.

Марина Николић
Светлана Слијепчевић Бјеливук

1. УВОД

Крајем марта 2020. године, у време ванредног стања, које је на територији Републике Србије проглашено 15. марта, др Предраг Кон, члан Кризног штаба за сузбијање заразних болести,¹ током конференције за штампу, на питање новинара да ли се струка пита за увођење мера против вируса, одговорио је да „на стручњацима јесу препоруке мере“, али да „власт доноси одлуке“, те додао следеће: „Ова ситуација је изазов за све нас, ми смо у једном рату, ово јесте ратно стање, ја сам војни епидемиолог, као мајор сам изашао из војске“^{2,3}. Довођење у везу сузбијање ширења вируса који изазива ковид 19 са ратним стањем (а често и борбом) коришћењем различитих метафора и метафоричких израза постаће доминантно обележје јавног дискурса у периоду пандемије. У конкретној изјави, укрштају се метафорички и неметафорички изрази: *рајно сјање* јесте метафорички употребљено како би се указало на ниво озбиљности ситуације, док је део изјаве *ја сам војни епидемиолог* нефигуративни, јер јесте у питању особа која је заиста тај посао и обављала. Ратни концепт овде се заснива и на лингвистичком и на нелингвистичком плану: у свом секундарном значењу лексема *рај* се у *Речнику српскога језика* Матице српске дефинише под квалификатором фиг.(уративно): „жестоки међусобни напади завађених страна, беспштедна борба свим средствима (осим оружја)“, док се нелингвисти-

¹ Влада Републике Србије 13. марта 2020. године донела је Закључак о образовању Кризног штаба за сузбијање заразне болести COVID-19 (скраћено Кризни штаб), а чланове тог штаба сачињавали су представници извршне власти (председница Владе, министри здравља, полиције, просвете, омладине и спорта, културе и информисања итд.) и представници одговарајуће струке (епидемиолози, вирусолози, микробиолози, пулмолози и др.).

² Доступно: <https://studiob.rs/predrag-kon-bolnica-na-sajmu-najbolje-resenje-drzave/>.

³ Примери у овој монографији дати су у оригиналу, без лекторских и коректорских интервенција. Сматрали смо да овакав приступ омогућава реалну слику о језичкој култури у српском јавном дискурсу, да пружа сведочанство о његовом стању у посматраном периоду, као и да будућим истраживачима може дати друге и другачије увиде (правописне пре свега).

чки удео огледа у чињеници да друштвени актер повезује своје лично стварно искуство из ратних прилика, поткрепљено јавности познатом биографијом, са тренутном ситуацијом.⁴ Већ се на основу овог једног примера с почетка пандемије могу уочити још неке појаве карактеристичне за (српски) дискурс у периоду пандемије: представљање људи, позивање на струку, поларизација, различити удео моћи у друштвеним улогама (у оквиру опозиција *ми* : *они*, појединац : колектив, струка : власт – „на стручњацима јесу препоруке мере“, „власт доноси одлуке“, „изазов за све нас“, „ми смо у једном рату“), као и реминисценције и алузије („као мајор сам изашао из војске“). Легитимизација моћи у датом примеру заснива се на уверењу (и поверењу) људи да лекар (епидемиолог) има довољно искуства, знања и вештина да да најбољу препоруку у конкретној ситуацији (убрзано ширење заразне болести). Моћ лекара додатно се учвршћује чињеницом да је постао део Кризног штаба, те да директно учествује у доношењу одлука носиоца власти.

Постављају се многа питања: Каква је функција овако формулисане изјаве, са свим поменутиим карактеристикама на различитим језичко-стилским (и дискурским) нивоима? Зашто је ова изјава ефектна? Какву моћ она има (ако је има)? И најупштеније: На који начин се остварује моћ у дискурсу пандемије и моћ дискурса пандемије?

Како је питање моћи централно питање критичке анализе дискурса (КАД), а неретко се истиче како она на основу ауторитета, статуса и утицаја омогућава појединцима (и институцијама) доминацију и контролу над подређеном групом (Machin, Maug 2012: 24), у овом истраживању водили смо се начелима пониклим управо из оваквог приступа, који испитује функционисање моћи у дискурсу. КАД посматра језик као средство конструисања друштвене стварности. Водећи лингвисти сматрају да је сваки дискурзивни догађај обликован ситуацијом, институцијом и друштвеном структуром, али и да је тај процес двосмеран – истовремено и сам дискурс трпи утицај ових трију обележја (Fairclough, Wodak 1997: 258). То су били разлози да се у овом раду из угла критичке анализе дискурса проучава српски јавни дискурс у време пандемије, изазване наглом појавом и ширењем болести ковид 19.

Пандемија ковида више од две године незаобилазна је тема у читавом свету, јер, осим што има огроман утицај на појединачно и колективно здравље људи, има велики утицај и на друштвено-политичке актив-

⁴ Проћи ће готово две године од ове изјаве и ратна терминологија у дискурсу пандемије почеће да јењава, а друштвено-политичке прилике у Русији и Украјини донеће парадокс да се стварна опасност од рата суфемизира изразима попут *војна ојерација*, *војна интјервенција* и сл.

ности и мења свакодневни живот људи. Промене и појаве узроковане ширењем ковида одразиле су се и на језик и очитују се на свим његовим нивоима (лексичком, синтаксичком, семантичком, прагматичком, правописном), о чему сведоче бројни радови, како на материјалу српског језика, тако и на материјалу других језика, нарочито енглеског, руског, турског и немачког (Ferrara et al. 2020; Alyeksyejeva et al. 2020; Thorne 2020a, 2020b; Katermina, Yachenko 2020; Bakhmat et al. 2021; Катермина, Липириди 2021; Буцева и др. 2021; Милутиновић 2020; Ђорђевић Белић 2021; Мишић Илић, Крстић 2021; Salama 2022; José Luzón 2022; Vilar-Lluch 2022; Pan, Chen 2022; Degani 2022; Ђordan, Maričić Mesarović 2020; Слијепчевић Бјеливук, Николић 2021; Николић, Слијепчевић Бјеливук, Новокмет 2021; Silaški, Đurović 2022 и др.). Велики број социолошких и социолингвистичких радова бави се темом манипулације, планског ширења погрешних информација у циљу узнемиравања и застрашивања, нарочито у средствима масовних медија, истичући при томе и ризик од наредних инфодемија⁵ (Ferrara et al. 2020). У истраживању рађеном на медијском дискурсу показано је да је у многим земљама ковид 19 представљен или као државни непријатељ или као хитно медицинско стање, које је даље мотивисало наратив личне одговорности и заштите јавног здравља (Papananoli, Kaniklidou 2022).

Због пандемијске кризе, у већини земаља дошло је, дакле, до нагле промене у јавним улогама: епидемиолози, инфектолози и други лекари добили су медијску пажњу, а њихов задатак поред информисања био је и усмеравање људи. Како би се криза превазишла, потребно је било осим благовремених и тачних информација дати и конкретне савете, упутства, препоруке. Јасно је да пандемија ковида 19 није само медицински феномен већ и политички, и социолошки, следствено и лингвистички. Лажне вести биле су измешане са правим информацијама, нарочито на друштвеним мрежама, што је реципијентима отежавало разликовање адекватних извора информација од неадекватних (De Rosa, Mannarini 2020: 9).

Медији су у почетку директно преносили конференције за новинаре (скраћено КЗН), путем којих су се грађанима обраћали лекари и политичари, а затим је тема ковида постепено улазила у друге новинарске жанрове. Новински чланци, информативне и тематске емисије посвећивали су пажњу различитим питањима у вези са пандемијом, да

⁵ Инфодемија (енг. *infodemia*) нова је реч и означава „превелику количину информација, углавном на интернету, које се тичу неког проблема чије је решење отежано“ (*Речник њојмова из њериода епидемије ковида*).

би на крају све рубрике – од друштва и политике до спорта, културе и забаве – биле преплављене овом темом.⁶ Медији тако играју кључну улогу у конструисању друштвене стварности.

У фокусу нашег истраживања нису само дискурзивне стратегије, већ и све новине које се очитују на лексичком и фразеолошком нивоу. Било је неопходно укључити и достигнућа когнитивнолингвистичке теорије о појмовној метафори која у оквиру КАД већ има разрађен начин анализе убеђивачког (и кризног) дискурса (нпр. Musolff 2016, 2022).

Циљеви рада тичу се анализа промена у речнику (лексици и фразеологији), уочавања и разрешавања правописних проблема у вези са новим речима и изразима, указивања на последице лексичких и других промена и појава, као и разматрања специфичности различитих стратегија у дискурсу пандемије, с посебним освртом на формулисање мера, именовање и представљање актера и група, као и других појава персуазивног и манипулативног карактера. Рад представља допринос широј слици глобалног утицаја пандемије ковид на језике узев у целини.⁷

⁶ Анализирајући наративе о болести и боловању у српском јавном дискурсу, Смиљана Ђорђевић Белић указује и на опште друштвено стање које поменути дискурс условљава: „Život u okolnostima krize izazvane pandemijom bolesti kovid 19 u svim je sferama dramatično izmenjen. To bi se stanje moglo definisati kao stanje zakočenosti života, budući da ga karakteriše osećaj produžene anksioznosti, opšte nesigurnosti, egzistencijalnog straha i neizvesnosti, odlaganja (pa i nemogućnosti) kreiranja dugoročnijih planova“ (Ђорђевић Белић 2021: 42).

⁷ Да је овакво истраживање у српском језику не само актуелно и научно провокативно него и нужно потребно показује и све већи број научних окупљања (конференција, вебинара и сл.), који за тему имају језик у време пандемије ковида 19. Један такав онлајн скуп одржао се у организацији Европске федерације националних института за језик (EFNIL), чији је придружени члан и Институт за српски језик САНУ, 30. септембра и 1. октобра 2020. године под називом *Језик у корона кризи (Language in the corona crisis)*. Представници института за језик из Холандије, Немачке, Хрватске, Аустралије, Естоније, Италије и Норвешке представили су промене у језику изазване пандемијом која је у току. Такође, више европских института досад је направило и онлајн речнике нових речи и израза који су се проширили у овим језицима од проглашења пандемије. Издвајамо *Нови речник корона пандемije* (нем. *Neuer Wortschatz rund um die Coronapandemie*) Института за немачки језик у Лајбницу (Leibniz-Institut für Deutsche Sprache), *Појмовник коронавируса* Института за хрватски језик и језикословље, затим дигитални речник одељења немачке академије у Берлину *Themenglossar zur COVID-19-Pandemie* (Berlin-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften), *Словарь русского языка коронавирусной эпохи* и др. У децембру 2020. године и на сајту Института за српски језик САНУ објављен је *Речник појмова из периода епидемије ковида* (на адреси: <http://www.isj.sanu.ac.rs/recnik-pojmova-iz-perioda-kovida>). Руски лингвисти направили су посебан пројекат, који обухвата *Речник руског језика у доба коронавируса* и

Језичка ситуација изазвана пандемијом (у српском, енглеском, руском, али и у другим језицима) редак је случај да у веома кратком периоду дође до навале нових речи, промене употребе већ постојећих, истовремене активације различитих творбених модела, различитих модела језичке игре – све то је очигледан пример језичког развитка и језичке динамике у потпуно концентрованој форми. Зато оваква језичка стихија, која се огледа у језику медија, као лингвопсихолошка реакција на пандемију ковида заслужује засебну, општу анализу с јасним циљем, а то је опис јавног дискурса у доба пандемије.

колективну монографију *Руски језик у доба коронавируса*, чему је претходила научна конференција *Неологизми у 2020. г.: језик у доба коронавируса*, одржана у Институту за лингвистичка истраживања РАН (у Петрограду) 1–2. децембра 2020. године. Што се ситуације код нас тиче, у јуну 2021. године у Новом Саду у организацији Српске академије наука и уметности и њенога огранка у Новом Саду организована је интердисциплинарна национална конференција под називом *Друштво ујркос њандемији*, где су признати стручњаци из области медицине, психологије, социологије, права, књижевности и језика тумачили појаву новог вируса из перспективе наука којима припадају. Затим, касније те године, 18. новембра, одржана је конференција у Нишу, у организацији нишког Огранка САНУ под насловом *Јавни говор Ниша у условима њандемије ковид-19*, где је из угла лингвиста представљен утицај пандемије на српски језик, готово на свим његовим нивоима (лексичком, граматичком, стилском, прагматичком и дискурсном).

2. ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР

2.1. Предмет истраживања

Светска здравствена организација упозорила је да неке државе нису довољно озбиљно схватиле епидемију корона вируса.

Из СЗО поручују да државе морају да се „супротставе претњи са којом се сви суочавамо“.

„Ово није вежба“, изјавио је директор СЗО Тедрос Адханом Гебрејесус.

„Ова епидемија је претња за сваку државу, богату или сиромашну“, додао је.

(BBCnews, Korona virus: Potvrđen prvi slučaj u Srbiji, još dvoje obolelih u Severnoj Makedoniji, 6. март 2020)

Чија реч треба да се слуша у кризи јавног здравља – лекара или политичара? Да ли су доктори у штабу обични саветодавци које су потчинили моћни политичари? Ко је кога у уторак издао – немедицински део медицински или лекари из штаба колеге у црвеној зони? Ово су нека од питања о којима полемише део стручне јавности након прекјучерашње седнице Кризног штаба и одлуке да – нема одлуке.

(Политика, *Има ли кризе у кризном штабу?*, 7. октобар 2021)

Државе, институције, организације, лекари и грађани Србије помно су пратили извештаје, саопштења и протоколе које је доносила Светска здравствена организација током трајања пандемије ковида 19, те у складу са њима заузимали ставове и доносили одлуке. Узме ли се у обзир Веберова дефиниција моћи: „Моћ се дефинира као способност појединца и институција да утјећу на понашање и животе других људи и/или да их контролирају“ (Webber 1998: 114, према Katnić Bakaršić 2012a: 17), може се уочити да је однос моћи међу друштвеним елитама (елитама моћи)⁸ у периоду

⁸ Под елитама моћи мисли се на мање групе друштвених актера који поседују одређену друштвену контролу, тако што одређују како ће се пласирати информације, ко има приступ медијима, знању итд. (Katnić Bakaršić 2012a: 30; Machin, Mayr 2012: 24).

пандемије био специфичан: медицинска струка, добивши део медијског простора, стекла је и политичку моћ какву досад није имала; политичка моћ мешала се са војном (при проглашењу ванредног стања), а контрола и управљање грађанима успостављали су се мешањем свих поменутих моћи. Ипак, постојала су и извесна колебања у погледу доминације, узрокована споља (на линији СЗО – медицинска струка у Републици Србији: *Светска здравствена организација ујозорила је да неке државе нису довољно озбиљно схватиле епидемију корона вируса*), али и изнутра (медицинска струка – власт у Републици Србији: *Чија реч треба да се слуша у кризи јавног здравља – лекара или политичара...*, 7. октобар 2021; проф. др Милош Марковић, имунолог, каже: „Дакле, вакцине су одлична тема о којој струка треба да расправља, односно да износи чињенице, дефинише неке информације за друге. Други, ван струке, треба да питају, добијају одговоре...“, РТС, 23. јануар 2021). Сви поменути друштвени фактори (глобални и локални) интегрални су део јавног дискурса.

Предмет овог истраживања јесте српски јавни дискурс у периоду пандемије ковида 19. Под јавним дискурсом подразумевамо посебну друштвену праксу реализовану помоћу вербалних и невербалних средстава у медијским (јавним) оквирима. У овом раду усмерени смо на друштвено (и тематски и временски) одређен дискурс пандемије у периоду од марта 2020. до марта 2022. године, остварен у средствима јавног информисања, као и на друштвеним мрежама (о разлозима и мотивима за придруживање дискурса друштвених мрежа биће речи у потпоглављу 2.4). Водили смо се начелима постављеним у КАД да је неопходно посматрати дискурс у друштвено-историјском контексту (Katnić Bakaršić 2012a: 16).

2.2. Циљеви

Главни циљеви овог истраживања су следећи:

1. утврдити одлике српског јавног дискурса у периоду пандемије, нарочито на лексичком и фразеолошком нивоу, будући да су промене изазване пандемијом овде најочитије;
2. анализирати остала језичко-стилска средства карактеристична за српски јавни дискурс у посматраном периоду;
3. разоткрити сугестивна средства и указати на стратегије убеђивања и манипулације;
4. пружити интерпретацију добијених резултата како би се указало на коришћење неравнотеже моћи.

Тако постављени циљеви подразумевају да ће ово истраживање дати прецизну дескрипцију и анализу српског јавног дискурса у периоду пандемије, нарочито у погледу имплицитних и скривених порука, с упориштем, с једне стране, на добра решења која се могу наћи у стилистичкој и лексиколошкој традицији и, с друге стране, са ослоном на модерне (и савремене) лингвистичке теорије и методологије, које се развијају у оквиру критичке анализе дискурса и когнитивне лингвистике.

Хипотезе су развијене на основу најизразитијих карактеристика – доминантно персуазивног и манипулативног карактера језичких средстава у српском јавном дискурсу:

- а) Већим делом језичко-стилска средства у српском јавном дискурсу подређена су манипулативној и персуазивној функцији, што значи да су комуникацијска и обавештајна функција замагљене;⁹
- б) Манипулативне и убеђивачке стратегије развијају се на свим нивоима (лексичком, фразеолошком, стилском, текстуалном, невербалном), а омогућене су на основу ширег друштвеног контекста, заједничког јавним актерима и реципијентима;
- в) Судионици у јавном дискурсу суочени са новонасталим стресним околностима реагују и језички емоционално-експресивно с циљем ослобађања (себе и других) од колективног страха, па

⁹ То се специфично односи на метафоре, а највише на такозване ратне метафоре. Употреба ратних метафора у говору о ковиду забележена је у многим светским језицима, о чему ће касније бити више речи, што ће и потврдити нашу тезу о њиховом изузетном манипулативном потенцијалу. Наиме, с почетка кризе, у првој фази суочавања с претњом, управо овакви метафорички изрази који изједначавају епидемију и рат могу бити веома ефектни у позитивном смислу, како би људи схватили озбиљност ситуације, придржавали се заштитних мера и били дисциплиновани, као и поштовали хијерархију (као војска уосталом), како би се на нивоу заједнице успешно заштитили од вируса (Слијепчевић Бјеливук, Николић 2021: 258). Међутим, настављање с таквим ратним дискурсом може имати велике негативне последице, пре свега по ментално здравље становништва, али и довести до ограничавања демократских начела, људских права и слобода (посебно међу маргиналним групацијама, о чему сведочи извештај Београдског центра за људска права за 2020. годину: <http://www.bgcentar.org.rs/izvestaji/>), те ућуткивања неистомишљеника ('у рату је све дозвољено'). Наиме, на тај начин више се не подстиче акција, одговорност, солидарност и озбиљност међу грађанима, већ се изазива страх, паника, анксиозност и неповерљивост, што је погодна клима за манипулисање масама, па и увођење диктатуре (сетимо се *полицјског часа* или увођења *ванредног стања*). Из тих разлога настао је покрет #ReframeCovid (<https://sites.google.com/view/reframecovid/home>), с јасним циљем да се ограничи такав језички модел (односно оквир, од енгл. *frame*) и да се понуди другачији, прихватљивији, посебно приликом извештавања о самом вирусу, лечењу, последицама које оставља, вакцинама и вакцинацији и тако даље.

осим комуникативне и манипулативне функције, језик у јавној сфери може имати и лудичку функцију.

У конкретне циљеве овог рада можемо уврстити и идентификовања пожељних перцепција поруке у зависности од начина формулисања, тј. разоткривање јаза између изложеног, манифестног и латентног, прикривеног.

Проучавање јавног дискурса у периоду пандемије требало би да допринесе истраживањима из области критичке анализе дискурса, текстостилистике, али и лексикологије, посебно неологије, прагматике, па и социјалне психологије.¹⁰ Сматрамо да је изузетно важно подићи свест о моћи језичких средстава у конструисању друштвене стварности, а нарочито о утицају који језик може имати на доношење одлука, како појединаца тако и друштвених група.

2.3. Корпус

Два најуопштенија критеријума при избору корпуса тичу се временског и тематског оквира. Извори нису старији од новембра 2019. године, када се вирус појавио у свету, а највећи број извора, заправо, обухвата период од марта 2020. године, када је званично у Србији забележен први случај особе заражене вирусом САРС-КоВ-2. Примери су морали бити у вези са новим типом вируса и пратећим појавама.

Грађа за ексцерпцију прикупљана је на различите начине, те се може рећи да постоји неколико корпуса: два електронска и један ручно прикупљан и допуњаван у неколико фаза.

Примери су, најпре, преузимани из медија, електронских и штампаних, али и са интернета – у обзир су ушли коментари на новинске чланке или емисије, текстови са званичних сајтова различитих наме-

¹⁰ Иначе, велики број грађана Србије пати од психичких поремећаја, а нека истраживања наводе да је у питању око 700.000 људи (mrezanaum.org). Пандемија је допринела да проблеми менталног здравља буду видљивији, јер се појединци први пут сусрећу са тегобама као што су панични напади, анксиозност, поремећаји страха и слично. Стога је важно феномену пандемије приступити интердисциплинарно, нарочито комбинујући науке попут социологије, психологије и лингвистике, јер је већ и научна теорија, а и пракса, дала одговор на то да когнитивни механизми хумора исказани кроз језичку игру могу бити врло успешне копинг стратегије у периоду пандемије ковида и самоизолације (в. више поглавље 4, као и с овом темом у вези значајан прилог Мусийчук, Мусийчук 2021, о томе како хумор помаже индивидуалном, али и колективном психичком здрављу – хумор као копинг стратегија у превазилажењу стреса изазваног страхом од болести ковид).

на (углавном информисања грађана и издавања саопштења, одлука и сл. Владе Републике Србије), као и објаве на најраспрострањенијим друштвеним мрежама, најчешће на Твитеру. Један део грађе прикупљан је ишчитавањем текстова на медијским порталима и слушањем и гледањем телевизијских емисија на званичним каналима на Јутјубу (на пример, тематска емисија „Тема“, затим емисија „24 минута“, „Утисак недеље“, „Око магазин“), а затим бележењем односно транскрибовањем. Други, највећи, део текстова прикупљан је аутоматски према задатим кључним речима (*ковид, корона, коронавирус, вакцина, вакцинација, омикрон, имунизација, Т-ћелије, Кризни штаб*) на два платформама: BigBoxData и Sketch Engine. Прва платформа омогућава прикупљање коментара и дискусија са друштвених мрежа Твитер и Фејсбук на текстове објављене на званичним страницама следећих портала: „Политика“, „Вечерње новости“, „Блиц“, „Данас“, „Информер“, интернет портал РТС-а и „Б92“, односно на основу задатих речи путем хештега на Твитеру; док друга платформа омогућава избор тачно одређених сајтова са којих се прикупљају подаци. За ову прилику ручно су означени сајтови који су послужили као извори за прикупљане текстова о пандемији.¹¹ На платформи BigBoxData прикупљено је 54 546 јединица (при чему се као јединице рачунају и текстови и коментари у којима се појављују задате кључне речи), док је на платформи Sketch Engine израђен корпус *Ковид*, који садржи 950 462 речи.¹²

Заступљеност коментара и наслова са медија обухваћених на BigBoxData приказана је на слици 1.

Функционалности у оквиру електронских корпуса коришћене су у зависности од потреба истраживања, како би се што ефикасније остварили циљеви: тако је, на пример, корпус *Српски медији*, начињен на платформи BigBoxData, прикупљао коментаре на друштвеним мрежама и омогућавао приступ новим речима, језичкој игри и сл.; овај корпус служио је и као контролни када је реч о употреби метафора (проверавали смо да ли се исте метафоре јављају и у насловима и у текстовима и

¹¹ Текстови су прикупљени са следећих сајтова: covid19.rs, rts.rs, rtv.rs, b92.rs, bbc.com, danas.rs, dw.com, ekladika.rs, espreso.rs, euronews.rs, glas-javnosti.rs, glasamerike.rs, nedeljnik.rs, navidiku.rs, nezavisne.rs, republika.rs, slobodnaevropa.org, srbijadanas.rs, srbija.gov.rs, blic.rs, kurir.rs, vrbasmedia.rs, 021.rs, alo.rs, beta.rs, mfa.gov.rs, informer.rs, glassumadije.rs, telegraf.rs, rs.n1info.com.

¹² Пандемија је изазвала и прављење посебних корпуса, како би се прикупиле и идентификовале (нове) речи у вези с појавом новог вируса; углавном су рађени у већим лексикографским центрима, нпр. Оксфорду, али има и мањих корпуса индивидуалних аутора.

Projects / Srpski mediji

ID	Analyze	Network	Target	Type	From	To	# grabbed	# new
638	ANALYZE	f	Politika		2019-12-15	∞	3954	3954
639	ANALYZE	f	Večernje novosti		2019-12-15	∞	8050	8041
640	ANALYZE	f	Blic		2019-12-15	∞	5888	5888
641	ANALYZE	f	Danas		2019-12-15	∞	7758	7758
642	ANALYZE	f	informer.rs		2019-12-15	∞	4829	4829
643	ANALYZE	f	Internet portal RTS-a		2019-12-15	∞	13313	13313
644	ANALYZE	f	B92		2019-12-15	∞	10703	10703

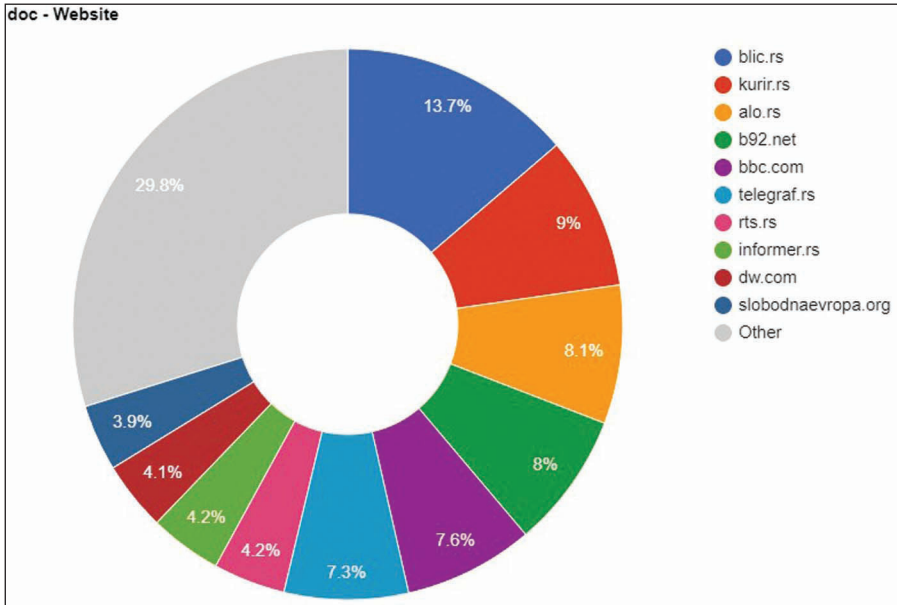
Слика 1: BigBoxData, корпус *Српски медији*.

Број текстова обухваћен корпусом *Ковид* приказан је на слици 2, док је удео медија приказан на слици 3.

Kovid user/rovetlanas/kovid • created March 4, 2022, 4:23:11 PM MANAGE CORPUS

<p>GENERAL INFO</p> <p>Language: Serbian</p> <p>Word sketch grammar SHOW</p>	<p>COUNTS</p> <p>Tokens: 1,221,064</p> <p>Words: 950,462</p> <p>Sentences: 61,627</p> <p>Paragraphs: 25,560</p> <p>Documents: 590</p>	<p>LEXICON SIZES</p> <p>word_orig: 69,926</p> <p>word_cyr: 62,723</p> <p>word²: 62,722</p> <p>tag: 524</p> <p>lempos_cyr: 58,315</p> <p>lempos: 58,315</p> <p>lc: 62,322</p> <p>lc_cyr: 55,765</p> <p>lc: 62,322</p> <p>lemma_cyr: 57,508</p> <p>lemma: 57,508</p> <p>lemma_lc_cyr: 51,082</p> <p>lemma_lc: 51,006</p>	<p>TEXT TYPES</p> <p>TEXT TYPE ANALYSIS</p> <p><doc> (7) 590</p> <p>Domain name, doc.uri:domain: 64</p> <p>File ID, doc.id: 590</p> <p>File name, doc.filename: 531</p> <p>Folder, doc.parent_folder: 3</p> <p>Top level domain, doc.tld: 7</p> <p>URL, doc.url: 590</p> <p>Website, doc.website: 55</p> <p><P> (0) 238,835</p> <p><S> (0) 61,627</p> <p><P> (0) 25,560</p>
COMMON TAGS	LEMPOS SUFFIXES		

Слика 2: Sketch Engine, корпус *Ковид*.

Слика 3: Заступљеност медија у корпусу *Ковид* на sketchengine.eu.

у коментарима). Корпус *Ковид*, направљен на платформи Sketch Engine, омогућавао је проверу фреквенција нових речи, али и појединих конкурентних појава (нпр. састављеног и растављеног писања с формантом *корона-*, заступљеност различитих назива за противнике вакцинације итд.), као и давање предикција на основу тих анализа. Како је наш примарни циљ истраживања квалитативни (дескрипција и анализа српског јавног дискурса у периоду пандемије ковида, а затим интерпретација резултата у складу са поставкама КАД), квантитативним истраживањем обухваћени су веома ретки примери, тек како би се показале доминантне појаве на одређеним језичким нивоима.

На крају, за проширење претходно мануелно прикупљеног корпуса послужили су и други извори. Као што сваком лингвистичком истраживању претходи преглед и анализа онога што је у вези с одређеним предметом истраживања већ прикупљено и обрађено, и у овом, конкретно, било нам је важно видети не само шта је у вези са пандемијом писано из лингвистичког угла већ и како су јавни дискурс обрадили и активни учесници у њему. Најпре, као извор послужили су нам материјали (књиге, зборници и сл.) новинара, писаца, уметника, афористичара, маркетиншких стручњака, као и збирке речи, кратких

форми и текстова непознатих аутора, а који су ипак активни на интернету. Ту пре свега мислимо на интернет страницу *Вукајлија*¹³, која доноси оригиналне дефиниције за речи које се већ активно употребљавају у пандемији (*асимптоматски иацијенџи, имуниџеџи крда, каранџин, изолација*), али даје и дефиниције потпуно нових речи, најчешће жаргонске обојености и околиналног статуса (*убадаши, заковидаџи, егекцинаш, иандемичарка, короносирација*), или актуелизује и обогаћује значењем оне које су се раније употребљавале са другим (или ужим) значењем (*аусвајс, шџрицање*).

Даље, као извор послужиле су нам и три књиге познатог новинара Милорада Комракова (*Убица из Вухана, Маске су брзо сиале, Корона се оџргла конџроли*, у издању Прометеја из Новог Сада), пошто су оне заправо настале као збирка медијских текстова са ставовима новинара, политичара и представника медицинске струке (актера јавног дискурса у пандемији) изнетих у српским медијима у периоду од почетка 2020. до краја 2021. године.

Такође, за потребе анализе језичке игре – игре речима и каламбура, као изузетно богате и потентне чиниле су се две збирке хумористичких текстова: шала, вицева, афоризама, песама и прозних текстова у вези с пандемијом које је прикупила књижевница Сенка Павловић (*Смехом џроџив короне 2020. и Хумором џроџив короне 2021.* у издању Просвете из Београда). За остваривање сличних циљева значајне су нам биле и веома популарне хумористичко-сатиричке емисије, попут „24 минута“ са Зораном Кесићем и „Пљиж“ (Драже Петровића, Мићка Љубичића и Воје Жанетића), које се обе емитују на кабловској телевизији *Нова С*.

¹³ Међу млађом популацијом изузетно популаран сајт жаргонске лексике са комичним именом, постигнутим (опет!) игром речи – пермутацијом, који асоцира на *Лексикон сиџраних речи и израза* Милана Вујаклије. За овај портал карактеристична су оригинална значења и дефиниције (релативно) познатих појмова, који припадају општем лексичком слоју, или су маркиране, па се могу сврстати у фразеологизме, жаргонизме, дијалектизме, колоквијализме и индивидуализме. Најпре је замишљен као речник сленга, али је због своје доступности свим друштвеним групама постао онлајн лексикон духовитих речи, фраза или реченица. Сваки посетилац сајта у могућности је да га чита, али и да га уређује, додајући у њега нове јединице, што се сматра отвореним речником који је резултат активности корисника интернета које се свеобухватно називају краудсорсинг (енг. *crowdsourcing*), што је сливеница настала од енглеског *crowd* (маса, гомила појединца, група људи) и *outsourcing* (ангажовање спољних сарадника за неки задатак или активност). Други назив који се користи у домаћој литератури, по угледу на руску, јесте *народна лексикографија* (Новокмет, Милосављевић, Тодић 2019: 314).

2.4. Преглед значајнијих истраживања

Под јавним дискурсом углавном се подразумева употреба језика у друштву путем писаних текстова и говора (јавних наступа) у најразличитијим медијима, дневној и недељној штампи, на телевизији, радију и интернету (Silaški et al. 2009). Судаће према ономе што је ушло у грађу за монографију *Јавни дискурс Србије* (Silaški et al. 2009), постоје две врсте дискурса које чине јавни дискурс: 1. медијски дискурс и 2. политички дискурс. Чини се погрешним политички дискурс сводити на онај његов део који се налази у штампаним медијима (како се то чини у Silaški et al. 2009), јер је већ указивано на то да се неретко политички дискурс посматра у склопу медијског дискурса, а да се не води рачуна о разликама нити о интерференцијама међу њима (исп. Чудинов 2011). Тема ковида није заобишла ниједан сегмент јавног дискурса, а велики утицај политичког дискурса огледа се и у томе што се знатни део друштвених акција одвија и спроводи с упливом политичких актера. С тим у вези, важно је напоменути да огромну улогу у изградњи јавног дискурса имају друштвени актери који су његови репрезенти. У периоду пандемије, друштвене улоге су, како је већ скренута пажња, унеколико поремећене: поред политичара и политичких субјеката, значајан простор у медијима добили су лекари и медицински радници, што је, такође, важан фактор у успостављању специфичног јавног дискурса будући да се однос доминације моћи променио.

Сколон (Scollon 2008) јавни дискурс базира на трима тежиштима: 1. јавни дискурс увек је и инхерентно политички; 2. носиоци различитих улога у политичком процесу могу бити на мањим или већим позицијама моћи; 3. сви учесници у јавном дискурсу користе у мањој или већој мери манипулативне и/или персуазивне технике како би постигли неки циљ или победили у некој расправи, истовремено залажући се за објективно, отворено и демократско друштво у коме се спроводе демократски процеси и у складу с таквом атмосфером доносе одлуке.¹⁴

¹⁴ О јавној комуникацији Бадурин (2008: 129) износи и следеће запажање: „Posebnost se javne jezične komunikacije očituje i u sasvim specifičnom odnosu među sudionicima komunikacijskog procesa. S jedne je strane govornik – pošiljalac poruke, koji ima relativnu čvrstu (nezamjenjivu) poziciju, a s druge su slušatelji – primatelji poruke (često kao brojniji auditorij), kojima se s jasnom (pragmatičkom) namjerom prenose društveno važni sadržaji. Kako je javna komunikacija društveno određena, ona će – prije negoli o sadržaju poruka – ovisiti o statusu i ulozi sudionika“. Овакав став сугерише да се при анализи дискурса пандемије морају узети у обзир сви поремећаји друштвених улога и позиција моћи, као и сви дискурсни типови (медијски, политички, дискурс друштвених мрежа) и њихова флуидност.

Ови ставови нарочито су значајни када се има у виду да су, уз политичаре, лекари имали свој удео у доношењу одлука (прописивању и предлагању мера за сузбијање ковида). У периоду епидемије ковида, а узимајући у обзир да је општа (и масовна) употреба друштвених мрежа омогућила изражавање ставова готово свима, и велики број грађана могао је активно да износи коментаре на актуелне теме. Иако у дигиталном окружењу комуникација није двосмерна, већ грађани износе мишљење мотивисани вестима, извештајима и интервјуима, уочава се да је тематски оквир заједнички свим дискурсима: и медијском, и политичком, и дискурсу друштвених мрежа. Ову тезу потврђују радови који су засновани на теорији оквира, а усмерени на концептуализацију пандемије на Твитеру (Wicke, Bolognesi 2020). Резултати потврђују употребу ратних метафора, карактеристичних и за медијски и политички дискурс. Оваква природа јавног дискурса у време пандемије ковида условила је узимање у обзир разнородног корпуса, те смо додајући прототипичном схватању јавног дискурса и дискурс друштвених мрежа, прихватили и такав материјал.

Друштвени актери који су учествовали у формирању посматраног јавног дискурса јесу лекари и политичари. Међутим, како се реакција грађана Србије преносила путем друштвених мрежа, те улазила и у сферу медијског дискурса, немогуће је занемарити ту интерференцију (слика 4).

Слика 4.

Моћ при конституисању одређеног дискурса одређена је управо друштвеним улогама, чиме се условљавају и дискурсне стратегије. Покушаји да се разграниче термини *уверавање* и *убеђивање* (енг. *convince* и *persuade*) засновани су на критеријуму друштвених структура које их користе: „Док се политичари обраћају неукој публици, филозофи и научници се обраћају универзалној публици која је разумна. Политичари, дакле, убеђују, а филозофи и научници уверавају (Грос & Дирин 2002:

95). Код убеђивања и уверавања намеће се још једна битна разлика, а то је однос према истинитости пропозиције. Чини се да они који уверавају заправо потврђују истинитост нечега, износећи одређене доказе или аргументацију како би слушалац у себи верификовао оно у чију истинитост сумња или је несигуран. Крајњи циљ оних који уверавају, били то филозофи, научници или неки други, јесте истина и до ње се долази логиком или разумом“ (Лончар 2020: 6). У периоду пандемије ковида, будући да су се друштвене улоге пореметиле, као што ћемо анализом показати, готово да се ова разлика изгубила. У прилог овоме стоје и радови на материјалу енглеског језика који у фокус стављају погрешне информације у погледу вакцине, а за чије ширење могу бити одговорни сви учесници у јавном дискурсу (Van der Linden et al. 2021), као и радови који се тичу манипулације, погрешног разумевања и ширења панике на друштвеним мрежама, за шта се одговорност може наћи код различитих друштвених актера – од ауторитета у области здравства, преко медија, до тзв. ботова (Ferrara et al. 2020).

У литератури се истиче и следеће: „Манипулација је омогућена када слушаоци немају алтернативни избор информисања или када немају довољно знања како би се супротставили, оповргли и одбацили исконструисан текст или говор. Контрола и цензурисање информација, па тако и манипулација, најочигледнији су у јавном дискурсу“ (Лончар 2020: 8), што показује удео манипулације у јавном дискурсу, али и њене корене у недостатку истинитих информација и медија који би их ширили.

За нашу тему важна су и медијска истраживања из периода пандемије, зато што показују удео фактографије и аргументације у одређеним жанровима, као и зависност информисања од политике. Студије показују да се медицински дискурс укључује у медијски и јавни, али залази и у сферу уметности, популарне културе, индустрију забаве (Ђорђевић Велић 2021). Истражујући дистрибуцију медијских текстова о ковиду 19 по жанровима, Ирина Милутиновић закључује следеће: „Предоминација фактографских жанрова (извештај и вест), изостанак истраживачких, аналитичких и критичких чланака, као и чињеница да је значајан део медијског дискурса о ковиду дефинисан у оквиру политичке рубрике, наводи на претпоставку о зависности медија од политичке агенде о корони“ (Милутиновић 2020: 39). Ауторка такође указује на интерпретативну хомогеност медијског дискурса о пандемији: „Определујући се за једноличан избор саговорника и избора, медији с највећом публиком уобличавају готово хомогену перцепцију догађаја у вези са питањима пандемије“ (Милутиновић 2020: 41). За тему јавног

дискурса у пандемији значајан је и податак да истраживања показују да се у тематско-организационој структури медијског текста готово увек садрже упозорења и апели за превенцију болести, поштовање мера, вакцинацију и сл. (Милутиновић 2020). У зборнику *Power, Media and the COVID-19 Pandemic, Framing Public Discourse* (eds. Price, Harbisher 2022) један број радова усмерен је на истраживање усмерености политичких одлука на одређене друштвене групе у зависности од политичких циљева, затим и на аргументацију при доношењу одлука везаних за мере превенције и сузбијања ширења вируса, али и истинитости тврдњи у одређеним новинским жанровима на материјалима различитих језика (исп. Birks 2022; Munogiyarwa 2022). Другим речима, упадљиво је да се фактографија меша са позивањем на послушност, убеђивањем, уверавањем, агитовањем. Такође, може се закључити да је питање преваге једне од две контрастиране стране – научне аргументације и економске и политичке добити – при одлучивању о мерама било централно у свим друштвима, а да је јавни дискурс био поприште борбе науке и политике.

Како се период пандемије делимично поклопио са периодом изборне кампање у Републици Србији, ова тема послужила је и као средство за одржавање моћи: „Пандемија је инструментализована за перманентну промоцију у оквиру предизборне кампање која је званично била обустављена у периоду ванредног стања, односно као позадина за маргинализовање критичке агенде о проблемима у вези са владавином права, демократијом, слободом медија“ (Милутиновић 2020: 45). Слична ситуација приметна је и на корпусу енглеских медија и конференција, те су се појавила истраживања о политизацији пандемије (Alnahed 2022; Garland 2022; Andrews 2022).

На специфичност корона језика (*coronaspeak*) први је указао Торн (Thorne 2020a), док је о дискурсу у пандемији објављено и неколико зборника, од којих се по значају за нашу тему издвајају три: *Power, Media and the COVID-19 Pandemic, Framing Public Discourse* (eds. Price, Harbisher 2022), *Pandemic and Crisis Discourse, Communicating COVID-19 and Public Health Strategy* (eds. Musolff, Breeze, Kond, Vilar-Lluch 2022) и колективна монографија *Русский язык коронавирусной эпохи* (ур. Буцева и др. 2021)¹⁵.

Велики број истраживања од самог почетка пандемије усмерен је на неологизме (Alyeksyeyeva et al. 2020; Katermina, Yachenko 2020;

¹⁵ О конкретним резултатима и закључцима појединачних истраживања биће речи у деловима књиге који се буду бавили специфичним питањима.

Bakhmat et al. 2021; Samigoullina 2021), те је чак и скована нова реч *coroneologism* како би се означио неологизам везан за пандемију ковида.

Досадашња истраживања јавног дискурса у периоду епидемије ковида на материјалу српског језика рађена су на синтаксичком, лексичком и дискурсном нивоу (Мишић Илић, Крстић 2021; Слијепчевић Бјеливук, Николић 2021; Слијепчевић Бјеливук, Николић 2020; Николић, Слијепчевић Бјеливук, Новокмет 2021; Слијепчевић Бјеливук, Николић 2022) и указивала су како на промене (лексичке) тако и на нове употребе постојећих језичких средстава (на синтаксичком нивоу, на пример). Компаративним истраживањем терминологије у вези са темом ковида на материјалу српског и шпанског, на богатом корпусу и уз примену квантитативне анализе, бави се истраживање Андријане Ђордан и Сање Маричић Месаровић (2020).

Међу првим резултатима рада на материјалу српског језика појавио се и *Речник њојмова из њериода епидемије ковида* (Слијепчевић Бјеливук, Николић 2020).¹⁶ У овом тематском речнику показује се како се српски језик на лексичком плану прилагодио пандемији ковида реорганизацијом свог лексичког система, али и преузимањем и креирањем нових речи.¹⁷ Многе су речи с периферије лексичког система (из медицинског жаргона, дакле, из строго професионалног домена) продрле најпре у медијски, а затим и у разговорни дискурс. Након две године, електронско издање је проширено и допуњено, а тематском речнику додат је и асоцијативни речник, који садржи асоцијативна поља за 70 стимулуса из тематског поља ковида (*Речник ковида: њемајски и асоцијативни*). Циљ асоцијативног дела овог пројекта заправо огледа се у пружању увида у ментални лексикон говорника српског језика, који је умногоме измењен под утицајем пандемије. Нпр. стимулус *њталас* даје следеће асоцијативно поље (наше подвлачење ради илустрације):

талас море 162, нови 12, корона 9, вал, вода, радио 6, морски 4, велики, дужина, епидемије, короне, океан, пандемија, плима, физика 3, врућина, епидемија, ковид, пена, пик 2, алас, амплитуда, ваздух, вир, вирус, други, електромагнетни, емоција, емоције, зараза, заразе, звук, јахање, јачина, коронавирус, коронавируса, коса, криза, љето, магнетни, мах, механика, мозак, навала, налет, негативности, немачки, непознато, нерасположења, нов, ново, оружје, песак, пети, плава, плаво, плажа, поскупљење, про-

¹⁶ Доступан на линку: <http://www.isj.sanu.ac.rs/recnik-pojmova/>.

¹⁷ Оксфордски речник енглеског језика у свом електронском издању такође бележи значајне допуне лексемама и изразима коришћеним у вези са пандемијом ковида 19.

мена, промене, простирање, раст, светлост, силина, слан, снага, стијена, сурфовање, трећи, узбуђење, филм, физика, фреквенција, хедонизам, шум; дубоко плаво море, зар још један, једино у морима, ко зна који, лонгитудинални и трансферзални, на мору, нешто што не можемо избећи, нити спречити, нови талас – музички правац, нови талас вируса, нови талас короне, Перл Бак, талас короне, таласна оптика.

1 – није одговорило, 88 – оригиналних (јединствених) одговора

Појмовнике и речнике лексике из периода ковида објавили су и Руска академија наука, затим две значајне немачке институције: Институт за немачки језик у Лајбницу (Leibniz-Institut für Deutsche Sprache) и Одељење немачке академије у Берлину (Berlin-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften), као и Институт за хрватски језик и језикословље,¹⁸ али су одреднице у поменутих речницима доста сведеније у односу на српски речник. У речнику Руске академије наука нису дате дефиниције одредница, већ су, поред најопштијих граматичких информација, придодати примери употребе. Такође, словеначки речник *Sprotni slovar slovenskega jezika* уврстио је у своју грађу термине, речи и изразе везане за пандемију ковида, али је по обиму мањи од наведених речника других језика.¹⁹ Новим речима у српском језику посвећен је рад *Нове речи у српском јавном дискурсу као њоследица њандемије ковида 19* (Николић, Слијепчевић Бјеливук, Новокмет 2021), у коме су вишеаспектно представљене нове речи: дат је њихов етимолошки, лексичко-семантички и творбени статус, а размотрена су и одређена проблематична правописна питања.

О општим карактеристикама јавног дискурса у време епидемије ковида урађено је истраживање, при чему је фокус стављен на речник (где се издвајају следеће теме: какве вредности имају лексеме, ком регистру припадају и сл.) и на ниво текстуалне структуре (са подтемама: именовање актера, форме обраћања итд.). Примећено је да дискурс друштвених мрежа једним својим делом асимилује поменуте језичке појаве, а другим, у тежњи за критичким, сатиричним и/или хумористичним коментаром производи иновативне (Слијепчевић Бјеливук, Николић 2021).

У веома темељном раду *Деагенијизација у изјавама кризног шѡѡба ѡводом ѡандемије ковид-19 у Србији* Биљане Мишић Илић и Ане Крстић осветљена је дискурсна стратегија деагенијације и урађена

¹⁸ Доступно на линку: <https://jezik.hr/koronavirus/>.

¹⁹ Доступно на линку: https://fran.si/o-portalu?page=Covid_19_2020.

анализа синтаксичких конструкција којима је деагентизација реализована на материјалу прикупљеном на основу изјава у медијима чланова Кризног штаба, које су тематски повезане с ковидом. У фокусу овог истраживања, као део манипулативне стратегије идеолошког типа (анонимизације агенса, представљање радњи као стања и неоспорних чињеница и сл.) истакнута је употреба партиципског пасива, рефлексивног пасива, обезличене конструкције и номинализације (Мишић Илић, Крстић 2021).

У вези са темом метафора у јавном дискурсу, објављени су радови на основу истраживања у различитим језицима: Франческа Малањини објавила је рад о променама у дискурсу за време ковида (Malagnini 2020), које обухватају тему метафоре (Malagnini 2020: 85–103), језик политичара (Malagnini 2020: 37–67) и сл.; Семино се бави оправданошћу употребе и ефектима различитих метафора (од злоупотребе ратних до усмеравања метафоре ватре (пожара)) (Semino 2020). Коришћењем лексема *ковид* и *коронавирус* у контексту рата или других активности сличних рату на примерима из новина бави се рад чији је фокус реконструкција слике света у којој се рефлектују националне и културне специфичности (Katermina, Yachenko 2020). У овој студији показано је да се при извештавању о ковиду користе изрази којима се имплицира опасност, страх или ризик, а да се глобализација феномена ширења вируса исказује лексемама попут *свећ*, *глобално* и сл. (Katermina, Yachenko 2020: 64).

На материјалу хрватског језика објављен је рад *Kako koronavirus mijenja jezik kojim govorimo (i mislimo)*, у коме се, поред промена на лексичком нивоу, обрађује и тема метафора којима се концептуализује вирус и криза њиме изазвана, као и шире истраживање о учесталости ратне метафоре и метафоре борбе у хрватском дискурсу у пандемији (Štrkalj Despot, Ostroški Anić 2021). Важно је запажање да метафоре не могу бити штетне по себи већ се штетност њихове употребе односи на ефекат који могу произвести у односу на контекст, као и у односу на начин употребе. Ауторке истичу да се ратним метафорама формира циљни оквир епидемије на различите начине, а осим што се изазива страх, овим метафорама пружа се и богат, динамичан и потенцијално креативан извор за специфично разумевање појма ковида 19, као и говорења о њему (Štrkalj Despot, Ostroški Anić 2021: 203).

Метафорама у руском језику бави се такође велики број радова. Рецимо, у раду *Лингвокултурный аспект новой лексики пандемии коронавируса* ауторке показују да, уз културолошке разлике које се

могу приметити у различитим језицима, на пример у енглеском и руском, засигурно су универзалне метафоре рата изражене кроз неологизме (речи или изразе, попут *заједнички невидљиви нејријативел* (енг. *Common invisible enemy*) или *инвазија коронавируса* (рус. *нашествие коронавируса*)) (Катермина, Липириди 2021: 50). Е. Шмелева такође примећује да је у јавном дискурсу доминантна метафора рата, да се лекари перципирају у руском језику као хероји, изолација се пореди са затвором и логором, карантин асоцира више на затвор него на болницу или неку другу здравствену установу, док је црвена зона место потпуног лишавања људске слободе (Шмелева 2021). И у колективној монографији *Русский язык коронавирусной эпохи* поједина поглавља за предмет имају појмовне метафоре, међу којима су, опет, метафора рата, али и метафоре страха, природне стихије, или библијске метафоре краја света (у изразима типа *ковид айокалийса*, *корона айокалийса*, *ковид армагедон*, *корона армагедон*), па и помало неочекиване метафоре КОВИД ЈЕ РЕЛИГИЈА, која је поделила друштва на *ковид јеретике* и *ковид фанатике*, или КОВИД ЈЕ КАРНЕВАЛ, која је настала из односа дела друштва према пандемији (рушење постављених правила, закона, непоштовање мера, у примерима *ковид журка/забава/ћарши*, *ковидиош* и др.). И. О. Онал разматра употребу појмовних метафора у турским средствима јавног информисања, тумачећи вести, али и аналитичке студије и наступе стручњака и политичких делатника у медијима. Анализирани су примери метафоричких израза у којима су извори метафоричке експанзије речи *раи*, *стихија* и *исийи*, које су, уз неке незнатне разлике (на пример, у турском језику постоји метафора рата, али се избегава сама реч *раи*)²⁰ забележене и у другим језицима (Онал 2021).

2.5. Теоријско-методолошки оквир примењен у раду

Теоријско-методолошки оквир при овом истраживању захтевао је вишедимензионалност. Методологија подразумева на првом месту формалнолингвистички аналитички и дескриптивни приступ, а затим и интерпретативни критички. Другим речима, при проучавању дискурса,

²⁰ Медицински радници се у турском јавном дискурсу не сматрају ратницима или војницима, већ искључиво херојима. Могло би се претпоставити да је узрок томе да су турски политичари и новинари били опрезнији и пажљиви у процени резултата, и, без обзира на додељивање вирусу људских особина, он се пре може сматрати оруђем или посредником, а не главним непријатељем.

праћена су три аспекта која издваја Ферклаф:²¹ дескрипција, тумачење и интерпретација (Fairclough 1995, 2001). Најопштији критеријум од значаја за нашу тему формулисан је у Ван Дајковом раду: у обзир треба узети све језичке стратегије које се могу политички контекстуализовати, одакле следи полазно питање: „да ли су језичка средства употребљена у конкретном политичком дискурсу искоришћена мање или више ефикасно зарад одређеног политичког циља и колико су условљена политичким контекстом“ (Van Dijk 1997: 24). С друге стране, Марина Катњић Бакаршић с пуним правом истиче да критичка анализа дискурса уопште није развила своју специфичну методологију, већ примењује различите методе у зависности од циљева истраживања (Van Dijk 2008: 2; Katnić Bakaršić 2012a: 12), те скреће пажњу на чињеницу да методолошки плурализам даје најбоље резултате јер су смернице у истраживању диктиране самим материјалом. Специфичне друштвене околности (појава новог вируса, његово ширење, притисак на здравствени и економски систем, смртност), као и друштвене акције предузете у вези са њима (у Републици Србији конкретно: састављање Кризног штаба, доношење одлука и препорука у погледу мера превенције, проглашење ванредног стања итд.), условљавали су варирање различитих средстава на различитим нивоима (од промене речника, употребе директних говорних чинова до појмовних метафора, од поларизације друштва до усмеравања пажње на одређена питања), што је диктирало и избор метода у зависности од уже теме.

У истраживачком делу рада представљамо резултате анализе речника (при чему се као подтеме издвајају лексичке карактеристике јавног дискурса, однос терминолошке и нетерминолошке лексике, нормативни, правописни, творбени и етимолошки статус нових речи), дајемо основне одлике фразеолошких карактеристика и језичких иновација, анализу метафора, као и резултате анализе манипулативних и персуазивних стратегија на нивоу реченице и текста (при чему се као подтеме издвајају формулације мера, цитирање и позивање на струку, поларизација у дискурсу [очитована у односу *ми* : *они*; *ваксери* : *антииваксери*] и сл.).

Комплексан предмет истраживања и тежња да се он сагледа из различитих углова подразумевали су примену различитих методолошких поступака, па осим аналитичког приступа (пре свега критичке анализе

²¹ Марина Катњић Бакаршић користи ову поделу како би истакла разлику између анализе дискурса и критичке анализе дискурса: „Dok je klasična diskursna analiza favorizovala deskripciju, kritička diskursna analiza uključuje i interpretaciju podataka, a zatim i tumačenje, pri čemu svi ovi segmenti podrazumjevaju angažiranu poziciju znanstvenika“ (Katnić Bakaršić 2012a: 12).

дискурса), за проучавање речника пандемије значајна је била дескриптивна метода, како би се језичка средства што темељније представила и описала, а након тога, применом методе синтезе издвојили општији закључци. Међутим, резултате добијене дескриптивном методом нужно смо поредили са онима из других језика (најчешће руског и енглеског), користећи компаративни метод тамо где је то, за монографију која се бави дискурсом у једном језику, било релевантно. Компаративни метод коришћен је и за поређење језичких средстава у истом (српском) језику, али у различитим контекстима, што је укључивало и контекстуалну анализу језичког садржаја.

Без обзира што монографија није замишљена као нормативни приручник, свесно је коришћен прескриптивни метод, пре свега у оним сегментима који се тичу правописа (у потпоглављу 3.6). Коришћењем прескриптивног метода, давањем нормативних препорука и указивањем на кршење норме у домену правописа, учвршћујемо ортографску норму српског језика, што је веома важно, будући да је она у периоду пандемије била и остала најнестабилнији део стандардног српског језика, што се највише примећивало на самом почетку пандемије (*Језикофил* 2020; Јовановић 2020; Николић, Слијепчевић Бјеливук, Новокмет 2021 и др.). Монографија заправо представља праву слику комплексности и динамичности једног врло концентрованог процеса стабилизације, нормирања, односно узуализације језичког система у врло кратком временском периоду, али и различите стадијуме тог процеса, па и противуречности које се ту дешавају, што је било најочигледније управо на ортографском плану, на пример, код писања *коронавируса* / *вируса корона* или *ковида* (19). Изузетна брзина и интензификација језичких промена, пре свега у процесу настанка нових речи, које су карактеристичне искључиво за времена великих друштвених промена (у српском језику, рецимо, након Другог светског рата и почетка доминације комунистичке идеологије, затим и увођења и социјалистичког облика друштвеног уређења, а у нешто мањој мери приликом деконструкције социјалистичког модела и распада СФРЈ деведесетих година двадесетог века)²² обавезно доводе до нестабилности у норми која се одсликава у великој варијантности међу јединицама различитог нивоа (од графичког до семантичког и прагматичког²³).

²² За руски језик такви историјски периоди били су време након Октобарске револуције, затим након Другог светског рата и на крају након распада СССР (Николић 2010: 70, 150–153).

²³ Рецимо, правила говорне етикеције.

Лексика у доба пандемије може се проучавати из перспективе три различита теоријска приступа: стилистичког – за анализу процеса терминологизације и детерминологизације јавног дискурса, етимолошког – за анализу промене значења, односно креирања нових речи на бази постојећих, и концептуалног (денотацијског) – за анализу израза као репрезентације нових концепата (Alyeksyeyeva et al. 2020), што ће се примењивати у одређеним фазама и деловима истраживања. Свакако, оно што је обележје и других језика и друштава (енглеског, руског)²⁴ у пандемији, често важи и за наше. Конкретно – скуп језичких обележја креира својеврсну корона културу широм света, с мањим или нешто већим националним специфичностима. Полазећи од претпоставке да језичке јединице вербализују културне феномене, може се претпоставити да модерна друштва сада пролазе кроз низ културних промена. Заједничке су им медиализација јавног дискурса; политизација пандемије као инструмента притиска у идеолошким, политичким и економским конфликтима; концептуализација (фрејминг, односно уоквиравање) пандемије као прекретнице за преустројавање света; систематизација и кластеризација различитих категорија грађана на основу професије, здравственог стања, односа према пандемији и строгим мерама затварања и др. (енг. *clinically vulnerable people* 'они који припадају ризичној групи', *key workers* 'најзначајнији радници', *covadult* 'они који се придржавају мера и препорука', *covidiot* 'они који сеprotиве мерама'); тумачење пандемије као динамичког система који се развија на различите начине (у односу на период пре пандемије и јављања нових типова међуљудских односа: *coronarelationship*, *corona boyfriend*); појава нових, а трансформација старих културних и свакодневних образаца (*working from home*, *work from home*, *corona hair*, *corona-beard*, *homeference*, *coronadating* и сл.) (Alyeksyeyeva et al. 2020: 202). Специфичности српског језика, друштва и јавне комуникације биће истакнуте посебно, захваљујући теоријско-методолошкој апаратури савремених лингвистичких дисциплина, која се може адекватно комбиновати са осталим примењивим теоријским моделима.

Неки истраживачи се терминолошки различито, али суштински заправо врло слично односе према специфичном језику пандемије називајући га технолектом ковида 19 (Belhaj 2020). Јединице технолекта ковида сачињавају појмови из конкретних специјалних области (здравствене заштите, медицине, права, социологије), из медија, са друштвених мрежа. Технолект се дефинише као „избор лексичких

²⁴ За енглески језик в. у Alyeksyeyeva et al. 2020, за руски језик в. Буцева и др. 2021.

и дискурсниh средстава, својствениh једној или другој сфери људске активности. На тај начин, писмена и усмена комуникација, укључујући научну терминологију, научне текстове, а такође и баналну лексику и популарну терминологију улазе у састав технолекта. То није засебан језик, супротстављен обичном језику, већ је симбиоза разних језичких средстава и начина њихове употребе“ (Messaoudi 2010: 134, према Буцева и др. 2021: 72). Технолект ковида је сет лексичких и дискурсниh пракси карактеристичних за пандемију, која је довела до промене представљања људи у својим активностима, понашању и друштвеним односима, интензивним засићењем језика новим значењима и лексемама (Belhaj 2020: 37). У односу на речник, технолект ковида је шири и обухвата и дистинктивна дискурсна обележја јавног језика у пандемији. С тим у вези, јасно се одређујемо према технолекту ковида као ужем предмету него што је предмет ове књиге, а то је српски јавни дискурс у време пандемије ковида 19 узев у целини.

3. РЕЧНИК

Министар здравља Златибор Лончар на почетку пандемије у покушају да мотивише грађане Србије, на самом крају једне од конференција за штампу, додао је: „Још једном поздрављам све грађане Србије и желим им да буду позитивни, да буду позитивни...“ (КЗН, Н1, 15. април 2020), а ову изјаву прокоментарисали су грађани на друштвеним мрежама: „Ето, министар здравља nam želi da u doba COVID19, останемо позитивни. Hvala ministre, građani Srbije vama to ipak ne žele, jer su oni mnogo bolji ljudi od vas. Žele vam da i ubuduće останете негативни какви сте и до сада били“ (Твитер, 15. април 2020). Језичка игра у циљу критике на рачун министра здравља омогућена је двоструко: лингвистички и контекстуално, лексички и когнитивно. Наиме, корисник Твитера искористио је полисемију лексеме *йозийиван*²⁵ да направи обрт, али и јаку асоцијативну везу између појма *йозийиван* и актуелне ситуације (*Речник ковида* бележи следеће најчешће асоцијације на овај стимулус [подвлачење наше]: тест 60, негативан 40, корона 24, одговор 18, став 13, резултат 11, ковид 9, човек 7, насмејан, срећан 6, број, ведар, весео, вирус, добар, дух, карактер, расположен 3). На овом се примеру виде многе појаве карактеристичне за речник коришћен у периоду пандемије ковида у српском јавном дискурсу: реорганизација лексичког система, употреба медицинских термина, измена у вербалним асоцијацијама, креативност и игре речима употребљене у циљу друштвене критике.

3.1. Лексичке карактеристике српског јавног дискурса у периоду пандемије

Језици су се новонасталој ситуацији прилагодили најпре и највише реорганизацијом својих лексичких система, и то на више начина: тако

²⁵ *Речник српскохрватског књижевног и народног језика САНУ* бележи под 1. б. значење обележено терминолошким квалификатором мед.(ицински) који *йойверђује йосйојање, егзистирање, йрисусиво нечега шйо се йражило, исйийивало или йреййосйављало* (како се разуме у коментару) и значење 2. г. *усмерен ка добром, йлеменијом и сл.* (како користи министар у својој изјави). О језичкој игри заснованој на полисемији биће више речи касније.

што су лексема са лексичке периферије (из медицинске терминологије углавном) постале део медијског, јавног дискурса, па и разговорног, а затим и променом и/или проширењем значења постојећих лексема, или пак настајањем нових речи, до тог момента нерегистрованих у систему, а онда и позајмљивањем.²⁶ Да је појава новог вируса и његово ширење утицало на промене у лексичким системима језика широм света доказује велики број лингвистичких радова који се баве језиком у доба пандемије²⁷ или научних скупова с таквом темом.²⁸ У прилог овој тези иде и податак да три речника енглеског језика за реч 2020. године бирају неку из тематске групе пандемије: *Merriam-Webster English Dictionary – pandemic*, *Collins English Dictionary – lockdown*, *Cambridge Dictionary – quarantine*, а за реч 2021. године *Merriam-Webster English Dictionary – vaccine*, а *Oxford Dictionary – vax*.

Торн (Thorne 2020а) издваја три нивоа развоја специфичног *корона језика* (при чему је фокус на лексици и жаргону):

1. медиализација речника (*medicalisation of vocabulary*) у јавном језику;
2. стварање нових речи и израза (*rapid creation of neologisms*) од стране појединаца;
3. институционални дискурс специфичан за представнике власти (*government strategic slang*).

Другачији угао гледања на однос између термина и процеса неологизације у доба пандемије изнела је група португалских

²⁶ О оваквом начину промена у речничком фонду језика пише и Радовановић: „Ovakve se promene mogu ostvariti, recimo, pojavljivanjem novih reči (pre svega takvih koje ranije u jeziku nisu postojale jer nije bilo potrebe za njima, budući da nisu postojali ni odgovarajući pojmovi u iskustvu govornih predstavnika tog jezika, dakle ni u kulturi koju on zastupa), ali i menjanjem značenja postojećih reči“ (Radovanović 2003: 124). Међутим, Радовановић говори о променама као резултату еволутивних процеса које супротставља револутивним, скоковитим, док ми овде, с обзиром на друштвене околности и брзину ширења промена у речничком фонду, можемо пак истаћи да су речничке промене у периоду пандемије изненаде, нагле и драстичне, с тим што је питање њиховог опстанка дискутабилно.

²⁷ Више о томе у потпоглављу Преглед значајнијих истраживања.

²⁸ *Language in the corona crisis* (EFNIL, 30. септембра и 1. октобра 2020. године, Цавтат, онлајн), *Неологизми у 2020. г.: јазик коронавирусној епохи* (Институт лингвистических истраживања РАН, Санкт-Петербург, 1–2. децембра 2020. године), *Друштво уједно и пандемија* (Српска академија наука и уметности, Огранак САНУ у Новом Саду 21. јун 2021. године, Нови Сад), *3rd Globallex Workshop on Lexicography and Neology, 2021: Focus on Coronavirus-related Neologisms* (Leibniz-Institut für Deutsche Sprache, GWLN, 31. август 2021. Манхајм, онлајн), *Јавни говор Ниша у условима пандемије ковид-19* (Огранак САНУ у Нишу, 18. новембра, онлајн) итд.

истраживача у реферату *Neoterm or neologism? A closer look at the determinologisation process*²⁹. Наиме, они су приметили да осим процеса терминологизације јавног дискурса (уплив медицинских термина) и детерминологизације кроз коју пролазе термини на путу ка општој лексици која доминира јавним дискурсом, нови термини (*неојтерм* – термин настао специјално за означавање неког посебног концепта) такође настају у процесу неологизације, као, уосталом, и друге речи настале у пандемији, а исто тако се касније и понашају: уклапају се у систем – на правописном, акценатском и граматичком плану и теже системности, развијају свој деривациони потенцијал, али и лексичке односе, (на пример, *ковид* је настао из вишелексемне јединице *coronavirus disease 2019*, да би потом постао акроним *COVID-19*, затим је постао званичан назив болести *ковид 19*, па, када се довршио процес детерминологизације, само *ковид*, врло често употребљен као синоним речи *корона*, а на крају и творбени формант *ковид*-).

Заправо, дискурс пандемије од других типова дискурса издваја нејасност граница у једном лексичком континууму од неотермина преко термина до речи која припада општем лексичком фонду и свакодневном говору.

Овакви процеси у погледу лексике карактеристични су и за српски дискурс у периоду пандемије, а разумљиви су и очекивани када се узме у обзир да су друштвени актери који конституишу јавни дискурс, имајући у виду (доминантну) тему, поред политичара постали и лекари, док су саопштења, изјаве, наступе, вести и сл. коментарисали рецепијенти, односно грађани, на друштвеним мрежама.

У овом поглављу, водећи се поменути приступом при постављању методологије, дајемо анализу речника (и лексема и фразеологизама) у периоду пандемије ковида са неколико аспекта: регистра употребе, нормативног статуса (додатно и семантичког, творбеног, етимолошког и правописног), стилске вредности и коришћених метафоричких и метонимијских проширења.

3.2 О термиолошкој лексици (и њеном односу према нетермиолошкој лексици)

Под термином се, уопштено узев, подразумева „реч која се односи на само један појам и има само једно значење“ (Драгићевић 2010: 21), док се на идеални термин односе следеће карактеристике: тран-

²⁹ Доступно на: <https://www.youtube.com/watch?v=ipFcfEhgDk>.

спарентност, интернационалност, устаљеност, краткоћа, системност, недвосмисленост, прецизност, несинонимност³⁰ (Šipka 2006: 151). Могле би се додати још неке особине које термин треба да поседује, као што су номинативност и прилагодљивост систему (Николић 2010: 64). У литератури се још помиње и ограничена способност полисемије и ограничена деривациона способност (Mihaljević 1997; Гортан Премк 2004). Истовремено, истраживачи истичу да „u svakom pojedinačnom slučaju nije moguće ostvariti sve [zahteve] istovremeno. Izabrani je termin, po pravilu, rezultat kompromisa među navedenim zahtjevima“ (Šipka 2006: 152). Постоје и радови којима се показује да општеприхваћене карактеристике термина неретко изостају (нпр. Јовановић 2012). Држећи се становишта које износи Даринка Гортан Премк да термини припадају и општем и специфичном лексичком фонду, те да се специфичност односи на тип семантичког садржаја, при анализи смо издвајали сва три типа термилолошких јединица које се могу наћи у речницима: термине који опстају у затвореном терминосистему (али су под утицајем пандемије доспели у јавни дискурс), термине који су само једна од реализација у полисемантичкој структури неке лексеме, као и лексеме које функционишу и као речи општег фонда и као термини (Гортан Премк 2004: 123–124).

Тема пандемије ковида увела је у јавни дискурс лекаре и тиме им, како је већ наглашено, умногоме променила друштвену улогу. Иако по регистру термилолошка, медицинска лексика је преко медија продрла и у свакодневни говор, о чему сведоче истраживања у другим језицима. На конференцији ЕФНИЈ Каролин Милер-Шпицер и Саша Волфер (Carolin Müller-Spitzer, Sascha Wolfer) из Института за немачки језик у Лајпцигу, у свом реферату *Recent developments in German online press in the face of the coronavirus crisis*,³¹ приказали су резултате емпиријског истраживања на три повезана електронска ресурса (RSS corpus of German-language, cOWID plus Analyse, cOWID plus Viewer), дизајнирана да забележе и илуструју ефекте кризе изазване пандемијом у медијима. Медијски корпус обухвата 13 најпознатијих штампаних медија са немачког говорног подручја (из Немачке, Аустрије и Швајцарске) од почетка 2020. године (пре појаве вируса) закључно са 24. септембром 2020. године. Истраживање је показало изузетну

³⁰ И Даринка Гортан Премк сматра да термини обично немају синониме, те да се синонимија у ретким случајевима може оправдати паралелном употребом речи из различитих језика (нпр. домаћи еквивалент за интернационализам).

³¹ Доступно на: <http://www.efnil.org/conferences/webinar-2020>.

фреквентност лексичких јединица које су у вези с короном, односно деривата речи *корона*. Закључци до којих је ово истраживање довело су следећи: нови тип вируса потиснуо је све остале теме у други план (за пример су узели фудбал, као главну тему преокупације немачких медија, па и немачког друштва); поштравање и слабљење заштитних мера утиче на варијације у дискурсу (што су мере заштите јаче, већа је фреквенција медицинске терминологије у језику медија); истакнути вирусолози постају кључни актери у дискурсу (то место су пре ковида заузимали политичари). Корпусно истраживање спровели су и сарадници Оксфордског речника енглеског језика, на корпусу који садржи преко осам милијарди речи забележених у медијском дискурсу од почетка 2017. године до данас, с тим да се овај корпус допуњује и даље, сваког месеца. Праћена је фреквентност речи *coronavirus*, *corona*, *covid*, затим скраћенице у вези с овим речима, нове кованице настале од њих итд. Анализа података довела је до закључака да се лексички систем енглеског језика у прва четири месеца 2020. године обогатио новим речима, да је дошло до великог продора медицинске терминологије у општи лексички фонд и да је невероватно висока фреквентност употребе ових речи у електронском корпусу³² енглеског језика.

У Речнику *појмова из периода епидемије ковида*, начињеном на корпусу српског језика до новембра 2020. године, доминирају медицински термини и изрази: *аносмија*, *антивирусни (лек)*, *асимптоматски (случај, болесник, пацијент)*, *вирулог*, *вирулентан*, *вируленост*, *вируленција*, *вирусолог*, *вирусологија*, *дезинфекција*, *дезифицијенс*, *дијагностика*, *експоненцијални раст*, *епидемија*, *епидемијски*, *епидемиолог*, *епидемиологија*, *епидемиолошки*, *епидемичан*, *зоноза*, *изолација*, *имун*, *имунизација*, *имунитет*, *имунолог*, *имунологија*, *имунотерапија*, *инкубација*, *инкубациони период*, *инфекција*, *карантин*, *ковид 19*, *коморбидитет*, *коронавирус*, *леталан*, *леталитет*, *линеарни раст*, *локална трансмисија*, *морталитет*, *нулни пацијент (индексни случај)*, *оксигенација*, *оксиметар*, *опортност вируса*, *пандемија*, *патогеност*, *поравнање криве*, *прозаражени*, *превентивне мере*, *превенција*, *преносни ланац*, *прокужавање*, *прокужити се*, *противепидемијске мере*, *ресирајтор*, *ресирајторна болест*, *ресирајторна инфекција*, *самоизолација*, *SARS-CoV-2*, *серолошко тестирање*, *симптоматско лечење*, *слободна циркулација вируса*, *смртност*, *сој*, *стаја заразе*, *сумњиви случај*, *топографска дистрибуција болести*, *тријажа*, *хидро-*

³² Доступно на: <https://public.oed.com/blog/corpus-analysis-of-the-language-of-covid-19>.

алкохолни расџвор, хиџеримуна џлазма, хируришка маска, хиџан џриџем, џиџокинска олуџа.

Овим терминима могу се придодати и лексеме које припадају истој тематској групи, али су начињене из комуникативних потреба у конкретној ситуацији: *виџологиња, виџолошкиња, виџусологиџа, виџусолошкиња, еџидемиолошкиња.*³³

На основу материјала прикупљеног до марта 2022. године ова листа проширила се за следеће термине и изразе: *аџеросол, анџиџен, анџиџенски џесџи, анџиџиџело, брзи џесџи, бусџтер, векџорска вакциџа, дезобариџера, еџидемиолошка анамнеза, еџидемиолошка анкеџиџа, еџидемиолошке мере, еџидемиолошки надзор, еџидемиолошко анкеџиџирање, ЕСМО, ивермекџин, имуџолошка реакџиџа, имунски одговџр, индикџаџиџа, инџубџаџиџа, инџубираџиџи, инфлуенџа, КН95, конџтраиндикџаџиџа, лонг ковид, месинџер вакциџа, мрџиџав вирус, муџиџаниџи, муџиџаџиџа, муџиџирани вирус, муџиџирани соџ, муџиџираџиџи, нусџоџаве, озонирање, џи-си-ар, џлазма, џнеумониџа, џревенџиџа, џприориџиџеџине грџупе, џробоџ имуџиџиџеџиџа, џулсна оксимџиџриџа, реваџциџа, реваџциџаџиџа, резаџраџавање, РНК вакциџа, серџм, сиџаџк џроџиџеџин, суџџеринфекџиџа, суџлеменџи, суџџекџиџна инфекџиџа, суџџекџиџни случџаџ, хиџеримуна џлазма, хосџиџиџализџаџиџа.*

Већ је и на први поглед јасно да се међу овим терминима налазе појмови који припадају различитим ужим терминосистемима (општој медициџи, еџидемиологиџи, имуџологиџи, пулмологиџи, молекуларној биологиџи; па чак и они који су заједнички статистиџи и математиџи, попут *екџиџонеџиџалног и линеарног расџиџа*³⁴). Такође, могуће је учити да, према критеријуму порекла, међу њима разликујемо термине страног порекла и домаће (којих има, очекивано, много мање: *заравнање криве, џрокуџавање, резаџраџавање*).³⁵

³³ О фемининативима у јавном дискурсу биће посебно речи.

³⁴ Познато је да се још увек воде полемике о томе могу ли се овакве појаве посматрати као један термин са различитим појмовним вредностима у различитим наукама или су у питању хомонимни термини (Гортан Премк 2004: 120). Узевши у обзир критеријум распрострањености у различитим научним системима и дисциплинама, термини, према својој функцији, могу се поделити на опште, који функционишу у више терминосистема (на пример, *индукџиџа, корен* и др.) и специјализоване, који имају фиксирано значење у једној одређеној дисциплини (на пример, *џредикаџи* или *акузаџиџив* у лингвистиџи) (Николић 2010: 64).

³⁵ У *Речнику ковида (џемаџиџски и асоџиџаџиџивни)* (2022) ускомедицински изрази обележени су квалификатором мед., а коришћен је и квалификатор биол. за појмове из области биологије, имун. за појмове из имуџологије, еџид. за појмове из еџидемиологије и сл. Водили смо рачуна о критеријуму општости одређеног термина, те се тако речи које истовремено припадају и општем фонду и медицинској терминологиџи нису

На основу увида у разлике у одредницама међу поменутиим речницима може се закључити да се период пандемије у српском дискурсу може тематски поделити на најмање два раздобља, чији је преломни тренутак појава вакцине. У првом периоду, до јануара 2021. године, термилошка лексика везана је за извештаје о броју оболелих и умрлих, статистику и болничко лечење, покушаје контролисања епидемије; други период, од краја јануара 2021. године усмерен је на објашњења везана за вакцинацију, врсте вакцина и сл. Овакву разлику у тематским оквирима потврђује и корпус наслова (ради илустрације дајемо избор из корпуса):

Први период: *Korona virus: Šta da radite ako osetite simptome?* (bbc.com, 10. март 2020); *Ko je posebno ugrožen?* (dw.com, 12. март 2020); *Kakve posledice korona virus ostavlja na tebe?* (novas.com, 3. јун 2020); *Interaktivni grafikoni sa brojem zaraženih po gradovima* (rs.n1info.com, 26. март 2020); *Korona virus i imunitet: Zagonetne T-ćelije možda pružaju skriveni imunitet na Kovid-19* (bbc.com, 27. јул 2020); *Gde se ljudi najčešće zaraze koronavirusom?* (dw.com, 16. децембар 2020); *Treći pik virusa u Srbiji krajem godine ili početkom sledeće* (danas.rs, 6. септембар 2020); *Struka protiv korone: Kada smo najzarazniji* (nova.rs, 21. децембар 2020).

Други период: *Србија ће имати три вакцине на располагању* (politika.rs, 9. јануар 2021); *Како се пријавити за вакцину у Србији?* (slobodnaevropa.org, 11. јануар 2021); *Корона вирус и вакцинација у Србији: Све о понуђеним вакцинама* (bbc.com, 13. јануар 2021); *Како сам као имунолог одабрао вакцину за себе* (rts.rs, 23. јануар 2021); *Србија политички поентира вакцинама* (dw.com, 5. март 2021), *Шеклер: Кинеска вакцина најотпорнија на мутације вируса* (rtv.rs, 14. април 2021); *Колико људи у Србији је оболело после које вакцине, колико завршило у болници а колико добило упалу плућа* (blic.rs, 19. април 2021); *Ово су најчешће пријављиване нуспојаве на вакцине* (euronews.rs, 24. мај 2021).

За нашу тему важан је податак о односу међу терминима из ужих терминосистема наспрам оних који припадају другим двама групама (према Горган Премк 2004), зато што бројност првих доказује тезу да су се термини из затвореног термилошког система почели ширити на јавни дискурс (управо под утицајем пандемије). У *Речнику њојмова из њериода епидемије ковида* од 182 одреднице, термина има 76 (око 40%), док је у *Речнику ковида* забележено 128 од укупно 352 обрађене одреднице (36%).

додатно маркирале. Квалификатор жарг.(он) коришћен је у значењу стручног жаргона (жаргона одређене струке, нпр. *клиничар* мед. жарг. итд.), док је квалификатор колокви.(ијално) коришћен за означавање разговорног жаргона.

У корпусу *Ковида* уочљиви су и текстови који се баве појашњењима и разграничењима термина, такав је текст „Питања и одговори о болести узрокованој новим коронавирусом COVID-19“ (covid19.rs, 13. март 2020), објављен на званичном сајту Владе Републике Србије, али и текстови објављени у различитим медијима, попут текста под насловом „Korona virus i najčešća pitanja: Sve što ste hteli da znate o Kovidu-19“,³⁶ у којима се могу наћи инструкције, појмовна одређења, савети, препоруке (у примеру подвучено):

Direktorka Apoteka Beograd Jasminka Bjeletić kaže za BBC na srpskom da apoteke sukcesivno prodaju i dobijaju sredstva za zaštitu. Redovno dobijaju dezinfekcione sprejeve od 100 mililitara i prave gelove i kreme. „Dovoljna je jedna kap da se uzme kako bi se ruke dezinfikovale“, napominje Bjeletić. Apeluje na građane da nastave da se štite, ali ističe da nema mesta za paniku. Šta predstavlja samoizolacija? To znači da ostanete kod kuće 14 ili 28 dana i ne idete na posao, u školu ili druga javna mesta, kao i da izbegavate javni prevoz i taksi. Trebalo bi da smanjite i kontakte sa ukućanima.

Svetska zdravstvena organizacija saopštila je da je period inkubacije – odnosno vreme od ulaska virusa u telo, do pojave prvih simptoma – do 14 dana. U proseku se simptomi pojave za pet dana, ali nekad traje i duže – neki istraživači navode i period od 24 dana. Važno je da se zna koliki je period inkubacije, jer tako lekari i nadležne službe mogu efikasnije da kontrolišu širenje zaraze.

У литератури је већ обрађено питање двоструке улоге овог типа текста. Наиме, информативни текстови о ковиду немају само информативну функцију, нису ту како би задовољили потребу јавности да се на адекватан начин информише о новој појави, већ и подстрекачку – они су ту како би се реципијенти ангажовали у борби против вируса (José Luzón 2022). Овим персуазивним циљевим подређена је лексика, али и директно, лично обраћање (за разлику од уобичајене форме новинарске неутралне позиције при информативним жанровима).

Посебно је занимљив текст у ком се, уз ускотерминолошку лексику, користи и метафора рата како би се објаснио начин функционисања организма и стварање имунитета при контакту са вирусом:

Hajde da posmatramo ovo kao rat. Imamo našu konjicu b limfocite koji su ključni za stvaranje antitela, pogotovu tih neutrališućih, i t limfocite koji su odgovorni za ubijanje ćelija zaraženih virusom. I sada, kako ide borba, mi gubimo našu vojsku, gubi i virus, i vremenom antitela mogu da se izgube (N1, 17. јануар 2021).

³⁶ Доступно на: <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-51233564>.

Ово је један од ретких примера у којима ратна метафора није део манипулативне или убеђивачке стратегије, већ је употребљена едукативно и с циљем конкретизације и појашњења апстрактне и обичном човеку непознате појаве, али и подстрекивања на борбу.

3.3. Нове речи и изрази

Настанак нових речи под измењеним друштвеним околностима опште је обележје језика, па се такав начин промене речничког фонда огледа и у српском језику, али и у светским језицима.³⁷ Истражујући неологизме (понегде се може срести и назив *нове кованице* [енг. *new coinage*], који подразумева реч или израз који се недавно појавио у речнику, али и постојећи с измењеним значењем) као продукт пандемије, поједини аутори примећују да се међу њима налазе жаргонски неологизми, неологизми за означавање друштвене групе, именовање нових навика и међуљудских односа и интеракција, те да се међу њима издвајају стилистички, етимолошки и денотативни неологизми (Alyeksyeyeva et al. 2020), којима се потврђују не само језичке већ и културне и друштвене промене. О утицају пандемије на лексички систем говоре и истраживања која показују фреквенцију употребе одређених речи, те радови који указују на коронеологизме (енг. *coroneologisms*) (Bakhmat et al. 2021).

Неологизам се у сербокоратистици одређује као „jezička novotvorevina, novo iskovana i još ne općenito prihvaćena riječ ili izraz; kovanje i upotreba starih riječi u novom značenju; riječ, izraz, konstrukcija koja je nedavno ušla u jezik“ (Simeon 1969: 904–905). У лингвистичкој литератури утврђује се пет различитих тачака настанка неологизма: 1) тек изговорена или написана нова реч; 2) тек преузета нова реч; 3) заживела реч у стандардном језику; 4) већ дуже времена употребљена реч у савременом језику; 5) реч која је била или јесте нова у стандардном језику (Савић 1984: 161). Према појединим теоријама, временски критеријум је, такође, значајан, те се може наћи податак да се неологизмом не могу

³⁷ Тако су лексикографи из *Оксфордског речника енглеског језика* забележили значајне допуне електронског издања овог најутицајнијег речника енглеског језика лексемама и изразима које се доводе у везу са глобалном пандемијом ковида 19, као што су *social distancing* (друштвена дистанца) или *self-isolation* (самоизолација), као и речи које именују и описују вирус и различите утицаје које је вирус оставио на грађане, док се основна допуна односи на уврштавање назива болести *ковид 19* у речник (извор: <https://public.oed.com/blog/the-language-of-covid-19/>, приступљено 15. 10. 2020).

сматрати речи старије од 25 година (Usevičs 2012: 2). Узимајући у обзир различите аспекте при одређењу неологизма, постоји пет теорија: стилистичка (фокусира се на стилистичку маркираност неологизма), денотативна (фокусира се на одређење неологизма као речи с новим значењем за нови појам), структуралистичка (дефинише неологизам као реч која је потпуно структурно нова), етимолошка (узима у обзир ново значење постојеће речи) и лексикографска (посматра неологизме као речи које још увек нису забележене у речницима) (Rets 2014, 2016). Као типови неологизама наводе се: а) лексички неологизми (који се односе на нове појмове); б) лексичко-семантички неологизми (који се односе на преосмишљавања постојећих назива у језику) и в) индивидуализми – околионализми (направљени по обрасцу нормативних творбених модела српског језика) (Радовић-Тешић 2009: 59), а могу се и поделити на а) неологизме-позајмљенице; б) семантичке неологизме и в) творбене неологизме (Жданова 2012: 390, према Драгићевић 2020: 110).

Узимајући у обзир наведене дефиниције, можемо резимирати следеће:

Неологизам (фр. *neologisme*, према грч. *néos*, нов и *lógos*, реч) по појављивању јесте нова (у смислу новообразована) или постојећа реч (или чак конструкција, израз) са новим значењем, по пореклу домаћа или позајмљена (из страног језика), по степену раширености у мањој или већој мери прихваћена и према употреби, налази се у општој (неспесијализованој) употреби. Као један од кључних критеријума настанка и појаве неологизама мора се узети и то да нова реч „попуњава празнину у именовању, тј. да постоји језичка потреба за њом“ (Радовић-Тешић 2009: 58). На њих се гледа као на нестандартне речи које временом могу да се стандардизују или изгубе (Радовић-Тешић 2009: 56).³⁸

Имајући у виду наведено, у овом истраживању бавимо се неологизмима као новим речима, под којима подразумевамо речи и конструкције настале и/или раширене у периоду пандемије ковида у српском јавном дискурсу за које ће се тачан нормативни статус утврдити с протоком времена. Неологизми се у овом контексту посматрају у већини студија на материјалима других језика (Katermina, Yachenko 2020; Alyeksyejeva et al. 2020; Vakhmat et al. 2021 итд.), док се код нас често контрастирају у односу према околионализмима и потенцијалним речима, за шта постоји оправданост.

³⁸ Сама чињеница да су неологизми *нове речи* упућује нас на све функционалне језичке стилове (и подстилове) у којима се оне јављају: разговорни, административни, новинарски, књижевно-уметнички, термилошки, па се они с тог аспекта различито морају и посматрати (Радовић-Тешић 2009: 56).

Овде треба дати и шири одговор на питање зашто долази до проширивања лексичког инвентара неког језика. Лексички прилив је по правилу условљен околностима у којима једна друштвена заједница комуницира на свом националном језику (Радовић-Тешић, 2009: 53). За то постоји неколико разлога:

1. појаве се нови појмови/предмети/појаве којима треба дати име;
2. настане нови назив као додатак већ постојећима с различитом мотивацијом:
 - а) експресивни назив – дерогативни, вулгарни, еуфемистички, шаљиви итд.;
 - б) стилски маркиран назив – жаргон, формални/неформални, разни регистри;
 - в) прагматички фактори за стварање новог назива – језичка економија, естетски разлози, помодни трендови, тренутна инспирација итд.;
3. историјски, политички и др. (в. Muhvić-Dimanovski 2005: 4; исп. Оташевић 2008).

За наше околности кључан је први фактор,³⁹ а то је нова појава (вирус) за који испрва не постоји назив, него се користи хипероним метонимијски мотивисан узрочником, да би касније дошло до формирања стручног назива (*САРС-КоВ-2*), који због саме природе такве замене (структуре скраћенице) није заживео, што је довело до стварања колоквијалног назива вируса (*корона*),⁴⁰ до установљења

³⁹ Ваља имати на уму да сваки историјски период носи промене у саставу речи. Тако су и нагле друштвене промене [...] те нагли технички и технолошки развој, донеле нову лексику која треба да буде правовремено лексикографски забележена и по потреби нормативно третирана, али не спорадично и успут него систематски (Радовић-Тешић 2009: 54–55).

⁴⁰ Лексема *корона* (лат. *corona*) забележена је у Речнику САНУ у значењима: **1.** *а.* круна, венац као симбол властии, достојанства и сл.; **б.** светиао круг, ирсџен око главе светиаца, ореол, нимбус; **2.** астр. сџољни, најразређенији слој Сунчеве аџмосфере, који се види као светиао венац око Сунца за време његовог џоџиуног џозрачења; **3.** (исп. лат. *corona*) муз. знак у облику џолукруга и џачке који се сџавља изнад или испод ноше, џаузе и др. и који означава да се џон, џауза и сл. џродужују (обично за џоловину свога џрајања); **4.** цркв. кат. сџуџ, сасџанак свеџшеника одређеног црквеног џодручја. Породица новог вируса названа је према облику честица вируса гледаних под електронским микроскопом, на чијој се површини од протеина формирају израстине које личе на круну (о овоме више на сајту о интернационалној таксономији вируса: https://talk.ictvonline.org/taxonomy/p/taxonomy-history?taxnode_id=201851847, приступљено 19. 10. 2020). Рјечник срџскога језика (ијекавско издање, 2021) доноси уз одредницу *корона* могућност писања двојако: *вирус корона* и *корона вирус*.

назива болести коју поменути вирус изазива (*ковид 19*). Убрзо ће се, међутим, како се тема ширила, глобализовала, појавити потреба да се ставови, осећања, мишљења и искуства обликују на различите начине, те ће други наведени фактор јачати и добијати све већи утицај на продукцију нових речи.

О односу сложених јединица с првим делом *корона* и *ковид* као синонимима сведоче истраживања на другим језицима (нпр. Katermina, Yachenko 2020: 61), а на српском језику у нашем материјалу потврђују следећи примери (из медијског дискурса):

Сада је битније видети ко је мој ближњи у време *ковид ајокалипсе* (teologija.net); Оно што је највише од свега *ковид ајокалипса* мени открила, јесте да када су људи уплашени, лако их је контролисати (borbazaveru.info); *Korona apokalipsa*: U Indiji rekordan broj novozaraženih i preminulih! (24sedam.rs, 6. мај 2021); *KORONA-APOKALIPSA U UKRAJINI*: Horor scene iz svih delova zemlje – rekordan broj novoobolelih, preko 26 hiljada (FOTO) (republika.rs, 28. октобар 2021); Plodovi gneva – *Korona apokalipsa* u Srbiji (vreme.com, 9. јул 2020); *DANAS KORONA APOKALIPSA U SRBIJI*! Već ima oko 1.000 zaraženih, DO SAD UMRLO 5 OSOBA?! (espresso.rs, 27. октобар 2020); Tagesanцајger: *Korona šok* na Kosovu после leta punog zabave (tanjug.rs, 29. јул 2021); *Korona šok* za nervni sistem: Dugotraјni simptomi mogu da vas izlude (24sedam.rs, 27. децембар 2020); *НОВИ КОРОНА ШОК*: Пронађен још један сој вируса у Немачкој? (18. јануар 2021); *NOVI KOVID ŠOK*: Otkriven još jedan soј virusa, razlikuje se od „аgresivne korone“ iz Britаније i Африке (srbijadanas.com, 10. јануар 2021); Апокалиптични сан деце којој се смучило учење постао *korona кошмар*! (happytv.rs, 13. септембар 2020); *Korona кошмар* je najзад gotov за Sosijedad (mozzartsport.com, 2. јул 2020); *Američki Kovid кошмар*: Lekar pokazao krcatu болницу, чују се само respiratori i otkucaji srca (telegraf.rs, 13. април 2020); *Korona uragan* u regionu: Crni rekordi u Hrvatskoј i Sloveniji, ukupno 2.927 novozaraženih (sputnik.rs, 21. октобар 2020); *Stručnjaci upozoravaju – Ameriku чека „KOVID URAGAN 5. kategorije“*: „Videćemo nešto što do sada nikada nismo u ovoj zemlji“. Majkl Osterholm, američki stručnjak за infektivne болести, rekao је u nedelju како ће се SAD uskoro suočiti са „*kovid olujom 5. kategorije*“ u vidu novog i zaraznijeg soја korona virusa, koji је prvobitno otkriven u Velikoj Britанији, a trenutno се шири i Americom (zena.blic.rs, 1. фебруар 2021); *Ne stišava се kovid oluja* u Evropi: Uvode се nove mere – Belgija zatvara bioskope, u Španiji obavezne maske на otvorenom (euronews.rs, 23. децембар 2021); *Indija beleži globalni rekord u dnevnom broju novozaraženih*, a за poslednjih sedam dana „*kovid oluje*“ bilo ih је više od dva miliona, kazao је otpravnik poslova ambasade Srbije u Nju Delhiju Siniša Pavić koji је dodao да bi situacija u drugoj nedelji maja mogla да bude i teža (kurir.rs, 28. април 2021); „*Stiže korona oluja*“: Stiglo

upozorenje na novi talas, ova evropska država je prva na udaru! (24sedam.rs, 2. јануар 2022); Бенет: Стиже нам нова *корона-олуја* иако смо од јула имали преко 4,2 милиона вакцинација (sveosrpskoj.com, 2. јануар 2022); Uglavnom, tada sam živela u post zemljotresnoj psihozi tako da me *korona psihoza* nije baš previše plašila (prva.rs, 11. август 2021); Ono što vidim u praksi je i *korona psihoza*, a ne samo korona depresija (nasaborba.com, 21. октобар 2021); Sve ukazuje na to da nam se bliži *kovid psihoza*. Koje su mere zvanične i da li ih razumemo? (Newsmax Adria, 20. октобар 2020); *Korona haos* u Češkoj: Bolnice u Pragu na granici izdržljivosti zbog kovidа, antivakseri blokirali centar grada (euronews.rs, 28. новембар 2021); *Korona haos*: Petorica zaražena u Bajernu, četvorica u PSŽ-u... (mozzartsport.com, 1. јануар 2022); *Korona haos* u Ubu: Izolovali celu grupu zbog zdravog deteta (nova.rs, 7. новембар 2020); A liberalizam je proizveo sav ovaj *kovid haos* da bi se još održavao u životu... (twitter.com, 24. новембар 2021); Meni je ceo ovaj *Kovid haos* jedan veliki test inteligencije, hrabrosti... (twitter.com, 4. јун 2021); *Kovid haos* u Primeri: Granada završila meč sa četvoricom seniora, Sosijedad zaseo na čelo (telegraf.rs, 8. новембар 2020); Научи разлику између антиваксера и људи који су искључиво против *кovid* *вакцине*; Знам да је заговарачима *корона* *вакцине* лакше да верују да неко брине о њима и слично (из дискурса друштвених мрежа, коментари на текст „Ђоковић без вакцине не може на Ролан Гарос“, b92.net, 17. јануар 2022).

Дискурс друштвених мрежа једним својим делом асимилује поменуте језичке појаве, а другим, у тежњи за критичким, сатиричним и/или хумористичним коментаром производи иновативне.⁴¹ Отуда се јављају нове речи попут *коронача*, *коронаш*, (*сџендај*) *короничар*, *коронзиван*, *џаникдемија*, *кашиколизање*, *кашиколисци*, које постају изразито експресивно средство.⁴² О заступљености и трајању речи, односно о мери задржавања у језику може се дати само начелна напомена.⁴³ Међутим,

⁴¹ О језичкој игри као средству за изражавање хумора и сатире биће посебно речи у наредном поглављу.

⁴² Поред ових, условљених вирусом, јављају се и речи попут *џоалетџоиди*, *сџарлејшани*, *џровизоријуми*, *џрационалијшине*, као и многе друге које су настале оцазионално, нису тематски везане за пандемију (али јесу временски) и вероватно се неће задржавати, јер су јако контекстуално условљене. Њима се у овом раду нисмо бавили.

⁴³ Више пута се десило да нормативисти неком неологизму или кованици предвиде кратко трајање, а да даља употреба и остатак у систему то демантује (Радовић-Тешић 2009: 56). С друге стране, све више се говори и о комуникационом приступу лексикографији, који подразумева излагање у сусрет потребама просечног корисника, тј. пописивање и дефинисање у речницима оних речи и израза који одсликавају одређену социокултурну димензију (в. Драгићевић 2020: 114), у шта би могао да спада и већи број нових речи које ће бити поменуте у овом раду.

посматрајући, рецимо, називе болести *ййичји грип* или *свињски грип*, можемо дати процену да ће назив вируса и болести изазване њиме (*ковид 19*), као и речи настале творбеним процесима од њих, опстајати још дуго у језику. И то не само зато што ће новооткривени вирус и болест и даље постојати већ и стога што ће се последице пандемије осећати и у будућности. Живот са овим вирусом добио је чак и свој назив – *нова реалност* (или *нова нормалност* у значењу „скуп промењених друштвених правила која подразумевају друкчије свакодневно понашање у заједници као последицу пандемије коронавируса“, према *Речнику ђојмова из йериода ейидемије ковида*):

Sa najavom mogućeg kraja vanrednog stanja u Srbiji, sve češće se u medijima čuje izraz „nova normalnost“. Šta to tačno znači još ne znamo u potpunosti, ali do odgovora možemo doći ako pokušamo da objasnimo šta smo to kao društvo možda propustili da uradimo tokom pandemije (vreme.com, 6. мај 2020); Министар здравља Златибор Лончар рекао је 13. новембра у Универзитетском клиничком центру Ниш да ће, како сада ствари стоје, нова нормалност и реалност бити таква да ће грађани морати да се вакцинишу на сваким пет, шест месеци, у зависности од врсте вакцине (slobodnaevropa.org, 22. новембар 2021).

Најопштији критеријум ког смо се држали односи се на структуралистичку поделу неологизама: најпре смо анализирали структурно нове речи, а затим указали на семантичке неологизме (постојеће речи са новим значењем). У оквиру структурно нових речи издвојили смо семантичка поља.

Разни истраживачи у различитим језицима класификовали су лексику из периода пандемије семантички.⁴⁴ У српском корпусу потврђују се следећа семантичка поља: човек (1), друштвени процеси, стања, појаве и покрети (2), болест (3), друштвени живот (4), економија (5), образовање (6), политика и политичке активности (7), емоције (8) и уметност (9). Определили смо се за термин семантичко поље будући да смо лексема класификовали тако да им је семантичка компонента интегрална, а општији хипероним издвојен као назив семантичког поља. У питању је скуп лексема „које припадају различитим граматичким врстама и које могу, али и не морају бити у творбеној вези“ (Драгићевић 2007: 239). Међу члановима семантичког поља постоји однос аутономности („однос слободне зависности, оличава веза међу речима у различитим групама чија је узајамна зависност условљена не-језичким појавама“ (Драгићевић 2007: 241)), с тим што се термин

⁴⁴ За пољски језик видети, рецимо, Cierpich-Kozieł 2020, за руски Буцева и др. 2021: 108–112.

- (3) ДРУШТВЕНИ ПРОЦЕСИ, СТАЊА, ПОЈАВЕ, ПОКРЕТИ: *вакционализам* (пејоративно за „заговарање вакцинације“), *ковидација*, *коронизација*, *коронација*, *панидемија*, *инфодемиа*, *коронизам*, *ковидаризам*, *корона хаос*, *ковид криза*, *корона ајокалијса*, *ковид ајокалијса*;
- (4) ПОЛИТИКА (И ПОЛИТИЧКЕ АКТИВНОСТИ): *корона диктатура*, *корона режим*, *локдаун*, *шајдаун*, *коронин*, *корона заштитна*, *ковид сертифицирање*, *ковид маске*, *ковид пројекција*, *ковид систем*, *ковидкрајина*;
- (5) ДРУШТВЕНИ ЖИВОТ: *корона парти*, *ковид забава*, *ковид журка*, *корона журка*;
- (6) ОБРАЗОВАЊЕ: *вебинар*, *ковид рок*, *Зум*, *зумовање*, *семафор модел*;
- (7) ЕМОЦИЈЕ: *корона депресија*, *корона паранија*, *ковид хистериа*, *корона лудило*;
- (8) УМЕТНОСТ И СТВАРАЊЕ: *корона речник*, *корона песма*.

Подела лексема према семантичким пољима и даље према лексичко-семантичким групама пружа увид у којим областима постоји највећи прилив лексичких јединица у новонасталим околностима узрокованим пандемијом ковида, какве су потребе лексичког система у посебним условима (у погледу попуњавања празних места), као и какви су вредносни судови говорника према одређеним друштвеним појавама у кризном периоду.

Најобимније семантичко поље односи се на човека, а најобимнија лексичко-семантичка група⁴⁸ нових речи мотивисана је двема доминантним лексемама *корона* и *ковид* и означава особе оболеле од ковида/короне или особе које су у карантину због сумње да су заразни/болесни: *карантинца*, *карантинка*, *ковидаш*, *коронарац*, *коронац*, *коронаш*, *коронашица*, *короничар*, као и лексичко-семантичка група која означава противнике вакцине: *антиваксер*, *антивексер*, *антивакционалист*, *антивакцинар*, *антивакцинер*, *антивакционалист*, *антивакцинаш*, *антивакционист*,⁴⁹ међу лексичко-семантичким групама које се односе

⁴⁸ Под појмом лексичко-семантичке групе подразумева се скуп синонима, антонима и хипонима; с тим да чланови групе припадају истој граматичкој врсти и нису и не морају бити у творбеној вези (уп. Драгићевић 2007: 239).

⁴⁹ *Речник нових речи* потврђује употребу лексема из ове лексичко-семантичке групе и пре пандемије ковида. Међутим, у дискурсу пандемије ове речи биле су веома заступљене, нарочито у дискурсу друштвених мрежа (корпус *Ковид* бележи 1097 примера на 1 221 064 (у целом корпусу), односно учесталост од 0.08% – поређења ради, реч *корона* у овом корпусу може се наћи у 2972 примера, односно има учесталост од 0.24%).

на особе ту је још и она која означава противнице вакцине: *анџиваксерка*, *анџивексерица*, *анџивакцинашица*. Условно се у семантичко поље ЧОВЕК могу уврстити именички употребљени придеви: *новозаражени*, *новооболели*, *џрвозаражени*, који се могу сматрати и члановима семантичког поља болести.

Семантичко поље Болест обухвата именице, придеве и глаголе. Међу придевским дериватима у оквиру лексичко-семантичке групе „који се односи на корону/ковид“ налазе се следећи: *ковидан*, *ковидџозиџиван*, *коронзиван*, *коронски*, а ту је и лексичко-семантичка група придева са значењем „који долазе у периоду након ковида/короне“: *џослекоронски*, *џосџкаранџински*, *џосџкоронски*, *џосџџандемиџски* итд. као и са значењем „који су против короне/ковида“: *анџикоронски*, *нековид(ни)* и мала лексичко-семантичка група „који немају ковид нити симптоме“: *бесковидни*, *бесимџџомни*. Најмање је глаголских твореница у оквиру лексичко-семантичке групе са значењем „оболети од ковида/короне“: *заковидиџи*, *коронираџи*.⁵⁰ Посебна је група лексема којима се означавају жене стручњаци за одређену област: *виџологиња*, *виџолошкиња*, *виџусолошкиња*, *еџидемиологица*, *еџидемиологиња*, *еџидемиолошкиња*. Лексичко-семантичка група којом се именује болест уз стилско маркирање садржи две лексеме: *коронача* и *анџиваксерија*.

Обимно је и семантичко поље које окупља лексеме са значењем друштвених процеса, стања, појава и покрета, у оквиру којих се издваја

⁵⁰ Бележе се глаголи за именовање распрострањивања (ширења) инфекције (*заковидиџи*), мера карантина (*изоловаџи се*, *самоизоловаџи се*), рада од куће или удаљавања с посла или школе (*дисџанцираџи се*, *зумоваџи* и сл.) и тако даље. Ако погледамо истраживања руског језика, тамо су најфреквентније глаголске лексеме *зумоваџи* и *самоизоловаџи се*, што указује да су се у овом периоду људи прилагодили минимуму физичких контаката, што приватних, што професионалних и прешли на онлајн комуникацију (Буцева и др. 2021: 419–420). Многи глаголи типа *заразиџи се* почињу да се односе само на заражавање коронавирусом. Дакле, значење оваквих глагола се сужава. Већина глагола стилски је маркирана као разговорна, односно колоквијална лексика. Руски говорници у неформалној употреби често користе велики број глагола са значењем ‘оболети од короне/ковида’, за разлику од српских. Творбено гнездо који сачињавају глаголи мотивисани кључним речима пандемије (*ковид*, *коронавирус* и *Вухан*) веома је развијено у руском (Исто: 421), док у српском то није случај. Бележимо веома мали број глагола који се користе са овом тематиком (*дезинџицираџи*, *дезинџиковваџи* и *дезинџекџиваџи*, *дијагносиџираџи*, *дијагносиџификоваџи* и *дијагносиџиковаџи*, *зумоваџи*, *имунизоваџи*, *инџубираџи*, *коронираџи*, *муџираџи*, *џрокуџиџи се*, *самоизоловаџи се*, *чиџоваџи*). У поређењу с руским речником, српски глаголи овог периода мање су стилски обележени као колоквијални (*зумоваџи*, *коронираџи*), а већином припадају медицинској терминологији.

лексичко-семантичка група са значењем скупа промена или процеса насталих као последица ковида/короне: *ковидација*, *коронизација*, *коронација*, *корона хаос*, *корона криза*, као и лексичко-семантичка група са значењем покрета: *коронизам*, *ковидаризам* и две стране речи *ѿаникдемија*, *инфодемѿија*.

Семантичко поље Политика окупља неколико лексичко-семантичких група: најпре ону која означава политичке активности у циљу успостављања мера (*корона режим*, *корона зашћварање*, још и енгл. *локдаун*, *шајлдаун*) и производе/резултате тих мера/активности (*ковид сертификациј*, *ковид ѿасош*, *ковид ѿројусница*), али и лексеме којима се показује однос говорника према њима: *корона диктиѿијур*, *ковидокрајѿија* (као део лексичко-семантичке групе облика владавине) и лексему *коронѿин*.

У семантичко поље Друштвени живот улазе синонимне вишечлане лексичке јединице из лексичко-семантичке групе са значењем забаве: *корона ѿарѿи*, *ковид забава*, *ковид журка*, *корона журка*.

Религијска компонента утицала је на лексеме из семантичког поља друштвеног живота на лексичко-семантичку групу, чије је значење метафорички индуковано и упућује на део хришћанске догме који подразумева крај света: *ковид аѿокалијса*, *корона аѿокалијса*. Ова сема мотивисала је и значење неколико лексема из поља човек у оквиру лексичко-семантичке групе са значењем 'особа које се (не) приклањају веровању у постојање болести ковид и у делотворност вакцине': *коронаверујући*, *ковид аѿеистѿи*, *коронаскејѿиик*, *васкоскејѿиик*.

Мање су разграната семантичка поља ОБРАЗОВАЊА, ЕМОЦИЈА и УМЕТНОСТИ и СТВАРАЊА, што сведочи о приоритетним областима човекове преокупације у периоду пандемије.

Групи семантичких неологизама припадају лексеме *врхунац* (*ѿик* „највећи број новозаражених особа у току једног дана“), *изолационизам* („период изолације у време епидемије“), *изолационистѿа* („особа која је у изолацији у време епидемије“), *коронација* („крунисање“; у време епидемије ковида: колокви. пеј. „ширење коронавируса, добијање болести изазване коронавирусом“), *ѿалас* (у изр. други, трећи... значи „повно избијање епидемије на подручјима на којима су људи већ оболели од вируса SARS-CoV-2“), као и колоквијални називи за вакцине добијени процесом метонимије: *кинез*, *рус*. У *Речнику ковида* потврђени су следећи примери:

кinez м колокв. врста вакцине која је добила назив по пореклу произвођача.

Primio dva kineza i pfizer, jedino Francuska priznaje tu kombinaciju ali uz PCR test (twitter.com, 5. новембар 2021); Bojana je primila tri „kineza“ – test na antitela je totalno iznenađenje (nova.rs, 15. октобар 2021); Posle dva „kineza“ primio Fajzer bez ikakvih simptoma. Malo ruka bolela na mestu uboda jedan dan (twitter.com, 26. октобар 2021); Čekaj, čekaj, zar nije on rekao da će prvi da primi kineza?!? (twitter.com, 1. јануар 2021).

рус м колокв. врста вакцине названа према пореклу произвођача.

Drhimo ceo dan da li će keva ući i kako s obzirom na to da je primila dva rusa i fajzer. Epilog: keva zalutala na aerodromu i izašla na neki levi izlaz, te nigde nije srela kontrolu (twitter.com, 20. новембар 2021); „Draga Slavice, primila sam dva kineza, čekam fajzera, a moj dečko dva rusa, čeka modernu. Da li smo kompatibilni par? Tvoja Tanja“ (twitter.com, 7. септембар 2021); Ima neko ko je primio dva rusa i fajzer buster? (twitter.com, 3. децембар 2021); Pobiše se penzioneri, jedan primio Kineza drugi Rusa, a sudio im treći koji je primio pfaizera! (twitter.com, 3. април 2021).

Анализа семантичких поља нових речи показује да је пандемија обухватила све сфере човековог окружења, друштва, активности, психичког и физичког, менталног и емотивног стања, стварања и рада, свакодневног и друштвеног функционисања. Дистрибуција ових лексема у наредном периоду зависи од много фактора: контекста, комуникативног канала, професије, друштвеног слоја. Може се очекивати, како је већ у литератури наглашено, да ће остати речи код којих се развије полисемија и чији је деривациони потенцијал велик. Одатле и потреба да се уради деривациона анализа у односу на лексичко-семантичке групе, те да се на основу најразвијенијих деривационих гнезда комплетира закључак о степену адаптираности (када је реч о страним речима) и раширености (када је реч о домаћим твореницама) нових речи.

3.4. Творбени аспект

Поред великог броја јединица преузетих из енглеског језика и адаптираних на основу изговора, наша грађа обухвата и творенице (деривате и сложенице) настале у српском језику, што показује и велики степен адаптираности појединих нових речи.⁵¹ Дериватима и сложени-

⁵¹ Неологизми настали творбеним начинима својственим српском језику граде се тројачко: 1) са творбеном основном домаћих речи или речи одавно преузетих и усвојених у стандардном језику; 2) са творбеном основном нових стандардних речи и продуктивних суфиксалних одн. префиксалних елемената; 3) са мешавином домаћих и страних творбених елемената (Радовић-Тешић 2009: 61).

цама у српском језику приступали смо врло опрезно, водећи рачуна о томе да ли је у питању калк или хибрид, а имајући у виду и то да су понекад читаве сливенице (попут *ковидиоџи*) преузете из енглеског језика, те их у српском морамо другачије третирати – као просте речи (о проблему позајмљеница и творбених деривата насталих у српском језику у вези са неологизмима разматрано је на сличан начин у Драгићевић 2011, одакле је узета и препорука да се творбено могу анализирати „само лексеме које су у потпуности настале од домаћих творбених сегмената и хибриди који поседују бар једну очигледну домаћу творбену јединицу“, с једном врло важном оградом да се под домаћом творбеном јединицом подразумевају и речи страног порекла које су се досад довољно усталиле у српском језику, каква је нпр. реч *вакцина* за творбено гнездо које укључује лексеме попут *вакцинаш*, *антивакцинаш*, *антивакцинашица* и сл.).

У корпусу се изузетно издваја творбено гнездо структурирано око лексеме *корона*: *коронарац*, *коронаш*, *коронашица*, *коронац*, *коронача*, *коронираџи*, *короничар*, *коронски*, *џосџикоронски*, *антикоронски*, *коронзиван*.⁵² Посебно се издваја лексичко-семантичка група са значењем 'особе оболеле од короне', при чему се суфиксима изражавају различите стилске компоненте: *-арац*, *-аш*, *-чар*. Суфикси *-ац* и дериват *-арац* веома су продуктивни када се додају на именичке основе са значењем припадника некој групи (*школарац*, *гимназијалац*), али је *-ац* веома чест са страним основама (*џарџијац*, *академац*, *герилац*; исп. Клајн 2003: 43), отуда су и очекивани у изведеницама *коронарац*, *коронац*. Стилску обојеност уноси и суфикс *-аш*, посведочен као жаргонски суфикс још у примерима насталим од страних основа *секџаш*, *акџијаш*, *мафијаш*, које наводи Ранко Бугарски (2001: 163). Уобичајени творбени суфикс за мовиране фемининуме *-ица* (Ђорић 1982: 138–141; Ђорић 2008: 206) и овде је учествовао у деривацији стилски маркираног облика *коронашица*.

Издаја се и лексичко-семантичка група придева са значењем 'који је изазван новим типом вируса, који је у вези с новим типом вируса': *коронски*, *коронзиван*, као и придеви мотивисани њима добијени префиксацијом: *антикоронски*, *џосџикоронски*.⁵³

⁵² Овом приликом не узимамо у обзир вишечлане лексичке јединице типа *корона лудило* и сл., јер ће о њима бити речи у потпоглављу које се тиче правописних правила.

⁵³ Префиксоид *џосџи-* учествује у творби и других придева с различитим мотивним речима: *џосџиковидни*, *џосџикаранџински*, *џосџиандемијски*.

Погрдни назив за болест добијен је извођењем суфиксом *-ача*, где он, заправо, нема посебно значење, јер и сама мотивна реч има исто значење као и дериват *коронача*. Овде се суфиксом само исказује погрдна компонента.

Иако не подједнако развијено, творбено гнездо формирано око лексеме *ковид* такође завређује пажњу јер доноси изведенице: придевску (*ковидан*), која није стилски маркирана; придев *ѿосѿйковидан* са сличним значењем као и *ѿосѿйкоронски*; изведеницу (*ковидаш*), са стилски маркираним суфиксом *-аш* и др.; такође, именички дериват добијен суфиксом *-изам* стилски маркиран *ковидаризам*, као и околионалне сложене, за које је порекло упитно, те самим тим не можемо тврдити да ли припадају творбеном гнезду у српском језику: *ковидокраѿиѿа* и *ковидоманиѿа*.

Оба творбена гнезда, створена у кратком периоду, сведоче о доброј адаптираности лексема *ковид* и *корона*, али и о великој самосталности лексеме *корона*, која је у овом контексту првобитно била само компонента назива за породицу вируса.

Велико творбено гнездо мотивисано лексемом *вакцина* обележило је јавни дискурс од јануара 2021. године, када се, како смо показали, тематски оквир усмерио на вакцине и вакцинацију: *антиѿиваѿинар*⁵⁴, *антиѿиваѿиналисѿа*, *антиѿиваѿинисѿа*, *антиѿиваѿинаш*, *антиѿиваѿинашиѿа*, *антиѿиваѿинашиѿво*, *антиѿиваѿинизам*, *антиѿиваѿинални*, *антиѿиваѿинаѿиѿски*, *антиѿиваѿинашки*, *антиѿиваѿиони*, *вакѿинаш*⁵⁵:

антиваѿиналисѿа: „Antivakcinalista ima oko 1%. Utisak na друшћеним мрежамa је потпуно другаѿиѿи. Kada se uznemire vrlo су активни и бесни. То показује делуѿију и увереност ових људи који често имају месѿјанске идеје [...]“, написао је Kon на Fejsbuku (nedeljnik.rs, 25. април 2020); „Неки од тих антиваѿиналисѿа шѿре ирационални страх код грађана да могу бити ѿиповани, на неки наѿин касније и шѿпијунирани, и тако даље. Неуки свет у то може да поверује“, каже професор Radoje половић из SLD које је 12. јануара јавно позвао грађане да прихвате имунизацију на COVID-19 било којом од

⁵⁴ Занимљива је појава, да, вероватно, из потребе стилског варирања, у једном тексту долази до употребљавања различитих назива, нпр. наслов је *Кривичне ѿријаве ѿроѿиѿив антиѿиваѿинаш*, а у тексту *На лисѿи 43 антиѿиваѿинара нашао се и ѿознаѿиѿи нишки имунолог* (jezikofil.rs, 24. септембар 2020); Izgleda да ће Руси први да нас ѿипују. Србин rusofil антиваѿинар и ѿипофобик прожѿивљава најтеже тренутке још од када је разбио главу доказујући да је гравитација завера људи гушћера (twitter.com, 11. август 2020).

⁵⁵ Иако су се многе од ових лексема појављивале у периоду пре пандемије, чини се да је ѿихова употреба била у експанзији онда када је тематски оквир био фокусиран на вакцинацију против ковида.

vakcina koju odobri Agencija za lekove Srbije (ALIMS) (slobodnaevropa.org, 13. јануар 2021).

антивакциниста: Осврћући се на антивакцинашку кампању на друштвеним мрежама која је довела до тога да је све већи број грађана скептичан и да се двоуми, др Штрбац каже: „Једино су докази оно што нас брани и што потврђује све оно што ми причамо. Могу да кажем да антивакцинисти апсолутно немају доказе. [...]“ (rtv.rs, 28. март 2021); „Nisam antivakcinista, naprotiv. Ипак, sa ovom vakcinom bih pričekao. Prvo da se vide puna dejstva. A drugo i najvažnije – da se zna koliko traje imunitet stečen od vakcine“, smatra pedesetpetogodišnji Pera Marković (slobodnarec.rs, 27. фебруар 2021).

антивакцинаш: Znete li nekog ko je inicijalno bio tvrdi antivakcinaš, pa se kasnije vakcinisao, ili su oni ipak izgubljeni slučaj? (twitter.com, 10. септембар 2021); Policija hapsi antivakcinaše / Policija je rano jutros došla u stan antivakcinašice i predsednice pokreta Živim za Srbiju Jovane Stojković sa nalogom za pretres, objavila je ona (drinamedia.com, 1. април 2021).

антивакцинашица: Antivakcinašica se ponosno maskirala u osobu obolelu od malih boginja, a onda ju je jedan doktor brutalno spustio na zemlju (srbijadanas.com, 1. март 2021); Antivakcinašica Jovana Stojković, koja je po struci psihijatar, postavila je na Tviteru pitanje da li treba da leči pacijente sa upalom pluća nakon vakcinacije (telegraf.rs, 3. март 2021); Predsednica pokreta Živim za Srbiju i antivakcinašica Jovana Stojković privedena je jutros u Beogradu zbog sumnje da je počinila krivično delo izazivanje panike i nereda. U toku velike policijske akcije protiv antivaksera je privedeno ukupno pet osoba, preneli su mediji (nedeljnik.rs, 1. април 2021).

антивакцинаштво: Meni je antivakcinaštvo kod lekara isto što i ravnozemljaštvo kod fizičara: dokaz da ama baš ništa o svojoj struci, niti o tome kako se dolazi do naučnih saznanja, nisi suštinski razumeo (twitter.com, 6. август 2021); Dotična zagovara antivakcinaštvo, što je zakonom zabranjeno. Ja sam jako kategoričan prema tim ljudima koji su antivakseri (espresso.co.rs, 8. април 2021); Toliko antiintelektualizma – antivakcinaštvo, s njim povezane ideje, ili gluposti poput ove koju je izrekao taj student Više elektrotehničke („da nije potrebno vakcinisati mlade, već samo starije“) jesu primeri antiintelektualizma – међу онима који би требали бити, па, интелектуална елита. Zabrinjavajuće (b92.net, 25. март 2021).

антивакцинизам: Jedan od najistaknutijih članova medicinskog dela Krizog štaba dr Predrag Kon, nedavno je nedvosmisleno izjavio da se mora zaustaviti antivakcinizam. / – Priča da antivakcinizam postoji svuda u svetu pada u vodu jer to nije tako (blic.rs, 1. октобар 2021); Pravi koren antivakcinaškog pokreta počeo je 1998. Poznati naučni list Lanset povukao je lažnu studiju britanskog gastroenterologa Edrua Vejkfilda iz 1998. u

kojoj se tvrdi da vakcina protiv malih boginja uzrokuje autizam. Uprkos povlačenju, studija je postala KOREN I POKRETAČ „antivakcinizma“, pa je već iskorenjena bolest malih boginja ponovo počela da hara i odnosi živote (psihoterapijasindjic.com, 26. мај 2020); Antivakseri pokušavaju na različite načine da guraju taj antivakcinizam, sa naučno neutemeljenim argumentima (072info.com, 10. септембар 2021).

антивакцинални: У Србији није постојао организовани антивакцинални покрет све до 2015. године, када је ММР вакцина лажно повезана с појавом аутизма, што је резултирало епидемијом морбила – болести која је имунизацијом практично била искорењена. [...] Разлози све веће популарности антивакциналних ставова су вишеструки – почевши од недовољне научне и медијске писмености опште популације, па све до 'трауме издаје', која настаје када особе или институције на које се ослањамо наруше наше поверење (politika.rs, 31. октобар 2021); Epidemiolog Predrag Đurić izjavio je da istraživanja pokazuju da antivakcinalni pokret u svetu zaradi godišnje oko milijardu dolara od prihoda sa Fejsbuka, Instagrama i Jutjuba (rs.n1info.com, 19. новембар 2020); Postoji jak antivakcinalni lobi, ni viruslozima nije jasno čega se ljudi plaše (alo.rs, 12. мај 2020); У Украјини, странице које деле антивакцинални садржај порасле су за 157 одсто 2020. године, достигавши скоро 26.000 лајкова по страници, двоструко више него претходне године (bbc.com, 2. јун 2021).

антивакциначки: Antiparazitik ivermektin ne leči Covid-19, iako ga antivakcinacijski aktivisti promovišu kao lek protiv te bolesti, ali takođe ne izaziva sterilitet kod muškaraca (krstarica.com, 9. септембар 2021); Оно што је у томе посебно поражавајуће јесте да постоје медији који својим радом пропењују рад и раст антивакциначких група (cenzolovka.rs, 12. март 2021).

антивакцинашки: Осврћући се на антивакцинашку кампању на друштвеним мрежама која је довела до тога да је све већи број грађана скептичан и да се двоуми, др Штрбац каже: „Једино су докази оно што нас брани и што потврђује све оно што ми причамо. Могу да кажем да антивакцинисти апсолутно немају доказе. [...]“ (rtv.rs, 28. март 2021).

антивакционни: Antivakcioni pokret je stigao kod nas iz Zapadne Evrope, a kod nas se sve loše mnogo lako primi (telegraf.rs, 30. октобар 2021); Он сматра да је у Србији јак антивакциони покрет, „па ме називају мафијашем, као што водим борбу са онима који говоре о огромном броју умрлих од рака и уранијума“ (rs.n1info.com, 30. септембар 2021).

вакцинаш: Углавном и вакцинаши и антивакцинаши упориште за своје ставове налазе на интернету. Ти рецимо као вакцинаш, нећеш да послушаш струку, тј. два лекара, који саветују твоју супругу да се не вакцинише, већ то занемарујеш и свој став браниш „доказима“ и писанијима са интернета (twitter.com, 31. јул 2021); Придржавам се мера а сутра идем

да се вакцинишем иако нисам догматски настројени вакцинаш (twitter.com, 3. април 2021).

Овом творбеном гнезду придружује се и гнездо створено око корена *вакс-/векс*⁵⁶ (од енгл. *vax*), чије се творенице на српском стилски, семантички и прагматички преклапају са претходним (окупљеним око мотивне речи *вакцина*): *антииваксерка*, *антииваксерсијво*, *антииваксерски*, *антиивексерски*, *ваксерка*, *ваксерица*, *ваксоскејџик*, *џроваксер*, *Новакс* (чешће у облику графодеривата *Novax*).

антиваксерка: Ковид 19, теорије завере и вакцине: „Како сам престала да будем антиваксерка“ (bbc.com, 8. новембар 2021); Napominjemo da dr Jovana Stojković nije antivakserka, niti antivakser, već se bori za pravo na slobodan izbor prilikom bilo koje medicinske mere, pa i vakcinacije. Dr Jovana Stojković se od 2015. godine bori za ustavno pravo svakog pojedinca da se pita o svom telesnom integritetu (danas.rs, 22. октобар 2021); Министарство одбране Аустрије отпустило „антиваксерку“ / Министарство одбране Аустрије отпустило је једну припадницу аустријске војске пошто је учествовала на протестима антиваксерера и ширила теорије завере, позивала на отпор епидемиолошким мерама (politika.rs, 22. октобар 2021); Zorannah је прво била antivakserka: Ипак је примила vakcinu, па pokazala i potvrdi (telegraf.rs, 12. октобар 2021); Тужила лекаре што је нису лечили ивермектином: Антиваксерка преминула од короне после 12 недеља у болници (novosti.rs, 18. новембар 2021).

антиваксерство: Багра која је propagirala antivakserstvo, zvala ljude koji nose maske brnjičarima, podsmevala im se i sprdala je nešto utihnula? (twitter.com, 16. март 2021); Oni promovišu lekare, kvazilekare, nadrilekare i razne ludake po TV i novinama koji šire antivakserstvo (twitter.com, 31. март 2021); Imam par nevakcinisanih drugara, glume opasne likove, teretana ovo ono, iz razgovora vidim, plaše se igle. Antivakserstvo je samo pokriće kod većine. Ko tvrdi suprotno, neka primi koktel vitamina preko igle, ne mora vakcinu (twitter.com, 15. јун 2021); Veoma je važno da ponovimo da antivakserstvo u najvećoj meri ima veze sa socijalnom, a ne ličnosnom patologijom (twitter.com, 18. новембар 2021); Туžилаштво Грчке: Istraga na Svetoj Gori protiv monaha koji zagovaraju antivakserstvo (antenam.net, 12. новембар 2021).

антиваксерски: Како су антиваксери и теоретичари завере постали популарни / [...] Наша саговорница подсећа да неповерење према вакцинама није савремени феномен. Први антиваксерски покрет настао је крајем 19. века у Лестеру, када се на десетине хиљада људи супротставило обавезној вакцинацији против великих богиња иако су оне биле најчешћи

⁵⁶ Ове варијанте последица су различите транскрипције према енглеском корену.

узрок смрти у Европи (politika.rs, 31. октобар 2021); U Rijeci osvanuli antivaxserski plakati: „PCR testovi su kancerogeni, a vakcina uzorkuje smrt“ / Nepoznate osobe zalepile su antivaxserski plakat koji su nazvali upozorenjem za lekare, medicinske sestre, te lokalne vlasti i štab (telegraf.rs, 10. децембар 2021); Ukratko, antivaxserski pokret je postao magnet za sve one koji активно odbacuju naučna saznanja i istinu. To je otvoreni put u svet radikalne desnice (pescanik.net, 18. октобар 2021); Antivaxserska stranka ulazi u austrijski parlament / Nova politička stranka u Austriji, koja se protivi restriktivnim merama protiv virusa korona ostvarila je uspeh na pokrajinskim izborima i ulazi u parlament s više od šest odsto glasova (021.rs, 27. септембар 2021); Najmorbidnija antivaxserska teorija / [...] Internetom ovih dana kruži možda i najmorbidnija od svih antivaxserskih teorija u poslednje vreme po kojoj se u trećoj dozi vakcine navodno nalazi onkogen koji izaziva rak mekog tkiva od kojeg će, prema teoriji, vakcinisani da obole u naredne dve godine (blic.rs, 21. новембар 2021).

антивексерски: Na svaki antivaxserski klip ima po jedan vaxserski, ako vam je stalo do odbrane Nikole Pašića snimite svoj klip kao odgovor. To je jedini način (twitter.com, 9. август 2020); Sami ste pojačali antivaxserski stav u svojoj zemlji (twitter.com, 16. јануар 2022).

ваксерка: Zašto sam na strani Đokovića iako sam luda vakserka? (espreso.co.rs, 16. јануар 2022); Ова ваксерка ме увредила па јавно молила да је одблокирам како бисмо поразговарале, јер „још“ неће ништа, па кад сам јој изашла у сусрет, поставила ми је питања али без опције одговора (twitter.com, 28. јануар 2022); На оволике моје аргументе и доказе поткрепљене званичним научним изворима, дотична ваксерка није могла да одговори ничим другим до, погађате... Увредом (twitter.com, 28. јануар 2022); И сестра и ја, „ваксерка“ и „антиваксерка“ (twitter.com, 7. јануар 2022); Нити сам ваксерка нити антиваксерка. Само се жежим од оваквих квалификација и забране права на другачије мишљење (twitter.com, 19. септембар 2021).

ваксерница: Једна ваксерница рече да о антиваксерима можеш све сазнати ако их само питаш колико имају школе!? Али ја међу антиваксерима наиђох на докторе наука, а ваксере видим на власти са купљеним дипломама, сумњиво завршеним факултетима, старлета имиџом и ниским IQ (twitter.com, 25. март 2021); Pita vakserica antivaxsericu „jesi li se vakcinisala?“ a ova odgovara „neću“. „A hoćeš li se vakcinisati?“ ona kaže „nisam“. Vakserica kaže „ja sam se vakcinisala“ a ova kaže „ja čekam tramvaj dvojku“. Vakserica „ali ovo je metro“ antivaxserica „po novom sve je sad krug dvojke“ (twitter.com, 30. март 2021).

ваксоскептик: ВАКСОСКЕПТИК, НЕ АНТИВАКСЕР: Подела на „ваксере“ и „антиваксере“ је лажна / [...] Највећи број људи, заправо су ВАКСОСКЕПТИЦИ. У лингвистичком погледу ово можда баш није најсрећније скована реч, али најближа је обиму појма. Ваксоскептика има и међу људима који су се вакцинисали или намеравају да то учине, међу неодлучнима и међу противницима ковид-вакцине (srbin.info, 11. април 2021); Lista pitanja svakog protivnika vakcinacije ostaje nepromenjena od prvih dana pandemije. U prvom redu, pitaju vaksoskeptici, kako se novi korona virus razlikuje od „običnog“ gripa, zašto se ne vrše obdukcije umrlih od kovida, šta je tačno u vakcinama i nezaobilazno – kako znamo bilo šta o kovidu kad je virus koji ga izaziva, navodno, nepoznat i nikada nije izolovan (istinomer.rs, 2. децембар 2021); Najaktuelnija tema jeste vakcinacija. Svet se поделио на vaksere i antivaksere, pa i vaksoskeptike ili kako već da se nazivaju (moodiranje.rs, 26. април 2021); Antivakseri i vaksoskeptici su mi skroz pokret šoferа koji ne veruju u pojas za vezivanje i vazdušne jastuke (ana.rs, 26. август 2021); Nisam antivakser već vaksoskeptik. Možete za nas koji nismo protiv vakcine ali nismo ni za da govorite da smo primitivni i nepismeni, kao tehnolog sam naučila da treba koristiti mozak. Ne verujem nikome slepo, pa čak ni nauci koja u ovom slučaju ne daje precizne odgovore (twitter.com, 11. април 2021); Likovi smislili eufemizam za antivaksere – vaksoskeptik. Ja napisao da je prostiji naziv samo antivakseri i da su mi draži iskreni antivakseri nego ove štetočine koje uvijaju sve, obrisali mi komentar i još nekoliko drugih (twitter.com, 11. април 2021).

п р о в а к с е р: Antivakseri stalno nešto zahtevaju, slobodu izbora, ne žele tiraniju, neće da budu robovi, ne žele eksperimentalne vakcine, traže da im se vrate ljudska prava. Provakseri su jednostavni, oni se samo plaše da umru (twitter.com, 13. октобар 2021); Nije bitno da li si ostrašćeni vernik, ravnozemljaš, opozicionar, provakser ili avaks, ateista, patriota, globalista... Na koju god temu da si ostrašćen i potcenjuješ neistomišljenike, a ne preispituješ svoje stavove NISI BRE NORMALAN! (twitter.com, 14. август 2021); Nije svaki provakser plaćenik farmaceutske industrije, ali je svaki plaćenik farmaceutske industrije provakser (twitter.com, 15. септембар 2021); Pišite šta hoćete. Nisam antivakser, niti provakser, samo mi je dosta laži i manipulacije (blic.rs, 15. април 2021).

Н о в а к с: НОВАК О НАДИМКУ „НОВАКС“! Овако Ђоковић реагује када га неко погрдно назива / – Је л’ Вас нервира када чујете да Вас зову „Новак“? Одговор је гласио овако: – Називају ме разним именима. Не само сада, него током читаве моје каријере. Увек ће бити оних који вас подржавају и они који вас не подржавају. Тако да... то је све што могу да кажем, одговорио је Ноле уз осмех (novosti.rs, 17. фебруар 2022); Izgleda je njima najbitnije da se ne potpiše punim imenom i prezimenom – Novaks Đoković – pošto onda, igrao ili ne, kreće cunami za koji se ne zna

dokle će da stigne (twitter.com, 22. децембар 2021); Omiljena stvar oko ove Australija tenis vakcina drame je što su počeli da dotičnog gospodina zovu Novaks Đoković (twitter.com, 6. јануар 2022); Da se u referendumsko pitanje ubaci i pitalje da li Novax Đoković treba da se vakciniše? Izlaznost 70% (twitter.com, 4. јануар 2022); Kako stvari stoje, Novax neće moći da igra ni US Open (twitter.com, 16. јануар 2022).

Хетерогеност суфикса, као и хетерогеност мотивних речи за наведене творенице у српском резултат је страних основа, као и дилема које говорници српског језика имају у погледу процеса транскрипције (па и трансфонемизације и трансморфемизације; одатле се енг. *vax-* у српском појављује као *вакс-* и *векс-*, а суфикс *-er* негде се изоставља и смењује суфиксима *-ар*⁵⁷ или *-аш*, раширенијим у српском језику). Истовремено, разумењеност ова два гнезда (окупљена око *вакцине* и корена *вакс-/векс-*) сведочи о томе да процес позајмљивања неких речи и творбених форманата није завршен.

У овим творбеним гнездима разликујемо неколико лексичко-семантичких група: 1) противнике и противнице вакцинације; 2) покрет у оквиру којег се одређена група залаже против вакцинације и 3) присталице вакцинације.

Број и разноврсност примера који се тичу противника и заговорника вакцинације сведоче и о ставовима које говорници српског језика имају према вакцини и вакцинацији, те овакви примери представљају важан извор за лингвокултуролошка и социолингвистичка истраживања

⁵⁷ Клајн скреће пажњу да се суфиксом *-ар* неретко добијају именице са значењем присталице неког покрета, али се *-ар* у овим изведеницама (заједно са моционим суфиксима) може и другачије тумачити (нпр. по начину остваривања зараде, ако се жели нагласити лобирање против вакцина): „Изван занимања у ужем смислу речи, *-ар* може означавати људска бића по послу који тренутно или повремено обављају (*сипражар*, *џозивар*, *анкејар*, *уводничар*, *зайисничар*, *ојмичар*), по начину остваривања зараде (*надничар*, *дневничар*, *најоличар*, *џечалбар*, *деоничар* [дио-]), по омиљеном хобију (*џланинар*, *моделар*, *једриличар*, *алкар*), по припадништву организацији, удружењу, покрету и сл. (*задругар*, *заједничар*, *скујишћинар*, *ојишћинар*, *задужбинар*, *комунар*, *левичар* [ље-], *десничар*), по месту становања (*равничар*, *чергар*, *салашиар*, *уличар*, *сћанар*), по разним особинама, склоностима или начину живота (*слободар*, *џаничар*, *ојс(ј)енар*, *бесјосличар*, *доколичар*, *сћлејћкар*, *женскар* [од поимениченог придева], *курвар*, *коцкар* [ова два би могла бити и од глагола], *џајучар* [од фигуративног израза бити под папучом], *субојћар* [онај који празнује суботу, тј. адвентиста] итд.), по болести од које неко болује (*џифусар*, *џадавичар*), уз то многобројни гречизми који су имали старије облике на *-ик*: *асћмајћичар*, *реумајћичар*, *џаралићичар*, *склеројћичар*, *сифилићичар*, *дијабетичар*, *ејилејћичар* и сл.“ (2003: 45–46).

(нарочито упоредна, будући да је највећи број неологизама мотивисан страним речима).⁵⁸

3.5. Порекло

У највећој мери неологизми су резултат позајмљивања, а највећи број њих долази из енглеског језика (в. Радовић-Тешић 2009: 59; Драгићевић 2020: 108–109). У литератури се наводи да је међу неологизмима више од 40 процената англицизама (в. Muhvić-Dimanovski 2005). Слично је и међу новим речима насталим у доба пандемије, које су чак доминантно глобални англицизми. Уз глобализме, *ковид*, *инфодемја* и сл., на пример, реч *ковидиоџи* скована је у енглеском језику и за врло кратко време постала је интернационални неологизам, будући да је, убрзо по настанку, продрла у српски језик, али и у друге језике: засад је има у француском, немачком, италијанском, шпанском, турском, грчком, руском, чешком и др. Настала је сливањем две речи: *ковид* и *идиоџи*. За разлику од ове речи, њен антоним у енглеском језику *covadult* није се толико проширио.⁵⁹ Други англицизми који се издвајају по фреквентности употребе јесу *фејкњуз* (вести које садрже и/или преносе лажне информације, односно лажне вести), *локдаун* (односи се увођење карантина или рестриктивних мера да би се повећала сигурност, енглески синоним му може бити *шајлдаун*, а домаћи еквивалент *зайћварање* или *џолицјски час*,⁶⁰ односно *забрања крећњања*), *коронафобија* (изузетно велики страх од короне), *коронаманија* (масовна, општа оптерећеност ковидом, хистерија изазвана новим типом вируса).

⁵⁸ У примере-сведоке спадају и сложенице *џаникдемја* и *инфодемја* (с веома прозирном дводелном структуром), с тим што се оне не могу сматрати сложеницама створеним на нашем језичком тлу, а треба истаћи и разлику у статусу: *инфодемја* је интернационализам, док се за *џаникдемју* тренутно не може са сигурношћу тврдити где је настала и да ли је у питању околионализам или не.

⁵⁹ Многи језици, укључујући српски, руски и др., имају у свом лексикону већ адаптирану позајмљеницу *идиоџи*, тако да се *ковидиоџи* успешно прилагодила различитим језичким системима широм света.

⁶⁰ Полицијски час је био пратећа мера ванредном стању уведеном 15. марта 2020. у Србији. Уже терминолошки гледано, полицијски час и забрана кретања нису исто, јер је забрана кретања (и као терминолошка синтагма и као јединица општег лексичког фонда) полисемна и може се односити на месно или временско ограничавање кретања људи, возила и др., али се у том периоду користила само са значењем забране кретања (појединих категорија) становништва у одређено доба дана.

инфoдемija [енг. *infodemia*] превелика количина, углавном информација на интернету које се тичу неког проблема, чије је решење отежано: Svjetska zdravstvena organizacija (World Health Organization-WHO), zbog sve veće pojave netačnih informacija o koronavirusu, definisala je novi pojam „infodemija“, koji se odnosi na širenje lažnih vijesti i dezinformacija povezanih sa koronavirusom u medijima i na internetu (byka.com, 31. март 2020); Predsednik Belorusije je u intervjuu telekanalu „Mir“ na istu temu dodatno rekao: „Ne čini li se i vama da svetski moćnici žele da bez rata – Makron je uostalom sve ovo sa takozvanom koronavirusnom psihozom i info-demijom nazvao ratom – prekroje svet?“ (vesti.net, 2. април 2020); Razlog za ovu promenu je infodemija, pojava s kojom ćemo se sve više suočavati, a koja označava poplavu lažnih i polutačnih vesti i informacija koje mogu da imaju katastrofalne posledice u kriznim situacijama (rts.rs, 28. фебруар 2020).

ковидиот [енг. *covidiot*; *covid* + *idiot*] 1. особа која игнорише упозорења, смернице и правила о јавној безбедности у вези са ковидом 19. 2. особа која непотребно гомила намирнице или заштитну опрему; синоним *корона идиот*: 1. Нова реч КовИДИОТ, којом се именује неприхватљиво понашање појединаца, заузела је важно место у медијима, а неки од њих су и Њујорк пост и Дејли њуз (rts.rs, 4. април 2020); Ковидиот означава особу која не зна, не разуме, не увиђа или не жели да зна за опасност од вируса ковид 2019 (jezikofil.rs, 31. март 2020); Kovidioti, ostanite kod kuće: Nadležni apeluju na ljude da ne izlaze napolje (telegraf.rs, 4. април 2020); 2. Tržišta su ozbiljno u krizi, mnogi ljudi su se potpuno izolovali, a svuda u svetu ljudi panično kupuju određene namirnice i higijenska sredstva, čime stvaraju bespotrebnu paniku. Zbog toga je „Urban Dictionary“ skovao reč „covidiot“ (kovidiot), којом се описују људи који својим понашањем ни на који начин не помажу другима у овим тежким временима (b92.net, 23. март 2020); U pitanju je reč „kovidiot“, a odnosi se na ljude koji ignorišu upozorenja nadležnih službi, ne brinu za javno zdravlje, kao i oni koji skladište hranu i potrepštine, bez potrebe da to podele sa komšilukom (happytv.rs, 24. март 2020).

фејк њуз [енг. *fake news*] вести које садрже и/или преносе лажне информације; синоним *лажне вести*: Fejk njuz, internet trolovi, senzacionalizam: Kako smo došli do ove tačke? / Pre samo dva meseca svi su govorili o delfinima i labudovima koji su se pojavili u Veneciji, a u jeku sveopšte panike tokom pandemije, pokazali smo posebnu vrstu podvojenosti pri konzumiranju medijskog sadržaja: sve više sumnjamo u informacije koje nam se „serviraju“ a istovremeno sve više šerujemo fejk vesti, nedorečene informacije ili vesti iz krajnje sumnjivih izvora (b92.net, 9. мај 2020); Nauka o fejk njuzu: kako protiv lažnih vesti, pogrešnih informacija i dezinformacija / Fenomen „lažnih vesti“ (eng. fake news) nekada se označavao terminima „dezinformacija“, „laž“, a među profesionalnim komunikatorima žargonizmom

– „novinarska patka“ (medijskapismenost.org.rs, 9. фебруар 2020); Група младих људи у Приштини основала је портал „No Fake News“ са циљем тачног и коректног информисања грађана Косова о пандемији коронавируса, преноси Косова Pres. Иницијатива за портал настала је током пандемије (kosovo-online.com, 25. август 2020).

к о р о н а ф о б и ј а [енг. *coronaphobia*] изузетно велики страх од короне: Пандемија болести под називом ковид 19 donela је човећанству нову врсту фобије – коронафобија има сличности са другим облицима фобија, али и карактеристике по којима се разликује (381vesti.com, 19. фебруар 2021); Појам коронафобија користи се за описивање страха од ковида19 који омета svakodnevni живот (021.rs, 3. март 2021); Zarazu kovidom-19 prati „koronafobija“, која такође производи штетне последице (vreme.com, 16. јул 2020); Страх од добијања коронавируса недавно је постао уобичајени ментални проблем са којим се сучавају готово сви. Ово ново стање, које је познато и као коронафобија, може негативно утицати на наше ментално здравље и паралелно на наш однос са околином (sr.gayhaber.com, 23. новембар 2020).

И контаминати и композити могу бити резултат међујезичког позајмљивања, па се тако речи попут *корона айокалијса*,⁶¹ *корона армагедон*, *корона њаника/хисџерија/њараноја*, *коронасомнија*, *ковидсомнија*, *корона/ковид њарџи*, *корона фишинг*, *корона фри*, *корона хајџи*, *корона шејминг*, *корона хејџи*, *корона челинци*, *џирикини*, *маскне* и тако даље, такође могу сврставати у англицизме. У српски језик дошле су путем средстава јавног информисања, односно различитих медија:

Сада је битније видети ко је мој ближњи у време *ковид айокалијсе* (teologija.net/vitlejemska-zagonetka/); Оно што је највише од свега *ковид айокалијса* мени открила, јесте да када су људи уплашени, лако их је контролисати (borbazaveru.info); *Korona apokalipsa*: У Индији рекордан број новозаражених и преминулих! (24sedam.rs, 6. мај 2021); *KORONA-APOKALIPSA U UKRAJINI*: Horor scene iz svih delova zemlje – рекордан број новооболевих, преко 26 hiljada (FOTO) (republika.rs, 28. октобар 2021); Plodovi gneva – *Korona apokalipsa* u Srbiji (vreme.com, 9. јул 2020); *DANAS KORONA APOKALIPSA U SRBIJI!* Već ima oko 1.000 zaraženih, DO SAD UMRLO 5 OSOBA?! (espreso.rs, 27. октобар 2020); Ruska crkva prelomila: lazni proroci i sledbenici *kovid-armagedon* sekte ce se kupati u ognjenom jezeru (forum.krstarica.com); *Za utehu, nećemo ni mi spolja biti pošteđeni ako korona armagedon stvarno uspe*, али ћемо бити сведоци ваших заблуда (intermagazin.rs, 6. јул 2021); *Ne mogu da se opustim kad mi mere i kovid hysterija* директно угрожавају egzistenciju, posao, kvalitet života i

⁶¹ Јавља се искључиво у новинским насловима и има функцију изразите интензификације и хиперболизације.

vredaju razum (twitter.com, 11. децембар 2021); Logika i ova *kovid hysterija* ne idu zajedno. Tu nema mesta logici i zdravom razumu (twitter.com, 20. октобар 2021); Postoji *korona hysterija*, lažni test, ljudi se razboljevaju i umiru kao i svake godine (twitter.com 20. јул 2021); *KORONA ARMAGEDON!* Broj заражених за 24 сата премашио 5.500! (telegraf.rs, 8. септембар 2021); Nove jezičke kovanice: „*koronasomnija*“, „*Kovid-somnija*“ (twitter.com, 29. јануар 2021); *Korona Fišing* zato nema benzina (twitter.com, 29. септембар 2021); Crna Gora više nije „*korona fri*“ – registrovano sedam novih slučajeva (rs.n1info.com, 18. јун 2020); Crna Gora na dobrom putu da postane *korona fri* destinacija (novimagazin.rs, 15. мај 2020); Zna li se šta, hoće li u novembru biti *korona fri* rođendanske proslave? Pitam za sebe (twitter.com, 19. новембар 2020); Nadam se da su svi ovi što dižu *korona hajp* dobrog opšteg zdravstvenog stanja (twitter.com, 28. мај 2020); Da li ste napravili spisak stvari o kojima se tvitovalo pre ovog *korona hajpa*? Bilo je tu bitnih stvari po ovo društvo i državu, greota da ih jedan hajp baci u zaborav (twitter.com, 11. март 2020); Nije Vulin lud pa da se zarazi: *Korona šejming* sati (twitter.com, 27. јун 2020); Хит сезона: *Трикини 2020* (twitter.com 19. април 2020); Jedna italijanska dizajnerka postala je pravi hit prošlog meseca kada je kreirala *trikini* – bikini u istom dezenu sa maskom (bbc.com, 18. мај 2020); Novi modni trend biće hit ovog leta: Bikini je prošlost, sad je tu *trikini* (telegraf.tv, 30. мај 2020); Šta su *maskne* i kako nastaju / Nastao kombinovanjem izraza *maska* i *akne*, maskne označava pojavu bubuljica, akni i upalnih proces na licu, nastalih kao posledica svakodnevnog nošenja maski (wannabemagazine.com); *Maskne* predstavljaju popularni termin koji se odnosi na problem sa kožom sa kojima se u ovoj pandemiji mnogi suočavaju. Ovaj termin u jednoj reči opisuje akne i bubuljice nastale zbog prisustva zaštitne maske u kombinaciji sa toplim i vlažnim vazduhom (make-up.rs, 13. новембар 2021); Iako nas štiti od virusa, maska može da izazove i brojne probleme na našoj koži. Oni su od nedavno dobili naziv *maskne* i svakako nisu nešto čemu se radujemo (onlinekozmetika.com, 19. јануар 2021).

Остале речи страног порекла европски су интернационализми и воде порекло пре свега из латинског и грчког језика.

Најчешћи поступак који се врши с циљем попуњавања лексичког фонда и јесте позајмљивање, али оно не мора бити само спољашње – да се реч позајми непосредно из страног језика, на пример: *коронација/коронирање* (енг. *coronation*), *нулли иацијени* (енг. *patient zero*), већ може бити и унутрашње, када се реч позајмљује, заправо, из другог (стилског) регистра (Санников 2002, Буцева и др. 2021: 17), на пример: *џандемија, џнеумонија, саџурација* итд.⁶²

⁶² Више о процесу детерминологијације в. у потпоглављу 3.2.

Важна тенденција језичког развоја у периоду епидемије у многим језицима јесте тенденција позајмљивања великог броја лексема пореклом из енглеског језика, које су постале у сваком језику примаоцу општи интернационални фонд коронавирусне лексике. Карактеристично је и да ови интернационализми нису само термилошки називи вируса, инфекције и болести, већ и читав низ окационалних, перифрастичних и метафоричких израза. Разлози за то леже и у општој људској природи да се у језику реализују закони и механизми асоцијације и аналогije.

Истовремено, без обзира на базу из енглеског језика која је почетна тачка за образовања номинација у вези с новим типом вируса и сличности формирања низова неологизама који настају у оквиру сваког језика понаособ у различитим социолектима, у даљем развоју и адаптацији назива сваки језик иде, углавном, индивидуалним путем у зависности од системско-језичких и културно-језичких посебности, те адаптира називе у оквиру национално-специфичних особина културно-језичке концептуализације нове стварности (Буцева и др. 2021: 469).⁶³

3.6. Правописни аспект

Правописни проблеми при бележењу нових речи у вези са темом ковида већ су обрађивани на материјалу српског језика (Јовановић 2020, Марковић 2020, Ђордан, Марић Месаровић 2020), али је већина имала мали број речи у свом фокусу (нпр. у фокусу су само називи за вирус у радовима Јовановић 2020, Ђордан, Марић Месаровић 2020), стога се јавила потреба да се правописним проблемима приступи шире и с већим обухватом грађе.

⁶³ У колективној монографији *Рускиј језик коронавирусној епохи* закључује се да су идентични социјални и психолошки услови у којима се нашло човечанство омогућили слично језичко понашање у већини језика и типолошки блиских језичких ситуација. Типолошки општим местом показале су се и номинације које је користила СЗО за именовање базичних појмова пандемије (*coronavirus, SARS-CoV-2, COVID-19, covid-19 pandemic, self-isolation/quarantine, social distance*). Ови и неки други термини постали су лингвистички старт и права лексичка база за формирање интернационалног лексичког минимума на бази кога се развија колективна језичка игра, колективно стварање нове лексике. Неологизми пореклом из енглеског језика и контаминати с тематиком короне постали су најчешће употребљаване речи широм света. Иако са заједничким почетком, језици света су ове англицизме прилагођавали својим системима и адаптирали их у зависности од културних и језичких особености (Буцева и др. 2021: 575–576).

Као прво и најупадљивије питање, издвојило се питање писања назива саме болести. Правописна варијантност била је очекивана због недовољне адаптираности страних речи у језику, али и због тога што у српском језику немамо велику заступљеност и фреквентност скраћеница, нарочито не оних насталих од комбинације речи и броја. Корпус бележи следеће форме: COVID-19, COVID 19, Covid-19, Covid 19, Covid⁶⁴, Kovid-19 / Ковид-19, Kovid 19 / Ковид 19, Kovid/Ковид, kovid-19 / ковид-19, kovid 19 / ковид 19, kovid/ковид.

- (1) COVID-19: U Srbiji još 31 osoba umrla od COVID-19, više od 1.000 novozaraženih (slobodnaevropa.org, 20. децембар 2021); Грађани Републике Србије имају могућност да се против болести COVID-19 вакцинишу вакцинама четири различита произвођача (vakcinacija.gov.rs); Veliko finale studentskog takmičenja: Izazov COVID-19 održaće se onlajn, u Srbiji, 4. februara (britishcouncil.rs);
- (2) COVID 19: Situacija sa virusom COVID 19 se u Srbiji i svetu menja iz minuta u minut (serbia.travel.rs); U saradnji sa Sektorom poljoprivredne inspekcije, Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, USAID-ov Projekat saradnje za ekonomski razvoj pripremio je Informator za subjekte u poslovanju sa hranom tokom epidemije COVID 19 (saradnja.rs); Pregled statističkih podataka od početka epidemije COVID 19 u Srbiji (ilovezrenjanin.com, 20. децембар 2021);
- (3) COVID: Sama tehnologija (mRNA) na kojoj se bazira većina vakcina protiv COVID je u upotrebi preko 20 godina i koristila se takodje za izradu vakcina protiv Zika virusa, besnila i drugih bolesti (b92.net, 14. октобар 2021);
- (4) Covid-19: Covid-19 – услови за улазак у Републику Србију (mfa.gov.rs, 7. децембар 2021); Covid-19: najnovije informacije i najčešće postavljana pitanja (rs.ambafrance.org, 2. децембар 2021); Брошūra „Covid-19 vaccine u Srbiji“ (pharmacy.bg.ac.rs);
- (5) Covid 19: Brnabić: Borba protiv Covid 19 u Srbiji ne guši demokratiju (danas.rs, 15. април 2021); Информације о ситуацији са вирусом Covid 19 у Србији погледајте на следећем линку (visitsubotica.rs);
- (6) Covid: Pacijenti koji imaju produženi covid, takozvani „long covid“ ili „post covid“ prijavili su više od 200 simptoma, u 10 organskih sistema, u dosad najvećoj međunarodnoj studiji osoba

⁶⁴ Овакве варијанте забележили су и лексикографи Оксфордског речника.

- sa dugotrajnim kovid sindromom, koju su vodili naučnici sa University College London (eklinika.rs, 16. јул 2021);
- (7) KOVID-19: Ako ste imali KOVID-19 i imali ste simptome, izolujte se na najmanje 5 dana (bbc.com, 20. јануар 2022);
- (8) Kovid-19: Koји su simptomi Kovida-19 (nezavisne.com, 12. новембар 2020); Tамо је био u kontaktu sa 41-om osobom, od kojih jedna sada pokazuje simptome respiratorne bolesti Kovid-19 (dw.com, 27. фебруар 2020); Dve studije su pokazale da su mere uvedene zbog virusa Kovid-19 bile delotvorne. Da vlade nisu uvele masivno ograničenje kretanja građana, obolele bi stotine miliona ljudi (dw.com, 11. јун 2020); On, међутим, napominje da је prerano da се tvrdи da је pacijent čiji је test 27. decembra bio pozitivan na Kovid-19 francuski „nulti pacijent“. Otkrivanje prvog зараженог, иначе, ključно је за razumevanje načina na koji се virus širi, podseća agencija (rtv.rs, 4. мај 2020);
- (9) Kovid 19: Директор Клинике за инфективне и тропске болести у Београду Горан Стевановић изјавио је данас да се вирус Ковид 19 не може директно пренети преко одеће и додао да одећу особа заражених корона вирусом не треба посебно третирати већ опрати на уобичајен начин (politika.rs, 26. март 2020);
- (10) Kovid: Otkrili su da 26% osoba u dobi od 18 do 34 godine koji su bili asimptomatski nosioci Kovida imaju dugotrajne simptome, a to su најчешће kašalj, umor i otežano disanje (nezavisne.com, 12. новембар 2020); Руководилац Дечје болнице «Др Драгиша Мишовић» Оливера Остојић рекла је данас да се број случајева деце заражене Ковидом у протеклих пар недеља повећава (rtv.rs, 2. август 2022);
- (11) kovid-19: U ustanovama socijalne zaštite i domovima za smeštaj odraslih i starih, zaključно sa današnjim danom, potvrđeno је prisustvo virusa kovid - 19 kod 74 korisnika i 28 zaposlenih (kurir.rs, 13. септембар 2020); Vlada је 13. marta 2020. godine donela Zaključак о obrazovanju Kriznog štaba за suzbijanje zarazne bolesti kovid-19. Navedenim aktom utvrđen је zadatak Kriznog štaba за suzbijanje zarazne bolesti kovid-19 i njegov sastav (rs.n1info.com, 29. јул 2020); Tviter је upozorenjem за proveru označio post američkog predsednika Donalda Trampa, u kojem on tvrdи da је imun на korona virus, čime је prekršio pravila kompanije о širenju potencijално obmanjujućih i štetnih informacija u vezi sa kovid-19 (blic.rs, 11. октобар 2020);

- (12) kovid 19: Kada se sumnja na neki infektivni agens, u ovom slučaju kovid 19, pravilo je da se obdukcije rade u specijalizovanim obdukcionim salama (glas-javnosti.rs, 21. фебруар 2022); Svetska zdravstvena organizacija (SZO) uslovno je preporučila upotrebu oralnog antivirusnog leka za kovid 19, molnupiravir, za pacijente sa lakšim oboljenjima koji su u visokom riziku od hospitalizacije: za starije, nevakcinisane, osobe sa imunodeficijencijom ili hroničnim bolestima (rts.rs, 3. март 2022); Imunizacija stanovništva protiv zarazne bolesti kovid 19 u Sloveniji ubuduće će se obavljati mRNA vakcinama (Fajzer-Biontek i Moderna), a vektorskim (Astrazeneka i Džonson i Džonson) samo u izuzetnim slučajevima, odnosno na lični zahtev, potvrdio je danas tamošnji ministar zdravlja Janez Poklukar (danas.rs, 11. октобар 2021);
- (13) kovid: Mnogi koji su preležali kovid žalili su se da imaju čudne bolove u očima i oko njih (blic.rs, 25. децембар 2020); Хоће ли ковид постати ендемска болест? (b92.net 18. фебруар 2022); Digitalni zeleni sertifikat, kompatibilan sa EU pravilima, neće omogućiti svim građanima Srbije koji su vakcinisani ili koji su u nekom trenutku imali kovid da slobodno putuju u sve zemlje EU. Razlog za to je dvostruk – na jednoj strani pojedine članice Evropske unije ne priznaju Sinofarm i Sputnik V vakcinu, a na drugoj – pojedini građani neće moći da dokažu da su preležali kovid na način koji je prihvatljiv za određene EU zemlje (danas.rs, 19. новембар 2021).⁶⁵

Уз све заступљене варијанте (за које није могуће дати прецизне податке о учесталости, будући да електронски корпуси не разликују сваку правописну варијанту), критеријум који се не би смео занемарити при писању званичног назива болести, осим правила транскрипције, тиче се важног лексичкосемантичког процеса, за којим је уследио и творбеносемантички: осамостаљивања дела ове сложенице, као и најпре лексикализације (ковид), а затим и уласка у творбени систем (*ковид мере* и сл., у даљем тексту наведено уз примере са формантом *корона*). Стога би препорука за писање била *ковид* и алтернативно *ковид 19* (с

⁶⁵ Корпус бележи чак и варијанту потпуно састављеног писања COVID19: Bolest zbog infekcije COVID19 je uglavnom blaga, naročito za decu i mlade; Stoga je sasvim normalno da se ljudi brinu o tome kako će epidemija COVID19 uticati na njih i njihove voljene (lekarinfo.com). Међутим, пошто су оба примера из истог текста, можемо је сматрати индивидуалном варијантом.

обзиром на то да српска правописна норма не препознаје полусложеничко писање комбинације речи и броја када је број на другом месту).

Друго (најшире, али и најстарије) питање тиче се назива вируса и породице из које вирус потиче. Узимајући у обзир досадашњу праксу при таксономији вируса,⁶⁶ која потврђује поштовање правописних начела, при изради *Речник њојмова из њериода ејидемије ковида* одлучили смо се за састављено писање за име вируса из породице коронавируса.⁶⁷

Међутим, шароликост корпуса показала је не само неусаглашеност у погледу писања⁶⁸ већ и низ лексичкосемантичких промена.

Примера ради, корпус *Ковид* бележи *коронавирус* у 430 примера, *корона вирус* у 1271, а *вирус корона* у свега 178 (овде наводимо мали број примера само ради илустрације).

- (1) коронавирус: Међу бројним *simptomima* ове опаке пандемије, према наводима чувене клинике Мејо, три *simptoma* разликују *koronavirus* од *prehlade* и *gripa* (euronews.rs, 5. мај 2021); Због пандемије *koronavirusa* велики број *zemalja* увео ограничења у погледу уласка и боравка страних држављана, те потребно да се пре путовања детаљно информисете о условима (informer.rs, 18. новембар 2021); Udovičić је указао да је интензивна нега „Karaburme“ puna, јер *koronavirus* *mutira*, напомињући да је вакцина направљена за први сој *virusa*, па слабије делује на старије пацијенте са *komorbiditetima* (glasamerike.net, 10. фебруар 2022); Prema последњем preseku, *koronavirus* је потврђен код још 2.504 особе, од 14.007 *testiranih* uzoraka (rts.rs, 4. март 2022).

⁶⁶ *Adenoviridae* у српском аденовируси, према томе, било би и *Coronaviridae* у српском коронавируси (за означавање читаве породице), што је у складу са досадашњом правописном праксом: *риновируси*, *рејировируси* и сл.

⁶⁷ Међународни комитет за таксономију вируса у међувремену је верификовао облик *коронавирус*. Имајући то у виду, лексема *коронавирус* може се третирати чак и као адаптирана страна реч према енглеском језику (*Coronavirus*), која је пролазећи процесе трансфонемизације и трансморфемизације успела да се уклопи, будући да је дала и дериват *коронавирусни*.

⁶⁸ Наведеним аргументима водили смо се у периоду када смо израђивали *Речник њојмова из њериода ејидемије ковида*, који је завршен у септембру 2020. године, а пре објављивања прошао је процесе рецензирања (и лингвиста, лексикографа и лекара) и јавности постао доступан у децембру исте године. У међувремену, у октобру 2020. године, Одбор за стандардизацију донео је Одлуку у којој се даје аргументација за растављено писање према следећем редоследу: *вирус корона*. У раду који се бави правописним аспектом нових речи у периоду епидемије ковида (Слијепчевић Бјеливук 2022) изнели смо аргументе, утемељене у правописној пракси, за састављено писање када је реч о именовању породице вируса (изазивача болести) и растављено писање када је реч о називу вируса (саме болести). Да је ово питање проблематично, сведоче и одреднице у ијекавском издању *Рјечника српскога језика* Матице српске (2021), који доноси растављено писање без обавезности у редоследу чланова: *вирус корона* и *корона вирус*.

- (2) корона вирус: Због корона вируса многи су у својим кућама, одакле раде, уче, тренирају и друже се, користећи за то различите интернет платформе. Једна од њих је „Зум“, која је протеклих дана доспела у жижу јавности, јер су људи, поред свих других апликација са истом наменом, почели масовно да је користе (rs.sputniknews.com, 7. април 2020); ЕВРОПСКА агенција за лекове (ЕМА) данас је подржала комбиновање различитих врста вакцина у борби против корона вируса, како приликом основне имунизације тако и током давања бустер доза (novosti.rs, 7. децембар 2021); У Грчкој се у последњих неколико недеља бележи константан пораст новоинфицираних и смртних случајева од корона вируса, као и хоспитализација и интубација (politika.rs, 24. август 2021).
- (3) вирус корона: Зашто се у медијима толико наглашава да руком не треба дирати лице јер се тако, наводно, преноси вирус корона (politika.rs, 30. март 2020); Колико су поуздани тестови на вирус корона (politika.rs, 8. април 2020); У Словенији „драјв-ин“ тестирање на вирус корона / У више словеначких градова могуће је обавити тестирање на вирус корона по систему драјв-ин, а ко то жели мора да плати око 100 евра, преносе словеначки медији (naslovi.net, 22. мај 2020).

Први критеријум за раздвајање полусложеничког од састављеног писања, критеријум несамосталности једне или обеју саставница (в. *Правойис српскога језика*, т. 82), у јединицама које почињу елементом *корона* додатно усложњава проблем због тога што се првобитни везани елемент *корона-* из лексеме коронавируси (назив за породицу вируса) осамосталио у значењу имена болести (*вирус корона*, како се и препоручује Одлуком Одбора за стандардизацију српског језика), а затим почео да гради везе с другим самосталним елементима, лексемама попут *време, режим, мере, њресек* итд., што илуструју следећи примери:

Упркос случају оног Бразилца који се вакцинисао пет пута, и даље најјача прича из ових корона времена је Веља Илић који је појео два кила меда да ојача имунитет па му позлило (twitter.com, 15. новембар 2021); Страх је бити сам у ова тешка корона времена (twitter.com, 26. децембар 2020); Срна Гора у корона режиму (twitter.com, 14. март 2020); А шта ће друго радити под корона режимом? (twitter.com, 10. април 2020); Epidemiološka situacija vratila stari korona režim rada hirurga, ali i netransparentnost Uprave KC Niš (twitter.com, 2. новембар 2020); Nove korona mere: Uvodi se individualna odgovornost građana (nova.rs, 24. октобар 2020); KOMŠIJE IDU POD KATANAC: Od petka stupaju na snagu najstrože korona mere! / У петак у ponoć у Хрватској треба да ступе на снагу нове мере, doneta је одлука да се затворе сви кафићи и ресторани (srbijadanas.com, 25. новембар 2020);

KORONA PRESEK Pada broj zaraženih, nepromenjen broj pacijenata na respiratorima (blic.rs, 4. март 2022).

Наиме, формант *корона* осамосталио се у разговорном дискурсу у значењу болести, која је нешто касније добила назив *ковид 19*, а затим је, ступајући у различите везе са другим речима (најчешће именицама), добио и детерминативну улогу и придевско значење. Исти процес поновио се и са називом болести (*ковид*): тако се у истом значењу у корпусу појављују нпр. *корона тесџи* и *ковид тесџи*, *корона журка* и *ковид журка*, *корона мере* и *ковид мере*.

Свака саставница у овим спојевима (*корона време*, *корона журка*, *корона забава*, *корона њарџи*, *корона закон*, *корона идиоџи*, *корона изазов*, *корона криза*, *корона лудило*, *корона мем/мим*, *корона мере*, *корона обвезнице*, *корона њравила*, *корона ѡрофиџер*, *корона режим*, *корона шоџинг*, *ковид тесџи*, *ковид амбулантиа*, *ковид болница*, *ковид болесник*, *ковид анксиозности*, *ковид ѡасош*, *ковид ѡроџусница*, *ковид режим*, *ковид сисџем*, *ковид криза*) задржава свој акценат, при чему прва одређује другу остајући у том споју непроменљива, а ван њега променљива. Узимајући у обзир препоруку садржану у тачки 86а *Правоџиса срџског језика* Матице српске, да се препоручује растављено писање у случајевима где у двочланом споју посебних речи прва, која је обично страног порекла и понаша се као непроменљиви придев, одређује другу, препоручујемо растављено писање (како се и уобичајило у јавном дискурсу).

Посебни правописни проблем чини и скраћеница за званични назив вируса SARS-CoV-2. У раду о термилошким решењима у српском и шпанском, ауторке закључују да би „потенцијална решења за писање назива новог вируса на српском језику могла бити SARS-CoV-2 који је употребљив, како у ћириличним, тако и у латиничним текстовима и САРС-КоВ-2 који би се могао користити само у ћириличним текстовима“ (Ђордан, Марићић Месаровић 2020: 60). У српском језику готово да нема скраћенице која се пише полусложенички. Међутим, како је овде реч о термилошкој скраћеници, може се очекивати да она опстане управо у две поменуте варијанте. Наш корпус потврђује употребу обе:

- (1) SARS-CoV-2⁶⁹: Test je krajnje precizan jer se iz uzorka pljuvačke „detektuje nukleokapsidni protein SARS-CoV-2 virusa, koji se prvi javlja, a stabilan je i kod asimptomatskih pacijenata“ (danas.rs, 10. јун 2021);

⁶⁹ Јавља се чак и варијанта Sars-Cov-2: Данас је у зрењанинској хали спорта Медисон отворен вакцинални пункт са шест тимова за имунизацију грађанства против вируса Sars-Cov-2 (dzzrenjanin.rs, 27. јануар 2021).

Retko, životinjski korona virusi mogu zaraziti ljude i potom se širiti između ljudi kao što su MERS-CoV, SARS-CoV, što je slučaj sada i sa ovim novim virusom-nazvanim SARS-CoV-2 (dan.rs, 12. март 2020).

- (2) САРС-КоВ-2: Нови коронавирус који се појавио 2019. године назван је САРС-КоВ-2 (covid.rs); Ковид-19 и САРС-КоВ-2 нису иста ствар. Ковид-19 је болест („д“ означава „болест“) узрокована новим корона вирусом. САРС-КоВ-2 је назив самог вируса (bbc.com); Прошло је тачно две године од када је 06. марта Општа болница Суботица регистровала и спремно дочекала први случај инфекције вирусом САРС КоВ 2, што је и први потврђен случај у Републици Србији (bolnicasubotica.com).

3.7. Нови социјални фемининативи

Један од изазова који се појавио у анализи лексике пандемије јесте питање употребе такозваних нових социјалних фемининатива (Пипер 2016)⁷⁰, односно, у овом случају, именица женског рода за означавање

⁷⁰ Први пут је у српској лингвистици термине *социјални маскулинатив* и *социјални фемининатив* употребио Предраг Пипер (2016: 37–38). Социјални маскулинатив означава именицу мушког рода која значи статус, функцију или занимање, то јест речи које означавају професије, занимања, функције, титуле и звања мушкараца, на пример: *учиџељ*, *ујравник*, *декан*, *џрофесор*. С друге пак стране, социјални маскулинатив јесте и именица мушког рода која има функцију обележавања родно неутралних облика, који означавају само врсту статуса или делатности, на пример: *академик*, *диригент*, *судија*. Социјални маскулинатив употребићемо и када информација о полу особе није релевантна, на пример: *Овај уџбеник намењен је сџудентџима медицинских факулџетџа*, *Чланови Кризног шџтаба су џредсџавници сџруке и извршне власџти* или *Пре оџерације обавезан је џреглед анесџезиолога*, *Она учи за лекара*.

Опозитно, термин социјални фемининатив је именица женског рода која значи друштвени статус, функцију или занимање. Социјални фемининативи су, дакле, речи које означавају професије, занимања, функције, титуле и звања жена, на пример: *дирекџорка*, *ујравница*, *деканка/деканица*, *џрофесорка/џрофесорица* и сл., за разлику од биолошких фемининатива типа *голубица*, *слоница*, *вучица* итд. Број оваквих изведеница спонтано се повећава у складу са мењањем улоге жене у друштву, па тиме и у самој језичкој слици света. Ширење социјалних фемининатива у савременим језицима одражава чињеницу да су данас у већем делу света друштвено и правно, а у извесној мери и реално жене изједначене с мушкарцима. Овај термин треба разликовати од термина фемининум, који представља облик или именицу женског рода, као једног од граматичких родова (в. Ђорђевић, Јанковић, Nikolić 2022).

професија које се баве испитивањем или лечењем новог вируса. Ово питање подстакнуто је и Законом о родној равноправности (Службени гласник 52/2021), који је био предмет расправе⁷¹ током маја 2021. године. Већина српских лингвиста слаже се да је у српском језику феминизација све присутнија, с тим да се овој појави треба пажљиво приступити. Што се тиче употребе фемининатива у односу на маскулинативе, често се истиче могућност именица мушког рода да означавају општи род, прецизније да служе за номинацију целе класе, а да су именице женског рода маркиране у односу на њих (оне могу изражавати само особе или животиње женског пола), на пример, *Замолио је епидемиологе да раде са више енергије и да имају више ефикације према људима, али и грађане да имају разумевања, јер сваки епидемиолог дневно разговара са 150 до 280 људи* или *Откривено да је њанголин носилац вируса повезаних са ковидом 19*. Међутим, означавање општег (неутралног) рода некада се може односити и на именице женског рода, које примарно означавају бића женског пола, на пример: *Коронавирус Блискоисточног респирационог синдрома (MERS-CoV) потиче од камиле, док SARS потиче од цибејке, животиње из реда звери сродних мачкама*. Без обзира на ове примере, доминантна је ситуација да је мушки род генерички, односно да се маскулинативи и фемининативи налазе у односу хипонима (надређен и шири појам) и хиперонима (подређен и ужи појам), те да су фемининативи лингвистички маркирани (Ћорић 1982: 14; Ивић 1989: 42; Радић 2011: 52 и др.).

Маскулинатив се користи за означавање стручњака без обзира на њихов пол:

Nemački virusolog TVRDI: Bazen i voda nisu opasni, virus se prenosi putem VAZDUHA (bizlife.rs, 16. јул 2020); Nemački virusolog dr Hendrik Štrik: Ne podležite masovnoj histeriji / Direktor Instituta za virusologiju Univerziteta u Bonu i jedan od najpoznatijih nemačkih virusologa dr Hendrik Štrik oštro se protivi ponovnom uvođenju karantina u drugom talasu korona virusa, uputivši savet svim državama koje su krenule u smeru ponovnog uvođenja karantina: „Smirite se, ne podležite sveopštoj masovnoj histeriji“, rekao je ovaj doktor u intervjuu za britanski Telegraph, a prenose evropski elektronski mediji (danas.rs, 24. септембар 2020); *Virusolog* Ana Gligić: Vakcine koje se testiraju pružaju privremeni imunitet / *Virusolog* Ana Gligić izjavila je da vakcine koje se testiraju u nekoliko zemalja imaju za cilj da zaustave epidemiju, ali da imunitet koji pružaju ne traje dugo, sugerišući kako bi bolje rešenje bilo napraviti „pravu vakcinu“ od umrtvljenog virusa korona, jer takva vakcina pruža doživotni imunitet (021.rs, 13. октобар 2020); *Virusolog* Tanja Jovanović

⁷¹ Исп. Одлука Одбора за стандардизацију српског језика од 31. маја 2021.

objašnjava koja je razlika između vakcina protiv kovida: Nema razloga za strah / Profesorka Medicinskog fakulteta, *virusolog*⁷² Tanja Jovanović kaže za RTS da nema razloga za strah kada je reč o imunizaciji, jer postoje vrlo rigorozni protokoli koji se primenjuju ne samo u proizvodnji vakcine, nego i u registraciji na tržištu gde treba da se upotrebi (rts.rs); Др Ана Глигић, наш чувени *вирусолог* у пензији, говорила је 2. децембра 2020. године за ТВ Прва да ћемо о трајном имунитету на вирус корона знати више тек за неколико година (Комраков 3: 258); Професорка Медицинског факултета, *вирусолог* Тања Јовановић рекла је за РТС 5. децембра 2020. године да постоји врло јак антивакцинашки лоби не само у Србији него у свету, али да јој уопште није јасно због чега је таква ситуација (Комраков 3: 343).

Међутим, бројни су и примери да се за женску особу која се бави вирусологијом употребљава фемининатив *вирусолошкиња*:

Ovako dr Ana Gligić, *virusološkinja* i nekadašnja *šefica* laboratorije u Institutu „Torlak“ u vreme variole vere, vidi trenutnu situaciju sa sve masovnijim obolevanjem od kovida 19 u Srbiji (politika.rs, 20. новембар 2020); *Virusološkinja* i *imunološkinja* sa Univerzitetskog koledža u Londonu Mala Maini, koja je na čelu tima istraživača, kaže da „odgovor našeg imunog sistema na virus određuje kako ćemo reagovati kada se zarazimo“ (bbc.com, 28. август 2020); *Virusološkinja*: Strah od vakcine je potpuno neopravdan / Profesorka Medicinskog fakulteta, *virusološkinja* Tanja Jovanović izjavila je da postoji vrlo jak antivakcinalni lobi ne samo u Srbiji nego u svetu, ali da joj uopšte nije jasno zbog čega je takva situacija (mojnovisad.com, 5. децембар 2020).

Слично је и са именицом *вириолог*, која такође означава стручњака који проучава вирусе и болести које они изазивају, па је синонимна речи *вирусолог*:

Nemački *virolog* Uve G. Libert usprotivio se danas predlogu da takmičenje u Bundesligi ponovo počne u maju, pošto i dalje postoji rizik po zdravlje fudbaleri zbog korona virusa (danas.rs, 24. април 2020); Nemački *virolog* Kristijan Drosten upozorio je na opasnost novog virusa koji bi mogao da izazove pandemiju (kurir.rs, 26. новембар 2020).

Кинески *вириолог* која се наводно скривала из страха за своју безбедност поново је изашла у јавност како би потврдила да има научне доказе да је

⁷² Овај пример посебно је занимљив јер се њиме показује како се социјални фемининативи понашају у зависности од учесталости употребе односно од времена када су ушли у одређени језик. Професорка је већ врло заступљена друштвена улога, док су примери попут *вирусолошкиња*, *вириологиња* и сл. новијег датума. Тако у истој реченици исти аутор један социјални фемининатив сасвим природно употребљава (*професорка*), а други не (употребљава *вирусолог* као општи назив).

нови вирус корона произведен у лабораторији у Кини. Др Ли Менг Јан, *научница* која каже да је прошле године извршила неко од најранијих истраживања ковида 19, коментарисала је то током интервјуа за британску емисију „Loose Women“, пише *Курир* 13. октобра 2020. [...] *Виролог* је раније *оптужила* Пекинг да је лагао када је сазнао за вирус и да је опсежно заташкавао њен рад (Комраков 3: 201).

Међутим, фемининатив се јавља у два лика: као *вирологиња* и *виролошкиња*.

Још крајем марта чувена београдска *вирологинја* др Ана Глигић, која је 1972. године била на челу тима који је изолујући вирус великих богинја направио велики подухват на светском нивоу, најавила је како ће епидемија COVID-19 јенјавати почетком маја (alo.rs, 15. мај 2020).

Ковид-19 је нови вирус, али је тип корона вируса који је први пут открила докторка Алмеида 1964. године у својој лабораторији у Болници Светог Томаса у Лондону. Ова *виролошкиња* рођена је као Џун Харт 1930. године и одрасла је у стамбеним објектима близу Александра Парка на североистоку Глазгова (bbc.com, 16. април 2020); Кинеска *виролошкиња*, која је побјегла из родне земље након што је јавно рекла да је Пекинг прикривао чињеницу да се корона вирус шири међу људима, сада тврди да ће изнијети доказе да је вирус креиран од стране човјека (rtvbn.com, 13. септембар 2020); Када је још у марту др Ана Глигић, *шефица* „Торлака“ у време вариоле вере, рекла да ћемо 15. маја седети у кафићима, било је много оних који су одмахнули руком. Сада угледна *виролошкиња* у пензији за Недељник говори о потенцијалном „другом таласу“ епидемије, слабљењу вируса, навикама, колективном имунитету, настанку коронавируса... (buka.com, 14. мај 2020).

Питање нормативности новијих социјалних фемининатива у српском језику још увек није до краја решено,⁷³ али би се, стандардолошки гледано, могли препоручити облици попут *вирологиња*, *вирусологиња*,⁷⁴ иако недовољно распрострањени, будући да се, према принципима творбе за називе занимања, титула и звања особа женског пола, ови називи изводе из назива занимања, титула и звања особа мушког пола додавањем моционих суфикса *-ка*, *-(к)иња* и *-ица*: *виролог* + *иња*, *вирусолог* + *ица*, *еџидемиолог* + *иња* или сл. За суфикс *-шкиња* (у примерима типа *вирусолошкиња*, *еџидемиолошкиња*) сматра се да

⁷³ О чему сведоче бројне расправе на ту тему, подробије о томе у Ђорђевић, Јанковић, Николић 2022.

⁷⁴ Па и облици попут *вирологица*, *вирусологица*, такође слабо раширени и ниске фреквенције употребе у српском језику.

не одговара творбеном систему српског језика (Ђорић 1982: 138–141; Ђорић 2008: 206; Слијепчевић Бјеливук 2019а: 124, 2019б: 127).⁷⁵

Да је реч о појави нових речи са неуобичајеним начином творбе за стварање моционих (родних) парњака, тако што се на придев додаје моциони суфикс, упадљиво показују наведени примери:

в и р у с о л о ш к и њ а ж научница која истражује вирус: Овако др Ана Глигић, *virusološkinja* i nekadašnja šefica laboratorije u Institutu „Torlak“ u vreme variole vere, види trenutnu situaciju sa sve masovnijim оболевањем од ковида 19 у Србији (politika.rs, 20. новембар 2020); *Virusološkinja* i imunološkinja sa Univerzitetskog koledža u Londonu Mala Maini, која је на челу тима истраживача, каже да „odgovor našeg imunog sistema na virus određuje како ćemo reagovati kada se zarazimo“ (bbc.com, 28. август 2020); *Virusološkinja*: Strah od vaccine je potpuno neopravdan / Profesorka Medicinskog fakulteta, *virusološkinja* Tanja Jovanović izjavila je da postoji vrlo jak antivakcinalni lobi ne samo u Srbiji nego u svetu, ali da joj uopšte nije jasno zbog чега је таква ситуација (mojnovisad.com, 5. децембар 2020).

е п и д е м и о л о ш к и њ а ж женска особа епидемиолог: Епидемиолошкиња Дарија Кисић Тепавчевић казала је јутрос да би једна од мера препоруке под којим условима ће се одвијати авиосообраћај, могла да буде да путник буде тестиран на присуство вируса у последња 72 сата, поготово за пословна путовања и доласке у Србију (politika.rs, 29. април 2020); *Epidemiološkinja* zaraznih bolesti, др Тара Смит са Државног универзитета у Кенту истиче да је у питању одлично место за нагомиланање бактерија и вируса због чињенице да постоји велики број људи који додирује јавне екране из дана у дан (rts.rs, 29. март 2020); До овога није требало да дође, каже *epidemiološkinja* i dodaje da se to moglo sprečiti, али је боље и то него да је таква ситуација у читавој земљи (rts.rs, 18. мај 2020).

Без обзира на стандардизованост, одлучили смо се да ове лексеме, иако нормативно дискутабилне, укључимо у наше истраживање, узимајући као један од релевантних (иако не и најважнијих) критеријума за нормирање неке речи њену распрострањеност. Будући да је употреба речи *епидемиолошкиња*, *вирусолошкиња* и др. веома висока, посебно у језику медија, сматрали смо да ту чињеницу треба да одсликава и ова студија.

Наравно, треба подсетити да се један исти смисао језиком може изразити на различите начине и различитим средствима, па тако инсистирање на моционом суфиксу није неопходно (Пипер 2016: 19; Слијепчевић Бјеливук 2019а: 121). У примерима попут *вирусолог Тања*

⁷⁵ Иако има лингвиста који не оспоравају могућност, али ни (потенцијалну) стандардизованост оваквих форми (в. Станојчић 2013, 2014).

*Јовановић објашњава која је разлика између вакцина и ројив ковида и др Ана Глигић, наш чувени вирусолог у иензији, говорила је 2. децембра 2020. године за ТВ Прва да је у питању женска особа видљиво је из личног имена, што је довољни маркер пола (као физичке карактеристике), односно рода (као друштвене карактеристике). Међутим, треба бити опрезан приликом употребе формулација типа *Кинески вирусолог је раније оиџила Пекинг да је лагао када је сазнао за вирус*, пошто у таквим примерима долази до грубог кршења правила конгруенције између предиката (*је оиџила*) и субјекта (*вирусолог*) у реченици.*

Језик се не сме свести на бинарни систем, те стога треба бити обзрив према вештачком креирању и наметању паралелних форми, јер је то системски, а не само политички неодрживо.⁷⁶ Један од разлога јесте и језичка економија, која маркираност коју носе фемининативи посматра као вишак информације, односно као информативно редундантну (Ђорић 2008: 207; Пипер, Клајн 2014: 55; Пипер 2016: 48).

Рецимо, многе речи страног порекла не могу имати своје родне парњаке, на пример: *скеџик, агносџик, хомофоб, фан* и др., па је и немогуће инсистирати на томе (*Їак сам џео неке вакџоскеџике да траже Нирнберџки процес за свакоса ко се залаже за обавезну вакџинаџију*, novimagazin.rs, 4. јануар 2022; *Пелџиј се слободна, немој бити вакџинофоб*, poljainfo.com, 21. март 2021). Ту долазе, такође, именице *џонзоруша, џросџиџиџика, баџиџа, даџиџа, домаџиџа, секретџариџа* и др. које немају своје родне парњаке (морфолошке могу формирати, али не и семантичке) (Ђорић 2008: 198–208).

Деведесетих година прошлог века у Србији долази до развоја феминистичке лингвистике, која је, за разлику од структуралистичке, више окренута ка комуникативним могућностима језика и примени

⁷⁶ Степен граматикализације социјалних фемининатива не може зависити (само) од нових друштвених тенденција и политичке климе у једном времену и у једном друштву (ванлингвистички критеријуми), већ превасходно од лингвистичких критеријума – граматичког система тога језика, стила у коме се ове речи користе, али и традиције, распрострањености и других критеријума језичке културе: „Број социјалних фемининатива у језику се постепено повећава у складу са променама у друштву, а тај процес не треба ни спутавати ни вештачки убрзавати“ (Пипер, Клајн 2014: 222); „Приликом оцене нормативне прихватљивости нових социјалних фемининатива треба их разматрати понаособ, јер степен и облик њихове укључености у језички систем, посебно у систем функционалних стилова није у сваком поједином случају исти. Социјални фемининативи новијег порекла као именички неологизми које предажу и за које се залажу представници одређених политичких погледа често се не могу сматрати одликом доброг књижевног језика док не уђу у ширу употребу и ако нису добро уклопљени у систем савременог српског језика“ (Исто: 56).

теорије језичке делатности (Savić 1997; Savić, Čanak, Mitro, Štasni 2009). Представници, пре свега представнице те школе, полазе од социо-културних околности, које су се промениле, што се неминовно читава и у језику (Filipović 2011a: 115; Filipović, Kuzmanović 2019: 187–188). У савременом српском језику, чија нормативна литература још увек то не показује, многи социјални фемининативи постали су уобичајени у говору, па и у медијима. Језик је динамична категорија, допушта промену норме, а српски је флективни језик, што значи да има творбене могућности за грађење нових речи за занимања жена, те чешћом њиховом употребом, оне више неће звучати неуобичајено (Бошкових Марковић 2021; Savić 1995, 1998, 2009; Tomić 2021. и др.)⁷⁷.

Закључне најомене о речнику у периоду пандемије

Све лексичке појаве и промене уочене и анализирани у нашој грађи прате три етапе обликовања тзв. корона језика (Thorne 2020a): медиализација речника (1), стварање нових речи и израза (2) и институционализација дискурса карактеристична за друштвене актере, нарочито међу политичким субјектима (3).

Када је реч о терминима, показано је да се међу њима налазе они којима се обухватају појмови из различитих терминосистема (опште медицине, епидемиологије, имунологије, пулмологије, физиологије, опште и молекуларне биологије; али и они заједнички статистици и математици). Према критеријуму порекла, доминирају страни термини (интернационални), али се појављују и домаћи (*прокужавање, резаражавање*).

На основу увида у лексичке разлике указано је да се период пандемије у српском дискурсу може тематски поделити на најмање два раздобља, чији је преломни тренутак појава вакцине.

Нове и нагло измењене друштвене околности узроковале су промену речничког фонда у готово свим језицима, те се српски језик неминовно уклопио у тај талас промена. Нове речи се у српском корпу-

⁷⁷ У својим радовима (2021a, 2021b, 2021c и др.) Оташевић на примерима из медијског дискурса, као и из савремене неолошке лексикографије, указује на све веће присуство фемининатива у српском језику. Како Оташевић тврди, оба родна парњака појављују се истовремено готово у свим случајевима, те је претпоставка да ће у блиској будућности број родних парова чија су се оба родна парњака појавила истовремено бити толико велики и толико фреквентан да ће конотација (семантичке) секундарности, карактеристична за фемининативе у прошлости, у потпуности или у највећој мери нестати.

су потврђују у следећим семантичким пољима: човек (1), друштвени процеси, стања, појаве и покрети (2), болест (3), друштвени живот (4), образовање (6), политика и политичке активности (7), емоције (8) и уметност и стварање (9). Најобимније семантичко поље односи се на човека, а најобимнија лексичко-семантичка група нових речи мотивирана је двема доминантним лексемама *корона* и *ковид*.

С аспекта порекла, поред великог броја јединица преузетих из енглеског језика и адаптираних на основу изговора, корпус нових речи обухвата и творенице (деривате и сложенице) настале у српском језику, што показује и велики степен адаптираности појединих нових речи (нарочито *ковид* и *корона*). У корпусу се изузетно издваја творбено гнездо структурирано око лексеме *корона*: *коронарац*, *коронаш*, *коронашица*, *коронац*, *коронача*, *коронираши*, *короничар*, *коронски*, *посићкоронски*, *антићкоронски*, *коронзиван*. Такође, велика су творбена гнезда мотивирана лексемом *вакцина* и окупљена око корена страног порекла *вакс-/векс-*. Број и разноврсност примера који се тичу противника и заговорника вакцинације вредно су сведочанство о ставовима које говорници српског језика имају према вакцини и вакцинацији.

У највећој мери неологизми су резултат позајмљивања, а највећи број њих долази из енглеског језика, дакле, у питању су доминантно глобални англицизми. Уз глобализме *коронавирус*, *ковид*, *инфодемиа* и сл., ту су још речи попут *ковидиоџи*, *фејкњуз*, *локдаун*, *шајлдаун* итд.

Као посебни правописни проблеми издвојили су се: 1) писање званичног назива вируса и болести; 2) писање сложених јединица чији су први формант *корона* и *ковид*; 3) писање сложених јединица са новим индеклинабилним детерминаторима.

4. ЛУДИЧКИ КАРАКТЕР ДИСКУРСА

Специфичност ситуација проистеклих из новонасталих животних околности условила је не само нову лексику из области здравља већ и индивидуалне речи и изразе, који су се проширили на читав јавни дискурс: од политичког и медијског до дискурса друштвених мрежа. Такав прилив језичких каламбура у јавности представља потребу појединца да се ослободи стреса, односно способност људске природе да се ослободи колективног страха, узнемирености и сличних емоција кроз хумор, иронију и сарказам.

Језичка игра је термин под којим различити аутори подразумевају различит садржај, што упућује на сложеност тог феномена. Под језичком игром неки истраживачи подразумевају целокупну говорну делатност (Витгенштајн 1985), укључујући све говорне ситуације, говорне чинове, различите жанрове и стилове и тако даље, јер човек је и *homo ludens* и *homo creator*. Други пак, немного сужавајући појам језичке игре, дефинишу га као лингвокреативну делатност, подразумевајући укупност језичких компетенција и реализација говорника (Иванова и др. 2003).

Уже схваћена језичка игра односи се на трансформацију речи с циљем постизања естетичности и/или експресивности израза, па се у такве манифестације језичке игре могу убројати шале, вицеви, каламбури, различите врсте фигура и тропа (поређење, метафора, перифраза и др.), где на значају губи комуникативна функција језика у корист поетске. Врло често језичка игра производи комични ефекат.

Прецизније, језичка игра може се дефинисати као креативна, не-стандардна (неканонска) употреба различитих језичких јединица или конструкција с циљем изазивања хумористичког ефекта. Ту се могу издвојити неколики нивои:

- а) игра речима: врста језичке игре у којој се ефекат постиже нестандардном употребом речи и фразеологизама (трансформацијом њихове форме или семантике);

б) каламбур: врста језичке игре у којој се ефекат сатире и хумора постиже неуобичајеним коришћењем хомонима, паронима, псеудосинонима и псеудоантонима.⁷⁸

Употребом ових средстава у језику доминантном постаје његова лудичка функција. Међутим, језичка игра није увек усмерена искључиво на комични ефекат. Врло често се може користити и као реализација експресивне (емоционалне) лексике или као репрезент осећања и ставова говорника о нечему што се око њега дешава, као што је наше истраживање показало.

Иако би се могло сматрати да је номинациона и комуникативна језичка функција у овом периоду доминантна, што је у нашој студији доста темељно и представљено, ипак се може рећи да су се у дискурсу пандемије на једно од водећих места издвојиле емоционално-експресивна и лудичка функција језика. Лудичка функција и у овом периоду показала се у свом правом лицу, кроз природу игре – као стремљењу ка самоизражавању, изражавању нових значења и осећања, међутим, и као могућност да се индивидуално у ствари обликује као универзално.

Велики део српског лексикона у периоду пандемије припада околионализмима,⁷⁹ а осим кроз околионализме, језичка игра се врло често реализовала кроз каламбур.

Каламбур (фр. *calembour*) у домаћим се речницима дефинише у свом основном значењу као „игра речима истог или сличног гласовног склопа, а различитог значења; шала“ (РСАНУ). Сама реч по пореклу је епоним по вестфалском легату на краљевском двору Људевита XV, Каленбергу, који је, говорећи лоше француски, често давао повод Парижанима за играње речима (Simeon 1969).

Док се под појмом језичке игре може сматрати свака врста језичке креативности, па код неких проучавалаца и сваки посебни говорни израз, каламбур представља посебну врсту језичке игре усмерене на комични ефекат, у чијем су темељу стилске фигуре засноване на парадигматским лексичким односима као што су полисемија, хомонимија, паронимија (у ширем смислу, укључујући и параномизију) и антонимија (Иванова и др. 2003). Каламбур се може поделити на:

⁷⁸ Овакво схватање језичке игре и њених манифестација (игре речи и каламбура) преузели смо из енциклопедијског речника руске говорне културе Иванове и сарадника (2003).

⁷⁹ Исто је утврђено рецимо за руски језик (в. КОВИДНЫЙ ЛЕКСИКОН РУССКОГО ЯЗЫКА: тенденции динамики лексико-семантической системы в период пандемии коронавирусной инфекции COVID-19 у: Буцева и др. 2021).

1) полисемијски

Невидљиви њроштивник у облику вируса пробудио је у Србији сећања на *невидљиве авионе* из времена бомбардовања наше земље 1999. (Павловић 2020: 8); Књига пред вама садржи својеврсни *антивирусни њрограм* уз помоћ којег ћете успешно поново *инсталирати 2020. годину*. *Шале заражене смехом* подељене су у три целине (Павловић 2020: 17); Како се гастарбајтери смеју? Па *заразно!* (Павловић 2020); Пре се говорило да се треба окружити позитивним људима. А сада се бежи главом без обзира од *позитивних људи* (Павловић 2020);

– Шта возиш?

– Тојоту корону.

– И како иде?

– Па, *кашљуца* помало... (Павловић 2020);

Одлучила сам. Вакцинисаћу се само оном вакцином којом су вакцинисани политичари. Они су стекли најбољи *имунитет* (Павловић 2021); Имунитет крда – Имунитет посланика у скупштини (Вукајлија).

Прича се да ће за Ђурђевдан, први пут у историји, домаћини јести на својој слави док њихови гости буду *жвакали* на Скајпу (Павловић 2020);

– Где је комшија?

– На *ајарату*.

– Ју, да није корона?

– Ма јок, ено га *коцка се!* (Павловић 2021);

– Драги, *врела* сам вечерас!

– Иди тестирај се на корону (facebook.com);

– Ди си роћела, шта радиш? Ајд сиђи до кафане, ту сам са Ђолетом.

– Е радо ал не могу, имам корону ево четврти дан, тако да сам заглавио...

– Ау, је л гадно?

– А оно шта знам – смарам се, сав сам нешто килав.

– Главу горе, бато, најважније је остати *позитиван*, ха-ха.

– Терај се! (Вукајлија);

2) хомонимијски

Прилази баба деди у дому здравља и каже: „*Праштим те*, имаш доста *прегледа*“ (Павловић 2020); Интересантно ми је било што сам истраживању и прикупљању шала приступила као да сам савремена женска верзија Вука Караџића која је, да би прекинула време у карантину, сакупљала и бележила шалвиве *коронарне* виралне објаве (Павловић 2020: 15); Сада је све у *реду*. Где год да поћеш, мораш да чекаш у *реду* (Павловић 2020);

3) антонимијски, засновани на поређењу или супротстављању псеудоантонима (речи из различитих антонимијских парова)

Србима је, чини се, суђено да се боре против *невидљивих*: од онога авиона за време бомбардовања, до овог вируса. Важно је да ми останемо *видљиви!* (Павловић 2020: 8); *Смех* одражава *п्राгизам* епохе (Павловић

2020: 11); Прво поглавље *Народ њројшив короне* садржи велике мисли малог човека о корони, настале као део колективног духа и потом се прошириле на друштвеним мрежама. [...] Верујем да ће вирус корона временом несїаїи, а шале њред вама ће га надживеїи (Павловић 2020: 17);

4) паронимијски

И само из ове књиге моћи ћете да сазнате како је „вирус смеха“ победио „најсмешнији вирус“ (Павловић 2020: 8); Треће поглавље (*На сїрране шале* представља виђење из света како су шале тријумфовале над забрињавајућим вестима о корони и у њему су сабране шале из Белорусије, Босне и Херцеговине, Грчке, Италије, Мађарске, Немачке, Румуније, Русије, Украјине, Холандије Чешке и Црне Горе (Павловић 2020: 17); *Панда* једе у просеку дванаест сати дневно. Човек у карантину једе као *їанда*. Зато се ово стање зове *їандемија* (instagram.com);

Порука Кризног штаба: Можете ићи у посету комшиницицама, само немојте да Вас *ковиди*; За Нову годину ћу до ПРАГА. Кућног, наравно (Павловић 2021).

Пароними могу само исто да звуче, да подразумевају народну етимологију, или да је етимологија заједничка, али да су се данас значења потпуно удаљила.

Каламбур се сматрао карактеристичним за уметничку књижевност, а нарочито поезију (Тошовић 2002),⁸⁰ али данас он доминира у јавном дискурсу, посебно на друштвеним мрежама, а међу њима претежно на Твитеру. Јавља се с циљем изазивања комичног ефекта. Може бити самосталан, као заокружена и компактна форма јавља се у пословицама и антипословицама, шалама, вицевима. У тим случајевима он је стилска основа говорних жанрова кратког формата, међу које спадају и твитови и објаве на осталим друштвеним мрежама.

Намерно довођење у везу речи које исто звуче, а различито значе има функцију изазивања посебног утиска, који неретко долази у облику ефекта изневереног очекивања. Заправо, принцип деловања стилистичких средстава јесте нека врста изазивања чуђења. Наиме, како објашњава Б. Тошовић, наш говор организован је тако да увек постоји оно што је речено и оно што њему претходи. Другим речима, оно што је речено истовремено је припрема за наредно. У декодирању језичке поруке прималац увек нешто очекује, он предвиђа, претпоставља, па ако се та предвидљивост наруши, долази до онога што се назива ефектом

⁸⁰ Р. Бугарски ту посебно истиче песнике Лазу Костића и Станислава Винавера (2019: 22).

превареног (изневереног) очекивања (2002: 277). Са аспекта теорије информације ова појава може се представити као уношење сметњи, инкорпорирање додатних кодова у комуникацијски канал. Из нашег корпуса такође се издвајају примери таквих поступака:

Власт апелује на пензионере: „Идржите ви још мало, нећете још дуго“; Јави штабу да ноћас пребацујемо нову групу пензионера у шуму; Од уторка прелазимо на летње рачунање полицијског часа (Павловић 2020); Први весник пролећа је карантин; Кризни штаб донео одлуку: „Ски центри неће радити цело лето“; У доброј сам форми, имам залиху тоалет-папира; – Какву кафу желиш? – Са погледом на море (Павловић 2021).

У поређењу са другим медијима, језичкој динамици више одговара језик интернета, који дозвољава говорницима да непосредно и веома брзо реагују и да изнесу своју психолошку реакцију на нова збивања и појаве, изражавајући истовремено и своје ставове према њима. Познато је да је сфера медија најпогодније тло за стварање нових речи, метафора (Тошовић 2002), каламбура, али она служи и као канал, спроводник за ширење и распрострањеност неологизама, посебно данас када су главни комуникацијски канали заправо друштвене мреже.

Један од ретких околионализама који се проширио у јавном дискурсу, а потиче из штампаних медија (конкретније у питању је лист „Недељник“) јесте реч *сѿендај корониѿар*⁸¹:

Dr Branislav N. dobrovoljno ogoljava srpski aktuelni sistem, gde narod treba zabavljati dok god se može i dok god se diše, pa je njegova karijera standap koroničara i počela na zvaničnoj državnoj konferenciji za štampu (nedeljnik.rs, 12. март 2020).

Особености периода епидемије огледају се и у томе што су се процеси неологизације, интензивне појаве игре речи и каламбура у синхронном тренутку показали заједничким у истом степену у многим језицима света, што безусловно потврђује социјалну и психолошку природу језика и језичког развоја, а такође и општу друштвену тенденцију ка глобализацији. Томе је, наравно, помогло и то што се пандемија десила у епоси интернета и широке примене дигиталних технологија (Буцева и

⁸¹ *сѿендај корониѿар* – односи се на др Бранимира Несторовића, због неуобичајених ставова и ноншалантног понашања у вези с ковидом, као и јавних наступа с покушајима духовитости: Несторовић своју праксу пројектује на друштво: Лепо га Кесић назвао, клон короне. Stand-up корониѿар; Још један standap корониѿар (twitter.com, 14. април 2020); Postoji dobra šansa da pretekne standap koroničara po pojavljivanju na tv-u, i da se opasno približi i samom Vučiću, ako mu ovaj to dozvoli (twitter.com, 14. април 2020) (Николић, Слијепчевић Бјеливук, Новокмет 2021: 387).

др. 2021: 8). Захваљујући употреби интернета и друштвених мрежа индивидуална језичка реакција шири се на огроман аудиторијум и заузима обим колективне језичке игре на глобалном, интернационалном плану. Идентични социјални и психолошки услови у којима се нашло човечанство утицали су на формирање у већини култура типолошки блиске језичке ситуације. Типолошки општим местом показала се и основна номинација појмова у вези са пандемијом (*вирус корона / корона вирус / коронавирус, ковид, самоизолација, карантин, социјална дистанца*). На тим, главним терминима настаје база за колективну језичку игру, за настанак нових твореница.

Најважнија функција језичке игре јесте прагматичка: каламбур као језички знак нема функцију преношења информације већ исказивања односа или према предмету говора или према сабеседнику. Популарност језичке игре у посматраном периоду условљена је такође и самом природом настанка игре: језичка игра, као уосталом и свака игра, оријентисана је не на резултат, већ на сам процес стваралаштва и испуњава колективизујућу, обједињавајућу функцију (Приемљива 2021: 18). Притом, сви процеси неологизације – спољашње и унутрашње позајмљивање, афиксална деривација, слагање, а посебно контаминација (блендинг), морфолошка деривација (супстантивизација, адјективизација), семантичка деривација показали су се концентрисани око неколико речи, односно појмова, који су постали, безусловно, кључним појмовима епохе – *ковид, вирус корона / корона (вирус), самоизолација, карантин, вакцина*. Каламбурски карактер може имати творбена и фразеолошка контаминација.

Проучавајући најновије индивидуализме у језику Твитера, Горан Милашин запажа да најбројнију групу савремених индивидуализама заправо чине они који се односе на актуелну пандемију ковида 19 или им је она извориште:

Бања Ковидљача (banja kovidljača prešla u kovid sistem i jasno vam je šta vas čeka od mene BANJA KOVIDLJAČA), вакциналности (Које си ти вакциналности?), Карантин (на улазу у мој карантин стигао би највише Карантин, контаинент као карантин + антиин = карантинин), корон (Moron koji se ne pridržava mjera zaštite od pandemije? KORON), коронка (Ne znam da li mi ova šaka vitamina i minerala koje pijem svaki dan već šest meseci potaže oko koronke, ali su mi koža, kosti i nokti kao da sam sa televizije), короносив (Čekam rezultate da li je sestrinog druga kolega koronosiv), коронинтура (besovi mi se skupljaju od svega ovog sa koronšturom jao samo kad poludim), короњав (Dobar dan samo koronjavim osobama), Пеца ДвонедељКон, њЛандемија (Доктори Европе о њЛандемији), сајмофобија

(Nova reč u srpskom jeziku: Sajmofobija), скорона (Virus skoro isti kao korona? Skorona), чийіусііа (Šta sam noćas doživela od reptiljanca i čipiste Bila Gejtsa) (2021: 729).

Што важи за друге нове речи, важи и за оне које настају у периоду епидемије ковида, па и за оне које су настале као резултат језичке креативности, а имају експресивну функцију. Једна од тих законитости јесте да међу њима доминирају именице, док мали број јесу придеви и глаголи, а најређе су то прилози.

Када је конкретно о начинима грађења ових индивидуализама реч, видимо да постоје различити модели. Најчешће индивидуализми настају сливањем (што се запажа и у другим језицима в. Буцева и др.).⁸² „Пандемијски“ контаминати имају за циљ именовање нових реалија и значења у једној компактној синтетичној форми, то јест максимално економично. Они привлаче пажњу својом сликовитошћу, обојеношћу, па тако постају све популарнији репрезенти језичке игре, не само у периоду пандемије, већ и последњих неколико деценија.

Ту постоје различите комбинације⁸³:

а) први део једне и други део друге речи сливају се у једну целину: *вакционалносіі* (*вакцина* + *националносіі*), *коронизам* (*корона* + *афоризам*), *шљивофарм* (*шљива* + *Синофарм*) и др.

АКО ЈЕ СМЕХ ЛЕК, ОНДА СУ КОРОНИЗМИ СУПЛЕМЕНТ ЗА ЈАЧАЊЕ ИМУНИТЕТА. За мене су народна мудрост и хумор били главни окидач за почетак рада на прикупљању коронизама (неологизам који је настао током пандемије од две изворне речи: „корона“ и „афоризам“) (Павловић 2020: 14); Које сте вакционалности? (twitter.com, 1. фебруар 2021); Шљивофарм – оригинална српска вакцина (Павловић 2021).

⁸² У последњој студији у којој се бави сливеницама Р. Бугарски закључује да се сливенице доминантно јављају у три типа дискурса: у медијском дискурсу (укључујући и друштвене мреже), затим у дискурсу реклама и, на крају, у политичком дискурсу, који се издваја из дискурса медија, иако су „креатори“ сливеница претежно новинари (2019: 66–88). У нашем истраживању политички дискурс неће бити посебно издвајан из јавног дискурса (в. Слијепчевић Бјеливук 2021).

⁸³ Бугарски издваја седам модела: 1. први део једне и други део друге речи сливају се у нову целину; 2. сливање целе прве и другог дела речи; 3. сливање првог дела прве и целе друге речи; 4. сливање двеју целих речи, линеарно преклопљених без остатка тако да се свака може интегрално ишчитати; 5. нелинеарне сливенице, код којих се једна реч или њен део убацује усред друге или се с њом испреплиће, повремено уз модификације које замагљују идентитет сегмената; 6. графичке сливенице; 7. међујезичке (српско-енглеске) бленде; 8. синтагматске (2019: 108–118). Анализу смо вршили по угледу на модел Р. Бугарског (2019) и Г. Милашина (2021), који су умногоме слични и релативно устаљени у домаћој литератури.

б) цела прва и други део друге речи сливају се у нову целину: *егокцинаш* (*его* + *вакцинаш*), *коронострација* (*корона* + *фрустрација*), *пЛандемија* (*план* + *пандемија*), *Чийптари* (*чий* + *Шиптари*), *шипјазер* (*шипјаз* + *Фајзер*) и др.

Егокцинаш – Его (доброг дела) вакцинисаних. Бата који сваку прилику искористи да напомене да је примио вакцину (Вукајлија); Коронострација – Фрустрација изазвана короном (Вукајлија); Рат се прелива свуда. И не води се само оружјем. И пЛандемија је била једна врста рата. Толико од мене (twitter.com, 3. март 2022); Питање је, разуме се, само реторско, јер је свима нама очигледно, нарочито откад је почела пландемија, колико држава брине о нашој добробити (twitter.com, 9. март 2022); ДОКУМЕНТАРНИ ФИЛМ ПЛАНДЕМИЈА // Сада већ планетарно популаран филм *Пландемија* снимљен по истоименој књизи аутора, докторке, научника Џуди Микович, специјалисте инфектологије, непрестано се уклања и блокира на друштвеним мрежама (Јутјуб и Фејсбук) с објашњењем да се ради о лажној вести, пише Мирсад Дубравић на порталу Документарац за Слободу и Истину 29. маја 2020. године (Комраков 2: 198); *Da li će posle čipovanja biti ok da Albance zovemo čiptari?* (twitter.com, 24. април 2020); Мислим после чиповања неће бити разлике, Шиптари и сви други са чипом биће Чиптари... (twitter.com, 25. април 2020); Бели лук – шпајзер вакцина (twitter.com, 28. јануар 2021).

в) две целе речи сливају се у једну, и то тако да се свака може ишчитати, али им се део фонетског састава може преклапати: *ковиделипистички* (*ковид* + *елипистички*), *скорона* (*скоро* + *корона*), *УКОРона* (*укор* + *корона*) и др.

Stavite neki šlem jer stiže još jedna bomba od forice... Kaže... Kako se zove kad propustiš školski čas na RTS-u? UKORona (twitter.com, 20. март 2020).

г) једна реч или њен део убацује се усред друге или се с њом преплиће, повремено уз модификације које замагљују идентитет сегментата: *пепиоколонаш* (*пепиоколонаш* + *корона*), *аскејсол* (*асејсол* + *скејпшк*), *пелемеше* (*пелемеше* + *Пелемеш*) и др.

Како се зове човек који не верује у корону? Аскепсол (Павловић 2020); *nešto tu kao pelemiše, pa onda maske* (twitter.com, 20. јул 2020).⁸⁴

д) једна реч се налази унутар друге, чији неодвојив део чини, уз обавезно истицање: *ЗАРАжени* (*Зара* + *заражени*), и др.

⁸⁴ Реакција корисника Твитера на изјаву др Пелемеша, познатог инфектолога, да и деца треба да носе маске.

ђ) сливенице као део синтагме: *Бања Ковидљача* (*Бања Ковиљача + ковид*), *морон* (*морон + корона*) вирус, *ѿојоѿа корона* (*ѿојоѿа корола + корона*), *Квентѿин Каранѿино* (*каранѿин + Таранѿино*)

Kako se zove banja za bolesne od Kovida? – Banja Kovidljača (twitter.com, 24. август 2020); Banja Kovidljača kad se u njoj leče oboleli od korone – Banja Kovidljača (twitter.com, 3. септембар 2021); На друштвеним мрежама влада морон вирус. Ја сам одавно оболео; Како се зове онај ко издржи двадесет дана у карантину? Квентин Карантино;

– Шта возиш?

– Тојоту корону.

– И како иде?

– Па, кашљуца помало... (Павловић 2020).

Контаминати могу доћи из страних језика, најчешће из енглеског језика: *каранѿиндер* (*quarantinder – quarantine + Tinder*), *ковидиоѿ* (*covidiot – Covid-19 + idiot*), *маскне* (*mascne – mask + acne*), *морон вирус* (*moron + virus*)⁸⁵.

Велики број сливеница у лексикону пандемије ковида иде у прилог ставу Ранка Бугарског да се творбени процес сливања, као резултат језичке игре (за доба пандемије карактеристична је сврха, односно циљ – преживљавање у тешким временима) усталио и да се све више развија и омасовљује, а да је интернет вишеструко убрзао настанак и дисеминацију сливеница (2019: 151). Под утицајем језичке глобализације, тј. експанзије енглеског, како се оправдано претпоставља, сливање је у српском језику постало популарно и продуктивно током деведесетих година XX века, и то тако што су испрва неке готове бленде позајмљене (*моѿел – motor + hotel* или *бранч – breakfast + lunch*) (Bugarški 2019: 24), а онда су се по овом моделу почеле градити речи од домаћег језичког материјала (на пример *шљивофарм*, *УКОРона*), или комбинацијом речи из других језика, углавном енглеског (*ковидиоѿ*, *инфодемѿа*, *маскне* и сл.). Релативно често у тој су функцији и имена познатих личности (*Ђоковид 19*, *Новакс Ђоковић*⁸⁶, *Пеѿа Двонеделѿон*). Дистрибуција примера по моделима одговара резултатима досадашњих истраживања (Bugarški 2019; Милашин 2021), а специфично је само то што су најбројније тзв. синтагматске сливенице⁸⁷.

⁸⁵ Joe Biden has tested positive for the moron virus (twitter.com, 8. јануар 2021).

⁸⁶ Као и *нолосменѿ*, *Нолосекѿаши*, *Нолоиди*, *нолесници*, *Novax*, *Новакс*, *Ђовакс*, *Торлак Ђоковић* итд.

⁸⁷ До истог закључка дошао је и Милашин (2021: 734–736), а и Бугарски примећује да је последњих година приметан брзи раст синтагматских сливеница (Bugarški 2019: 129).

Осим контаминацијом, нове речи које манифестују језичку креативност остварују је и другим творбеним процесима, на пример:

а) суфиксацијом: *Вуханка*, *Пуџинка*, *Фајзерица/Фајзерка*, *ковидара*, *коронција*, *Неос Каранџинос*, *пандемичарка*, *Терасос*, *убадаш* (именице), *коронав*, *коронашки*, *коронин*, *короњав* (придеви), *коронизоваџи*, *коронираџи* (глаголи):

Ма гледамо сада ипак вам је бре кинеска *вуханка* најбоља ту вам кроз вакцину убаце и слепог миша и змију заједно са оним кинезом што их појео у супици то мора да је лековито не би вас лагали да је то отровно (twitter.com, 19. јануар 2021); Или вакциница *Пуџинка* или вакциница *Фајзерица* или вакциница *Вуханка*? То је тешко питање сада за глупог роба са ротирајуће лопте Глобус? (twitter.com, 23. децембар 2020); Убадаши – Припадници покрета који верују да вакцина решава све проблеме (Вукајлија); Пандемичарка – Девојка која се лакше уда у време када је обавезно ношење маске (Вукајлија);

Ако се неко пита где ћемо летос на море, хумористи саветују – у Неос Каранџинос.

– Где ћеш ове године на море?

– У Грчку.

– А где тачно?

– На Терасос! (Павловић 2020).

б) афиксоидизацијом: *сајмофобија*, *вакцинолог*, где се друга компонента може сматрати суфиксоидом:

Svi su VAKCINOLOZI (twitter.com, 18. јануар 2022);

в) префиксацијом: *посџипандемијски*, *пуреџикоронални*, *резајреџа-сџиџи*, *реџнервираџи (се)*, *реџлакаџи*.⁸⁸

Ако радови наставе да пристижу, ценим да ћемо имати и пост-пандемијски зборник на тему: шта после короне (Павловић 2020: 16);

Retvitovaću ovaj retvit, nadam se da se nećeš rezapreparirati opet (twitter.com, 15. јул 2020); Ја бога ми јесам реџнервиран због реџаражавања. Реџлаче ми се (twitter.com, 15. јул 2020); Svaki put kad neki novinar napiše REZARAŽAVANJE, jedan filolog se REIZNERVIRA (twitter.com, 15. јул 2020);⁸⁹

⁸⁸ Аналогично према *реџаражаваџи се*, која се појавила у медијима у јулу 2020. године, када су забележени први случајеви поновног обољевања од ковида.

⁸⁹ Прва два примера могу се сврстати у префиксално-суфиксалну творбу ако се као мотивне речи подразумева пандемија односно предлошко-падежна синтагма *пуреџи корона*.

г) комбинованом творбом: *йејџокоронаш*, *бесјаријџис*⁹⁰, *заковидаџи*, *заковидаџи*:

– Јеси чуо да је влада донијела нове мјере?

– Бит ће нас опет заковидали.

– Опет стезање ремена (Вукајлија);

Крајем маја очекује се нови вирус под називом *бесјаријџис*. Главни симптоми су празни новчаници и банковни рачуни грађана (Павловић 2020: 23); Издајник који је прележао covid19 – петокоронаш (twitter.com, 17. фебруар 2021); Вакцина која уместо да штити, зарази особу ковидом – Петокоронаш! (twitter.com, 15. фебруар 2021).

Како је показала најновија литература која се бави језиком епидемије ковида у различитим језицима, приметан је црни хумор, посебно у креирању нових речи: неологизама, околионализама и потенцијалних речи. У енглеском, на пример, усталио се нови израз *Corona Clap* по узору на реч *the clap* са значењем полно преносиве болести 'гонореја, трипер', или се нови тип вируса назива *Beerbug*, по узору на врсту мексичког пива *Corona*.⁹¹ У руском је, на пример, завладао *макароновирус*, у коме је сатирично синтетизована критика паничне куповине брашна и производа од брашна (попут макарона) из страха од изолације због вируса (Катермина, Липириди 2021: 55). Многе нове речи заправо имају статус околионализама, посебно оне настале у игри речи (*макароновирус* и *гречкохайџи*, зато што су се на почетку пандемије масовно у Русији куповале макароне и хељдина каша – *гречка*), а фреквентност и заступљеност употребе ових речи бележе многи истраживачи (Шмелева 2021: 324).

Без обзира на појединачне стилске разлике и српски и руски и енглески неологизми пандемије имају врло сличну структуру и семантичко-аксиолошке карактеристике, што сведочи о општости когнитивних процеса у српској, англофоној и руској језичкој средини. О томе сведочи велика језичка креативност у стварању шала, мема, вицева, антиполовица итд. Како Сенка Павловић у свом такозваном *зборнику хумора*

⁹⁰ Претпостављамо да је овај пример мотивисан предлошко-падежном конструкцијом *без ѧра*, мада је могуће и да је тзв. суфиксални дериват од мотивне речи *бесјариџа*.

⁹¹ "The Covid 19 Corona virus of 2020 has caused a lot of commotion, worry and even death. As it is a biological infection, like the more common STD gonorrhoea clap found around college campuses and trailer parks, as well as throughout congress, this is an alternative slang name combining old and new – thus, the Corona Clap"; "corona virus, a disease originating in China which shares the same name as a shitty Mexican beer" (Urban Dictionary).

примећује: „Посматрала сам све очима једног етнолога, а највише муке су ми задале шале које сам проналазила код више народа у идентичном писаном облику. Претпоставка је да су те досетке настале раније, па су овом приликом адаптиране, те је стога дошло до њихових варијација“, а одмах затим закључује: „Општи закључак био би тај да је ова пандемија ујединила цео свет у борби против невидљивог вируса, те је стога и међу самим шалама било више сличности него разлика, јер смо сви били суочени са истим проблемима“ (2020: 15).

Лингвокултуролошка анализа лексике из периода ковида (Катермина, Липириди 2021) показала је да, без обзира на појединачне регионалне специфичности, језичке јединице које су се распрострањиле због пандемије имају исти, готово универзални културни карактер, највише због заједничког узрока појављивања. Стилска и семантичко-аксиолошка сличност датих лексема открива општи карактер когнитивних процеса говорника руског и енглеског језика и сведочи о идентичности перцепције пандемије ових говорника. У семантици нових речи и израза доминирају мотиви заједнички за већину учесника у међукултурној комуникацији. Општи семантичко-аксиолошки план нове лексике у пандемији одражава социјално-психолошки начин одбране (супротстављања) пандемији – хероизацијом бораца против ковида (лекара) и хумористичке перцепције адаптације на последице.

Период пандемије коронавирусне инфекције одликује посебно појачавање каламбура, хумористичког, карневалског у језику и култури, што је реакција људске природе на преживљени колективни стрес, шок, страх и опасност. Последично се јавља језичка игра, активно креирање нових речи, што је проузроковало читав лексикон ковида. Једнако активно распрострањене су и друге различите форме фолклора, постфолклора, интернет-фолклора: слике, гифови, меме (мимови), видеа, посвећени животу и бити човека, а такође влада и обиље пословица, антипословица, афоризама, корона стихова, анегдота и сл. У истраживањима кратких форми највише се истичу антипословице (фразеолошке трансформације)⁹², на пример:

Само самоизолација Србина спасава!; Само Сапун Србина Спасава!;
Статистика је показала да у изолацији 42 посто људи посегне за чашом,
а 58 за флашом (Павловић 2020);

Нови поздрав у Србији: „Помаже маска, домаћине!“ и „Маска ти помогла!“ (Павловић 2021); Које сте вакциналности? (twitter.com, 1. фебруар 2021); Pre je bilo „Preko vode do slobode“. A sada je: „Preko Drine do

⁹² Појам фразеологизма посматрамо у најширем смислу.

vakcine“ (twitter.com, 28. март 2021); Nije Vakcentinovo nego sveti Tridoz (twitter.com, 20. јануар 2022); Prepodobni Busterije (twitter.com, 20. јануар 2022); Омикрон се роди! (twitter.com, 5. јануар 2022); Да вас Омикрон не погоди, Мир Божји, Христос се роди! (twitter.com, 6. јануар 2022); „Угреј ту фотељу“ је нови школски израз (Павловић 2020); Вируса и игара! (Зоран Раонић, сатиричар); Народ воли да слуша Марију Шерифовић и када пева и када коментарише неке друштвене појаве. Верују јој. Зато је њен коментар озбиљно упозорење да нам за десетак дана, од последица овог Црног петка, можда стигне, још Црњи петак (Комраков 3: 317); КОРОНА СЕ ОТРГЛА КОНТРОЛИ?! (Година коју су појели корона вирусци) [Ситуација се отргла контроли // Године које су појели скакавци] (Комраков 3, наслов књиге).

Дођи да перемо руке заједно [Дођи да остаримо заједно, позната фолк песма коју изводи Шабан Шаулић]; Мирно спавај, Нано, све је дезинфиковано [Мирно спавај, Нано, све је закључано, стихови познате фолк песме коју изводи Зорица Марковић] (Павловић 2020); Да смо живи и здрави још евра сто [Да смо живи и здрави још година сто, стихови познате поп песме Момчила Бајагића Бајаге]; И тебе сам сит, короно! [И тебе сам сит, кафано! стихови познате фолк песме коју изводи Харис Џиновић]; Разболе се лисица, суши се ко грана, ја сам колабирао, не ради кафана [Разболе се лисица, суши се ко грана, дечја песма]; Година прође. Две кључне недеље никад (facebook.com) [Година прође, дан никад, назив романа Жарка Лаушевића] (Павловић 2021).

Дискурс пандемије отпочетка свог настанка обележила је потреба за супротстављањем новопридошлој трагедији, што се чини хумором и смехом, па је завладало готово свеопште карневалско расположење.⁹³ На пример:

Као у ратна времена, људима треба опуштање и забава. Нико их на то не тера, сами се одлучују шта желе или не желе. Атмосфера је приснија него у нормалним околностима, нема велике гужве и сви имају осећај саучесништва – каже Ж. М. Према његовим речима, не осећа грижу савести јер је свако ту на сопствену одговорност и зна шта ризикује (Комраков 3: 332); Читав државни врх и припадници војске Србије и МУП-а Србије, укључио се у то коло спасавања од смрти! (Комраков 2: 7).

Како Бахтин примећује (1990: 12), карневал је општенародни, он не зна за границе. За време карневала живи се по правилима карневала, то јест по његовим законима слободе. Карневал носи светски карактер, то је посебно стање света, који се на тај начин рађа и обнавља, то је дру-

⁹³ Слична атмосфера владала је у време НАТО бомбардовања Југославије 1999. године.

ги живот народа, који је заснован на начелима смеха. Карневализација као потреба народне културе, као друга страна свакодневнице и њене рутине, увек се јавља као реакција на тешка, трагична времена, кроз потпуну супротстављеност реалности – кроз псовке, хумор, фантастику, иронију, шалу...

Један од узрока за појаву неологизама у вези с метафором карневала јесте и поступак „маскирања“, односно свакодневно ношење маске. Та чињеница је произвела велики број шала, сарказма према тим противепидемијским мерама, то је био стимулус за језичку игру и појаву нових речи (*маскер* и *антимаскер*, *маскне* и сл.). На пример:

МАСКЕ СУ БРЗО СПАЛЕ?! (Да ли смо друштво које разуме само забране) (наслов књиге М. Комракова); Превише смо се опустили, и прерано скинули маске, закључује аутор (Комраков 2: 463); Јанковић објашњава и зашто је још „маскиран“ (Комраков 2: 463).

Карневализација која се појавила у језичкој форми кроз разноврсне резултате језичке игре обојила је читаву интернет комуникацију, и културу уопште, што представља снажни и особени фрагмент језичке слике света епохе пандемије. Важно је подвући да карневалски почетак, култура хумора и антикултура, дозвољава освешћивање колективне природе човека и значај његовог стваралачког потенцијала, који овде има сврху психолошке подршке која допушта правилну реакцију на све новопридошле потешкоће.

Тема карневализације језика и културе епохе пандемије још увек чека да буде истражена, управо тако како је реализована – веома широко и на различитим нивоима: то су и само принципи форме и садржаја језичке игре епохе пандемије, читавих творбених процеса, ту је и шала, хумор, активизација фолклора и невероватна продуктивност нових интернет мема (посебно с почетка пандемије), и, што је најважније, то је реални културни одговор друштва на збивања.

Језичка креативност у доба епохе показала се занимљивом не само из лингвистичког аспекта. Нове речи – кроз које се реализују слике и асоцијације – дозволиле су показивање важних и значајних фрагмената језичке слике света ове епохе. Она је сложена, противуречна, нестабилна, трагична, али, истовремено, и оптимистична, а што је најважније – уникатна, посебна језичка слика света епохе ковида.

5. МЕТАФОРЕ У ЈАВНОМ ДИСКУРСУ У ПАНДЕМИЈИ

У периоду пандемије ковида, нарочито у време интензивнијег преношења вируса (у време „таласа“ и „пика новог таласа“) у српским медијима појављивали су се неретко типски наслови. *Корона жарошнице* (или *жаришнице короне*) само у насловима у посматраном периоду јавља се у Нишу, Новом Пазару, Београду, Ћуприји, Ваљево, Чачку, али и у Бергаму, Њујорку, кинеској провинцији Хубеи итд. У питању су метафорички изрази засновани на општијој метафори воде (када је реч о таласима – метафором добијено значење 2. а. *налеј* у *Речнику српскога језика* Матице српске) и ватре (када је реч о жароштима, метафором индиковано значење 4. *ценџар, средишнице* у *Речнику српскохрватског књижевног и народног језика* САНУ). Резиме различитих метафора коришћених на почетку пандемије налазимо у примеру телевизијске емисије „24 минута“:

„Сећате се, вероватно, како је све ово кренуло: кренуло је као комедија – најсмешнији вирус, шопинг у Милану, па онда у драму – ово је рат са невидљивим непријатељима, па онда помало и у љубавни филм – пензионери, ово радим јер знате колико вас волим, сада, међутим, полако прелазимо у хорор. Уколико, драги пензионери, послушате такве предлоге, неће нам бити довољно комплетно Бежанијско гробље, комплетно Лешће, Ново гробље, Централно гробље. Биће мало да прими све нас уколико се такви савети буду слушали... Јел се јавио страх? Јесте? Одлично. Биће дисциплинованији људи. Веома сам срећан што се јавио страх код људи“ („24 минута“, епизода 195).

У кризном дискурсу, као и у политичком, који готово увек стоји према кризном као подлога, убеђивачки и манипулативни циљеви постижу се различитим метафорама, што је већ доказано на материјалима различитих језика и на различитим кризним корпусима – финансијске кризе (нпр. Silaški, Đurović 2011), политичке кризе (Musolff 2016) итд. Један од циљева овог поглавља тиче се потенцијала који метафоре имају онда када се употребљавају као средства за демонстрирање, остваривање или задржавање моћи, те је због тога било неопходно њихову употре-

бу посматрати вишеаспектно (узимати у обзир и ситуације, и најшири контекст: актере, канале, време употребе итд.). Укрштање методологија и достигнућа КАД и теорије појмовних метафора, поникле из когнитивно-лингвистичке школе, изнедрило је резултате и на материјалу дискурса пандемије. Употреба ратних метафора у дискурсу о ковиду забележена је у многим језицима (Malagnini 2020; Wicke, Bolognesi 2021; Štrkalj Despot 2020; Semino 2021; Буцева и др. 2021; Катермина, Липириди 2021; Онал 2021), што донекле потврђује и на другим материјалима (како на материјалу јавног дискурса, тако и на материјалу дискурса друштвених мрежа, у поменутих истраживањима одвојено анализираним) нашу тезу о манипулативном потенцијалу. Семино даје преглед корпуса метафора прикупљен путем хештега *ReframeCovid*, предлажући метафоре ватре као адекватну супституцију за ратне метафоре у дискурсу ковида (Semino 2021). Многа истраживања рађена су и уз уважавање метода корпусне лингвистике. Кристина Штркаљ Деспот и Ана Острошки Анић истраживале су колико су метафоре рата и борбе учесталије од осталих метафора у дискурсу пандемије у хрватским медијима, те су истакле да сама метафора није штетна нити може бити неадекватна већ то може бити ефекат употребе који се може остварити у односу на контекст и начин употребе (Štrkalj Despot, Ostroški Anić 2021: 199). Овакав закључак уклапа се и у претходна истраживања метафора у кризним дискурсима – метафоре носе само потенцијално опасне и штетне импликације; заправо, да ли ће се тај потенцијал остварити зависи од њихове везе са друштвеним и политичким околностима, са контекстом у ком су употребљене (Musolff 2016: 3)

Поједини истраживачи (Brdar et. al. 2021) показали су да говорници употребљавају метафоре у којима се као субјекти јављају *корона* или *ковид* не како би показали креативни потенцијал језика већ из различитих прагматичких (и комуникативних) потреба: а) како би дефинисали или идентификовали потпуно нов феномен; б) како би означили неке пратеће појаве или указали на озбиљност (хитност) ситуације; в) како би што адекватније формулисали лично искуство; г) како би ново искуство контрастирали у односу на претходно; д) изнели свој суд, оцену, процену. С друге стране, треба имати у виду да метафоре имају велику (ако не и одлучујућу) улогу у разумевању непознатих и апстрактних појмова, те утичу на ставове, мишљења и уверења, као и на човекове изборе на њима засноване (Štrkalj Despot, Ostroški Anić 2021: 176).

Један део радова у зборнику *Pandemic discourse* посвећен је милитаризацији политичког дискурса у периоду пандемије ковида (Paramanoli, Kaniklidou 2022; Musolff 2022; Silaški, Đurović 2022). На корпусу конференција за штампу и саопштења издатих у периоду ванредног стања (од средине марта до маја), а затим и у предизборном периоду (од маја до јуна 2020. године), показано је да се метафора рата тенденциозно користила у првом периоду, уз позивање на солидарност, патриотизам и заједништво, те да је у другом замењена мање агресивном метафором спорта како би се стварна опасност од вируса ублажила и умањила, оправдала организација избора, те тиме се и грађани мотивисали да изађу на изборе (Silaški, Đurović 2022: 272)⁹⁴. Другим речима, метафорички створени оквири пандемије ковида послужили су остваривању политичких циљева политичких актера у Републици Србији. Нашим истраживањем на обухватнијем корпусу показано је да су овакви ставови неоправдани, јер се ратна метафора користила у свим периодима пандемије.

Под метафором у овом истраживању подразумевамо когнитивно-лингвистичко тумачење Лејкофа и Џонсона: метафора је механизам који омогућава „разумевање једног појма (или појмовног домена) помоћу другог појма (појмовног домена)“ (Кликовац 2004: 11), односно „метафора омогућава да се конвенционалне менталне слике из чулно-моторних домена користе за домене субјективног искуства“ (Lakoff, Johnson 2014: 273). Концептуализација путем појмовне метафоре јесте процес разумевања и представљања искуствено даљег или апстрактнијег појма (домена) помоћу искуствено ближег и конкретнијег. Знање о неком појмовном домену обично је организовано око прототипичног појма у центру и укључује асоцијативно повезане, замагљеније појмове на периферији (Musolff 2016: 8; Lakoff, Johnson 2003: 61). Другим речима, резултат концептуализације човековог искуства јесте издвајање само његових важнијих (упечатљивијих) аспеката (Lakoff, Johnson 2003: 83). У том смислу, разликују се аспекти заједнички за оба појма (циљни појам – који се концептуализује и изворни појам – путем којег се концептуализује) и аспекти који нису у првом плану, односно метафором прикривени аспекти: понекад су речи тако употребљене да се чак ни метафора не уочава или је бар тешко уочити (в. Lakoff, Johnson 2003:

⁹⁴ У раду Silaški, Đurović 2022 корпус је прикупљан не сасвим уобичајеним методама: наиме, ауторке су претраживале Гугл према упитима које су саме задавале, нагађајући како би се ратна метафора могла појавити у конкретном дискурсу. Овакав метод чини се субјективним и неоправданим, стога ни резултати не могу бити релевантни.

10). Метафорама се различити аспекти нашег искуства и знања повезују тако што се одређена тема когнитивно и комуникацијски представља терминологијом друге теме (Musolff 2016: 7). Свака појмовна метафора има, тако, важну улогу: она истиче поједине аспекте, док неке друге сакрива, а управо у тој њеној карактеристици лежи манипулативни потенцијал. Овакав приступ манипулативном потенцијалу метафоре подржава и тзв. теорија оквира: „Теорија оквира подразумева да се медијско извештавање базира на селекцији и истурености одређених тема и информација: ’Уоквирити значи изабрати неке аспекте опажене стварности и начинити их истакнутијим у комуникацијском тексту, на начин који промовише одређену проблематику, интерпретацију узрока, моралну процену и/или препоруку’ (Ентман 1993, 52)“ (према Милутиновић 2020: 31).

У српском јавном дискурсу у периоду пандемије посебно се издвајају метафоре рата (1), природних непогода (воде – поплава, ватре – пожар, али и неидентификованих природних катастрофа) (2), метафора школе (или факултета) (3) и чудовишта (4), метафора спорта (фудбала, шаха, атлетике, покера или других игара с картама) (5), на пример:

У Србију је слетело свих 11 руских авиона Иљушин–76, који су донели помоћ за *борбу њрошнв вируса корона*, саопштило је Министарство одбране Русије, а пренели сви српски медији 4. априла 2020. године. У саопштењу се наводи да је Србији достављена опрема за епидемиолошко дијагностиковање и дезинфекцију објеката, и да је дошло 87 руских војника, међу којима су војни лекари и вирусолози. Додаје се да је у авионима стигла и специјална медицинска опрема, средства за заштиту и 16 јединица војне технике, преноси Тасс. Министарство подсећа да је Русија почела да шаље помоћ Србији 3. априла по налогу руског председника Владимира Путина, након његовог телефонског разговора са председником Србије Александром Вучићем. У саставу тимова из Руске Федерације су један генерал, 42 официра, 42 подофицира и два припадника руског Министарства здравља, које предводи начелник АБХО Западног округа Оружаних снага Руске Федерације генерал-мајор Михаил Чернишов. На дочеку министар одбране Александар Вулин истакао је да ће нам медицинска помоћ, стручњаци, техничари, возила, све оно што је дошло, помоћи, пуно значити и *ојачати наше снособности и капацитетите у борби њрошнв вируса корона* (Комраков 1: 63); Америчка влада спроводи *малишене војну ојерацију*, коју заправо и води војска, под називом „Операција супер брзина“. Осам компанија добило је десет милијарди евра, са циљем да се новчано потпомогне развој вакцина (Комраков 3: 360).

– *Први талас короне се ширио као цунами* и ми смо хтели да развучемо епидемиолошку криву – додала је она [Дарија Кисић Тепавчевић, чланица Кризног штаба, прим. аут.] (Комраков: 3: 267); – *Епидемија се не гаси, она се иполако смирује*, али то смиривање може да потраје – навео је Стевановић. [...] Како је казао, брине *иојава нових жариишја* као што је Лесковац (Комраков 1: 35); Према подацима јавног здравства за Сао Пауло, Рио де Жанеиро и Форталезу, последњих седмица вирус *се* из богатих четврти, у којима је *еидемија ирво избила, шири* у сиротињске фавеле. Промена се подудара с наглим порастом смртних случајева, а научници се прибојавају да би највећа земља у Латинској Америци могла постати ново *смрионосно жариишје болесии ковид 19* (Комраков 2: 159); Рајан је указао да Бразил очито *има жариишја короне* у великим градовима (Комраков 2: 144); Лист *Ало* објавио је 4. децембра 2020. године текст под следећим насловом: „Једни у ред испред ковид амбуланте, други испред продавница и ски жичаре. *Шоинголичари разбукијали корону, а скијаши је догревају*“ (Комраков 3: 264); *Вирус корона букнуо је* у комшилуку, Босни и Херцеговини, Хрватској и Црној Гори, али сада прети да *се* поново *ирелије* и у нашу земљу, пишу Новости онлајн 23. августа 2020. године (Комраков 3: 267); – У Европи *еидемија букии*, имамо *еидемију која је ионово у таласу*. Да ли је то *ирећи талас или други талас* није битно. Ово је још увек далеко од *иика*, *иик* ће вероватно бити у новембру или децембру – казао је Тиодоровић (Комраков 3: 236)⁹⁵; За вирус корона се све чешће каже да је више економска него здравствена *иошаси* (Комраков 2: 10); Називајући Фаучија и друге здравствене званичнике идиотима, Трамп је рекао да је земља спремна да остави *здравсйвену кайасйрофу* иза себе, иако број случајева поново нагло расте, а медицински стручњаци упозоравају да најгоре можда тек долази, преноси Си-Ен-Ен (Комраков 3: 223).

ДР ВЛАДИМИР ДИЛИГЕНСКИ: *МИ СМО КАО ЛОШИ ЂАЦИ И ЗАТО ПЛАЋАМО ВИСОКУ ЦЕНУ* / Без обзира што се стално апелује на придржавање мера против короне, културолошки фактор игра главну улогу, упозорио је за РТС проф. др Владимир Дилигенски, начелник клиничке психијатрије КБЦ „Др Драгиша Мишовић“, у Јутарњем програму 24. октобра 2020. године. Указао је да смо *као лоши ђаци*, „*морате хиљаду иуија да ионовите да би се нешито на крају добило* и плаћамо високу цену свега тога“ (Комраков 3: 332); Сад у Врњачкој Бањи имамо инфицираног шестогодишњака, а болнице су пуне младих оболелих од ковида 19, чак и са обостраном упалом плућа. Све то, можда, и потврђује тезу др Предрага Кона „да нам је овај *вирус иоказао да нишита не знамо о њему*“ (Комраков 3: 61).

⁹⁵ У последња два примера примећује се комбинација метафоре пожара и поплаве.

Упозоравали смо да је вирус ту, да може доћи до поновног разбуктавања, да су опасни *рејови епидемије*, али народ је помислио да је све готово. [...] – Време је да се ситуација у борби са короном преокрене, да са појавом вакцина и солидарним спровођењем мера потиснемо *ову неман 21. века* (Комраков 3: 290).

– Онда акције тог лека ненормално скачу, и то траје пар недеља, а потом се добије информација да ипак није то прави лек. Замолио бих, због вас, *да љокушаиће да не уђеиће у њу игру. То је озбиљна игра великих* – поручио је министар [Златибор Лончар, министар здравља у влади РС и члан Кризног штаба, прим. аут.] (Комраков 3: 53); Уосталом београдска штампа се крајем 2020. године просто *ујиркивала у њрогнозама (неки су и навијали!)* да ли ће Кризни штаб одобрити рад угоститељских објеката и за дочек Нове године (Комраков 3: 330); Он (АВ) је навео да се преговара и са кинеским и руским партнерима, са свима који би вакцину могли да набаве, јер су нам потребне веће количине. – Причало се и о „српском Бергаму“... На крају све дође на своје и *семафор је њај који љоказује резулѡиаиће рада*, марљивог и храброг приступа људи – рекао је Вучић и честитао здравственим радницима, кризном штабу, као и грађанима који су се дисциплиновано понашали; – Лекарима су рекли Ани и мени да мисле да то могу другачије, ја и даље мислим да је оно био *јрави љоѡез* – казао је Вучић. – Пола милиона људи смо тестирали, али више немамо места, болнице су нам препуне, посебно људи млађих, који су гојазни и имају друге болести. Само људе молим за одговорност, да покажемо заједништво и да разумемо да је *јроѡивник оѡасан*; **НОВИ ЦРНИ РЕКОРДИ СРБИЈЕ: ПОНОВО НА СТОТИНЕ ЗАРАЖЕНИХ!** (Комраков 3: 267); **ФИНИШ ТРКЕ ЗА ДОБИЈАЊЕ ДОЗВОЛЕ „ТРЧИ“ 11 ВАКЦИНА ПРОТИВ ВИРУСА КОРОНА!** (Комраков 3: 360); Једна је РНК вакцина, а друга је базирана на аденовирусу. Заједничко је да су обе вакцине изузетно квалитетне, безбедне и дају добре резултате – рекао је Ђерлек. Он је додао да је држава показала одговорност према здрављу грађана и испунила оно што је обећала и да сада постоје, како је рекао, *два „јака адуѡа“* да се озбиљније супротставимо ковиду 19 и да почнемо нормално да живимо (Комраков 3: 352).

Циљ овог дела истраживања јесте, у складу са претходно изнетом хипотезом у другом поглављу, показати да су појмовне метафоре интегрални део манипулативних⁹⁶ и убеђивачких стратегија коришћених у представљању (стварне) опасности од вируса, али и у спровођењу мера за његово сузбијање.

⁹⁶ Под манипулативним језичким стратегијама подразумева се сваки облик смилене употребе језика „којом се може утицати на формирање нечијег мишљења на начин да особа није у потпуности свесна на који начин је вршење утицаја остварено“ (Јањатовић Јовановић 2020: 147).

Анализом корпуса и реконструкцијом општи(ји)х и конкретних метафора помоћу којих се концептуализује појам новог типа вируса може се добити увид не само у однос према вирусу већ и у однос различитих друштвених актера у јавном дискурсу према реципијентима (грађанима Србије).⁹⁷ Према критеријуму преовлађујућих импликација у оквирима које праве, метафоре смо у корпусу поделили на метафоре страха, метафоре потчињености и такмичарске метафоре. Иако границе међу њима могу изгледати непрецизно, у обзир смо узели доминантне ефекте које метафоре производе: на пример, у метафоре страха уврстили смо ратну метафору јер се уклапа у стратегију застрашивања реципијената, док се метафора вируса као силе из природе сврстава у метафору потчињености, јер је најистуренији део импликације човекова немоћ пред вирусом (а не страх, иако и он постоји). Разлика између метафоре којом се вирус концептуализује као непријатељ (или убица) и оне којом се концептуализује као гром (или пожар) тиче се могућности човекове реакције (иако у оба концепта постоји страх): у другом случају човек се не може борити, већ само санирати последице (због тога је ова друга ближа метафори подређености, а прва метафори страха).

Метафоре страха

Најраспрострањенија је метафора рата, иначе веома коришћена и у политичком дискурсу, нарочито у периоду изборне кампање (Слијепчевић Бјеливук 2021: 77). Ова метафора посебну је улогу имала током периода изборне кампање за изборе 2020. године, који се поклопио са пандемијом, јер се показало да је погодна за изазивање примарних емоција попут страха и туге.⁹⁸ О разлозима за употребу ратних метафора у литератури доста се разматрало. Често се наводе следећи: 1) начинити ефектни одговор на актуелну кризу, те тако обликовати мишљење јавности; 2) подсетити реципијенте на претходно искуство заједничко за читаву говорну заједницу; 3) успоставити везу између нове ситуације и претходно познате ситуације; 4) објаснити апстрактнију опасност конкретнијом; 5) убедити реципијенте да је опасност по читаву за-

⁹⁷ Употреба метафора може бити подређена манипулативном циљу: ако се ратним метафорама диже ниво озбиљности ситуације, а истовремено изазива и страх, онда можемо говорити и о вишеструкој улози метафоре у јавном наступу лекара и/или политичара.

⁹⁸ Примарне емоције се инстинктивно активирају, имају једноставну унутрашњу структуру и учествују у процесима стапања, мешања или укрштања при изградњи комплекснијих емоција (бол је, тако, мешавина туге и љутње) (Миленковић 2017).

једницу стварна (Lacković et al. 2021: 50). Ратне метафоре погодне су са аспекта структуре, са аспекта искуства и на крају, са аспекта емоција. Структурно одговарају организацији основних схема јер се могу лако пресликати на различите ситуације – где год постоје супротстављене стране (једна увек представљена као добра и друга као лоша) (Flusberg et al. 2018: 4; Sliški et al. 2009) са различитим међусобно несагласним циљевима, као и хијерархија у догађајима који се одвијају на просторно-временском плану (будући да рат увек укључује више од једне битке, као и некакво стратешко планирање). Под искуственим аспектом разуме се човеково искуство: непосредно (учешћем и сведочењем) или посредно (кроз читање извештаја и вести о рату, учење о ратовима, играње видео-игрица заснованим на рату) (Štrkalj Despot, Ostroški Anić 2021: 178). На крају, емоционални аспект тиче се ефекта који употреба ратних метафора остварује: поред привлачења пажње, оне изазивају јаке и бурне емоције.

У раду о општим одликама дискурса у периоду пандемије ковида, скренули смо пажњу на то да, у првој фази суочавања с вирусом, ратне метафоре могу бити пожељне – људи ће лакше схватити озбиљност ситуације, самим тим придржаваће се мера заштите и биће дисциплинованији. Међутим, настављање таквог ратног дискурса може имати негативне последице по ментално здравље становништва, али и довести до ограничавања људских права и слобода (Слијепчевић Бјеливук, Николић 2021). Ратној метафори се у литератури замера што је подстрекачка, а од људи се у суштини очекује да остану код куће (Lacković et al. 2021: 39), дакле, њоме се шаљу контрадикторне поруке.

Ратне метафоре учествовале су у формирању следећих наслова:

Социјална бомба ће бити огромна (телевизија Н1); Боримо се против невидљивог непријатеља; Како се Кина изборила са делта сојем (novosti.rs, 15. март 2020); Тенкови и авиони јачи од вируса (текст о томе да војна вежба није отказана упркос пандемији); Од 4. маја креће нова фаза у борби против короне (informer.rs, 2. мај 2020).

У овим примерима вирус се концептуализује као непријатељ, а лекари и политичари се представљају као војници и војсковође који бране грађане од ратне опасности:

Италија на измаку снага, Немачка постала херој дана: послали авион по заражене од короне⁹⁹ (novosti.rs, 2. март 2020); Уместо што прети, боље би било да Трамп спаси Америку од коронавируса; Позната лекарка изгубила битку против короне (novosti.rs, 2. мај 2020).

⁹⁹ У овим примерима уочава се и метонимија ДРЖАВА ЗА ВЛАСТ У ТОЈ ДРЖАВИ.

У тако конципираној одбрани користи се и одговарајућа стратегија:

Jedan aspekt koji ostaje nejasan jeste koje bi promene u *kovid strategiji* uticale na programe vakcinacije (bbc.com, 18. фебруар 2022); – Никада у историји јавног здравља имунитет крда није коришћен као *стратегија за одговор на епидемију* – рекао је Тедрос (Комраков 2: 175).

Томе у прилог иду и често коришћене конструкције *на линији фронтна, на њрој (борбеној) линији*:

Od početka *pandemije vojno zdravstvo se bori na dva fronta: kovid i nekovid* (rts.rs, 16. јануар 2021); *Водимо вас на њрву линију фронтна са вирусом корона: Ноће у болницама и верују у њобеду // Биџка њроџив вируса даје резулџаџе*; – На први поглед, *џријажни шаџори окружени дрвећем њодсећају на раџни филм, и џо на болницу на њрој борбеној линији. Додуше, ми и јесмо у раџу, али овог џуџа њџријаџељ је невидљив*, поручио је др Јовановић, уз напомену да *џрву биџку јесмо добили, али не и раџ*. – Само *џреба истџрајаџи у дисциплини јер њџријаџељ увек може да се враџи јачи и смџоноснији* – рекао је др Јовановић (Комраков 1: 107); **ЛЕКАРИ У АРЕНИ НА ПРВОЈ ЛИНИЈИ ФРОНТА: НАЈВЕЋА ДВОРАНА ПОСТАЛА ПОПРИШТЕ БОРБЕ ЗА ЉУДСКЕ ЖИВОТЕ** (Комраков 3: 89); *Раџ вакцина је у џоку*, али мислим да *ово није раџ научника, ово је раџ њолиџчара и оних бораца медијског фронтна*, са којима имамо посла на страницама углавном западног „мејнстрима“. Они то емитују и на телевизијама – додала је Захарова (Комраков 3: 354); Борба против вируса са заштитном опремом скафандера *„на њрој линији фронтна“* приближена је читаоцима кроз објављене интервјуе са *медицинским херојима и хероинама*¹⁰⁰ овог времена (Комраков 3: 457);

¹⁰⁰ Лекари се готово обавезно називају херојима, а пример је изузетно интересантан због употребе речи *хероина*. Није скроз јасна мотивација за употребу овог облика. Уколико је жеља новинара да истакне пол хероја, ово није потпуно одговарајући начин, пошто се реч *хероина* у српском језику (што показују и речници српског језика) користи најчешће са значењем ’женски лик, јунакиња (књижевног, филмског или позоришног дела)’. Ако је то била мотивација (што и није баш убедљиво, јер имамо паралелизам: *хероји* и *хероине*), овде се јавља метафора ПАНДЕМИЈА ЈЕ ФИЛМСКО/ПОЗОРИШНО ОСТВАРЕЊЕ, о чему ће касније бити речи. С друге стране, гледајући корпус, уочава се у последње време све већа употреба именице *хероина* са значењем ’жена херој’, што би требало унети и у речнике српског језика: Ruska doktorka – *heroina* i државни непријатељ broj jedan / Mlada doktorka Anastasija Vasiljeva, predsednica medicinskog sindikata koji je Vladimira Putina optužio da iznosi lažne podatke o koronavirusu, je novo „oružje“ ruskog naroda u borbi za istinu (nova.rs, 3. јун 2020); NEVEROVATNA HRABROST DOKTORKE! SRPSKA HEROINA: Uzela odmor i otišla da volontira u epicentru korone! / Dr Slađana Petrović Ćika, specijalista anesteziologije i reanimatologije, zaposlena u Opštoj bolnici Studenica u Kraljevu, samoinicijativno je rešila da se uhvati ukoštac s patnjom 374 pacijenta zaražena koronavirusom koji se leče u Novom Pazaru (kurir.rs, 9. јул 2020).

али и употреба речи *зона*, лекари из *црвене зоне* (при чему црвена боја асоцира на крв)¹⁰¹:

Чињенице су јасне – лекари су на ивици снага. Без одмора, са ужасним сменама у *црвеним ковид зонама* они немају енергије да се на исти начин посвете пацијентима као на почетку епидемије (Комраков 3: 326).

Уз концепт борбе, у насловима се, као и у другим деловима текста, форсира концепт победе, како би се јачао дух заједништва, чиме се, заправо, показује и полифункционалност метафора.¹⁰²

– Долазак кинеских здравствених стручњака је од великог значаја за нас, јер су они први *победили великог непријатеља данашњице*, вирус ковид 19 – рекао је Председник Србије Александар Вучић (Комраков 1: 63); Држава је реаговала ефикасно, неки ће рећи не и довољно брзо. Али успели смо да сачувамо многе животе што је *највећа победа свих који су били укључени у борбу са неизвесним непријатељем* (Комраков 2: 7); „Са сином Данилом, први пут после дуго времена“, стоји испод фотографије, уз поруку да *„предаја никада није била оцијца“* (Комраков 2: 22); – Пред својом породицом и преосталим пријатељима стојим и даље непоколебљиво и стабилно са уверењем да је урађен један сјајан посао у којем *су здравствени радници били истински хероји*, а читаво друштво и Србија за свега десетак дана ће моћи да кажу да су сузбили епидемију и да сачекају само да истекне време од 28 дана без болести и *да прогласе победу* – закључио је др Кон (Комраков 1: 102); *ВМА ПОБЕДИЛА КОРОНУ: БИТКУ СМО ДОБИЛИ, АЛИ НЕ И РАТ!* (Комраков 1: 106).

За ратну метафору врло је важан поменути концепт непријатеља. С тиме у вези је издвајање подврсте ратне метафоре *Вирус је (опасан) човек*. Најпре, уочава се у називу књиге која нам је ушла у корпус *Убица из Вухана* (Комраков 1). Вирус има све карактеристике човека: жив је, креће се, свестан је, паметан, суров, агресиван, непредвидив и опасан, иако је ситан (мали):

„Вакцине неће бити у то време, још је рано за то, тако да ћемо, *ако се вирус враћи*, опет бити у сличној ситуацији као што је било сада“, рекао је Кон. Навео је да постоји и друга могућност, а то је *да вирус не преживи*. „Ми и те како навијамо *да вируса нема, да нестане и да га не видимо*“

¹⁰¹ Према *Асоцијативном речнику српскога језика* први асоцијатив на стимулус *црвен* јесте *крв*.

¹⁰² На материјалу руског језика ауторке показују да уз културолошке разлике које се могу приметити (иако понекад ова поређења делују упитно), универзалне су метафоре рата изражене кроз неологизме (речи или изразе, попут *заједнички невидљиви непријатељ* (енг. *Common invisible enemy*) или *инвазија коронавируса* (рус. *нашествие коронавируса*) (Катермина, Липириди 2021).

више никад, али морамо бити спремни и за *његов* евентуални *йоврайѿак* на јесен“, додао је Кон. – Ово није исти вирус с пролећа, већ нешто много *суровије*. [...] – Овог пута је вирус толико *нејредвидив* (Комраков 3: 11); Вируси *немају никакав грандиозан ѿлан*. Непрестано мутирају и док ће неке промене помоћи вирусу да се размноже, неке га могу спречити. Друге су напросто неутралне. Оне су нуспојава репродукције вируса. Оне заустављају вирус тако да *не мењају његово йонашање*“, изјавила је Луси ван Дорп са Универзитетског колеѿа Лондон (Комраков 3: 21); Бројке о зараженим и преминулима од ове пошасте у свету расту геометријском прогресијом. Човек, када чује ове податке, остаје нем, и не верује да живимо са *вирусом који, као да се „игра“ са нама* (Комраков 3: 13); Важно је било нешто ставити на лице као „одбрану“ од „*малог убице*“ (Комраков 1: 62); Председника државе Србије напали су неки наши медији што се, ето, „слика“ испред сваког авиона, товара маске или новопристиглих респиратора који могу да спасу животе од *сићушног убице*, вируса који прави хаос у организму (Комраков 1: 66); Мали вирус, *сићушни „убица“*, за који научници још тачно нису открили где и када се појавио, изазвао је велике проблеме лекарима, епидемиолозима, научницима, привреди, индустрији, претио да значајно смањи број становника широм Земље (Комраков 1: 7); Не може се, бре људи, истовремено аплаудирати лекарима и „пљувати“ по њима што раде за државу која мора победити „*сићушног убицу*“. Ја хоћу да верујем у победу (Комраков 2: 26); Иако мера отпорности после прележане короне није ни прецизирана, ни дефинитивно утврђена, све досадашње студије указују на то да се на нови вирус, као ни на „*његовог рођака*“ – сарс, не развија трајни имунитет (Комраков 2: 28); Али чињеница да овај *сићушни убица*, девет месеци хара Планетом и да још није побеђен, забрињава не само оболеле од ове пошасте, већ, све више, и оне који, на све начине, покушавају да остану здрави. Дилеме, ипак, не би требало да буде, човек мора победити вирус корону! (Комраков 2: 359); Да ли смо се сви, на кратко опустили, скинули маске, прерано, почели да осећамо као да у ваздуху нема „*сићушног убице*“ *који хара и вреба*, да ли нас је неко саветовао да се тако понашамо? [...] С обзиром да се у италијанским медијима појавила информација да се у Србији појавио *агресивнији сој вируса* поставља се питање како ће се то одразити на здравље држављана Србије и да ли баш због тог *агресивнијег соја* оболевају млађи људи са тежом клиничком сликом (Комраков 3: 53); – Некоме се чини да је (вирус) *ослабио*, неком другом да је *никада јачи*. Ни за једно ни за друго не постоји доказ (Комраков 3: 82); – *Ова йроклейѿа болесѿ је заистѿа немилосрдна*, чувајте се молим вас, преклињем вас, чувајте се – поручује Млинар у потресном снимку који је сам забележио мобилним телефоном (Комраков 3: 86); Изгледа да људско тело задржава памћење о „*најѿадачу*“ и да пружа брз и координисан контранапад антителима и Т-ћелијама ако је опет изложено вирусу

(Комраков 3: 405); Такође, Кисић-Тепавчевић додаје да су се сви надали да ће становништво стећи колективни имунитет, али да је вирус у многим сегментима деманићовао стручњаке, као и да се показало да је увођење стриктних мера у почетку било исправно. [...] – *Овај вирус се веома чудно понаша*, а оно што наука досад зна о њему није довољно да бисмо правили процену шта ће се даље догађати – каже епидемиолог, примаријус Радмило Петровић (Комраков 3: 268); *ПРВИ РОЂЕНДАН ВИРУСА КОРОНА – ЦРНИ ДАН ЗА СРБИЈУ!* [...] Веровали или не, али корона прославља свој први рођендан (Комраков 3: 299); Ако мере не поштујете, врло лако ћете се заразити, будући да је, како је недавно навео епидемиолог Предраг Кон вирус „ушао у породице“ (Комраков 3: 325); *КОРОНА У РУСИЈИ НИЈЕ СЕ УМОРИЛА: БРОЈКЕ НЕ НАГОВЕШТАВАЈУ КРАЈ ЕПИДЕМИЈЕ* (Комраков 1: 154); У свету где је реалност профана, спектакл сакралан, где научници немају своје место, бићемо кажњени смрћу, јер нисмо имали снаге да раније схватимо да богатство не може све, а веровали смо у ту лаж. Џаба им паре, немају решење за *сићушиног ковида*, пише Емир Кустурица¹⁰³ (Комраков 2: 269); На кинеским друштвеним мрежама се углавном писало да је вирус настао у америчким биолошким лабораторијама, док су, западне обавештајне службе шириле причу да су Кинези експериментисали са вирусима у својим лабораторијама и да им је корона „*добегла*“ (Комраков 2: 273); Наша је грешка што мислимо да треба да се створе антители да бисмо зауставили корону. Али испада да је вирус „*одлучио*“ да се она не стварају, бар не у довољној мери (Комраков 1: 317); Епидемиолог је у интервјуу за *Блиц*, 20. јула 2020. године, открио и шта до сада знамо о корони, истичући да смо научили да *вирус не најада* само респираторни систем, него и друге органе. [...] Пред собом имамо *непријатеља који није невидљив, видљив је он и ње како* (Комраков 3: 43); *Вирус корона и ковид 19 морају бити заустављени, искорењени, победени* (Комраков 3: 280).¹⁰⁴

Метафором Људи су учесници битке подразумева се да не само људи као појединци, већ и групе људи, целе државе, па и цео свет учествује у бици, па тако сви они могу бити жртве које су претрпеле пораз. Међутим, главни противници који се супротстављају овако опасном непријатељу обавезно су хероји, најчешће у лику лекара:

¹⁰³ У овом случају је поступак персонификације извршен употребом падежа за живо (генитив уместо акузатива, како би се очекивало). Такав поступак се може сматрати игром речи редитеља и писца Емира Кустурице.

¹⁰⁴ У примеру је очигледно нагомилана метафора с циљем градације Вирус је штетан (вирус је опасан човек – *зауставићии*; вирус је коров – *искоренићии*; вирус је непријатељ – *победићии*).

– У почетку су сви аплаудирали, данас многи преиспитују различите ствари, али шта год ко покушао да уради ви ћете заувек остати *јунаци наше земље и хероји оцаџбине*. То су били дани ваших мука, али дани који ће остати запамћени у историји као *дани славе и ваших њодвига*. Ми смо своје родитеље и децу дали вама у руке, и више веровали вама него себи. Дали сте нам наду и будућност, а сада је питање шта можемо ми вама да дамо, осим дивљења, захвалности и аплауза – казао је председник Србије и додао да ће држава и наше друштво на то питање дати одговор који су заслужили, а то ће бити много бољи услови рада, веће плате и сигурност (Компраков 1: 99); – Вас *јунаке нашег доба*¹⁰⁵ нико не може да *њобеди и заборави* – подвукао је он. Најавио је да ће, како му неки не би пребацили да то чини због избора, *сачекајџи Видовдан*¹⁰⁶ и онда један део медицинског особља *одликовајџи највишим знамењем државе*. – Хоћу да видите колико поштовање држава придаје вашем раду, вашој љубави према нашем народу и Србији. Бескрајно хвала, поносан сам што смо могли мало да вам помогнемо, а ви *јунаци нашег доба уживајџи у слави* – закључио је он. Члан кризног штаба Србије за борбу против вируса, епидемиолог др Предраг Кон изразио је уверење да медицински радници осећају почаст која им је одата данашњим пријемом код председника Александра Вучића. – Јако је добро да смо се сви окупили на једном месту. Овде су само представници, а иза тога је *армија људи* која је заиста својски одрадила посао током епидемије вируса и треба им одати признање – рекао је Кон (Компраков 1: 100).

Као хероји неретко се концептуализују и политичари:

Пуно је *хероја ове њандемије!* Медицински радници, лекари, пре свих, затим, епидемиолози, инфектолози, медицинске сестре, припадници војске Србије, многобројни припадници МУП-а Србије, политичари, државни врх наше земље са председником државе на челу, речју, сви они који су сачували многе животе и успели стопу смртности да задрже на нивоу нижем од највећих земаља света. Они, уздигнута чела, с поносом данас могу да кажу *да су њобедили корону* (Компраков 1: 299).

Хероји могу бити и непознати, обични људи, такозвани мали човек постаје велики, али, нажалост, само у својој смрти¹⁰⁷:

¹⁰⁵ Алузија на наслов познатог романтичарског дела М. Ј. Љермонтова *Јунак нашег доба* из XIX века. Да ли је овде реч о случајној игри речи или намерној алузији, није до краја могуће ишчитати из контекста, будући да је реч о писаном говору.

¹⁰⁶ Символичко повезивање са српским верским празником *Видовданом*, када се догодила Косовска битка, једна од главних српских митологема.

¹⁰⁷ О величању жртава ковида биће више речи у поглављу 6.

Док традиционална медицина лечи болести, кинеска медицина лечи људе, говорио је др Чен Бијао. Ни кинеска, ни традиционална медицина њему, нажалост, нису помогле. Скоро три недеље *се храбро борио* у Земунској болници, али *је изгубио бијку* са новим вирусом корона, пише Д. Б. М. у *Вечерњим новостима* 20. јула 2020. године (Комраков 3: 93).¹⁰⁸

Осим мобилисаних у здравству, које се овде разуме као војска:

Оценио је да у Русији има знатан број оболелих, али мало преминулих што је знак спремности здравственог система *да се мобилише* (Комраков 3: 224);

за борбу против вируса, као у сваком (правом) рату потребни су и добровољци:

– После испитивања које ће почети ових дана на ред ће доћи и *добровољци* којима је 60, 70 и 80 година. Ти *добровољци* ће бити из Москве да бих их могли лакше пратити, објаснио је др Александар Гинзбург (Комраков: 2: 154).

У литератури се истиче да се ратном метафором формира циљни оквир епидемије на различите начине, а осим што се њоме изазивају страх, анксиозност и паника, пружа се и богат, динамичан креативни извор за размишљање и говорење о ковиду (Štrkalj Despot, Ostroški Anić 2021: 203), на пример:

Инсистирала је да су широко распрострањени извештаји да је вирус пореклом са пијаце у Вухану у Кини „*димна завеса*“. – Прва ствар је тржница [меса] у Вухану [...] *је димна завеса*¹⁰⁹ и овај вирус није из природе – тврдила је Јан, објашњавајући да је „своју обавештајну информацију добила од ЦДЦ-а у Кини, од локалних лекара“ (Комраков 3: 201); Иако ковид 19 може да изазове тешке последице, психијатри подсећају да треба имати на уму да „*не убија сваки мейџак*“. – Ово није *вече њред стврељање* и не би требало да претерујемо у стварима које нисмо радили – објашњава Филиповић. – То ћемо моћи да радимо оног тренутка кад прође ова *џошаст* (Комраков 3: 247); Лекари су говорили да је *Београд*

¹⁰⁸ Иако се у примеру наводи да је у питању доктор, заправо је реч о стручњаку у области традиционалне (народне) кинеске медицине, који се није *херојски борио њроџив ејидемије* у неком лекарском тиму, већ је један од многих који су преминули од последица ковида.

¹⁰⁹ Фразеологизам *димна завеса* пореклом је војна термилошка синтагма, која се односи на сакривање војног маневра (пешадијских или оклопних јединица). Има још занимљивих примера употреба фразеологизама у јавном дискурсу, на пример: Супротно од званичног Пекинга, главни уредник кинеског *Глобал џајмса* Ху Ксијин објавио је да су америчког председник и прва дама „*џлајџили цену*“ због ранијег Трамповог става о смртоносном вирусу (Комраков 3: 316), о чему ће и на другим местима бити речи.

йосйао йоуенцијална йемйирана бомба јер је у том граду свакодневно почело да умире 7–11 људи, а више стотина да буде заражено, а трагични случајеви забележени су и у другим местима Србије (Комраков 1: 314); – Ја нећу моћи раније, *sedite vi bez mene i ponesite ausvajš da nas ne oteraju posle...* (Вукајлија),

где се место великог степена заразе проглашава *йемйираном бомбом*, а *ковид йроуусница*, путем алузије на документ (нем. *Ausweis*) издаван од стране немачких окупационих власти који омогућава кретање, назива се *аусвајсом*.

Последњи пример показује на неретко сужавање ратне метафоре искључиво на Други светски рат, где се вирус повезује по губицима са фашизмом, а асоцијативно се лексема *рау* најчешће повезује управо са овим ратним збивањем:

„Десило се оно што није смело да се деси: јавно су се сучелила два епидемиолога. Колега Кон је у свој текст о *нейријателјима, геноциду и Менгелеу* неопрезно уплео мене са мојим наводним заблудама. Целог јучерашњег дана звали су ме из булеварских медија да дам коментар и „признам“ да ли смо Пеца и ја још увек пријатељи. Одбио сам их све, са једним изузетком, али сам прихватио позив из листа Данас. Тако су нам се слике овог јутра нашле на насловној страни. Лично мислим да је стручни део Кризног штаба имао преча посла, пре свега да брани свој кредибилитет угрожен понављаним контрадикторним порукама, дезавуисањем донетих одлука власти, па накнадним одрицањем од својих ставова итд., али шта је – ту је“, написао је професор Радовановић на Фејсбуку. [...] Чим су попустиле званичне стеге и престале да важе запрећене санкције за непоштовање мера заштите од вируса корона, народ је масовно, већином без маске, похрлио на улице, у кафиће, тржне центре... У атмосфери *као йосле ослобођења*, препоручену дистанцу од два метра ни искусан жонглер не може да одржи (Комраков 1: 104).

Нису само државни званичници, лекари и новинари лечење и сузбијање ковида вербализовали кроз метафору Другог светског рата. Припадници антивакциналних покрета пандемију доживљавају као ратно стање, с тим да је овде у питању идеолошки приступ, а не усмеравање на борбену готовост, што је првопоменути случај:

– Зашто се толико муче људи, трпе затварање, маске, полицајце, блиндирање, *йо је кореографија нацистичка из 1941. Гебелс?!* Зашто све то? Па да би људи рекли: „Ама доста више овог мучења, примићу и ту вакцину“ – поручила је Алечковићева у емисији „Без цензуре“ (Комраков 3: 342).¹¹⁰

¹¹⁰ Проф. др Мила Алечковић, припадница антивакционалног покрета.

Сасвим супротан угао гледања у односу на претходни пример има лекар поборник вакцинације:

– Држава се *силно бори њроћив коронае*, молим људе да се уразуме! Ово је *аћомска бомба за здравсћво*, као *ићо је било зрачење њосле наћада у Хирошими*, *ићако је и овде*. Зато је позивање на неношење маски једно озбиљно лупетање глупости, али никоме не можете забранити да прича (Комраков 3: 343).

Рат се не односи само на спречавање вируса, већ је неопходно показати отпор и према *лажним весћима (фејкњуз)* и *инфодемииј*:

Медијски раћ који се води око вакцина против вируса корона је у току, а у њему снага Русије лежи у истини о њеним достигнућима, изјавила је за руске медије портпаролка Министарства спољних послова Русије Марија Захарова, преноси *Сћућњик* 24. децембра 2020. године. – Нажалост, рат вакцина је већ у току. Ово је рат у свим сферама јер се догодила политизација ковида. *Десила се инфодемиија која је њовезана са њандемиијом*. Део ове језиве стварности су, наравно, рат и вакцине и све што је повезано са црним пи-аром о руским напорима или блокирањем информација о руским достигнућима – рекла је Захарова. [...] – Када нису пронашли ништа за шта би се ухватили, смислили су „генијалну“ ствар, рекли су да је Русија лоша јер води кампању дезинформација о западним вакцинама. То је апсурд. *Раћ вакцина је у њоку*, али мислим да *ово није раћ научника*, *ово је раћ њолићчара и оних бораца медијског фронтја*, са којима имамо посла на страницама углавном западног „мејнстрима“. Они то емитују и на телевизијама – додала је Захарова (Комраков 3: 354).

У метафоре страха може се уврстити и библијска метафора о крају света. Пријомишева указује на то да је коришћење библијске метафоре **КРАЈ СВЕТА**¹¹¹ често у језику мас-медија с циљем хиперболизације последица неких догађаја или неког периода, те и да је постала једна од најчешћих језичких реализација у дискурсу пандемије (Приемљшева 2021). Ова метафора се најчешће изражава употребом речи *армагедон* и *аћокалијса*:

КОВИД изазвао апокалипсу у глобалној авиоиндустрији / **КОРОНА ИЛИ ЗОМБИ АПОКАЛИПСА!** Наг побегао из карантина. . ./ **АПОКАЛИПСА!** Научници открили ШТА НАС СВЕ ЧЕКА ПОСЛЕ КОРОНЕ; *Korona izazvala apokalipsu u globalnom vazduhoplovstvu* (rtv.rs, 19. новембар 2020); **KORONA ILI ZOMBII APOKALIPSA!** *Nag pobegao iz karantina pa zubima preklao ženu* (VIDEO) *Pandemija korona virusa izazvala je talas*

¹¹¹ У српској литератури о односу судњег дана и пандемије на примеру сатиричне приче „Судњи дан“, као и о концепту борбе преко којег се карактеришу протагонисти приче, писао је Милош Ковачевић (Ковачевић 2020).

paranoje među nekim ljudima koju dodatno podstiču društveni mediji sa prognozama o skorom smaku sveta i zombi apokalipsi (informer.rs, 29. mart 2020); U nekim tekstovima virus korona je predstavljen kao glasnik apokalipse koja preti svetu prepuštenom silama globalizacije (danas.rs, 14. фебруар 2021); MEDICINSKI ARMAGEDON „Ljudi su intubirali teške pacijente u kolima Hitne pomoći, po hodnicima, u liftovima. U nekom našem žargonu kažemo da je to bio jedan medicinski armagedon“ (slobodnaevropa.org, 28. април 2020); APOKALIPSA! Naučnici otkrili ŠTA NAS SVE ČEKA POSLE KORONE, ako ne preduzmemo OVO nema nam života (republika.rs, 12. јул 2020).

Ова метафора у последње време све је интензивнија, о чему сведочи и фреквенција речи *апокалипса* и *армагедон*. Раније су се ове речи ретко јављале у медијском дискурсу и сматрале су се помодним.

Метафора краја света употребљава се како би означила највиши степен последице зла, а у медијском исказује се и другим метафоричким изразима, попут *капаклизме* и *капаксирофе*¹¹² у примерима:

Тиодоровић: Стање катастрофа, вирус не признаје српски инат // Rusija se prethodnog meseca suočavala sa covid kataklizmom (blic.rs, 6. децембар 2021);

или попут пакла:

Европа у паклу короне. Да ли је ковид-19 највећа мирнодопска катастрофа у последњих сто година или је реч о глобалној манипулацији до сада невиђених размера? (iskra.co, 19. јун 2020); „Ковид катастрофа“ у Румунији, Мађарска нуди помоћ (rts.rs, 7. октобар 2021); Тиодоровић: Стање катастрофа, вирус не признаје српски инат (politika.rs, 24. октобар 2021).

Примећује се да се у језичку игру, као израз креативности говорника укључују и још неки појмови из религијског дискурса, проширујући метафору краја света. То би, на пример, били и *јахачи апокалипсе*:

Јахачи апокалипсе: Корона и „господар“ (mitropolija.com); Zlončica i *јахачи ковид апокалипсе* (twitter.rs, 30. новембар 2020).

Четири јахача апокалипсе су четири митске библијске фигуре, које се појављују у шестом поглављу Откривења Јовановог. Описани

¹¹² У литератури се метафора катастрофе посматра као хипероним у односу на све метафоре којима се ширење вируса (и временско и просторно) концептуализује као низ догађаја са све горим последицама (Приемљева 2021; Štrkalj Despot, Ostroški Apić 2021). Међутим, како је у српском језику појам катастрофе апстрактан и вишедимензионалан (разликујемо еколошку, природну, ратну, библијску итд.), у овом раду опредељујемо се за конкретније домене, попут КРАЈ СВЕТА и сл.

су као јахачи на коњима, од којих сваки представља једно зло и који ће се појавити на дан апокалипсе наговештавајући смак света. У европској уметности обично симболизују болест, рат, глад и смрт. Вирус се сада изједначава с јахачима апокалипсе, у неким случајевима КОРОНА ЈЕ ПЕТИ ЈАХАЧ АПОКАЛИПСЕ:

Пандемија као први јахач Апокалипсе – Приближавају се још три јахача – глад (сиромаштво, економска криза), рат и смрт (pravoslavnasrbskazajednica.blogspot.com, 4. јануар 2021); ПЕТИ ЈАНАЏ АРОКАЛИПСЕ: Pandemija (izdvojeno.ba, 18. септембар 2021); „Корона“ у Србији 3 део: Јахачи Апокалипсе (perisareljic.name, 16. април 2020); Donosimo pregled nekih od najopasnijih virusa koje su stručnjaci prozvali „jahačima apokalipse“ (galaksijanova.rs).

Персонификација вируса као непријатеља, на коју смо скренули пажњу, развија свој процес метафоризације:¹¹³ вирусу се временом приписују одлике опасног противника, створења које поседује лукавство, спретност и снагу, које је способно да обмањује, повређује, доноси страдања, те због тога примери засновани на њој обилују експресивношћу, привлаче пажњу рецепијената, а имају и подстицајну, персуазивну функцију. Некад се вирус као непријатељ понаша деспотски:

Корона баца на колена, Корона хара Србијом // Корона вирус усмртио 819 Норвежана // Ima samo 60 godina, ali mi je rekla: Kovid me je ubio – želeći da kaže da joj je ubio mozak (bbc.com, 9. јул 2020).

Вирус је и нападач у примерима попут:

Ovo je dokaz da vam je korona napala srce (alo.rs, 29. јануар 2022); Naučnici [...] upozoravaju na znak da je kovid napao organizam (glas-javnosti.rs, 4. март 2022).

Да би се овако опасан нападач у виду вируса савладао и спречио да угрожава, потребно је продрети у његову суштину, односно његово понашање. Па тако – из комплекса метафора пандемије издваја се метафора ПРОУЧАВАЊЕ ВИРУСА ЈЕ КРИМИНАЛИСТИЧКА ИСТРАГА¹¹⁴:

¹¹³ О удруживању персонификације и метафоре налазимо у литератури: „Персонификација не мора бити везана само за једну врсту ријечи (иако се најчешће остварује у глаголској категорији ријечи), али она подразумијева само један семантички подтип метафоре: претварање живог у неживо. Међутим, сва се персонификација не може никада подвести под метафору, јер се ’персонификација не обавља само преко метафоре, већ и преко метонимије и синегдохе“ (Ковачевић 2000³: 33)

¹¹⁴ Или форензичка истрага.

Један од водећих светских епидемиолога, Британац Том Џеферсон, каже да нови вирус највероватније није потекао из Кине, како се сматра, поготово сада када знамо да су *џрагови вируса џронађени* и у Шпанији у узорцима отпадних вода од марта 2019. године, преносе Новости онлајн 8. јула 2020. године. Џеферсон, који ради у Медицинском центру при Оксфордском универзитету, рекао је да је *вирус био џриџајен*,¹¹⁵ можда и годинама, пре него што се *акџивирао* крајем прошле године. Указао је на бројне студије које су потврдиле *џрисусџиво вируса* у отпадним водама, од Европе до Јужне Америке. Занимљиво је да су сви ови узорци старијег датума него што је откривен први случај заразе вирусом корона у кинеском Вухану. Италијански истраживачи су пронашли *џрагове вируса* у Торину у узорцима из децембра прошле године, много пре него што су потврђени први случајеви ковида 19 у тој земљи (Комраков 3: 200); – *Секвенца генома је џоџуџи оџииска џудског џрсџа*“, рекла је она у емисији. – Дакле, на основу овога можете *иденџификовати* ове ствари. *Корисџим доказе* [...] да кажем џудима зашто је ово дошло из лабораторије у Кини, зашто су они једини то успели. – Јан је додала, „Било ко, чак и ако немате знање из биологије, *можеџе га џрочиџати*, а *можеџе и сами џроверџиџи*, *иденџификовати* и *верификовати* (Комраков 3: 202); Доктор Фаучи је велики поборник масовног тестирања јер верује да се једино тако може „*џћи у џраг*“ *начину ширења вируса* (Комраков 3: 220).

У оваквом концепту очитује се џудска немоћ пред убојитим вирусом, а употреба лексема и израза изразито негативно маркираних нема функцију побуђивача пажње, већ побуђивача емоција попут страха, туге, емпатије.

Слична метафора очљива је при приказивању вируса као немани (чудовишта) и/или побеснеле животиње у конструкцијама формулисаним попут претње (слутње или упозорења):

Реџ еџидемије би могао да нас ошине. Упозоравали смо да је вирус ту, да може доћи до поновног разбуктавања, да су опасни *реџови еџидемије*, али народ је помислио да је све готово. – Данас није дан славља, али јесте време части и и време да се ситуација преокрене у борби против вируса. – Време је да се ситуација у борби са коронам преокрене, да са појавом вакцина и солидарним спровођењем мера потиснемо *ову неман 21. века*. – Кон је рекао да ће признање преузети са осећањем огромне части и уз захвалност на поверењу да се обрати у име свих лауреата (Комраков 3: 290).

Немоћ човека пред вирусом појачава се када се том метафором користе лекари, отуда је врло ефектна метафора из наслова начињеног

¹¹⁵ Метафора ВИРУС ЈЕ ЗЛОЧИНАЦ (ОПАСАН ЧОВЕК) природно се надовезује на истрагу против злочинца.

на основу изјаве лекара: *Делџа сој као медвед, мора се на њега љуцајти два-ћри љуца.*

Метафора ВИРУС ЈЕ ДИВЉА ЖИВОТИЊА јавља се када се непријатељ перцепира такође као живо +, али, уз значење опасности и суровости, носи и импликације *дивље, љрљаво, љрождрљиво* и сл., на пример:

Ми угоститељи проглашени смо за *легла заразе*, али мислим да се показало да то није случај – сматра овај угоститељ, пише Мондо.рс а преносе Новости онлајн (Комраков 3: 332); Радмило Петровић, епидемиолог каже, да није сумња у ефикасност. Напротив, потпуно је уверен у моћ вакцине да заустави пандемију, и убеђен да је свака, па и најмање ефикасна потенцијална вакцина против ковида 19, боља од „*сусрећа*“ са *дивљим вирусом*, узимајући у обзир и све могуће нежељене ефекте цепива (Комраков 3: 336).

Метафорички пренос при којем је полазни домен дивља животиња јавља се и у контексту односа према вакцинама и процесу вакцинације:

Лист *Курир* објавио је 14. децембра 2020. године на насловној страни текст под називом „*Корона лешинари: Шире опасне лажи о вакцинама, маскама PCR тестовима, подмећу теорије завере...*“ Лист у поднаслову текста наводи: Ного, Костићева, Стојковићева и Алечковићева поново у јавности агресивно шире опасне и неутемељене тврдње о ковиду 19 (Комраков 3: 340);

Припадници антивакциналних покрета у очима својих неистомишљеника перципирају се као лешинари.

Вирус је толико јак да се изједначава са смрћу директно:

КОРОНА У БРАЗИЛУ КОСИ СВЕ ПРЕД СОБОМ! (kurir.rs, 13. јун 2020),

или се вирус перцепира као онострано – кроз метафору ВИРУС ЈЕ ОНОСТРАНО БИЋЕ:

КОРОНА СЕ ПОВАМПИРИЛА: НОВО ЖАРИШТЕ У ПЕКИНГУ, ВИРУС ОПАСНИЈИ ОД ОНОГ ИЗ ВУХАНА! / Као једног од главних аутора *франкенишјајн-вируса* она означава др Зенгли Ши, у западним медијима познату као Бетвумен (жена шишмиш), која од 2012. експериментише са слепим мишевима (Комраков: 1: 191); *Сада је време смрћи*, а овај *вирус је ошелошворење ђавола* (Комраков 2: 239);

а занимљива је употреба фразеологизама у истом контексту:

Када су у петак 10. јула 2020. године сви домаћи медији бомбастично пренели вест са конференције за штампу да је у Србији, у једном дану, умрло 18 људи и да је на респираторима 170 оболелих, да је 386 заражених, што је највише од почетка епидемије – *Пандорина кућџа је*

*отворена!*¹¹⁶ Подсетимо Пандора је била прва жена у грчкој митологији. Пошто се удала за Прометејевог брата, Пандора је отворила кутију из које су излетели све невоље и сва зла и раширили се по читавом свету. Према једној верзији, на самом дну је остала нада, будући да је Пандора затворила поклопац пре него што је она успела да излети.

Заједнички именитељ свих поменутих метафора заправо је убојитост: одатле се и атмосфера гради на базичном, егзистенцијалном људском страху.

Метафоре потчињености

Вирус се може разумети и као школски задатак¹¹⁷:

Све земље света имају исти *задатак* – да зауставе вирус / Ангела Меркел признала своју највећу *корона-грешку* / Имунолог из Аризоне: *Правили смо њочетничке грешке*, вирус прилично предвидљив / Имунолог Николић-Жугић: *Вирус нас није збунио*; Откад је вирус корона букнуо у кинеској провинцији Вухан и попримио пандемијске размере, пред светске научнике *постављен је тежак задатак* – да хитно направе вакцину за масовну имунизацију против ковида 19 (Комраков 1: 339); *СВЕТ ЈЕ МНОГО НАУЧИО О КОРОНИ, АЛИ НА МНОГА ПИТАЊА ЈОШ УВЕК НЕМА ОДГОВОРА!* (Комраков 3: 400).

Такође, вирус се разуме и као временска или друга елементарна непогода или сила из природе, попут ватре и воде:

Корона *букти* широм Србије / Имамо ново *жариште* / Међу *gradovima* у којима је *kovid 19 buknuo nalazi se* i Subotica / Рајан је указао да Бразил очито *има жаришта* *короне* у великим градовима (Комраков 2: 144); / Директор канцеларије СЗО у Србији Маријан Ивануша каже за РТС. 15. октобра 2020. године да је *епидемија вируса корона њоново букнула* и да је веома важно правовремено уводити нове рестриктивне мере (Комраков 3: 264) (ватра); Нови удар корона вируса у Европи / Од чега зависи нови корона удар / Корона погађа невакцинисане / Си посетио Вухан, епицентар коронавируса / *Munjevito se širi: Ponovo dugački redovi ispred kovid ambulanti* (alo.rs, 5. јануар 2021) (сила из природе, земљотрес или гром); Пратимо ток епидемије / Стиже нам нови талас / Док и даље

¹¹⁶ Након фразеологизма дато је објашњење његовог порекла из античке митологије.

¹¹⁷ Метафору ПАНДЕМИЈА ЈЕ ИСПИТ БЕЛЕЖЕ и други истраживачи: човеку се додељује улога испитиваног, који је дужан издржати испит пред Богом (Онал 2021), где се уочава и религијска компонента.

живимо у време *првог таласа пандемије*, а број оболелих и даље расте, инфекције би могле нагло и значајно да скоче било када, пренео је Си-Ен-Ен. „Можда дође до *другог таласа* на овај начин“, рекао је Мајк Рајан, извршни директор СЗО (Комраков 1: 306); Реч је, најпре, о *јулском таласу вируса* који је у Србији нагло почео да односи животе, и то, овога пута, више младих него старијих особа (Комраков 1: 314); Један сам од оних који ово схвата озбиљно и не дозвољавам да ме ништа „уведе у *јулијичке или сираничке воде*“ када је о вирусу корона реч. (Комраков 3: 68); На питање да ли је ово први, *други талас или први тик* и колико смо *тикова* имали до сада, доктор одговара: – Ово је још *први талас, први тик* десио се око Васкрса, након тога *почело је ојдање*, *други тик* наступио је као последица попуштања мера и превеликог опуштања (Комраков 3: 44) (вода).

Следећи примери показују да се вирус може разумети и као нека друга природна стихија (ураган, олуја):

Korona uragan u regionu: Crni rekordi u Hrvatskoj i Sloveniji, ukupno 2.927 novozaraženih (sputnik.rs, 21. октобар 2020); Stručnjaci upozoravaju – Ameriku čeka „*KOVID URAGAN* 5. kategorije“: „Videćemo nešto što do sada nikada nismo u ovoj zemlji“. Majkl Osterholm, američki stručnjak za infektivne bolesti, rekao je u nedelju kako će se SAD uskoro suočiti sa „*kovid olujom* 5. kategorije“ u vidu novog i zaraznijeg soja korona virusa, koji je prvobitno otkriven u Velikoj Britaniji, a trenutno se širi i Amerikom (zena.blic.rs, 1. фебруар 2021); Ne stišava se *kovid oluja* u Evropi: Uvode se nove mere – Belgija zatvara bioskope, u Španiji obavezne maske na otvorenom (euronews.rs, 23. децембар 2021); Indija beleži globalni rekord u dnevnom broju novozaraženih, a za poslednjih sedam dana „*kovid oluje*“ bilo ih je više od dva miliona, kazao je otpravnik poslova ambasade Srbije u Nju Delhiju Siniša Pavić koji je dodao da bi situacija u drugoj nedelji maja mogla da bude i teža (kurir.rs, 28. април 2021); „*Stiže korona oluja*“: Stiglo upozorenje na novi talas, ova evropska država je prva na udaru! (24sedam.rs, 2. јануар 2022); Бенет: Стиже нам нова *корона-олуја* иако смо од јула имали преко 4,2 милиона вакцинација (sveosrpskoj.com, 2. јануар 2022).

Све ове метафоре носе једну важну манипулативну поруку: нема људског фактора, тј. нема политичке и друштвене одговорности за последице. Такође, иако изазивају страх, оне у први план стављају немогућност човека да им се одупре (за разлику од ратних метафора, у којима човек још и може бити активан, ступити у борбу с непријатељем). На метафори пожара изграђене су и шире целине у оквиру текста:

Rezultat je bio kao da upalite plamen u fabrici vatrometa. Kovid se eksplozivno raširio svetom, ali taj požar ne može daveka da traje tako visokim intenzitetom. Postojale su dve opcije – ili ćemo zaustaviti kovid, kao što je to

bio slučaj sa ebolom u zapadnoj Africi, ili će *se ugasiti* tiho i ostati sa nama (b92.net, 17. јануар 2022); Према подацима јавног здравства за Сао Пауло, Рио де Жанеиро и Форталезу, последњих седмица вирус се из богатих четврти, у којима је *ејидемија њрво избила, шири* у сиротињске фавеле. Промена се подудара с наглим порастом смртних случајева, а научници се прибојавају да би највећа земља у Латинској Америци могла *иосџаџи ново смрџионосно жарџиџије болесџи ковид 19* (Комраков 1: 159).

Све ове метафоричке слике демонстрирају беспомоћност, безизлазност, запањеност и немоћ човека пред наступајућом катаклизмом, због страха од смрти, због немогућности да измени сопствену судбину или живот уопште, укратко – слабост човека на свету. Ове метафоре, реализоване кроз лексичке иновације, доминирају код формирања асоцијативног речника ковида.¹¹⁸

Важним семиотичким наставком *ковид аџокалиџсе* и *корона сџџиџије* јавља се осећај глобалног хаоса, што је вербализовано у различитим контекстима и у лексичким иновацијама, *ковид хаос, корона хаос*:

Korona haos u Češkoj: Bolnice u Pragu na granici izdržljivosti zbog koviда, antivakseri blokirali centar grada (euronews.rs, 28. новембар 2021); *Korona haos*: Petorica zaražena u Bajernu, četvorica u PSŽ-u... (mozzartsport.com, 1. јануар 2022); *Korona haos* u Ubu: Izolovali celu grupu zbog zdravog deteta (nova.rs, 7. новембар 2020); A liberalizam je proizveo sav ovaj *kovid haos*

¹¹⁸ У *Речнику ковида* налазимо следећу одредницу која иде у прилог изнетој тврдњи (подвлачење наше):

црвена зона опасност 39, болница 25, забрана, ковид 11, забрањено, корона 9, паркинг 8, скафандер, страх 7, рат; зелена зона 6, опасно 5, болест, семафор 4, стоп; ковид болница 3, аларм, ватра, зараза, не знам, смрт, ужас, упозорење, школа 2, аеродром, Амстердам, аутобус, боја, вирус, вруће, градови, границе, доста, жалост, заражени, зараженост, заstraшивање, затварање, затвор, земљотрес, Италија, карантин, Косово, критично, критичност, лаж, лекар, лекари, листа, догор, лоше, менструација, мере, mine, монопол, мука, муке, не, небезбедно, нема, ограничење, одело, паника, паркирање, пожар, пожртвовање, политика, прелазак, проблем, путовање, реанимација, ризик, рилично, Словенија, Србија, страшно, тепих, тестирање, тешко, трака, угроженост, узбуна, усијање, флоскула, фрка, хаос, центар, црвено, цунами, Чернобил; алармантно стање, бермудски троугао, велика концентрација, део критично заражених, забрањена зона, забрањена област, загађење ваздуха, заштитна одела, зона бојазни, зона где се збрињавају позитивни пацијенти на корону, зона где је опасност, зона опасности, зона сумрака, КБЦ Земун, ко преживи причаће, ковид зона, критично подручје, легије демона, Мулен руж, највећа зараза, највише заражених, најгоре стање, не прилази, не улазити, недо ти бог, неки филм?, немам асоцијацију, нешто страшно, омиљена реч лекара и новинара, оно што има за паркинг, опасна, тешка ковид зона, опасно подручје, опасност од заразе, постоји у нечијим главама, пуно заражених, ризична зона, угрожена зона, фреквенције из физике, црвена боја, црвени картон; / ; ? ; ??? .

20 – није одговорило, 134 – оригиналних (јединствених) одговора

da bi se još održavao u životu... (twitter.com, 24. новембар 2021); Meni је ceo ovaj *Kovid haos* jedan veliki test inteligencije, hrabrosti... (twitter.com, 4. јун 2021); *Kovid haos* u Primeri: Granada završila meč sa četvoricom seniora, Sosijedad zaseo na čelo (telegraf.rs, 8. новембар 2020).

Перцепција пандемије као епохе хаоса може се објаснити природно, логички и психолошки. Називи који су антонимни са хармонијом, редом, какав је, рецимо, хаос, који је покорио свет, постали су основна позадина бивствовања човека у свету, а с друге стране постало је очигледно стремљење појединца ка хармонизацији тог света, тежња ка уређеном и стабилном животу, ка адаптацији у сложеним условима категоризације времена и простора (Буцева и др. 2021: 275).

Метафора школе имлицира специфичну улогу лекара: они су у истој равни са пацијентима, сви су ђаци, с обзиром на то да је проблем пандемије задатак који сви заједнички треба да реше. У овом односу подређености има подстрека више него страха. С друге стране, метафоре вируса као силе из природе или природне катастрофе (попут поплаве, пожара и сл.) носе другачију импликацију и део су манипулативне стратегије: лекари и политичари који доносе одлуке о мерама заштите представљају се као хероји, јунаци, на пример:

– Пред својом породицом и преосталим пријатељима стојим и даље непоколебљиво и стабилно са уверењем да је урађен један сјајан посао у којем су *здравствени радници били истински хероји*, а читаво друштво и Србија за свега десетак дана ће моћи да кажу да су *сузбили* епидемију и да сачекају само да истекне време од 28 дана без болести и да *прогласе победу* – закључио је др Кон (Комраков 1: 102).

То би били прави хероји у рату са вирусом, али има и такозваних малих хероја, снажних људи међу обичним светом (нелекарима):

Бескрајно сам захвалан и многим *малим херојима*, а међу *награђенима имамо и чистачице*. *Имамо и жену* која је била на стубу срама, Муамера Турковић, коју су покушали да осуде што је прегледала девојчицу испред болнице како се дете не би заразило (Комраков: 3: 289).

Још једна метафора потчињености издваја се по својим семантичким карактеристикама. Реч је о метафори ЕПИДЕМИЈА ЈЕ ПРЕСТАВА:

Не смемо да се опустимо, велики део посла је завршен, избегнут је *италијански, шпански, амерички сценарио*, али потенцијал вируса није ослабио (Комраков 1: 81); Само два дана раније др Предраг Кон је на свом твитеру написао: „Своју улогу сам обавио, а о пропустима ћу тек писати, написао је епидемиолог Предраг Кон на свом профилу на Фејсбуку и навео да је „*српски сценарио*“ одбране од ковида 19 сачувао најмање хиљаду жи-

вота (Комраков 1: 101); На основу истраживања, закључили су да постоје потенцијална *три сценарија пандемije* овог новог вируса, од којих је највероватнији онај да нам следи *други талас вируса* на јесен (Комраков 1: 111); Ако се први удар короне заврши брзо, могуће је избећи *најгорњи сценарио* (Комраков 1: 306); Војвођански секретар за здравство Зоран Гојковић упозорио је 16. јула 2020. још једном да је здравствени систем Србије пред пуцањем и да нам прети *сценарио из Италије и Шпаније*, уколико сви не буду поштовали прописане мере заштите. Гојковић је, због неодговорног понашања грађана, казао да је за то да они који не носе маску потпишу да не желе помоћ, наводећи да, међутим, тај *сценарио*, ипак, није могућ јер је у Србији лечење обавезно (Комраков 3: 12); На питање зашто „Батут“ више не објављује број заражених и излечених, Кон је рекао да то зависи од ажурности свих колега, додајући да је то, на жалост, *српски сценарио* (Комраков 3: 153); *КОРОНА ЈЕ САМО ГЕНЕРАЛНА ПРОБА – НАЈГОРЕ ТЕК СЛЕДИ?!* (Комраков 2: 221); – *Корона ђаника је исценирана обична ђревара* – каже др Шонинг и додаје да је јако битно да разумемо да се налазимо у средишту *једног великог мафијашког ђтрика* и злодела (Комраков 2: 221); Из извештаја британске Владе који је процурио објављен је *„разумно најгори могући сценарио“* броја смртних случајева због ковида 19 током зимских месеци. Сугерише да би 85.000 могао да буде број жртава короне коју Велика Британија погоди када стигне хладније време. Али јасно је да је то *„сценарио, а не ђредвиђање“* (Комраков 2: 162); НИК ГОВИНГ, АМЕРИЧКИ НОВИНАР: *КОРОНУ ЦЕО СВЕТ НЕОЗБИЉНО СХВАТИО!* (Комраков 3: 226).

Иако се сматра да је људима у овако тешким и неизвесним временима потребно растерећење, па често и лако из пандемије и страха од ње ускачемо у коло карневала, метафоре комада или филмова са негативним, црним сценаријима врло су живе у српском језику.

„Коронасмор“ односно *пандемијски замор*, како се званично зове, јесте појава да људи који су се стриктно придржавали ванредних мера и савета лекара, одустају од њих (Комраков 1: 7); *Као у рајна времена, људима ђтреба ођушњање и забава*. Нико их на то не тера, сами се одлучују шта желе или не желе. Атмосфера је приснија него у нормалним околностима, нема велике гужве и сви имају осећај саучесништва – каже Ж. М. Према његовим речима, не осећа грижу савести јер је свако ту на сопствену одговорност и зна шта ризикује (Комраков 3: 331).

Такмичарска метафора

Метафора која се обилато користи у читавом медијском дискурсу тиче се спорта (обарање рекорда), али не доноси позитивну конотацију јер се у примерима готово без изузетка говори о црном рекорду:

Корона вирус: *Нови црни рекорд* у Србији – 38 умрлих, више од 5000 заражених (danar.rs, 23. новембар 2020); // У Русији трећи дан за редом *црни рекорд* по броју умрлих од корона вируса / *Bukvalno za noć Srbija* је од умерене епидемиолошке слике стигла до *rekorda* у броју заражених (alo.rs, 9. јануар 2022); / Према подацима саопштеним јавности 25. октобра 2020. године *Србија је забележила нови црни рекорд – вирусом корона заражено је 757 особа а шесториано 6882*. На конференцији за штампу 23. октобра 2020. године, када је такође *забележен црни рекорд* у броју заражених, новинари су питали: *зашто смо у априлу имали карантин, а сад када обарамо рекорде не?* (Комраков 3: 267).

Спортска надметања, са којима се пореди стање у коме смо се због пандемије нашли, одвијају се на различитим борилиштима:¹¹⁹

фудбалском терену: *Не њримајте гол у надокнади времена* (Комраков 3: 326)¹²⁰; Опасно је говорити који лек лечи оболеле од вируса корона, *што је клизав шерен*, и да би требало размислити пре него што се постави такво питање [...] *Замолио је све новинаре да не улазе у „игру“ великих фармацеутских кућа, те указао да су вести о ефикасности било ког лека углавном медијске, а не медицинске и научне* (Комраков 3: 53);

атлетском стадиону: *Трка* за респираторима, маскама, рукавицама, заштитном медицинском опремом, одједном је постала најважнија обавеза државе (Комраков 1: 7);

шаховском столу: – *Лекари су рекли Ани и мени да мисле да то могу другачије, ја и даље мислим да је оно био њрави њошез* – казао је Вучић (Комраков 3: 267);

карташком столу: *Једна је РНК вакцина, а друга је базирана на аденовирусу. Заједничко је да су обе вакцине изузетно квалитетне, безбедне и дају добре резултате* – рекао је Ђерлек. Он је додао да је држава показала одговорност према здрављу грађана и испунила оно што је обећала и да сада постоје, како је рекао, *два „јака адуша“* да се озбиљније супротставимо ковиду 19 и да почнемо нормално да живимо (Комраков 3: 352).

¹¹⁹ Спортизација дискурса у пандемији у српском јавном дискурсу служила је оправдавању избора (Silaški, Đurović 2022: 280), али је занимљиво то што ову метафору употребљавају др Предраг Кон и др Тиодоровић, епидемиолози, др Срђа Јановић, имунолог и други лекари, а не политичари.

¹²⁰ Односи се на разбољевање пред крај епидемије, односно пре откривања вакцине (што се сматрало крајем епидемије): Све је више компанија ближе једином извесном спасу од вируса короне – вакцини. [...] *Баш је несрећа разболећи се шешко у овом шренуику, кад је никад мање месца у болници, никад исцрљенији лекари, а никад ближа вакцина* (Комраков 3: 327).

Употребом такмичарских метафора провоцирају се очекивање и неизвесност код реципијената.

Закључне најомене о метафорама у јавном дискурсу у пандемији

Анализа корпуса показује да се убеђивачки и манипулативни циљеви у јавном дискурсу у периоду епидемије ковида постижу различитим метафорама, међу којима се издвајају метафоре које смо, према критеријуму доминантних импликација, поделили на метафоре страха, метафоре потчињености и такмичарске метафоре. Примери засновани на метафорама страха учествују понајвише у изградњи атмосфере застрашивања. Међутим, како је већ на материјалима других језика показано, то није увек и једина улога метафоре у дискурсу: оне у одређеним контекстима служе и усмеравању пажње на одређене аспекте искуства, као и на усмеравање реципијената и подстицање да се донесу добре одлуке (нпр. о поштовању мера). У метафорама потчињености показује се неравноправност у односу између човека и вируса, јер се њима указује на надмоћ вируса. Њима припадају метафора школе, као и метафоре природних сила, природних катастрофа, попут пожара (ватре), поплаве (воде), земљотреса, грома. Указивањем на ову врсту неравноправности реципијентима се даје и другачији оквир: човек може да санира последице (лечењем), делимично да контролише (предузимањем мера), али не може увек да предупреди развој догађаја. Такмичарском метафором негативно се конотира број оболелих од ковида. Метафоре у дискурсу тако показују своју полифункционалност, јер истовремено могу изазивати различити спектар емоција (и стања): од страха и туге до немоћи, емпатије и неизвесности, на специфичан начин утицати на формирање мишљења о непознатим, новим појавама, последично и на одлучивање у погледу предузетих акција (колективно и појединачно).

Табела: Најчешће метафоре у пандемији.

Метафоре страха	Метафоре потчињености	Такмичарске метафоре
Рат Борба Крај света Пакао Непријатељ Убица Чудовиште	Школа Непогода / сила из природе Ватра (пожар) Вода (поплава) Представа	Спорт

6. МАНИПУЛАТИВНЕ И ПЕРСУАЗИВНЕ СТРАТЕГИЈЕ У ЈАВНОМ ДИСКУРСУ

Председник Републике Србије Александар Вучић 4. марта 2020. године расписао је парламентарне, покрајинске и локалне изборе за 26. април. Међутим, ванредно стање због пандемије уведено је 15. марта, те су тек по укидању ванредног стања, 6. маја, избори заказани за 21. јун. Сав тај период обележили су грађански протести и велике турбуленције у друштвеном животу грађана, како због политичке климе, тако и због пандемије. У овом периоду, с једне стране, Кризни штаб је доносио препоруке и мере за сузбијање ширења вируса, често контроверзне, понекад и недовољно појашњене, а с друге стране, неусаглашеним изјавама (нарочито ако упоредимо лекаре и политичаре) подривао сигурност код грађана. Чак је и регистравање првозаражене особе изазвало сумњу, будући да су се у то време прикупљали потписи за парламентарне изборе:

Током епидемије помиње се и њена (Дарије Кисић Тепавчевић, прим. аут.) изјава о томе како је први случај корона вируса забележен у Србији 1. марта, неколико дана пре него што је Српска напредна странка организовала масовно скупљање потписа. Кисић Тепавчевић је изјавила да је у питању – лапсус и да је први случај забележен 6. марта, два дана након што се завршило прикупљање потписа за парламентарне изборе (bbc.com, 30. март 2020); Заменица директора Института за јавно здравље „Батут“ Дарија Кисић Тепавчевић изјавила је данас да је направила лапсус када је говорила о датуму првог импортованог случаја вируса корона у Србији и да је он забележен 6. марта, те додала да било каква политизација тог питања не би смела да дође у обзир. „Ја сам у току јучерашњег дана дала изјаву у којој ми се десио лапсус када је у питању датум првог импортованог случаја корона инфекције у нашој земљи. Били сте сведоци, а готово сам била на свакој прес конференцији, да свакодневно делимо податке са вама и тачно причамо који је дан, да радимо различите анализе у том моменту“, рекла је Кисић Тепавчевић на прес конференцији у влади (rtv.rs, 23. март 2020).

У намери да задржи власт, владајућа странка неретко је користила медијски простор за политички маркетинг, те тиме и тему кови-

да политизовала, а мере одређивала у складу са својом агендом, што је и потврђено на материјалу из прве половине 2020. године (Silaški, Đurović 2022), јер моћ управо и лежи у поседовању информација, али пре свега у њиховој интерпретацији и ширењу (Katermina, Yachenko 2020: 66). У земљама демократске оријентације људи бирају политичаре зато што верују да они имају довољно вештина да воде земљу, чиме им дају легитимитет моћи, баш као што дају моћ лекарима, верујући да ће им пружити сву неопходну помоћ и негу (Machin, Maug 2012: 24; Katnić Bakaršić 2012a: 38). Дакле, моћ коју јавни актери имају одређена је, с једне стране, институционално (професионално и кроз процесе различитих избора), а с друге стране, поверењем које су (за)добили од стране реципијената ('обичних' људи). Међутим, опозициони канали уносили су додатну конфузију ширећи разнородне информације, такође често међусобно искључиве. Поларизација дискурса текла је, дакле, радијално и према различитим критеријумима. Илустрације ради наводимо следећи текст из тог периода (подвлачење наше):¹²¹

U apelu da se stane na put politizaciji struke, da se imenuju novi članovi Kriznog štaba i da se istraže navodi o zataškavanju broja preminulih i zaraženih korona virusom, lekari koji su okupljeni u neformalnoj inicijativi „Ujedinjeni protiv kovida“ istakli su da se Srbija našla u „javno-zdravstvenoj katastrofi“ (1) [...] Hirurg iz Užica Nebojša Lučić, koji je takođe potpisnik apela „Ujedinjeni protiv kovida“, naglasio je za RSE da je na početku epidemije u Srbiji podržavao sve mere Kriznog štaba (2) „Jer kada se proglašuje epidemija donose se žestoke, nagle, restriktivne, na prvi pogled možda čak i nepotrebne mere. Međutim, razočarao sam se kada su sve te mere dignute naglo i odjednom“ (3), rekao je Lučić. Njega, kako je napomenuo, reč „štab“ asocira na vojsku, na jedinstvo u donošenju odluka. „Ako je štab – onda stav mora biti jedinstven. Jedan priča 'čuvajte se', drugi kaže – sad je najbolje vreme da se zarazite, treći nešto treće. Uopšte mi nisu izgledali kao funkcionalna celina koja treba da vodi računa o zdravlju nacije“ (4), naglasio je Lučić. [...] Član Kriznog štaba, epidemiolog Predrag Kon je u svojim reakcijama na peticiju više puta naglasio da lekari-potpisnici i štab imaju istog neprijatelja – korona virus (5). Rekao je i da mu „nije prijatno“ zbog inicijative i da poštuje kolege koje su potpisale apel. Ipak, Kon je za Radio-televiziju Srbije 25. jula napomenuo da je štab „postavila država“ i da će on otići samo ako ga država i razreši (6). „Mi (i potpisnici peticije) smo na istom zadatku i ja njih ne doživljavam kao protivnike (7). Svakog od tih kolega poštujem... Ali, odbacujem dodatnu odgovornost za sebe i članove Kriznog štaba za nepridržavanje mera

¹²¹ Сегменти су означени бројем на крају ради лакшег праћења анализе у наставку.

које су прописане. Odgovornost snose organizatori raznih skupova sportskih, predizbornih, postizbornih ...“ (8), rekao je Kon.

U zahtevima za smenu članova Kriznog štaba, premijerka Ana Brnabić, koja i rukovodi štabom, videla je napad na predsednika Srbije (9). „Ja sam se ... nakon sednice Kriznog štaba izvinila svim stručnjacima koji sede u njemu, koji nisu političari. Oni su uvek tu, na raspolaganju državi, i svi ovi napadi nisu napadi na njih, to su napadi na Aleksandra Vučića a onda i na nas posledično“ (10), navela je Brnabić na televiziji Pink 24. jula.

(slobodnaevropa.org, 25. jul 2020)

Овај текст парадигма је готово свих манипулативних и персуазивних, латентних и манифестних стратегија, коришћених у српском јавном дискурсу у периоду пандемије: а) поларизација дискурса (*ми* : *они*, и то на најмање два овде експлицирана нивоа:¹²² лекари према лекарима (пр. 1, 2, 4) и лекари према политичарима (10)); б) начини оправдавања политичких активности (формулисање мера) (пр. 1, 3); в) позивање на струку (пребацавање кривице, изазивање емоција) (пр. 3, 4, 5, 7, 8); г) истакнутост појединца у групи: конкретизација наспрам генерализације (6, 9, 10). У истраживањима српског дискурса већ је примећено да „optužbe upućene Kriznom štabu bile su vezane za delovanja izvan principa medicinske etike, odluke i mere procenjivane su kao politički motivisane“ (Ђорђевић Белић 2021).

Као језичка и реторичка средства карактеристична како за експлицитну тако и за имплицитну персуазију издвајају се: аргументација (и квазиаргументација) (која се често експлицира изразима попут *Да њојасним, Погледајмо следеће...*), употреба пасива и уопште обезличених форми, елипса, еуфемизи, реминисценције, емотивно маркирана лексика (нарочито она којом се истиче нпр. оданост држави и нацији и опште добро), игре речи, кључне речи (препознатљиве за одређени тематски оквир), неологизми (Sornig 1989). Једна од могућих персуазивних и манипулативних стратегија тиче се начина представљања чињеница у зависности од општости нивоа категоризације друштвених актера: да ли је у питању институционално саопштење или индивидуални исказ (који се некад представља метонимијски као институционални став). Овде се, такође, може увести дистинкција према степену формализације – Кризни штаб формиран је институционалним путем, а њему супротстављена организација (такође сачињена од лекара) „Уједињени против ковида“ представља се и у медијима као

¹²² Сви постојећи нивои дати су у потпоглављу 6.1.

параорганизација „неформална иницијатива“ (пр. 1), чиме се тежи укидању легитимитета. Даља класификација тиче се естрадизације: да ли се препознатљивост у некој другој области користи како би се пропагирао одређени став у вези са актуелном темом.

У складу са поставком критичке анализе дискурса, циљ овог поглавља јесте разоткрити стратегије које површински изгледају неутрално (Machin, Mayr 2012: 5), а заправо могу бити употребљене како би се мишљење о појединим друштвеним процесима, догађајима, активностима или чак људима формирало на основу оквира који нуде друштвени актери у јавном дискурсу.¹²³ Осврнимо се овде на следеће примере: U zahtevima za smenu članova Kriznog štaba, premijerka Ana Brnabić, koja i rukovodi štabom, videla je napad na predsednika Srbije (9) и Oni su uvek tu, na raspolaganju državi, i svi ovi napadi nisu napadi na njih, to su napadi na Aleksandra Vučića a onda i na nas posledično, којима се показује како премијерка мења тематски оквир тако што замерке које износе лекари политизује, преусмеравајући фокус на Александра Вучића. Ова намерна логичка грешка служи глорификацији и стварању култа личности. У конкретном примеру важан је и начин увођења друштвених актера као и њихово уоквиравање: истицање функције уз име и презиме *премијерка Ана Брнабић*, уз апозитивни додатак: *која и руководи штабом*, затим, првобитно истицање функције у синтагми са именицом *напад*: *напад на председника Србије*, па тек онда конкретизација, али овог пута у плуралу: *напади на Александра Вучића* (овим се показује потреба за интензивирањем). С друге стране, говорећи о лекарима, каже да су *они увек ту, на располагању држави*, те се, поред уопштене формулације, користи и општа именица *држава* (како би се идентитет онога коме су они заиста на располагању сакрио, али и представио као опште добро, због могућности интерпретације да су они ту за све грађане у држави).

¹²³ Идеја о прилагођавању свих језичких средстава (не само лексичких) специфичним потребама, у складу са циљевима и намерама говорника и у зависности од друштвеног контекста, позната је и другим лингвистичким дисциплинама, нарочито је блиска социолингвистици, о чему је било речи и код наших лингвиста: „Procesi prilagodavanja jezika nejezičkim potrebama ogledaju se i u razvoju drugih jezičkih nivoa, posebno sintaksičkog i tekstualnog, gde će se promenama u repertoaru sredstava i u strukturi rečenice odnosno teksta jezik sebi stvoriti mogućnosti za sintaksički ustrojeno saopštavanje značenja, funkcija i odnosa koji su od bitnog značaja za kolektiv koji se njime služi (npr. prostor, vreme, uzrok, posledica, namera, kvalitet, kvantitet, posesija, koncesija, ekvacija, sredstvo, uslov, itd.), ali i za tekstualno organizovanje saopštenja u skladu sa njihovom funkcijom u datoj socijalnoj, dakle interakcijskoj i kulturnoj matrici (npr.: politički govor, naučna studija, novinski članak, esej, pismo, putopis, itd.)“ (Radovanović 2003: 126).

Фокусирамо се, дакле, на синтаксички¹²⁴ и текстуални ниво анализе, у оквиру којег испитујемо поларизацију преко односа *ми* : *они*, генерализацију и конкретизацију преко издвајања појединаца наспрам групе у одређеним текстовима, језичко-стилска средства коришћена за исказивање мера, упозорења, организацију текста (однос теме и фокуса, однос тема и подтема, истицања или потискивања одређених информација) и сл. Одговорност за штету коју одређени начин изражавања може произвести не треба тражити у самим речима и изразима, већ у говорницима, онима који се играју стратегијама могуће интерпретације како би изменили рецепцију и разумевање реченог (в. Sornig 1989: 96).

6.1. Поларизација у дискурсу

Указујући на манипулативне стратегије у дискурсу медија, поједини аутори фокус усмеравају на поларизацију дискурса (*ми* : *они*), која потпомаже негативном маркирању појединих група (Menz 1989: 235), употребу стереотипа и емотивно-експресивне лексике како би се емоционализовале чињенице, те тиме рационални аспект ставио у други план (Wodak 1984). У литератури се већ скреће пажња и на то да се етикетирање као део манипулативне стратегије често употребљава истовремено са логичком грешком *argumentum ad hominem*, како би се дискредитовала личност (Јањатовић Јовановић 2020: 151). Бавећи се улогама заменица *ми* и *они* у дискурсу моћи, Марина Катнић Бакаршић указује на могуће начине читавања моћи и доминације у дискурсу: „Моћни социјални актери и tzv. *elita* моћи у друштву манипулирају људском потребом за категоризацијом и дијотомијама, потребом која код индивидуе настаје већ рођењем, када новорођенче почиње свијет дијелити на Ја и Други. Далјом социјализацијом развија се дијотомија по принципу групне припадности, тако да настаје опозиција, тј. опозиције *Mi – Oni* и *Mi – Vi*. Манипулација овом потребом за дијотомијама погодна је за контролу и доминацију

¹²⁴ Водећи се основама постављеним у КАД, Мишић Илић издваја следећа питања релевантна за синтаксички ниво анализе:

„– Која су то језичка, примарно синтаксичка средства на основу којих, у неком језичком исказу, можемо идентификовати учеснике у процесима о којима говоримо? То јест, шта је то што можемо идентификовати у процесима као одговор на питања *ко, коме, кога, штџа*?

– Која су то синтаксичка средства којима идентитет може да се прикрије?

– Какав је потенцијал значаја препознавања и анализе оваквих синтаксичких средстава у критичкој анализи дискурса?“ (Мишић Илић 2011: 95).

jednih društvenih grupa nad drugima. Istovremeno, budući da jezik nije samo sredstvo za čuvanje ljudi 'na njihovim mjestima' već i моћно средство за subverzivnu promjenu, subordinirane grupe mogu svoj 'ulazak u моћ' realizirati i promijenjenom perspektivom, tj. drugačijom distribucijom ovih zamjenica od uobičajene u nekom diskursu“ (Katnić Bakaršić 2012b: 400).

Ексклузивно *ми* углавном укључује различите улоге: *ја + моју истиомишљеници*, *ја + влада*, *ја + елита моћи*, а онда тиме имплицира додатну моћ и снагу мноштва: „Као да govornik који upotrebljava ексклузивно *ми* signalizira да nije sam, да iza njega, односно uz njega стоје многи, тако да се моћ gotovo sabira и otjelovљује u njegovom govoru“ (Katnić Bakaršić 2012b: 402).

У посматраном периоду уочено је неколико нивоа поларизације, при чему су се неки одвијали паралелно, а неки сукцесивно. Узмемо ли хронолошки критеријум, уочавамо следеће:

- (1) мимоилажење међу члановима Кризног штаба (лекара с једне стране и политичара с друге стране):¹²⁵ Nismo ovo tražili! Burna sednica Kriznog štaba: Raskol među članovima izazvao RASPRAVU (srbijadanas.com, 29. март 2020); Ako ne pooštre mere, postavlja se pitanje našeg ostanka u Kriznom štabu (021.rs, 3. март 2021);¹²⁶ Raskol u kriznom štabu? Kon za pooštavanje mera, Vučić ga podržava! (naslov.net, 26. мај 2020); Kon: Krizni štab Srbije tražio restriktivnije mere, molio sam da me opozovu (slobodnaevropa.org, 6. октобар 2021);¹²⁷

¹²⁵ Овде илуструјемо примерима из корпуса наслова имајући у виду да је наслов важан елемент сваког текста, као и да у медијском дискурсу има посебну улогу, јер је најистакнутији део текста, издвојен је на челну позицију, те се и графички разликује, а због свих наведених особина чини једну од тзв. јаких позиција текста. Марина Катнић Бакаршић истиче следеће: „Pod jakim pozicijama teksta podrazumijevaju se ona mjesta u tekstu koja su svojevrsna smisaona i stilistička 'čvorišta' teksta, mjesta koja su po svojoj poziciji u tekstu i po svojoj formi izuzetno značajna za razumijevanje toga teksta“ (Katnić Bakaršić 1999: 97).

¹²⁶ Медијским дискурсом у вези са овом темом често је владала атмосфера уцењивања, а најчешћи актер био је др Кон, који је примењивао уцену као средство манипулације и раније, у различитим ситуацијама, као председник радне групе за борбу против грипа у оквиру Министарства здравља: „Милион вакцинисаних или оставка“ (rtv.rs, 28. децембар 2009).

¹²⁷ У тексту се потврђује мимоилажење између медицинског и политичког дела Кризног штаба: „Epidemiolog i član Kriznog štaba Vlade Srbije za suzbijanje zarazne bolesti COVID-19, Predrag Kon izjavio je u sredu, 6. oktobra da je medicinski deo štaba na sednici insistirao da se javno objavi da su oni bili za uvođenje restriktivnijih mera, kao i da je on molio da ga opozovu ako smeta“.

- (2) мимоилажење лекара који су чланови Кризног штаба и лекара који су окупљени око покрета „Уједињени против ковида“: Raste broj potpisa za smenu Kriznog štaba Srbije, vlast peticije vidi kao 'napad' (slobodnaevropa.org, 25. јул 2020); UPK: Krizni štab je parastruktura (danas.rs, 6. март 2022);
- (3) полазирација медија и грађана у зависности од опредељења за Кризни штаб или против њега: Smena lekara: Osveta zbog potpisivanja peticije za smenu Kriznog štaba? (rs.n1info.com, 19. септембар 2020); „Najsmešniji virus“ i „Nikada struka nije smatrala da je ovo najsmješnjiji virus“ (bbc.com, 3. јул 2020); Mislio bi čovek da je autor ove poruke glavni urednik Informera. Baš su se proslavili (реакција на текст с насловом SMS uznemirio građane, nadležni kažu da se porukom ne širi panika, juznevesti.com, 1. април 2020);
- (4)¹²⁸ мимоилажење противника и заговорника вакцинације (независно од других разликовних фактора [друштвеног статуса, функције, улоге у медијском дискурсу и сл.]);
- (5) поларизација медија и грађана према критеријуму односа према вакцинацији;
- (6) стигматизација мањих група од стране јавних актера (следствено и грађана који некритички прихватају њихове ставове).

О маркирању одређених друштвених група било је речи у досадашњој литератури, нарочито на примеру америчког дискурса (вирус је називан кинеским¹²⁹ и тиме се подгревала ксенофобија). Такође, поједина истраживања указују на то да ратна метафора нуди заокрет од демонизације болести ка пребацивању кривице на пацијенте (пацијенти су обележени зато што су болесни) (Lacković et al. 2021). Као друштвене групе које су претрпеле неку врсту јавног таргетирања (осуде, срамоћења) у српском дискурсу издвајају се:

- (1) грађани који не поштују мере (*ковид идиоџи, ковидиоџи, антимаскери*);
- (2) грађани који путују у иностранство (*Па управо zbog tih ludaka koji putuju i imamo pandemiju. A kriva je vlast. Da su zatvorili granice i dali policiji ovlašćenje da strelja svakog idiota koji ne poštuje*

¹²⁸ Примери којима се илуструје 4–6 налазе се у наставку, јер су бројнији и разноврснији, те смо их поделили према групама.

¹²⁹ Стигматизација читаве групе људи преко квалификације описана је у De Rosa, Mannarini 2020.

propisane mere, danas u Srbiji koronavirusa ne bi ni bilo (alo.rs, 20. август 2021, коментар); Od petka smo govorili da može da bude rizično za naše da odlaze na letovanje u inostranstvo i to je ostavljeno na savest nekoga da li hoće da letuje van Srbije ili ne. Mi još uvek nemamo novopridošle obolele iz turističkih zemalja. To ne znači da se takva situacija neće dogoditi u narednom periodu ... oni koji se sada opredele za odlazak u inostranstvo moraju da znaju svuda postoje žarišta i da država ne sme da rizikuje pa je izvesno da će morati do 10 dana po povratku da budu pod posebnim merama (Konferencija za štampu, Gojković, pokrajinski sekretar za zdravstvo, 14. август 2020);

- (3) држављани Републике Србије који живе у иностранству („Ne možemo da sprečimo naše državljane da se vrate u Srbiju, ali možemo da apelujemo na njih. Za njih je najzdravije da ostanu u samoizolaciji tamo gde se nalaze“, rekao je Stefanović (rs.n1info.com, 17. март 2020); Он је такође рекао да је од увођења ванредног стања у Србију ушло 71.180 држављана који су се вратили углавном са подручја Немачке, Аустрије, Италије и Француске, преноси агенција Beta. Predsednik Srbije je rekao da su ti ljudi uglavnom disciplinovani i da se pridržavaju mera samoizolacije, ali da ima i onih koji to ne čine, što se zna na osnovu praćenja mobilnih uređaja (blic.rs, 19. март 2020); „Pravi akt patriotizma bio bi da Srbi koji žive i rade u inostranstvu ostanu u tim zemljama“, rekla je Brnabić novinarka (bbc.com, 18. март 2020);¹³⁰ Колико имамо неодговорних људи! А молили смо их да не долазе из иностранства [...] Да ли је могуће да је неко толко неодговоран!? Да л’ је могуће да се неко тако неозбиљно понаша?! (А. Вучић у „24 минута“, еп. 194, 21. март 2020);

(4) противници вакцинације;

(5) заговорници вакцинације.¹³¹

За одређене групе грађана на почетку пандемије биле су предвиђене и (новчане и затворске) казне у случају кршења правила карантина, а ова мера преокупирала је пажњу медија и служила је застрашивању:

Svi koji dolaze iz Italije, Španije, Austrije, Švajcarske moraće da budu u karantinu najmanje 28 dana, izjavila je danas predsednica Vlade Srbije Ana Brnabić i istakla da će svi koji budu kršili obavezu te samoizolacije biti

¹³⁰ Посебну тежину овој квалификацији даје чињеница да је изговара премијерка.

¹³¹ Примери за илустровање последњих двеју група дати су у поглављу Речник.

kažnjeni sa 150.000 dinara (rtv.rs, 16. март 2020); „Ovo je vanredno stanje. Svi zajedno treba da se borimo i svi zajedno treba da uputimo jasnu poruku ukoliko neko ne želi da poštuje obavezujuću odluku o samoizolaciji da mora da bude kažnjen zato što dovodi u opasnost sve ljude u toj lokalnoj zajednici“, rekla je premijerka (rtv.rs, 16. март 2020); Deo objekta pritvorske jedinice u Pirotu biće преуређен и он ће бити претворен у карантин за оне грађане који прекрше меру самоизолације због епидемије вируса корона, потврђено је *Južnim vestima* у Министарству правде. Премијерка Ана Брнабић најавила је да ће бити уређени специјални објекти за карантин, за грађане који долазе из иностранства, а крше забрану изласка из кућа. [...] Препоручено је јавним тужилаштвима да обавезно траже одређивање притвора за сва лица која прекрше меру самоизолације, који им је одређена од стране надлежених институција, Министарства здравља и Министарства унутрашњих послова – кажу у Министарству правде (juznevesti.com, 19. март 2020).

Медији су извештавали о појединачним случајевима како би грађанима скренули пажњу на последице кршења мера,¹³² а политички актери користили су те вести и извештаје за потврду и одржавање моћи:

„Brnabić se zahvalila svim medijima koji su preneli primer muškarca iz Varvarina koji je bio obavezan da bude u kućnoj izolaciji, a tu obavezu je prekršio, te će тужилаштво даље поступати“ (rtv.rs, 16. март 2020).

Некада су те вести биле само информативног карактера:

Požarevac: Nije poštovao mere izolacije, uhapšen / Policija u Požarevcu je podnela krivičnu prijavu protiv šezdesetčetvorogodišnjeg muškarca, zbog sumnje da je izvršio krivično delo nepostupanje po zdravstvenim propisima za vreme epidemije. On se sumnjiči da nije poštovao rešenje o samoizolaciji koje mu je na граничном прелазу уручила санитарна инспекција, саопштио је МУП (vesti-online.com, 20. март 2020).

Међутим, много чешће овакве вести биле су сензационалистички преношене, што појачава њихов персуазивни потенцијал:

Zrenjaninac uhapšen jer nije poštovao meru kućne izolacije! (zrenjaninski.com, 19. март 2020); SRAMOTA! Sinoć u Beogradu razbijena još jedna korona žurka! Kažnjen i pevač Darko Lazić! OPET NIJE POŠTOVAO MERE! (pink.rs); ПОЧЕЛЕ ДА ПЉУШТЕ КАЗНЕ! (espresso.co.rs, 6. октобар 2020); MILOGORSKA BRUKA! Soraju kaznili sa 500 EVRA, SVEŠTENIKA SPC „ODRALI“ 4.500 EVRA! / Crnogorska starleta Sara Masoni, poznatija kao Soraja Vučelić (34) iz Bara posle sklapanja sporazuma sa Osnovnim

¹³² Нпр. такве су вести на следећим линковима: <https://www.slobodnaevropa.org/a/30513464.html>, <https://mondo.rs/Info/Drustvo/a1584566/Novcane-kazne-za-krsenje-karantina-u-Srbiji.html>, <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-51941621> (приступљено 28. 3. 2022).

državnim tužilaštvom u Pljevljima, kažnjena je sa 500 evra zbog kršenja privremenih mera za sprečavanje širenja virusa korona / [...] Koliko je starleta privilegovana u odnosu na mnoge osuđene građane, najbolje se vidi iz slučaja paroha ulcinjskog Siniše Smiljića, koji je suprotno zabrani upravljao vozilom od Ulcinja prema Podgorici. Posle priznanja izvršenja krivičnog dela nepostupanje po zdravstvenim propisima za suzbijanje opasne zarazne bolesti, sporazumom sa tužilaštvom mu je utvrđena novčana kazna u iznosu od 4.500 evra! (informer.rs, 5. мај 2020); Кажњен први приватни превозник! Није носио маску па ће искеширати минимум 150.000 динара (budzetska.inspektor.gov.rs).

Узвична интонација означена узвичником у новинским насловима (ОРЕТ НИЈЕ РОШТОВАО МЕРЕ!; ПОЧЕЛЕ ДА ПЉУШТЕ КАЗНЕ!), употреба верзала, жаргонских и других експресивних израза и лексике субјективне оцене (SRAMOTA!; razbijena još jedna korona žurka, ПЉУШТЕ КАЗНЕ, „ODRALI“, Није носио маску па ће искеширати минимум 150.000 динара), затим речи с интензификаторском функцијом и сл. маркери су сензационалистичког начина извештавања, али су се вести са таквих портала врло брзо нашле и на званичним страницама државних органа, о чему сведочи последњи наведени пример.

6.2. (Не)видљиви људи

До појаве пандемије ковида медицински дискурс посматран је углавном као апстрактни и био је тематски усмерен на болести и органе (Кликовац 2009), али је с појавом новог типа вируса и продором у јавни дискурс постао једним својим делом, заправо, дискурс о пацијентима и њиховом искуству болести. О овој специфичности сведоче вести и извештаји, као и телевизијски наступи, у којима се износе искуства током боловања.

Смиљана Ђорђевић Белић учоава да различити жанрови тематизују болест ковид на друштвеним мрежама: дневник, исповест, кратка порука или прича о сопственом искуству боловања, а позицију аутора ових форми најчешће наводи као едукативну (Ђорђевић Белић 2021: 56). У вези са тим јесте питање видљивости појединца у маси, као и питање естрадизације и индивидуализације болести, које су у јавном дискурсу у периоду пандемије омогућиле и специфичан дискурс емпатије. Емпатија се управо постиже истицањем индивидуе, онда када постоји привид да је особа позната (назначује се именом и презименом), зато што се на тај начин приближава реципијентима. Треба имати у виду да су размишљање о болести, ставови и одлуке доношени у складу са поменутиим процесима

ма, уочљивим у јавном дискурсу: „Постављање гласа пацијента у однос напоредности са гласом лекара [...] омогућило је сагледавање искуства болести и света обликованог болешћу као социјалне реалности те и дефинисање болести на начин различит у односу на биомедицинске формулације и одређења“ (Ђорђевић Белић 2021: 44).

На самом почетку пандемије у телевизијске емисије позивани су људи који су прележали ковид, а јављали су се и текстови у којима су се преносиле изјаве оболелих и излечених, чиме је исповедни тон постајао доминантан: ISPOVEST NULTOG OBOLELOG U SRBIJI: Jedna stvar mi je bila JASAN ZNAK da sam inficiran, a evo šta mi je pomoglo da savladam virus od kojeg DRHTI PLANETA (pink.rs, 29. март 2020); „То није болест, то је торнадо“ Исповест првог Ужичанина оболелог од корона вируса: „Рекао сам ћерки: БОРИЋУ СЕ, НЕ УМИРУ СВИ“ (blic.rs, 15. април 2020); КАКО САМ ХОДАО ПО ИВИЦИ ПАКЛА КОРОНЕ: Исповест Предрага Тодоровића, једног од првих грађана у Србији тешко оболелог од ковида (novosti.rs, 18. децембар 2021). Они који су говорили о својим искуствима у вези с ковидом припадали су двама групацијама. Прву, на коју указују и наведени примери, сачињавали су људи који нису део јавне сцене, они који нису имали приступ средствима јавног информисања, осим сада, као маркирани болешћу коју су преболели. Исповести и судбине такозваног малог човека у дискурсу пандемије заузеле су важно место у освешћивању грађана да су у *болести сви исти*, те да *болест не бира*, те прављењу потпоре за колективне стереотипе, који су изузетно погодовали доносиоцима одлука да се ревносније спроводе и поштују мере превенције и заштите од заразне болести, односно спроводе одговарајући поступци за њено спречавање и сузбијање:

Градоначелник Чачка Милун Тодоровић, упутио је данас најдубље изразе саучешћа породици Зорана Ивановића (49), који је јуче преминуо од последица корона вируса у Клиничком центру Крагујевац. Тодоровић је рекао да је јучерашњи дан био један од најтежих за Чачак, јер смо у борби са корона вирусом изгубили првог суграђанина. „Ова болест не бира ни пол, ни старосну доб. Молим суграђане да се придржавамо свих мера, да будемо дисциплиновани и да будемо јединствени као до сада“, поручио је Тодоровић. Он је рекао да се у крагујевачком Клиничком центру налази још неколико наших суграђана који су у критичном стању. „Добра вест је и да се доста људи успешно опоравља, да су неки дефинисани како излечени. Међу њима су здравствени радници из болнице, као и запослени у Заводу за јавно здравље“, истакао је Тодоровић (casak.org.rs); Корона не бира кога ће напасти – на респираторима и деца, вакцинација

једини излаз из епидемије (rts.rs, 18. октобар 2021); Директорка Батута: Корона вирус не бира жртве (rtk.co.rs, 20. април 2021).

Да болест не бира указују и информације о оболелима из друге групе, у којој се налазе познате личности: певачи, глумци, спортисти, политичари...

Korona virus, političari i poznati: Od Borisa Džonsona, Novaka Đokovića do Donalda Trampa / (bbc.com, 2. октобар 2020); Pevači, glumci, sportisti: Mnogo poznatih ličnosti u Srbiji obolelo od korone / U Srbiji je do danas registrovano 17.076 osoba zaraženih kovidom-19, a među njima ima i sve više poznatih ličnosti (krstarica.com, 9. јул 2020); POZNATE LIČNOSTI KOJE SU ZARAŽENE KORONOM: Ima sportista, političara, glumaca! VIRUS NE BIRA! (espreso.co.rs, 29. март 2020).

Неретко су познати, користећи с једне стране контакте у медијима, а с друге стране популарност коју имају, преузимали одговорност и делили своја искуства са широким аудиторijумом, било преко традиционалних канала (телевизија, новине), било преко друштвених мрежа. Такве поруке тежиле су да охрабре друге да се суоче с вирусом и болешћу, те су служиле и као апел да се више поштују мере, мада се не могу потпуно искључити ни лични мотиви – комуникација с публиком, која је због забране јавних окупљања отежана, маркетиншки потез с циљем одржавања популарности присуством у медијима и слично.

Када је о политичарима реч, занимљив је однос према вирусу и својеврсни отклон од болести, с циљем грађења култа личности.¹³³ Велики број политичких лидера широм света негирао је опасност од вируса:

Donald Tramp je pozitivan na koronu – stvarnost uzvraća udarac / On demonstrativno nije nosio masku i stalno je umanjivao opasnost od kovida-19. Sada je Donald Tramp i sam zaražen, što će se odraziti i na predsedničke izbore, smatra Ines Pol [...] Donald Tramp je mesecima umanjivao opasnosti od kovida-19, ismejvao ljude koji maskama pokušavaju da se zaštite, proglasio potencijalno smrtnosnu bolest izumom demokrata i tvrdio da nije sve tako strašno (dw.com, 2. октобар 2020); Kada se Kovid-19 pojavio u Tanzaniji, predsednik Magufuli nije smatrao da ljudi treba da ostaju kod kuće. Želeo je da idu u crkve i džamije i da se mole. „Korona virus je đavo i on ne može da preživi u telu Hrista... Istog trenutka će izgoreti“, izjavio je 22. marta Magufuli, inače predani hrišćanin, stojeći ispred oltara crkve u Dodomi, glavnom gradu Tanzanije. U kasnijim govorima je bio protiv fizičkog distanciranja i nošenja

¹³³ Више о грађењу култа личности међу политичким лидерима в. у Слијепчевић Бјеливук 2021: 153–161.

maski, a doveo je u pitanje i efikasnost testiranja, posлавши разне животиње i воће да буду testirани на вирус. Rezultat testova je, каже, bio позитиван за парају, препелицу i козу (bbc.com, 18. март 2021);

или су свесно кршили мере:

Корона вирус, Велика Британија и политика: Џонсон и Сунак кажњени због ковид журки током карантина (bbc.com, 12. април 2022); ИЗНАД ДРЖАВЕ Једини Вучић не носи маску на Бледу / Он је посебан, тера инат или се прави паметан. Ово су коментари грађана на то да Александар Вучић, који борави у дводневној посети Словенији где је учествовао на лидерском панелу 15. Бледског стратешког форума „Европа после Брежита и Ковида 19“, ни тамо не поштује мере против сузбијања коронавируса. / На друштвеним мрежама се дели фотографија из сале препуне људи, где сви носе маске, сем председника Србије. Он је своју маску држао у рукама (srbin.info, 2. септембар 2020); SRPSKI HIRURG RASTURIO: Vučić ne nosi masku zato što zna ISTINU! / Gost Slavija info tv bio je akademik RAS akademije dr Alek Račić. U emisiji Intervju dr Račić je objasnio da Vučić ne nosi masku jer zna istinu o svemu ovome što se običnom narodu nameće (nasaborba.com, 16. октобар 2020); TO NE ZNAČI DA NIJE ZAŠTIĆEN: Peskov o činjenici da Putin ne nosi masku u javnosti / ČINJENICA da predsednik Rusije Vladimir Putin ne nosi masku na javnim skupovima ne znači da nisu obezbeđene мере за njegovu заштиту, rekao je danas portparol Kremlja Dmitri Peskov. / – Postoje, a to nije nikakva tajna, odgovarajuće мере предострожности око председника, због корона вируса. Особе које долазе у контакт са њим су testirane више пута i неке од њих су provele i неколико дана у карантину – objasnio je Peskov, prenosi TASS (novosti.rs, 3. фебруар 2022); Tiodorović: Prisustvo Vesića na korona žurci je za svaku osudu i kaznu / Član Kriznog štaba epidemiolog Branislav Tiodorović rekao je danas da je prisustvo zamenika gradonačelnika Beograda Gorana Vesića na kafanskoj korona žurci za svaku osudu i da због тога треба да snosi sankcije (danars.rs, 8. април 2021).

Чак и ако су обољевали, истицали су снагу својих тела, а пре свега карактера:

То је оштрије био повод да се Donald Tramp обрати јавности у четвороминутној поруци на Твитеру. Објашњавајући зашто је пристао да дође у болницу Tramp је rekao: „Rekli su da moram u bolnicu ili da se zatvorim gore u sobi u Beloj kući, da ne smem da idem ni u Ovalnu kancelariju, da smem ne vidim ljude, da se zatvorim u sobu i da uživam. Ja to ne mogu da uradim. Ovo je Amerika, najmoćnija zemlja na svetu, nisam mogao da se zatvorim u sobu“ (dw.com, 4. октобар 2020); Neposredno nakon što se saznalo за njegovu инфекцију, на друштвеним мрежама је počelo масовно sprdanje са председником. То иде све до теорија завере да је све то сам измислио како би одвратио пањњу од

loših rezultata istraživanja javnog mnjenja. On sa tim može da se nosi, jer je navikao na „alternativne činjenice“, ali ne i sa gubitkom sopstvene slike o sebi kao biku koji puca od snage (dw.com, 2. октобар 2020).

На овај начин (минимализовањем опасности од вируса по личну безбедност и здравље, негирањем страха од болести, неношењем маске, оклевањем са вакцинацијом и сл.) показује се лична храброст и јунаштво лидера, велича се његова физичка и духовна снага, као и јединственост и непобедивост.

На раскрсници између индивидуалног и колективног у епидемији налазе се хероји. Тема хероизације издваја се и када се представља (и вербално и невербално) понашање најзначајнијих политичких фигура, те су тако имплицитно они који се никада не тестирају, не носе маску, који одлажу вакцинацију, стављајући на тај начин друге испред себе представљени као хероји. Док су се с почетка епидемије у јунаке сврставали и они политичари који су негирани опасност од ширења заразе или чак постојање самога вируса, такав тренд није се одржао. То се десило, највероватније, захваљујући Светској здравственој организацији и обавези које државе-чланице и њихова руководства имају према тој организацији.

Од носилаца кључних улога у друштву током епидемије више од политичара издвајају се лекари, односно медицинско особље, па се појам хероја најчешће и везивао за њих:

Борба против вируса са заштитном опремом скафандера „на првој линији фронта“ приближена је читаоцима кроз објављене интервјуе са медицинским херојима и хероинама овог времена (Комраков 3: 457); „Пред својом породицом и преосталим пријатељима стојим и даље непоколебљиво и стабилно са уверењем да је урађен један сјајан посао у којем су здравствени радници били истински хероји, а читаво друштво и Србија за свега десетак дана ће моћи да кажу да су сузбили епидемију и да сачекају само да истекне време од 28 дана без болести и да прогласе победу“, закључио је др Кон (politika.rs, 20. мај 2020).

Колективни доживљај здравствених радника као хероја¹³⁴ базиран је на чињеници да су били непосредно свакодневно изложени вирусу и опасности од вируса, а поједини су чак и умрли од последица ковида:

UMRO SLOBODAN BLAGOJEVIĆ: Ovog heroja je ubila korona / Čačanski lekar Slobodan Blagojević (41) preminuo je od posledica korona virusa, nakon 15 dana borbe. Njegovo stanje juče se naglo pogoršalo, kada je i prebačen u bolnicu u Beogradu, međutim izgubio je bitku za život, piše RINA. Dr

¹³⁴ Више о херојима у поглављу 5.

Blagojević bio je u prvim redovima borbe protiv ove opasne bolesti, a u trećem talasu korona virusa upravljao je privremenom kovid bolnicom Plava hala u Atenici. Nadljudskim naporima borio se za svakog pacijenta, a početkom decembra i sam je izjavio da je korona virus izuzetno ozbiljna i neredvidiva bolest (espresso.co.rs, 29. децембар 2020); „DOBAR ČOVEK, DOBAR DRUG, LAF“ / Čačak izgubio svog heroja, korona odnela život još jednog MLADOG LEKARA (blic.rs, 30. децембар 2020); Početkom januara, vlasti u kineskom gradu Vuhanu trudile su se da zauzdaju širenje vesti o novom korona virusu. Kad je jedan lekar pokušao da upozori kolege na epidemiju, došla mu je policija i rekla da prekine sa tim. Mesec dana kasnije, on se slavi kao heroj, pošto je objavio sopstvenu priču iz bolničkog kreveta (bcc.com, 4. фебруар 2020).

С друге стране, у јавном дискурсу уочава се изузетна стигматизација оболелих. Најпре је то почело креирањем погрдних назива за носиоце болести: *ковидаш/ковидашница, коронарац, коронаш/коронашница, короничар*,¹³⁵ а затим фразама (*џо ми је од цигара, није корона, љре-хлада је* и сл.) које су честе у разговорном стилу, а користе се како би се смањило изопштавање оболелих од ковида из (уже или шире) заједнице којој припадају:

Каже лик прехлађен сам ал није корона, реко како знаш каже он ма знам неће то на мене (twitter.com, 4. јануар 2022); Данас смо отворили сезону: „То ми је од полена, није корона“ (twitter.com, 20. март 2022); Danas ne smeš ni da se prehladiš ko čovek, odma svi beže od tebe ko d'imaš gubu – DA NIJE KORONA?! (twitter.com, 2. децембар 2021); Došlo vreme kad kažem da imam triper, da svi odahnu. Dobro da nije korona (twitter.com, 24. новембар 2020);

Prošle godine u ovo vreme:

- Čoveče batali te cigare, vidiš koliko kašlješ.
- Ma nije to od cigara, nešto sam se prehladio.

Ove godine:

- Ala ti kašlješ, da nije od korone?
- Ma nije, to mi je od cigara (twitter.com, 5. јул 2020);
- (zakašlje se)
- (osuđujući pogled ispod obrva)
- Ma to mi je od cigara (twitter.com, 15. август 2020).

Негативна колективна експресија према људима оболелим од различитих болести и онима са различитим здравственим проблемима била је предмет и српске лингвистичке литературе (Јовановић 2018, Ристић

¹³⁵ Више о овој лексци у потпоглављу 3.3, а о погрдној лексци која именује особе са здравственим проблемима писале су и С. Ристић 2004: 94, затим Г. Штасни 2008: 130–131, Ј. Јовановић 2018: 188–192 и др.

2004, Штасни 2013 и др.), а она је карактеристична и за епидемију ковида, посебно што је реч о високозаразној болести. Колективне предрасуде према особама са здравственим проблемом показале су се као веома жив семантички потенцијал у српском језику, који бива посебно активиран у ситуацијама каква је ова у којој се наше друштво нашло 2020. године.

На овај начин исказује се и један тип процеса колективизације, који је текао паралелно с процесом индивидуализације. Други начин за постизање колективизације болести огледа се у свакодневном извештавању о броју оболелих, хоспитализованих и преминулих. Бројеви служе застрашивању онда када има много жртава – чак су и наслови такви да сугеришу реципијентима како треба да се осећају:

KORONA-APOKALIPSA U UKRAJINI: Horor scene iz svih delova zemlje – rekordan broj novoobolelih, preko 26 hiljada (republika.rs, 28. октобар 2021); DANAS KORONA APOKALIPSA U SRBIJI! Već ima oko 1.000 zaraženih, DO SAD UMRLO 5 OSOBA?! (espreso.rs, 27. октобар 2020); KORONA ARMAGEDON! Broj zaraženih za 24 sata premašio 5.500! (informer.rs, 8. септембар 2021).

Такође, навођење прецизн(и)х бројева, истовремено, прави привид егзактности, јер се, наводно, води рачуна о статистичким подацима:

KORONA UŽAS U SRBIJI! JOŠ 5.446 NOVIH SLUČAJEVA! PREMINULE 32 OSOBE! NA RESPIRATORIMA 209 PACIJENATA! (informer.rs, 17. март 2021); Korona uragan u regionu: Crni rekordi u Hrvatskoj i Sloveniji, ukupno 2.927 novozaraženih (sputnik.rs, 21. октобар 2020).

Међутим, број заражених и преминулих од ковида у Србији често је био предмет сумње и попримао изглед озбиљне афере, која је дуже време потресала српско друштво:

Nedoumicama u vezi sa brojem preminulih u Srbiji od korona virusa koje traju mesecima jer još nema preciznih objašnjenja kako se utvrđuje uzrok smrti, dodatno je doprineo epidemiolog Predrag Kon rekavši da je od marta do juna tri puta više ljudi umrlo nego što je objavljeno (bbc.com, 30. септембар 2020); Potvrđena manipulacija: U 2020. godini postojale potvrde o smrti za tri puta veći broj umrlih od korone (birn.rs, 12. октобар 2021); Vrlo verovatno da u Srbiji trenutno na svakih 10 minuta umire jedna osoba, to je dva i po puta više od registrovanog broja. Ako se kaže da smo najgori u svetu, a koriste se podaci koji se potpuno različito vode u različitim delovima sveta, onda to nije u redu..., rekao je Kon za N1 (danars.rs, 13. октобар 2021); Predsednik Srbije Aleksandar Vučić izjavio je da će Srbija uraditi kompletnu reviziju podataka o broju umrlih od COVID-19, kako bi se proverilo da li se broj poklapa sa brojem iz sistema (slobodnaevropa.org, 1. октобар 2020).

6.3. Усм(ер)ено наређивање и формулисање мера

Осим вербалне, за наше истраживање важна је и невербална комуникација. Марина Катнић Бакаршић посматра однос *ми* и *други* представљен и невербално: „*Budući da KAD [kritička analiza diskursa] želi promijeniti postojeće neravnopravne odnose moći u društvu i u odnosu među kulturama, ona pokazuje kako vizualna reprezentacija u ovim slučajevima kreira određene stereotype i čuva pozicije [...]* Postoje strategije kojima se ostvaruje predstavljanje ljudi kao Drugih, čime se ujedno uspostavlja однос Ми (posmatračī, dominantni) – Они (posmatrani, subordinirani)“ (Katnić Bakaršić 2012b: 405). Дешавало се, наиме, да кључни политички фактори који доносе и спроводе одлуке у Кризном штабу имају карактеристичне телевизијске наступе, у којима се вешто користе говором тела. Па тако, рецимо, на неколико конференција за новинаре (скраћено КЗН) председник Србије Александар Вучић упозорења о заштити износи у форми молбе, правећи карактеристичан покрет склопљених шака, као у молитви:

Само вам говорим, људи, ... свако ко је био у Милану, у кризним жаристима ... дајте, људи, само нам то реците, не сме да нам уђе у хирургију клиничког центра корона. Ко бога вас молим! // Молим вас, драги пензионери, као бога, не морам да вам говорим колико вас волим. Све ово што радимо, радимо само због вас. Само останите у својим кућама, не излазите нигде. ... Молим вас, зато што вас толико и волим и волимо! (РТС, 21. март 2020).

Директивни говорни чин молбе с израженим перформативним глаголом у првом лицу апсолутног презента (*молим*, који се још назива и окамењени перформатив, овде с функцијом интензификатора) и у њему помињање бога (*Ко бога вас молим!*, *молим вас као бога*), непосредни изливи љубави и бриге за грађане (*не морам да вам говорим колико вас волим*, *зато што вас толико и волим и волимо*), директно обраћање у другом лицу (*људи*, *драги пензионери*) има много већи персуазивни потенцијал у односу на званично, формално и одмерено обраћање које би се могло очекивати у кризним ситуацијама. На тај начин директив¹³⁶ постаје експресив, што значи да уз перформативност овај исказ поприма изузетну стилску функцију. Иако се у литератури молба дефинише као учтиви захтев или пак учтиво наређење (Милосављевић 2007: 36), наши

¹³⁶ Директиви су говорни чинови којима се подстиче саговорник на неку делатност. О говорном чину молбе и формама учтивости које се у њему изражавају више у Милосављевић 2007.

примери показују да се о молби може говорити и као о пуком експресивном (прагматичком) средству, где она из сфере формалног усменог изражавања (политичар се обраћа грађанима), прелази у домен крајње неформалног усменог изражавања, што би се могло сматрати неучтивим говорним понашањем. У прилог томе говоре и закључци Б. Милосављевић да, када је о молби реч, степен директивности обрнуто је пропорционалан учтивости, другим речима, што је молба директнија, то је неучтивија (2007: 75–76, 151), односно неконвенционалнија (Исто: 150).¹³⁷

У обраћањима чланова Кризног штаба, али и институција које сарађују током пандемије у циљу спречавања ширења вируса, као и других друштвених актера који учествују у формирању јавног дискурса, формулација мера (забрана, заправо) реализује се најчешће уз коришћење конвенционалних како директних тако и индиректних образаца.

На званичном сајту Владе Републике Србије постављен је следећи текст:

„Поштована госпођо/поштовани господине,

У Републици Србији је први случај COVID-19 регистрован 06.03.2020. године и епидемија је још у току. У овом моменту епидемиолошка ситуација је стабилна са тенденцијом пада учесталости обољевања у свим деловима земље. Међутим, вирус SARS-CoV-2 још увек циркулише на територији Републике Србије, па се препоручује поштовање превентивних мера у циљу смањења ризика настанка и преношења ове инфекције.

Молимо вас да у циљу спречавања заражавања и преношења инфекције у Републици Србији, али и у циљу заштите вашег здравља, предузмете следеће мере:

- у наредних 14 дана смањите контакте са другим особама у домаћинству, на радном месту или на јавним местима;
- често перите руке сапуном и водом (у трајању најмање 20 секунди) или користите средство за дезинфекцију на бази 70% алкохола;
- избегавајте додиривање лица, уста, носа и очију;

¹³⁷ Б. Милосављевић дефинише *неконвенционалне форме учтивости* као одраз емоционално-експресивног стања говорника кроз његов слободан језички избор, а илокуција таквих форми препознаје се у контексту. Па тако „у говорном чину *молбе*, у оквиру неформалне комуникације, писане и усмене, налазимо тзв. експресивне перформативе (*љубим ње, кумим ње, мајке њи, живојћа њи*), као и форме фамилијарног и емоционално-експресивног ословљавања саговорника, којима се ублажава императивност исказа, што за комуникативни учинак има експресивно деловање на адресата“ (2007: 150).

- избегавајте блиски контакт са особама које имају симптоме инфекције органа за дисање (повишена температура, кијавица, кашаљ, цурење из носа, отежано дисање или друго), укључујући и чланове вашег домаћинства;
- избегавајте поздрављање руковањем или љубљењем, а са саговорницима одржавајте раздаљину од најмање једног метра;
- користите маске које прекривају нос и уста када боравите у затвореним просторијама;
- често проветравајте просторије у којима боравите;
- ако осетите симптоме инфекције органа за дисање (повишена температура, кијавица, кашаљ, цурење из носа, отежано дисање или друго), одмах ставите маску преко уста и носа, појачајте хигијену руку (прање топлом водом и сапуном), избегавајте контакте са другим особама, користите марамицу кад кијате или кашљете, и позовите телефоном епидемиолога института или завода за јавно здравље надлежног за подручје у коме боравите (листа је дата на крају текста). Од епидемиолога ћете добити упутства о даљем поступку.

Молимо вас да у потпуности поступате у складу са добијеним упутствима.

Унапред вам се захваљујемо на одговорном понашању према сопственом здрављу, као и према здрављу свих становника Републике Србије.

Министарство здравља Републике Србије

Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут“

(приступљено 5. децембар 2021)

Најпре ћемо указати на специфичне структурно-организационе целине: након уводног обраћања (1), следи информативни део (2), а затим део о мерама (3) и на крају завршни део (4) и потпис (5). Уочљиво је да се мере уводе кроз чин молбе (*Молимо вас...*), иза које следи бирократско фразирање (са ланцем генитива и густом номинализацијом: *у циљу сиречавања заражавања и преношења инфекције у Републици Србији, али и у циљу заштите вашег здравља*). При формулацији мера, упутства се реализују императивом (*смањите, пренишите, користите, проветравајте...*).¹³⁸ Еуфемизација (али и додворавање реципијентима) постиже се употребом гл. *молиши* и *захваљиваши*. Институционални потпис овом тексту даје формалнији тон.

¹³⁸ О императиву, његовим прагматичким функцијама и значењу императивности в. у Војводић 2002, Јањушевић Оливери 2017, Karlić, Klarić 2015, Керкез 2020, Фекете 2008 и др.

Еуфемизирање се у српском јавном дискурсу у периоду пандемије огледа и у употреби синтагме *обавезујућа препорука*:

Министарство просвете, науке и технолошког развој упутило данас је обавезујућу препоруку свим основним и средњим школама у Републици Србији, а циљу превенције ширења евентуалне инфекције. Министарство је подсетило школе да се придржавају мера у складу са здравственим препорукама, а на терену су просветна и санитарна инспекција које надзиру школе у вези са применом мера хигијене. // *Ministarstvo prosvete Srbije preporučilo je svim školama da đачke ekskurzije u inostranstvo odlože zbog korona virusa. Ministarstvo je pre više od nedelju dana preporučilo da se obustave ekskurzije u Italiju, a sada se preporuka odnosi na sve zemlje, rekao je za Radio televiziju Srbije savetnik Ministarstva prosvete Aleksandar Pajić. On je naveo da je preporuka ministra obavezuјућа* за све школе и да се може сматрати да је уведена забрана на сва студијска путовања и све екскурзије, те да забрани подлежу и размене студената (slobodnaevropa.org, 9. март 2020).

У ситуацији где се сматрало да је опасност од заражавања и оболевања велика, Кризни штаб је свим корисницима мобилне телефоније у Србији послао следећи СМС:

Ситуација је драматична. Приближавамо се сценарију из Италије и Шпаније. Молимо вас да останете код куће. Кризни штаб за сузбијање заразне болести (31. март 2020).

Образложење, које је касније доспело у медије, било је да је Влада Републике Србије позвала грађане да се придржавају донетих мера како би се смањили контакти и ширење вируса.

Иако је део јавности ову поруку протумачио као ширење панике, представници Кризног штаба објаснили су да циљ *није био да се шири паника, већ да се дође до оних који нису довољно информисани или нису схватили озбиљности целе ситуације, изјавила је данас епидемиолог и заменик директора Завода за јавно здравље Др Милан Јовановић Бајић Дарија Кисић Тејавчевић* (rtv.rs, 1. април 2020). Без обзира на то који је циљ у питању, очигледан је персуазивни потенцијал овакве поруке. Да је реч о озбиљној ситуацији, сведочи прва информација: *Ситуација је драматична*. Затим следи метафоризација о којој је већ било речи (в. поглавље 5) о италијанском и шпанском сценарију с циљем застрашивања, које се смањује употребом молбе у последњој реченици: *Молимо вас да останете код куће*. Као и у претходном примеру, институционални потпис на крају поруке има извесну тежину и формалнији тон. Иако је иницијатор и реализатор слања ове поруке недвосмислено (што се касније потврдило у медијима) била влада,

сојеверсно сакривање иза потписа Кризног штаба (без обзира на то што у њему има више припадника власти од оних који се називају струком и који нису носиоци одговорности), указује на то да се поверење јавности у већој мери односи на струку.

Међутим, ако говоримо о степену 'информисања с циљем схватања озбиљности ситуације', порука коју је послао председник републике изазвала је највеће контроверзе:

Молим пензионере да не излазе нигде и да не слушају ничије предлоге. Нећу ниједну реч да кажем, али ако, драги пензионери, послушате такве предлоге, неће нам бити довољно комплетно Бежанијско гробље, комплетно Лешће, Ново гробље, Централно гробље. Биће мало да прими све нас уколико се такви савети буду слушали (А. Вучић на конференцији за медије, 25. март 2020).

Комбинација лица у обраћању погодује као изузетно манипулативно средство. Заstraшивање се врши на различите начине: употребом експресивне, сликовите лексике и лексике субјективне оцене, непосредним (новчане и затворске казне) и посредним претњама (апокалиптичним сценаријима), коришћењем императива и других синтаксичко-прагматичких средстава за лично обраћање, перформативима, еуфемизмима, хиперболом, алегоријом, кумулацијом, градацијом и, на крају, интензификацијом.

Средство које се у великој мери користило с циљем интензификације¹³⁹ садржаја и спада у ред синтаксичких појава јесте таутологија, на пример:

Велики број наших људи у дијаспори, упркос упозорењима, дошло је ових дана у Србију. Тим поводом председник Републике Србије рекао је да, услед затварања граница, више „неће бити великих таласа за Ускрс и Васкрс“. А само пет дана раније министар одбране, Александар Вулин, у отвореном писму председнику Републике написао је следеће: „Председник је примио процену Министарства одбране и сада је на њему да одлучи како и на који начин ће искористити своја уставна овлашћења и ставити у функцију очувања живота и здравља свих грађана Србије све службе безбедности у нашој земљи“ (jezikofil.rs, 24. март 2020); Буди, молим те, јасан и концизан (ТВ Хепи, 17. април 2020); Оно што још треба рећи и казати је да нико неће бити кажњен или хапшен (покрајински секретар за здравство на РТС-у, 18. април 2020); Колико времена још тре-

¹³⁹ Интензивирањем сматрамо „такав језички поступак преуређења синтаксичке конструкције којим се, употребом посебних формално-граматичких средстава, један или више реченичних чланова истиче (наглашава) и смисаоно и емфатички“ (Ковачевић 2000³: 325).

ба да прође да бисмо упознали све његове (вируса, прим. аут.) особине и карактеристике? (ТВ Пинк дневник, 19. април 2020).

Појава нагомилавања речи истог или сличног значења у периоду пандемије врло је честа. Овакви изрази настали су по принципу синонимије и иако стилски не представљају добро решење, они имају, како се показало, врло важну прагматичку функцију. Нагомилавањем (или редупликацијом) у реченичном фокусу истиче се значај тог дела реченице, мада има и оних, на пример, који кажу да је реч о клишеима и испразном фразирању, што је одлика бирократизованог језика (Klikovac 2008, Šipka 2005). У оваквом контексту, прагматички значај у првом је плану – било да је реч о појашњавању и прецизирању појединачних информација које се тичу исказа, застрашивању грађана или експресивизацији и сликовитости исказа, јасна је намера говорника да скрене пажњу на своје изјаве.

6.4. Обраћање, ословљавање, интимизација

Српски дипломатски дискурс на самом почетку пандемије забележио је једну нову појаву. Ради се, наиме, о неуобичајеној интимизацији у дипломатској комуникацији, о већем степену присности са међународним партнерима који пружају финансијску и медицинску помоћ. То се, пре свега, односи на обраћање политичким представницима Кине и њиховом ословљавању, нпр.: *У њосџујуку смо набавке нових ресџирајџора од наше кинеске браће* (alo.rs, 15. март 2020); *„Верујем у њријајџеља и браџа Си Ђинџинга и кинеску њомоћ“*, *наџсао је Вучић уз фџџоџоџраџију* (novosti.rs, 16. март 2020).

Такође, ту је и нова конструкција, синтагма која је пореклом калк из кинеског језика – *челични њријајџељ(и)*, ређе *челична браџа*. Појављује се почетком епидемијске кризе, захваљујући актуелној амбасадорки Народне Републике Кине Чен Бо, и врло брзо постаје веома фреквентна у српском медијском дискурсу. Синтагмама *челични њријајџељ(и)* и *челична браџа* у кинеском језику називају се најближи пријатељи, односно пријатељски односи који су јаки, чврсти и нераскидиви као челик. Овакви изрази, карактеристични за разговорни кинески језик, почели су се активно користити у дипломатији за изражавање искреног пријатељства између Кине и пријатељских земаља. Кинеске дипломате су уз велику хуманитарну помоћ многим земљама у свету утицале и на језике који се у њима говоре. Иако се то може учинити безначајним, коришћење оваквих фраза средство је

велике дипломатске кампање у којој се Кина представља као најближи рођак (*браћ*), односно близак пријатељ (*челични пријатељи*), што илуструју следећи примери из српског језика:

„Хвала српским пријатељима што сваке године одају пошћу и хвала што и у овој ванредној ситуацији због пандемје нисте заборавили данашњи дан. Кина и Србија су челични пријатељи, делимо добро и зло увек се подржавамо и помажемо једини другима“, рекла је амбасадорка Кине. (РТС, вест о обележавању годишњице бомбардовања кинеске амбасаде у Београду) // Вучић: Верујем у Сија, челично пријатељство Србије и Кине / Председник Србије објавио је вечерас на Инстаграм налогу „avisc“ фотографију на којој се рукује са Си Ђинпингом. Председник Србије је другачију фотографију, на којој се иакође рукује са Сијем, објавио и на Инстаграм налогу „budisnostsrbijav“ уз поруку: „Живело челично пријатељство Србије и НР Кине, хвала на свему што чините за Србију“ (РТВ).

Деминутиви, односно хипокористици, особина су јавног дискурса у доба ковида и у ословљавању и обраћању. Када се помињу пензионери као ризична група за обољевање од вируса, често се користе хипокористици (*наше*) *баке* и *деке*.¹⁴⁰ У већини језика употреба деминутива и хипокористика сматра се говорном стратегијом позитивне (неконвенционалне) учтивости.¹⁴¹ Међутим, употребом лексема попут *баке*, *деке*, *родитељи* и сл. подстиче се потреба за заштитом најближих. Вирус и болест, као и опасност коју носе, постаје индивидуална, лична, престаје да буде колективна. Активирање страха и бриге овде се постиже другачијим механизмом: вирус није колективна, национална (као што је у случају метафоре рата) већ лична борба.

¹⁴⁰ Још један пример употребе деминутива занимљив је за прагматичку анализу. Реч је о ситуацији када се власницима паса одређују термини за шетање својих кућних љубимаца: ... *ако могу увек да ојеру и шајнице йсу*. Власници паса, због полицијског часа, нису били у могућности да обављају своју дневну рутину и изводе животиње, па су зато били конфронтирани одлукама Кризног штаба. Овим и сличним хипокористима покушава се превазићи јаз између грађана и доносиоца одлука и доприноси се смањењу напетости између две супротстављене стране. Како В. Јовановић истиче: „Хипокористичност у садржај деминутива уноси компоненту симпатије, милоште, као израз говорникове наклоности и нежности како према појму на који се указује, тако и према целокупној комуникативној ситуацији“ (Јовановић 2010: 27). Дистанцирање од непријатне ситуације Александар Вучић, као актер говорног догађаја, остварује додатно и употребом 3. лица уместо 1. у ироничним коментарима типа: *А онда је зликовац Вучић ишај који не да људима да прошећају, не брине о њиховим љубимцима*.

¹⁴¹ Реч је о карактеристици заиста великог броја језика, па се једно време сматрала језичком универзалијом (Brown, Levinson 1987).

Директно обраћање, врло често и неистомишљеницима, смањење границе пристojности међу комуникаторима, неформалан тон, експресивно и пренаглашено говорење јесу карактеристике језика доносилаца одлука у држави. У овој фамилијаризацији лежи, заправо, велики парадокс: као да се физичко дистанцирање, на којем се инсистира, покушава надоместити фамилијарним обраћањем, којим се остварује блискост (De Rosa, Mannarini 2020: 10):

– Београд је вечерас на 60 одсто, уозбиљите се људи, немојте да губите главу због глупости. Крагујевац, катастрофа, Нови Сад лоше, али Београд и Крагујевац катастрофа – рекао је Вучић. – Кад чујем да ме зове Лончар, дође ми да скочим кроз прозор јер знам да ће ми саопштити лоше вести, ја бринем за сваки живот у Србији, тешко ми пада јер знам да је неко изгубио мајку или оца, брата или сестру... Извините на мом оваквом излагању вечерас, али ја вас молим да водите рачуна и поштујете мере – рекао је Вучић (Комраков 3: 281); – Нема, не надам се, сваког дана су нам све лошије бројке. Мене баш брига шта ће рећи људи ако се уведу ригорозније мере, битни су само животи људи, али ми желимо да спасимо економију. Од чега да повећамо плате и пензије, од чега, будите поштени, од чега. Само будите поштени, према себи и поштујте мере – рекао је Вучић (novosti.rs, 7. новембар 2020).

Императиви уозбиљите се, немојте да губите главу, будите поштинени, поштујте мере и сл., ублажавају се коришћењем говорних чинова молбе и извињења: Извините на мом оваквом излагању вечерас, али ја вас молим да водите рачуна и поштујте мере.

Средства неформалне комуникације представљају изрази попут: мене баш брига, дође ми да скочим кроз прозор и сл., а пренаглашени патос исказан је конструкцијама: Крагујевац, катастрофа, Нови Сад лоше, али Београд и Крагујевац катастрофа; тешко ми пада јер знам да је неко изгубио мајку или оца, брата или сестру...; битни су само животи људи; хиперболом: ја бринем за сваки живот у Србији, дође ми да скочим кроз прозор јер знам да ће ми саопштити лоше вести. Овакво обраћање одступа од мирног тона, какав се очекује од званичника у кризним ситуацијама.

Међутим, без обзира што се овакво изражавање из аспекта званичне комуникације и говорне етике може оценити као непримерено, оно временом постаје модел, узор, будући да је носилац кључна политичка фигура у држави, па тако и чланови Кризног штаба прилагођавају своје говорно понашање датом узору. Другим речима, од званичног начина комуникације с јавношћу, припадници струке прелазе ка драма-

тичном и експресивном обраћању. Такође, у медијима се јављају и преносе са портала на портал чланци са апокалиптичним сценаријима:

Ако мере не поштујете, врло лако ћете се заразити, будући да је, како је недавно навео епидемиолог Предраг Кон вирус „ушао у породице“. Када се то деси, постоји оправдана зебња да нећете успети да се лечите у болници. Већ прошле недеље болнички капацитети су у главном граду попуњени. Још са главним ударом овог трећег таласа, сви чланови Кризног штаба су донели одлуку – збрињавање се само најтежи случајеви! Дакле, ако имате и блажу упалу плућа, постоји велика вероватноћа да ћете бити отпуштени на кућно лечење како би се кревети ослободили за најтеже болеснике. Како бисмо најсликовитије описали колико је ситуација озбиљна даћемо као поређење један ВМА који има 1.200 кревета укупно, а сваког дана – сваког! – већ извесно време имамо 6.000–7.000 новозаражених. Пет пуних ВМА. Сваког дана!

Чак и ако уђете у болницу, то јесте срећа, али у – несрећи! Прво, то значи да да имате тежу клиничку слику, а лекари и медицинско особље су никад исцрпљенији него у овом тренутку, кад се већ данима боре са хиљадама пацијената. Истовремено, од краја октобра бројке хоспитализованих дивљају и руше све рекорде, па са преко 7.000 новозаражених дневно, у сваком тренутку имамо и више од 7.200 хоспитализованих. Чињенице су јасне – лекари су на ивици снага. Без одмора, са ужасним сменама у црвеним ковид зонама они немају енергије да се на исти начин посвете пацијентима као на почетку епидемије. [...] Само један занимљив податак дао је директор КБЦ „Звездара“ Петар Сворцан – 7 тона кисеоника се потроши на дневном нивоу у његовој болници, што је количина довољна за пола године у нормалним околностима. Неко тај кисеоник треба и да прикључи, а ускоро неће имати ко.

Ако већ и доспете у болницу и залечите се колико-толико, вероватно ћете одмах морати да уступите лежај некоме ко је у много тежем стању. Мораћете да будете отпуштени из болнице, иако сте још далеко од потпуног опоравка од короне, која може да остави језиве дуготрајне последице на ваш организам. Ако сте преживели вирус корону са упалом плућа, опоравак траје 6 недеља. Најбоље би било да лекари у болничким условима до краја испрате ваш опоравак. Ипак, то неће бити могуће, јер вратимо се на почетак – у болницама су само тежи болесници (novosti.rs, 27. новембар 2020)¹⁴².

Скори долазак апокалипсе најављује се интензивном употребом футура, који са собом носи јаку субјективну компоненту говорникове

¹⁴² У изворима се наводи да је чланак прво објављен на порталу „Блица“, међутим, пренесен је на више портала.

сигурности, уверености у реализацију догађаја (те тиме уноси и фаталистичка прорицања и претње у јавни дискурс): *лако ћеће се заразити, нећеће усјећи да се лечиће у болници, збрињавање се само најтежи случајеви, ћеће бити ошћушћени на кућно лечење, ћеће одмах мораћи да усћушћие лежај некоме ко је у много тежем стању, мораћеће да будеће ошћушћени из болнице* итд., узвичном интонацијом обележеном знаковима узвика, као и парцелацијом: *збрињавање се само најтежи случајеви!*; *један ВМА који има 1.200 кревета укупно, а сваког дана – сваког! – већ извесно време имамо 6.000–7.000 новозаражених. Пет њих ВМА. Сваког дана!*, градацијским низањем информација: не поштују се мере → шири се зараза → вирус улази у породице → заражава се цела породица → болнички капацитети су попуњени → нема лечења у болници осим за најтеже случајеви → најтеже случајеви лече исцрпљени лекари и медицинско особље → лекари и медицинско особље оболевају од вируса или исцрпљености → нема ко да лечи → језиве дуготрајне последице на организам оболелог → општи колапс. Интересантно је, ипак, како се у овако катастрофичном сценарију, избегава, уз све постојеће експлицирање, експлицирање лоше организације и лошег функционисања српског здравственог система. Крах може бити само индивидуални или колективни када се односи на одређене друштвене групе (ма колико они били кључни фактори у ланцу пандемије (Alyeksyeyeva et al. 2020: 202)), док о краху српског здравственог система говоре само припадници опозиционих странака или удружења „Уједињени против ковида“ (ujedinjeni-protiv-kovida.net), на пример:

SSP: Početak nastave u osnovnim školama predstavlja krah prosvetnog i zdravstvenog sistema / Novosadski odbor Stranke slobode i pravde (SSP) smatra da je najnovija odluka Ministarstva prosvete kojom se, u najvišem piku epidemije do sada, nalaže početak neposredne nastave u Vojvodini od ponedjeljka, 17. januara, sa punim kapacitetom u osnovnim i po kombinovanom modelu u srednjim školama „ravna potpunoj kapitulaciji i krahu i prosvetnog i zdravstvenog sistema“. – *Dakle, u uslovima najgore covid epidemiološke situacije, sa oko 14.000 zaraženih gradana dnevno u zemlji, stvari ne samo da su prepuštene slučaju – sa masovnim proslavama, koncertima i okupljanjima bez ograničenja, već se i čitav prosvetni sistem sada svesno gura u propast – navodi se u saopštenju SSP-a* (mojnovisad.com, 15. јануар 2022).

Утисак да је ситуација забрињавајућа поткрепљује се статистичким подацима: *даћемо као поређење један ВМА који има 1.200 кревета укупно, а сваког дана – сваког! – већ извесно време имамо 6.000–7.000 новозаражених; Истовремено, од краја октобра бројке хоспитализованих дивљају и руше све рекорде, ња са преко 7.000 новозаражених*

дневно, у сваком *ѿренуѿку* имамо и више од 7.200 *хосѿиѿализованих*; Само један занимљив *ѿодаѿѿак* дао је дирекѿор КБЦ „Звездара“ *Пеѿѿар Сворѿан* – 7 *ѿона* кисеоника се *ѿоѿѿроши* на дневном нивоу у његовој болници, *ѿиѿо* је количина довољна за *ѿола* године у нормалним околностима, као и употребом лексема *чињениѿа*, *ѿодаѿѿак*, *одлука* и сл.

Овакви медијски чланци намењени су пре свега застрашивању грађана, које се може евентуално оправдати као средство за скретање пажње на реалну опасност, односно за „мобилизацију за пружање опорa невидљивом вирусу“;¹⁴³ међутим, овакви садржаји имају и велики манипулативни потенцијал и веома негативан утицај на психичко здравље становништва.

Дешава се да у великој количини садржаја који се размењују, великој минутажи коју имају у телевизијским емисијама, социјални актери, случајно или намерно, јавно заузимају одређене ставове и говорне улоге, те на површински план избијају односи који су хијерархијски неприхватљиви: тако јавност сазнаје да председница Владе председника Србије ословљава са *шефе*, а да се он њој обраћа и у јавности именованом *Ана*, притом износећи детаље њихових телефонских разговора, који нису од значаја широј јавности, што може имати компромитујући карактер/призвук: *Ми се живи ѿоједосмо! Ја сам рекао Ани... 15 ѿѿѿа ме звала, ѿлаче због Бежанијске косе...* (РТС, Дневник 2).

Неформално обраћање присутном или чак неприсутном саговорнику¹⁴⁴ карактеристично је за Александра Вучића, који је, посебно на почетку епидемије у Србији, био један од најдоминантнијих учесника у медијском дискурсу. Било да је реч о обраћању новинару или колеги: *ѿѿѿа вам је бре, Бојане, данас?! Пусѿиѿиѿе ме да одговорим. ѿѿѿа вам је?!; Имамо брашно за 12 месеци! Имам ѿроблем с Чадежом. Где је Чадеж? Марко Чадеж хоће да извозимо брашно. Ја му НЕ ДАМ да извозимо брашно!* („24 минута“, еп. 194, 21. март 2020) или неком фиктивном саговорнику: *Ја морам да ѿѿи чувам живоѿѿ, и ѿеби и ѿвојим родиѿѿељима* (РТС, *Око*), присутне су карактеристике разговорног стила: обраћање по личном имену, императив, изостанак персирања, и, на крају, употреба жаргона.

¹⁴³ На пример: Јел’ се јавио страх? Јесте? Одлично. Биће дисциплинованији људи. Веома сам срећан што се јавио страх код људи (А. Вучић у „24 минута“, еп. 195, 28. март 2020).

¹⁴⁴ У говорима Александра Вучића посебно место заузимају дијалогске форме с неприсутним саговорником, што измешта фокус досадашњих закључака критичке анализе дискурса са односа конфротације *ми : они* (Слијепчевић Бјеливук 2021: 81).

Када је реч о жаргону, и остали учесници јавног дискурса у време пандемије не либе се да употребе жаргон, некада иронично, али најчешће неадекватно и непотребно, на пример:

Пазите, све што треба да се уради ви треба да испаднете *кул*. Преко дана сте *кул*, не поштујете мере, и то је *сујер*... Увече у 8 сте *кул*, кад тапшете... (Ана Брнабић, ТВ Нарру); *Нашли смо њаре. Имамо ми њаре* (А. Вучић у „24 минута“, еп. 196, 4. април 2020); Буде ли проблема са довожењем аспиратора, сам *ћу да седнем* у авион и да одем да вадим из нашег магацина и да видим ко *ће да ме сиречи* да се вратим са тим респираторима (А. Вучић у „Упитник“, 7. април 2020).

Једна од манипулативних техника јесте употреба лица, па зарад прављења својеврсне објективне ситуације, говорник прелази из првог у треће лице:

Причају [они] не смемо да кажемо колико респиратора имамо. Ја сам за то крив. А зашто [ви] ширите панику? Рећи ћу вам зашто сам за то крив, а на крају ћу вам и рећи колики је то број респиратора. Зато што сам [ја] желео много више (А. Вучић у „24 минута“, еп. 193, 14. март 2020); Ви бисте да ме склоните, како бих испао кукавица... , желите да [ја] будем политички изолован како би корона успела да победи (А. Вучић у обраћању новинару Н1 телевизије, у „24 минута“, еп. 198, 18. април 2020); А онда је зликовац Вучић [он] тај који не да људима да прошетāju, не брине о њиховим љубимцима (А. Вучић у „24 минута“, еп. 195, 28. март 2020).

Занимљива је појава када се кључне речи¹⁴⁵ епидемије користе изван контекста, а с циљем злоупотребе, на пример:

¹⁴⁵ Кључним речима могу се сматрати речи-стимулуси које говорници препознају као део пандемијског дискурса. Асоцијативна истраживања потврђују јаку везу између одређених речи и пандемије ковид: речи попут *варијанџа*, *дисџанџа*, *џалас*, *џесџ* итд. сада имају међу првим асоцијатима појмове везане за ковид, што потврђује *Речник ковида*: **варијанџа** опција 31, могућност 29, вирус 21, избор 19, сој 13, врста 13, облик 10, језик 8, верзија, комбинација, начин 7, ковид 4, језичка, корона, модел, омикрон, промена, решење, тип 3; **дисџанџа** социјална 37, 2m (2 метра/два метра) 24, размак, удаљеност 23, физичка 14, корона, растојање 11, даљина 8, одстојање 7, раздаљина 6, држати, маска 5, метар 4, ковид, сигурност 3, вожња, далеко, држање, емотивна, мала, мера, одвајање, одржавање, опрез, отуђење, потреба, удаљавање; Бојан Томовић 2; **талас** море 162, нови 12, корона 9, вал, вода, радио 6, морски 4, велики, дужина, епидемије, короне, океан, пандемија, плима, физика 3, врућина, епидемија, ковид, пена, пик 2; **тест** школа 35, испит 29, оцена 19, корона 18, провера 17, контролни 15, знање 12, позитиван 9, знања, питање 8, математика, одговор 7, папир 6, контрола, питања, ПЦР / ПЦР тест, трудноћа 4, задатак, интелигенција, испитивање, ковид, негативан, понени 3, антиген, антигенски, брзи, вест, колоквијум, не, онлајн, полагање, припрема, резултат, стрес, тест, учење, факултет, школски; провера знања 2.

Они су у савезу са вирусом смрти¹⁴⁶ (О Савезу за Србију посланица Српске напредне странке, „Утисак недеље“, 3. мај 2020); Стално преиспитујемо како да нађемо вакцину против Вучића (Мариника Тепић, „Утисак недеље“, 3. мај 2020); Пандемија штрајковања глађу („24 минута“, еп. 202, 18. мај 2020); Нек маске падну! (изборни слоган коалиције *Нова сѝранка* и *Зелена сѝранка*).

Примери показују како се страначки такмаци користе свим расположивим средствима у (анти)пропагандне сврхе¹⁴⁷ и употребљавају препознатљива и у дато време доминантна средства јавног дискурса. Метафорички се појмови у вези с пандемијом (*вирус*, *маске*, *пандемија*, *ејидемија*, *вакцина* и сл.) преносе на ситуације и контексте који нису у директној (осим, можда, временској) вези са епидемијом, на пример:

Папа је казао да одговор на пандемију мора бити двострук. С једне стране, „неопходно је пронаћи лек за тако мали, али страشان вирус који је цео свет бацио на колена“, а са друге стране, „морамо лечити велики вирус социјалне неправде, неједнаких могућности, маргинализованости и изостанка заштите најслабијих“, поручио је он (glasamerike.net, 19. август 2020); – Ми у шали кажемо како су туристичке агенције сада на респиратору. Стање у туризму је лоше, вирус је погодио свакога [...] Морамо се борити не само против вируса корона, већ и против вируса незнања (Комраков 3: 240).

О овој појави сведоче и примери из *Речника појмова из периода ејидемије ковида*:

Епидемија лажних вести / У Нишу се данима пласирају непроверене информације о оболелима у здравственим установама и институцијама социјалне и дејче заштите (politika.rs, 30. новембар 2020); Poruka vladike bačkog Irineja sa vaskršnje liturgije: Duhovna epidemija zla opasnija je od virusa / Svi mogući virusi, zaraze i epidemije su opasnost, ali najveća opasnost su duhovne epidemije zla – poručio je vladika bački (novosti.rs, 19. април 2020).

Метафоричко преношење кључне лексике епидемије у друге домене служи и за језичку игру с циљем критичког посматрања шире друштвене ситуације у нашем друштву, рецимо, у области политичке сатире:

¹⁴⁶ Игра речи где се у називу политичке коалиције *Савез за Србију* један члан замењује конструкцијом *са вирусом смрти*. Антипословичко образовање засновано је на присуству кључне речи *савез*.

¹⁴⁷ О рекламно-пропагандном жанру у политичком дискурсу више у Слијепчевић Бјеливук 2021.

Током ванредног стања, када је вршена ова медицинска тријажа државног буџета испоставило се да под тим условима култура има врло мало шансе да се извуче, зато нам сада остаје следећа ситуација, или да чекамо да култура на неки начин сама победи ову болест, или да се полако од ње опраштамо, наравно уз лепе речи, јер о покојници све најлепше [...] Култура је на респиратору, тачније на 0,73% респиратора („24 минута“, 201. епизода, 11. мај 2020).

Алегоријско развијање теме културе у доба епидемије засновано је на метафорама КУЛТУРА ЈЕ БОЛЕСНИК (ОБОЛЕЛИ ОД КОРОНЕ), а БУЏЕТ ЈЕ РЕСПИРАТОР. Овакве метафоре тесно су повезане са ситуацијом (пре свега у датом временском оквиру) и тешко да би биле успешне у неком другом контексту.

Сличне алегоријски развијене теме јављају се у више прилика, са мање или више израженом друштвено ангажованом компонентном, на пример:

Вирус страначког запошљавања већ дуго хара целим друштвом и системом. А период инкубације траје деценијама и само се умножава и умножава. А вакцина никако да стигне!

[...] Таман кад смо помислили да је то то, да смо прегурали најстрашније, да се коначно види светло на крају тунела, десило се оно чега смо се прибојавали. Појавило се ново жариште и то тамо где смо га најмање очекивали – на Фејсбук профилу др Кона („24 минута“, еп. 198, 18. април 2020).

Закључне најомене о манипулативним и персуазивним стратегијама у јавном дискурсу у пандемији

Истражујући манипулативне и персузивне, како латентне тако и манифестне дискурсне стратегије у српском јавном дискурсу у периоду пандемије, издвојили смо следеће процесе:

- 1) поларизацију дискурса и стигматизацију одређених друштвених група (мимоилажење међу члановима Кризног штаба [лекара с једне стране и политичара с друге стране]; мимоилажење лекара који су чланови Кризног штаба и лекара који су окупљени око покрета „Уједињени против ковида“; полазиранија медија и грађана у зависности од опредељења за Кризни штаб или против њега; мимоилажење противника и заговорника вакцинације (независно од других разликовних фактора [друштвеног статуса, функције, улоге у медијском дискурсу и сл.]); поларизација

-
- медија и грађана према критеријуму односа према вакцинацији; стигматизација мањих група од стране јавних актера [следствено и грађана који некритички прихватају њихове ставове];
- 2) наизменичне процесе генерализације и конкретизације при истицању појединца и/или групе, у зависности од тренутних циљева јавних актера, које су пратили и естрадизација и хероизација;
 - 3) специфичне начине оправдавања политичких активности, каква је формулисање мера (заstraшивање преко метафора, предочавање катастрофичних сценарија и сл.);
 - 4) формулације наређења (индиректно наређивање, еуфемизација и сл.);
 - 5) фамилијаризацију и интимизацију при ословљавању (неформално обраћање, претерана и непримерена срдачност, употреба експресивне лексике, деминутива и сл.).

7. ЗАКЉУЧАК

Појава новог соја вируса и ширење заразне болести ковид изазвали су озбиљне потресе у свету, који су резултирали променама у животима људи на готово целој земаљској кугли. Контролисањем слободе кретања доносиоци одлука на највишем државном нивоу утицали су на начине рада, учење и образовање, дневну рутину, међуљудске односе, па и на комуникацију. Ширење опасног вируса читавом планетом у врло кратком временском року показало се заправо као јединствени случај глобализације. Пандемија је условила глобалне промене у понашању људи, стварајући много више сличности међу народима, у великој мери искључујући културолошке, верске и националне специфичности.¹⁴⁸ Тако драстичне друштвене турбуленције нису могле да се не одразе на језик, па су језици трпели извесне промене, а дошло је и до нових појава, при чему су многе глобалне (попут појаве нових речи, нарочито неотермина, употребе ратне метафоре, негативног квалификовања одређених друштвених група, поларизације дискурса и сл.), али има и културно специфичних (попут појединих околишних речи и израза, у српском језику нпр. *сѿендај короничар*).

Када је о српском јавном дискурсу реч, резултат пандемије није само прилив нових вести и информација, већ и нових ситуација протеклих с новонасталим животним околностима. Све то условљава медиализацију јавног дискурса, испољену кроз прилив и стварање нове лексике и преласку термина из различитих терминосистема (опште ме-

¹⁴⁸ Осим прилагођавања, одлагања и обустављања различитих обреда и обичаја широм света због забране масовних окупљања (какви су свадбе, сахране, различити верски обреди, народни обичаји, код нас, рецимо, слављење слава, затим прославе рођендана, празника и др.), ограничавање личних контаката и одржавање физичке (социјалне) дистанце условили су промене у свакодневним навикама (повећала се дистанца међу људима на најмање два метра, без обзира на културолошке специфичности, заштитна маска постала је обавезна у затвореном, а на многим местима и на отвореном простору), и код поздрављања такође, па су се уместо пољубаца, загрљаја и руковања, који су се почели избежавати, раширили, постали познати па и пожељни другачији облици поздрава – додир песницама, лактовима или махање, који су раније могли изгледати доста чудно и непримерено, посебно у формалној комуникацији.

дицине, епидемиологије, имунологије, пулмологије, физиологије, опште и молекуларне биологије, али и статистике и математике) у јавни језик. Осим тога, нове околности, у комбинацији са новим технологијама, изазвале су набој нових индивидуалних образовања, која су напунила медије и интернет, у чему се неретко огледају не само ставови према новим појавама и околностима већ и потреба човека да се ослободи (колективног) страха кроз хумор, иронију и сарказам.

Специфичност ситуације произвела је не само интензивну неологизацију речничког састава већ и њену брзину – процеси језичког, пре свега лексичког развоја, као што су појава нових речи, развој полисемије, синонимије и др. дешавали су се убрзано. Примера ради, *Речник њојмова из њериода епидемије ковида* и *Речник ковида (ѡтематски и асоцијативни)* објављени су у размаку од годину и по дана, а разликују се у преко 150 одредница. Другим речима, у периоду од само годину дана број нових речи (и израза) готово да је удвостручен (први речник садржи мало мање од 200, а други нешто више од 360 одредница). Особености овог периода огледају се и у томе што су се процеси неологизације, интензивне појаве језичке игре, игре речима и каламбура у синхронном тренутку показали заједничким у истом степену у многим језицима света, што безусловно потврђује социјалну и психолошку природу језика и језичког развоја, а такође и општу друштвену тенденцију ка глобализацији. Томе је, наравно, допринела и чињеница да се пандемија десила у епоси интернета и широке примене дигиталних технологија.

Пандемија је изазвала механизме стварања речи у којима су се широко и јасно почели вербализовати, материјализовати утисци, асоцијативни модели и паралеле изникли код носилаца језика. Притом, веома је важно нагласити да су се ти механизми показали упоредивим у многим другим културама, што омогућује да говоримо о неколико психолошких универзалија код перцепције појава опасних по живот, односно о паралелизмима асоцијативних механизма.

Језичка ситуација изазвана пандемијом (у српском, али и у другим језицима) редак је случај да у веома кратком периоду дође до навале нових речи, промене употребе већ постојећих, истовремене активације различитих творбених модела, различитих модела језичке игре – све то је очигледан пример језичког развитка и језичке динамике у потпуно концентрованој форми. Такође, период пандемије издваја и специфична институционализација дискурса, будући да су се друштвени актери изменили: поред политичких субјеката, велики медијски простор, а са-

мим тим и политичку (и јавну) моћ добили су лекари. Зато оваква језичка стихија, која се огледа у медијима, као лингвопсихолошка реакција на пандемију ковида, заслужује засебну, општу анализу с јасним циљем, а то је опис јавног дискурса у доба пандемије.

Теоријско-методолошка упоришта проналазили смо у највећој мери у критичкој анализи дискурса, будући да се њено централно питање тиче испољавања и одржавања моћи на основу ауторитета, статуса и утицаја који омогућавају доминацију над подређеним групама. Динамизам промена пандемијских услова умногоме је условљавао и улоге и активности којима се та моћ остваривала и одржавала. У српској средини ове су околности на почетку пандемије, до јуна 2020. године, биле под снажним утицајем и политичке кампање.

Као главне циљеве монографије издвојили смо следеће:

1. утврдити одлике српског јавног дискурса у периоду пандемије, нарочито на лексичком и фразеолошком нивоу, будући да су промене изазване пандемијом овде најочитије;
2. анализирати остала језичко-стилска средства карактеристична за српски јавни дискурс у посматраном периоду;
3. разоткрити сугестивна средства и указати на стратегије убеђивања и манипулације;
4. пружити интерпретацију добијених резултата како би се указало на коришћење неравнотеже моћи.

У складу са постављеним циљевима и узимајући у обзир доминантно персуазивни и манипулативни карактер језичких средстава у српском јавном дискурсу издвојене су следеће хипотезе:

- а) Већим делом језичко-стилска средства у српском јавном дискурсу подређена су манипулативној и персуазивној функцији, што значи да су комуникацијска и обавештајна функција замагљене;
- б) Манипулативне и убеђивачке стратегије развијају се на свим нивоима (лексичком, фразеолошком, стилском, текстуалном, невербалном), а омогућене су на основу ширег друштвеног контекста, заједничког јавним актерима и реципијентима;
- в) Судионици у јавном дискурсу суочени са новонасталим стресним околностима реагују и језички емоционално-експресивно с циљем ослобађања (себе и других) од колективног страха, па осим комуникативне и манипулативне функције, језик у јавној сфери може имати и лудичку функцију.

Анализом је прва хипотеза делимично потврђена, а друге две у потпуности потврђене, што следи из следећих (општијих) закључака:

(1) Функционално-прагматичке особености нових речи, насталих од кључних речи ковид епохе, које означавају социјално важне појаве у једном друштву, па и свету у целини, састоје се у томе што нови деривати именују важне реалије с којима се сусреће појединац. Оне живе у језику, шире своју семантику, стварају нове синтагматске могућности, уносе промене у слику света савременог човека. Неологизми настају с циљем именовања, али неретко и изношења субјективног става.

Нове и нагло измењене друштвене околности узроковале су промену речничког фонда у готово свим језицима, те се српски језик неминовно уклопио у тај талас промена. Интензивна творбена стихија која је задесила језике широм света током периода ковида сведочила је о читавом низу активних језичких механизма. Говорници су жустро реаговали на сложену психолошку ситуацију великим бројем иновација. Пандемија је увела у лексикон читав низ нових речи и значења, који су постали симболи и маркери дате епохе, као што су *корона*, *ковид*, *самоизолација*, *дисџанса*, *Зум* и др.

У корпусу се изузетно издвојило творбено гнездо структурирано око лексеме *корона*: *коронарац*, *коронаш*, *коронашица*, *коронац*, *коронача*, *коронирајти*, *короничар*, *коронски*, *ѿосѿкоронски*, *анѿиѿкоронски*, *коронзиван*, док је творбено гнездо формирано око лексеме *ковид* нешто мање развијено, али је подједнако важно будући да доноси веома фреквентна образовања (*ковидан*, *ѿосѿковидан*, *ковидокрајѿија*, *ковидоманија* итд.)

Велико творбено гнездо мотивисано лексемом *вакцина* обележило је јавни дискурс од јануара 2021. године, када се, како смо показали, тематски оквир усмерио на вакцине и вакцинацију¹⁴⁹: *анѿиѿвакцинар*, *анѿиѿвакциналисѿа*, *анѿиѿвакцинисѿа*, *анѿиѿвакцинаш*, *анѿиѿвакцинашица*, *анѿиѿвакцинашѿво*, *анѿиѿвакцинизам*, *анѿиѿвакцинални*, *анѿиѿвакцинацијски*, *анѿиѿвакцинашки*, *анѿиѿвакциони*, *вакцинаш*.

Нове речи се у српском корпусу потврђују у следећим семантичким пољима: човек (*анѿиѿваксер*, *анѿиѿвакцинаш*, *ваксер*, *ѿроваксер*), болест (*коронача*, *корончуга*, *бусѿер*), друштвени процеси, стања, појаве и покрети (*ковидација*, *ѿаникдемија*, *инѿодемија*, *ковид криза*, *корона аѿокалиѿса*), друштвени живот (*корона ѿарѿи*, *ковид журка*), образовање (*вебинар*, *ковид рок*, *Зум*, *зумовајти*, *семафор модел*), политика и политичке активности (*корона режим*, *корона дикѿиѿѿура*, *ко-*

¹⁴⁹ На основу увида у лексичке разлике начелно се период пандемије у српском дискурсу може тематски поделити на најмање два раздобља, чији је преломни тренутак појава вакцине.

вид њасош, ковидокрайџија), емоције (*корона дејресија, корона њаника, корона лудило*) и уметност и стварање (*корона речник, корона њесма*). Подела лексема према семантичким пољима и даље према лексичко-семантичким групама пружа увид у којим областима постоји највећи прилив лексичких јединица у новонасталим околностима узрокованим пандемијом ковида, какве су потребе лексичког система у посебним условима (у погледу попуњавања празних места), као и какви су вредносни судови говорника према одређеним друштвеним појавама у кризном периоду. Најобимније семантичко поље односи се на човека, а најобимнија лексичко-семантичка група нових речи мотивисана је двема доминантним лексемама *корона* и *ковид*, које временом ступају у однос (апсолутне) синонимије, односно доводе до нестабилности система, што за резултат има стварање дублета.

Дублетне форме у садашњем тренутку само су део процеса кристализације система. Све је чинилац активне продукције неолошког блага, које иде ка својој систематизацији: велики део иновација заузео је своје место у синонимским или антонимским низовима, формирала се нова полисемија, појавили су се нови парови хомонима.

С аспекта порекла, неологизми су, у највећој мери, резултат позајмљивања, а највећи број њих долази из енглеског језика, дакле, у питању су доминантно глобални англицизми. Идентични здравствени, социјални и психолошки услови у којима се нашло човечанство омогућили су слично језичко понашање у већини језика и типолошки блиских језичких ситуација. Типолошки општим местом показале су се и номинације које је користила Светска здравствена организација за именовање базичних појмова пандемије (*coronavirus, SARS-CoV-2, COVID-19, covid-19 pandemic, self-isolation/quarantine, social distance*). Ови и неки други термини постали су права лексичка база за формирање интернационалног лексичког минимума на основу кога се развија језичка игра и колективно стварање нове лексике. Неологизми пореклом из енглеског језика и контаминати с тематиком короне постали су најчешће употребљаване речи широм света. Иако са заједничким почетком, језици света су ове англицизме прилагођавали својим системима и адаптирали их у зависности од културних и језичких особености. Уз глобализме *ковид, инфодемџа* и сл., у српском језику усталиле су се још и речи попут *ковидиоџи, фејкџуз, локдаун, шайџаун* итд.

Поред великог броја јединица преузетих из енглеског језика и адаптираних на основу изговора, корпус нових речи обухвата и творенице (деривате и сложенице) настале у српском језику, што показује

и велики степен адаптираности појединих нових речи (нарочито *ковид* и *корона*). Број и разноврсност примера који се тичу противника и заговорника вакцинације вредно су сведочанство о ставовима које говорници српског језика имају према вакцини и вакцинацији. Спроведена анализа чини се погодном осномом за даља испитивања језичке слике света, што би на ширем материјалу, уз анализу асоцијација, дало комплетнију слику.

(2) Монографија *Српски јавни дискурс у пандемији* имала је, између осталог, за циљ да представи слику сложености и динамичности процеса стабилизације, нормализације, узуализације језичког система, али и различите стадијуме тог процеса, па и противуречности које се ту дешавају, на пример, у ортографској норми, рецимо, код писања назива вируса (*коронавирус*, *корона вирус*, *вирус корона*) или болести њиме изазване (*ковид*, *ковид 19*, *ковид-19* и сл). Ова питања била су горућа у домаћој литератури, а несигурности у погледу начина писања документовали смо на богатом материјалу и из периферног и из централног јавног дискурса.

Нове речи и изрази свакако су унели и нове правописне дилеме, које су изазвале неуједначености у систему писања. С тим у вези, класификовани су правописни проблеми који су се издвојили, а то су најпре писање званичног назива вируса и болести, затим писање сложених јединица чији су први формант *корона* и *ковид*, и, на крају, писање сложених јединица са новим индеклинабилним детерминаторима. Велика пажња у књизи посвећена је управо решавању правописних проблема уочљивих у јавном дискурсу на материјалу српског језика у периоду пандемије ковида, што књигу може чинити и својеврсним приручником за стабилизацију већ довољно пољуљане ортографске норме. Утврђено је да је динамика лексичкосемантичких процеса утицала на неуједначеност приликом писања назива нових појава и појмова у посматраном временском раздобљу. Истовремено, брзина којом су се појављивале нове речи одређивала је и правописне препоруке, али и појединачне одлуке у тренутку потребе за бележењем нове појаве. Након шире корпусне анализе, на основу постојећих правописних решења, али и не увек експлициране правописне праксе, дате су препоруке за писање назива болести, назива вируса (и неотермина, који потичу из терминолошке сфере, али и назива који се употребљавају у општем фонду), као и нових речи и израза.

(3) Период пандемије одликује изузетно појачавање каламбура, хумористичког, забавног у језику и култури, што је реакција људске природе на преживљени колективни шок и стрес, који су изазвани страхом од опасне болести, па се масовно искоришћавају средства попут језичке игре, интензивног креирања нових речи, али су подједнако активно распрострањене и друге различите форме (пост)фолклора, односно интернет-фолклора: слике, гифови, меме (мимови), видеа, посвећени животу и суштини човека, а такође влада и обиље пословица, антипословица, афоризама, стихова, анегдота и сл. У мору појава кратких форми највише се истичу антипословице (*Само сајун Србина сјасава, У Хрвајској су сви за дом сјремни!*).

(4) Основна метафора медијског дискурса овог периода јесте ратна метафора,¹⁵⁰ а уз њу се, по степену заступљености, налазе метафоре природних непогода (воде – поплава, ватре – пожар, али и неидентификованих природних катастрофа), школе (или факултета), чудовишта, и на крају метафора спорта (фудбала, шаха, атлетике, покера или других игара с картама). Овим метафорама, које смо, према критеријуму доминантних импликација, поделили на метафоре страха, метафоре потчињености и такмичарске метафоре, постиже се застрашивање, али им то није једина улога. Оне у одређеним контекстима служе и усмеравању пажње на одређене аспекте искуства, као и на усмеравање рецепијената и подстицање да се донесу добре одлуке (нпр. о поштовању мера). Метафоре у дискурсу тако показују своју полифункционалност, јер истовремено могу изазивати различити спектар емоција (и стања): од страха и туге до немоћи, емпатије и неизвесности, на специфичан начин утицати на формирање мишљења о непознатим, новим појавама, последично и на одлучивање у погледу предузетих акција (колективно и појединачно).

(5) Велики део анализе посвећен је персуазивној и манипулативној улози језичких средстава која су се користила у време пандемије (и користе се још увек), с циљем идентификовања, разоткривања и анализирања имплицитних и скривених порука. Иако се у истраживању показало да су већим делом језичко-стилска средства у српском јавном дискурсу подређена манипулативној и персуазивној функцији, а то значи да су комуникацијска и обавештајна функција замагљене, што је била једна од полазишних хипотеза, ипак се мора признати да је она само делимич-

¹⁵⁰ Ратна метафора толико се раширила да су границе између метафоричког и неметафоричког изражавања често мутне (Lacković et al. 2021: 49).

но потврђена. Наиме, у ситуацији у којој се нашло српско друштво било је изузетно важно правовремено и прецизно информисање грађана, а то се најбоље види у вишејезичним земљама.¹⁵¹ Актери у српском јавном дискурсу трудили су се да јавност буде правовремено информисана, што се, рецимо, чинило на свакодневним конференцијама за јавност, преношеним на свим телевизијским каналима с националном фреквенцијом у 15 часова. Оне су укинутае после извесног времена, али се наставило са свакодневним извештавањем јавности тако што се у 15 часова на сајту covid.rs објављивао дневни пресек и давао јасан извештај о новооболелима, преминулима и пацијентима на респиратору, што је било преношено у свим информативним емисијама на свим телевизијским каналима, без обзира јесу ли корисници јавног добра – националне фреквенције.¹⁵²

(6) Као језичка и реторичка средства карактеристична како за експлицитну тако и за имплицитну персуазију издвајају се: аргументација (и квазиаргументација), употреба специфичних глаголских облика, елипса, еуфемизи, реминисценције, емотивно маркирана лексика (нарочито она којом се истиче нпр. оданост држави и национални понос), игре речи, кључне речи (препознатљиве за одређени тематски оквир) и неологизми. Једна од могућих персуазивних и манипулативних стратегија која се издвојила тиче се начина представљања чињеница у зависности од општости нивоа категоризације друштвених актера: да ли је у питању институционално саопштење или индивидуални исказ (који се некад представља метонимијски као институционални став). Даља класификација тичала се естрадизације: да ли се препознатљивост у некој другој сфери, области рада користи како би се пропагирао одређени став у вези са актуелном темом. С тим у вези, долазило је до хероизације обичног човека и његове судбине, с двоструким циљем: указивањем на опасност требало је убедити аудиторијум да поштује политичке одлуке. Паралелно су текла два процеса: подилажење реципијентима (фамилијаризацијом, експресивном лексиком, деминутивима, неутрално формулисаним наређењима) и управљање и застрашивање (негативно маркираном лексиком, претњама, ратним дискурсом и сл.).

¹⁵¹ О ситуацији у Аустралији, рецимо, в. <https://www.dropbox.com/s/crpusxj3eqbfef1a/pillar.mp4?dl=0>.

¹⁵² Друга је тема то што су информације често из дана у дан бивале потпуно противуречне и супротстављене претходнима, узрок вероватно треба тражити у томе што је вирус био (па и остао) непознаница, те су се мере, али и здравствени протоколи у лечењу, мењали из дана у дан. Стекао се општи утисак да су чланови Кризног штаба, посебно у почетку, ипак били усаглашени у својим ставовима и изјавама према споља.

(7) Фокус истраживања је стављен на синтаксички и текстуални ниво анализе у оквиру којих је испитана поларизација односа међу актерима (на више нивоа), генерализација и конкретизација преко издвајања појединаца наспрам групе у одређеним текстовима (индивидуализација и колективизација, и у оквиру те дихотомије јавља се још једна подела – глорификација према стигматизацији), језичко-стилска средства коришћена за исказивање мера, упозорења, организацију текста (однос теме и фокуса, однос тема и подтема, истицања или потискивања одређених информација различитим лексичким, граматичким, ортографским и прагматичким средствима) и сл. Из истраживања није изузета, на одговарајући местима где је то било неопходно, ни невербална компонента комуникације кључних актера у јавном простору, као ни специфичност говорне етикеције, односно забележене су нове појаве у обраћању и ословљавању које су изузетно обележене неформалношћу и интимизацијом, што је у многим случајевима било непримерено ситуацији, околностима и учесницима говорног догађаја.

Студије попут монографије *Српски јавни дискурс у пандемји* представљају само први корак, темељни почетак дубљих истраживања језичких појава које су се издвојиле и/или за које се претпоставља да ће опстати и након пандемије. Наравно, и истраживање других проблема и тема из различитих аспеката, које смо пропустили да обрадимо у овој књизи, добро је дошло у будућности. У перспективи могућа су и била би врло корисна интердисциплинарна истраживања језика пандемије. Истовременост друштвених, психолошких, економских процеса који су изазвали изузетно јаку језичку реакцију идеални су услови за паралелно проучавање социјалне, психолошке, когнитивне, културолошке стране језичке делатности и самим тим дају добру основу за заједничко истраживање лингвиста, социолингвиста, психолингвиста, когнитивних лингвиста, културолога, културних антрополога. Књиге попут ове могу бити не само сведоци једног одређеног тренутка или епохе већ и извор за даља проучавања, упоређивања или контрастирања.

ИЗВОРИ, РЕЧНИЦИ, ВЕБ-САЛТОВИ

- Драгићевић, Рајна, Предраг Пипер, Марија Стефановић. *Асоцијативни речник српског језика*. Београд: Београдска књига – Службени лист СЦГ – Филолошки факултет, 2005.
- Драгићевић, Рајна, Предраг Пипер, Марија Стефановић. *Образни асоцијативни речник српског језика*. Београд: Београдска књига – Службени гласник, 2011.
- Ђорђевић, Весна, Марина Николић, Ђорђе Оташевић. Грађа за речник нових речи (2). *Новоречје : Научно-популарни неолошки часопис* II/2. Београд: Алма – Пројекат Растко (2020): 61–126. <<http://www.alma.co.rs/Novorecje/Novorecje2.pdf>>.
- Ђорђевић, Весна, Марина Николић, Ђорђе Оташевић. Грађа за речник нових речи (3). *Новоречје : Научно-популарни неолошки часопис* III/1. Београд: Алма – Пројекат Растко (2021): 83–163. <<http://www.alma.co.rs/Novorecje/Novorecje3.pdf>>.
- Иванова и др. *Култура руској речи: Енциклопедическиј словарь-справочник*. Л. Ю. Иванова, А. П. Сквородникова, Е. Н. Ширяева и др. (ред.). Москва: Флинта, Наука, 2003.
- Клајн, Иван, Милан Шипка. *Велики речник створених речи и израза*. Нови Сад: Прометеј, 2012.
- Оташевић, Ђорђе, Марина Николић, Весна Ђорђевић. *Речник нових речи у српском језику (1)*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2022. (у штампи).
- РМС: *Речник српског језика*. Нови Сад: Матица српска, 2007.
- РМСи: *Рјечник српског језика* (ијекавско издање). Нови Сад: Матица српска, 2021.
- РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*. Књига I–XX, Београд: Институт за српскохрватски језик, САНУ, 1953–2017.
- Слијепчевић Бјеливук, Светлана, Марина Николић. *Речник појмова из периода епидемије ковида*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2020. <<http://www.isj.sanu.ac.rs/tesnik-pojmova/>>.
- Слијепчевић Бјеливук, Светлана, Марина Николић. *Речник ковида (шемајски и асоцијативни)*. Нови Сад – Београд: Прометеј – Институт за српски језик САНУ, 2022.
- Комраков I: *Комраков, Милорад. Убица из Вухана*. Нови Сад: Прометеј, 2021.

- Комраков 2: Комраков, Милорад. *Маске су брзо сјале*. Нови Сад: Прометеј, 2021.
- Комраков 3: Комраков, Милорад. *Корона се ојргла конјироли*. Нови Сад: Прометеј, 2021.
- Павловић, Сенка. *Смехом јројив короне*. Београд: Просвета, 2020.
- Павловић, Сенка. *Хумором јројив короне*. Београд: Просвета, 2021.

*

- Klaić, Bratoljub. *Rječnik stranih riječi, izraza i kratica*. Zagreb: Zora, 1958.
- Kristal, Devid. *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*. Beograd: Nolit, 1999.
- Matešić, Josip. *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga, 1982.
- Pojmovnik koronavirusa*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje <<https://jezik.hr/koronavirus>>
- Rečnik književnih termina*. Institut za književnost i umetnost u Beogradu, Beograd: Nolit, 1986.
- Simeon, Rikard. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*. Zagreb: Matica hrvatska, 1969.
- Sprotni slovar slovenskega jezika* <<https://www.fran.si/132/sss-sprotni-slovar-slovenskega-jezika>>.
- Ševalije, Žan, Alen Gerbran. *Rečnik simbola: mitovi, snovi, običaji, likovi, boje, oblici*. Novi Sad: Stilos, 2013.

ВЕБ-САЈТОВИ

- Cambridge Dictionary – www.dictionary.cambridge.org
- Merriam-Webster English Dictionary – www.merriam-webster.com
- Oxford Dictionary – www.oed.com
- Collins English Dictionary – www.collinsdictionary.com/dictionary/english
- Библиотека Матице српске – www.bms.rs
- Јутјуб – www.youtube.com
- Народна библиотека Србије – www.nb.rs
- Радио телевизија Србије – www.rts.rs
- Дневни лист „Блиц“ – www.blic.rs
- Дневни лист „Вечерње новости“ – www.novosti.rs
- Дневни лист „Политика“ – www.politika.rs
- Радио телевизија Војводине – www.rtv.rs
- Телевизија „Н1“ – www.rs.n1info.rs
- Алцазира – www.balkans.aljazeera.net
- Бибиси њуз – www.bbc.com
- Нова Ес – www.nova.rs
- Слободна Европа – www.slobodnaevropa.org.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Бахтин, Михаил Михайлович. *Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса*. Москва: Художественная литература, 1990.
- Бошковић Марковић, Валентина. *Жене у језику: борци или боркиње?* Београд: Задужбина Андрејевић, 2021.
- Буцева и др. *Русский язык коронавирусной эпохи*. Санкт-Петербург: Институт лингвистических исследований российской академии наук, 2021.
- Витгенштейн, Лјудвиг. Философские исследования. *Новое в зарубежной лингвистике*, Вып. XVI (1985): 79–128.
- Војводић, Дојчил. О вокативним императивним типовима каузације у руском и српском језику. *Јужнословенски филолог* LIX (2003): 153–174.
- Гортан Премк, Даринка. *Полисемија и организација лексичког сисџема у српском језику*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства (2. измењено и допуњено издање), 2004.
- Драгићевић, Рајна. *Лексикологија српског језика*. Београд: Завод за уџбенике. 2007.
- Драгићевић, Рајна. *Вербалне асоцијације кроз српски језик и културу*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2010.
- Драгићевић, Рајна. О неким проблемима творбе неологизама у настави. *Књижевности и језик* 58/1–2 (2011): 89–97.
- Драгићевић, Рајна. О неологизмима у српском језику из угла припреме корпуса за израду вишетомног Речника савременог српског језика Матице српске. *Јужнословенски филолог* LXXVI/1 (2020): 107–121.
- Ивић, Милка. Нека запажања о броју и роду у српскохрватском језику. *Јужнословенски филолог* XXXVI/1–4 (1989): 27–44.
- Јањатовић Јовановић, Милица. Манипулативне језичке стратегије у јавном дискурсу Србије. У: Дејан Пралица, Стефан Јањић (ур.). *Дигиталне медијске технологије и друшћивено-образовне промене*. Нови Сад: Филозофски факултет, 2020, 143–156.
- Јањушевић Оливери, Ана. Семантички блокирани императив у савременом српском језику. *Научни састјанак славистиа у Вукове дане* 46/1 (2017): 151–160.
- Језик и сазнање : хрестоматија из когнитивне лингвистике* (ур. Расулић и Кликовац). Београд: Филолошки факултет, 2014.

- Јовановић, Владан. *Деминутивне и аугментативне именице у српском језику*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2010.
- Јовановић, Владан. О називу једног вируса. *Језик данас* 15 (2020): 1–5.
- Јовановић, Јована. Фигуративне семантичке реализације лексема које означавају географске и атмосферске појмове у српском језику. *Наш језик* 44/3–4 (2012): 69–87.
- Јовановић, Јована. *Лексика погрдног значења у именовању човека у српском језику* (докторска дисертација). Београд: Филолошки факултет, 2018.
- Јовановић, Јована. Тренерка и још понешто. *Новоречје* 2/2 (2020а): 55–57.
- Јовановић, Јована. Феминизам у језику – новији називи за женска занимања. *Новоречје* 2/2 (2020б): 47–51.
- Катермина В. В., С. Х. Липириди. Особенности отображения пандемии коронавируса в лексике медицинского дискурса (на основе английских неологизмов). *Известия Волгоградского гос. пед. ун-та*. № 4 (147). (2020): 170–175.
- Катермина В. В., С. Х. Липириди. Лингвокультурный аспект новой лексики пандемии коронавируса. АПФ&ПЛ. *Тематический выпуск: Антропологическая лингвистика: культурные смыслы в языке* (2021/2): 49–59.
- Керкез, Драгана. Непрототипична употреба императивних облика у српском језику. *Славистика XXIV* (2020): 134–153.
- Клајн, Иван. *Творба речи у савременом српском језику*. Други део. Суфиксација и конверзија. Београд – Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства – Институт за српски језик САНУ – Матица српска, 2003.
- Кликовац, Душка. Прилог критичкој анализи конверзације: дискурс моћи у лекарској ординацији. *Научни саставак слависта у Вукове дане* 38/3 (2009): 33–80.
- Ковачевић, Милош. *Стилска и грамашка стилских фигура*. Крагујевац: Кантакузин, 2000.
- Ковачевић, Милош. Стилско-језичка карактеризација српских протагониста корона вирусног Судњег дана. У: Марија Лојаница, Драган Бошковић (ур.). *Куга*. Крагујевац: Филум (2020): 159–180.
- Лончар, Марија. *Персуазивности у јолиничком дискурсу кроз употребу јојмовних метафора и модалних средстава у енглеском и српском језику* (докторска дисертација). Београд: Филолошки факултет, 2020.
- Милашин, Горан. Индивидуализми у језику Твитера. У: Стана Ристић, Ивана Лазић Коњик, Ненад Ивановић (ур.). *Лексикографија и лексикологија у светлу актуелних проблема*. Зборник научних радова. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2021, 725–744.
- Миленковић, Ана. *Семантичка и творбена анализа глагола којима се означавају осећања у савременом српском језику* (докторска дисертација). Београд: Филолошки факултет, 2017.
- Милосављевић, Бојана. *Форме учивости у српском језику*. Београд: Учитељски факултет, 2007.

- Милутиновић, Ирина. Политичка инструментализација медијског дискурса о пандемији ковида 19 у Србији: извештавање и нормативни аспект. *Политичке перспективе: чланци и студије* (2020): 27–50.
- Мишић Илић, Биљана, Ана Крстић. Деагентизација у изјавама Кризног штаба поводом пандемије ковида-19 у Србији. *Српски језик: студије српске и словенске* 26 (2021): 89–109.
- Мишић Илић, Биљана. Синтакса у критичкој анализа дискурса: о неким конструкцијама за исказивање и скривање идентитета. *Српски језик: студије српске и словенске* 16 (2011): 91–107.
- Мусийчук М. В., Мусийчук С. В. Юмор как эффективная стратегия совладания на самоизоляции в период пандемии коронавируса. *Мир науки. Педагогика и психология* №5, Том 8 (2020). <<https://mir-nauki.com/PDF/51PDMN520.pdf>>
- Николић, Марина. *Теорија језичке културе у науци о српском језику и славистици*. Београд: Институт за српски језик САНУ, Београд, 2010.
- Николић, Марина. Речник појмова из периода епидемије ковида. *Prevodilac XL/1–2* (85), (2021): 17–30.
- Николић, Марина, Светлана Слијепчевић Бјеливук, Слободан Новокмет. Нове речи у српском јавном дискурсу као последица пандемије ковида 19. *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини* LI (1), (2021): 365–390.
- Новокмет, Слободан, Бојана Милосављевић, Бојана Тодић. Онлајн речници и народна лексикографија. У: Снежана Гудурић, Биљана Радић-Бојанић (ур.) *Језици и културе у времену и простору VIII/1*. Нови Сад: Филозофски факултет, 2019, 313–325.
- Онал И. О. Метафорическая репрезентация пандемии COVID-19 в турецких СМИ = Metaphorical Representation of the COVID-19 Pandemic in the Turkish Media / И. О. Онал // *Межкультурная коммуникация: лингвистические и лингводидактические аспекты* : сб. материалов 9 междунар. науч.-практ. конф., Новосибирск, 24–26 марта 2021. г. – Новосибирск, 2021, 107–110.
- Оташевић, Ђорђе, Биљана Сикимић. Односи околионализама према времену. *Наш језик XXIX/1–2* (1991): 77–81.
- Оташевић, Ђорђе. *Нове речи и значења у српском језику*, Београд: Алма, 2008.
- Оташевић, Ђорђе. Родни парови у речницима нових речи и секундарност феминатива. У: Дејан Ајдачић (ур.). *О новим речима 1*. Београд: Алма, Културна мрежа „Пројекат Растко“, 2021а, 180–183.
- Оташевић, Ђорђе. Семантичке дефиниције нових фемининума. У: Дејан Ајдачић (ур.). *О новим речима 1*. Београд: Алма, Културна мрежа „Пројекат Растко“, 2021б, 11–12.
- Оташевић, Ђорђе. Фемининуми (феминативи) у речницима нових речи. У: Дејан Ајдачић (ур.). *О новим речима 1*. Београд: Алма, Културна мрежа „Пројекат Растко“, 2021в, 89–111.

- Пешикан, М., Јерковић, Ј., Пижурица, М. *Правовис српскога језика*, Нови Сад – Београд: Матица српска – Завод за уџбенике и наставна средства, 2010.
- Пипер, Предраг. *Лингвистичка славистика: студије и чланци*. Београд: Славистичко друштво Србије 2014.
- Пипер, Предраг. О социјалним феминативима у српском и другим словенским језицима. *Јужнословенски филолог* LXXII/3–4 (2016): 35–65.
- Пипер, Предраг, Иван Клајн. *Нормативна грамика*. – 2. измењено и допуњено издање. Нови Сад: Матица српска 2014.
- Приемышева, М. Н. Коронајзык, коронахаос и коронамир, у: *Словарь русского языка коронавирусной эпохи*. Санкт-Петербург: Институт лингвистических исследований российской академии наук, 2021.
- Радић, Јованка. Пол и категоријална припадност назива за лица у српском језику. У: Срето Танасић (ур.). *Шездесет година Института за српски језик САНУ*. Зборник радова I. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2007, 381–400.
- Радић, Јованка. Појам род у граматици и логици (у светлу ‘феминизације’ српског језика). У: Милета Букумирић (ур.). *Зборник радова Филозофског факултета – Поводом 50-годишњице Филозофског факултета Универзитета у Приштини, у част проф. др Милосаву Вукићевићу*. Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 2010, 387–396.
- Радић, Јованка. Именички род у језику и равноправност полова у друштву (Логички нивои и моција рода у српском језику). У: Милош Ковачевић (ур.). *Књижевни (стандардни) језик и језик књижевности*. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу, 2011, 43–57.
- Радић, Јованка. Доследна ‘феминизација’: испољавање свести о равноправности полова или пут у менталну деградацију. *Филолог* 8/4 (2013а): 25–36.
- Радић, Јованка. О формацијама са суфиксом -ица и антропонимом у основи (дијалектолошки, ономастички, логичко-граматички и ‘феминистички’ аспект). У: Слободан Реметић (ур.). *Пућеви и домјени дијалекатске лексикографије*. Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу, 2013б, 283–294.
- Радовић-Тешић, Милица. *С речима и речником*. Београд: Учитељски факултет, 2009.
- Ристић, Стана. *Експресивна лексика у српском језику (теоријске основе и нормативно-културолошки аспекти)*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2004.
- Савић, Свенка. Прагматички аспекти рода *nomina agentis* у српскохрватском/хрватскосрпском језику. *Научни састанак слависта у Вукове дане* 13/1 (1984): 247–258.
- Савић, Свенка. Упутства за стандардизацију родно осетљивог језика. *Његошеви дани* 2 (2009): 301–319.

- Санников, В. З. *Русский язык в зеркале языковой игры*.² Москва: Языки славянской культуры, , 2002.
- Слијепчевић Бјеливук, Светлана. Шта ћемо са госпођом, господо? (Све што би требало знати о родно осетљивом језику). У: Слободан Новокмет, Светлана Слијепчевић Бјеливук, Марина Николић (ур.). *Језик око нас*. Нови Сад: Прометеј, 2019а, 119–125.
- Слијепчевић Бјеливук, Светлана. Још мало о родно осетљивом језику. У: Слободан Новокмет, Светлана Слијепчевић Бјеливук, Марина Николић (ур.). *Језик око нас*. Нови Сад: Прометеј, 2019б, 126–128.
- Слијепчевић Бјеливук, Светлана. *Рекламно-пропагандни жанр у српском јолићичком дискурсу*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2021.
- Слијепчевић Бјеливук, Светлана. О правописним питањима у пандемији ковида. *Књижевност и језик* LXIX/1 (2022): 85–96.
- Слијепчевић Бјеливук, Светлана, Марина Николић. Јавни дискурс у периоду епидемије ковида. *Српски језик: студије српске и словенске* 26/1 (2021): 253–267.
- Словарь русского языка коронавирусной эпохи*. Санкт-Петербург: Институт лингвистических исследований РАН, 2021.
- Станојчић, Живојин. Морфофонолошка структура неких именица у творби модела са суфиксом -киња. *Наш језик* 44/3–4 (2013): 17–23.
- Станојчић, Живојин. Прилог дескриптивно-нормативној граматици – класификација неких суфикса. *Српски језик: студије српске и словенске* 19 (2014): 555–560.
- Станојчић, Живојин, Љубомир Поповић. *Грамађика српског језика: за гимназије и средње школе*. Београд: Завод за уџбенике, 2016.
- Тошовић, Бранко. *Функционални стилкови*. Београд: Београдска књига, 2002.
- Фекете, Егон. Морфолошки и семантичко-синтаксички модели у императивном значењу. *Јужнословенски филолог* LXIV (2008), 517–530.
- Ђорић, Божо. Творба назива за женска бића у јужнословенским језицима. *Књижевни језик* 8/3 (1979): 31–41.
- Ђорић, Божо. *Моциони суфикси у српскохрватском језику*. Београд: Филолошки факултет, 1982.
- Ђорић, Божо. Граматички род и питање полне дискриминације у језику. *Српски језик: студије српске и словенске* 11/1–2 (2006): 51–63.
- Ђорић, Божо. *Творба именица у српском језику*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2008.
- Чудинов, А. П. *Политическая лингвистика (общие проблемы, метафора)*: Учеб. пособие. Екатеринбург: Уральский гуманитарный институт, 2011.
- Шмелева, Елена. Русский ковидный: Новые языковые явления глобальной пандемии. *Russian Language Journal* 71/2, Article 17 (2021): 319–337. <<https://scholarsarchive.byu.edu/rlj/vol71/iss2/17>>
- Штасни, Гордана. *Творба речи у насјави српског језика*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2008.

Штасни, Гордана. *Речи о човеку (Номинација човека у српском језику)*. Нови Сад: Филозофски факултет, 2013.

*

- Alnahed, Sumaya. The BBC and Covid-19: the Politicisation of a Pandemic? In: Stuart Price, Ben Harbisher (eds.). *Power, Media and the COVID-19 Pandemic, Framing Public Discourse*, Abingdon: Routledge, 2022.
- Alyeksyeyeva, Iryna O., Tetyana A. Chaiuk, Elizaveta A. Galitska. Coronaspeak as Key to Coronaculture: Studying New Cultural Practices Through Neologisms. *International Journal of English Linguistics* 10/6 (2020): 202–212.
- Andrews, Leighton. Mortality, Blame Avoidance and the State: constructing Boris Johnson's exit strategy. In: Stuart Price, Ben Harbisher (eds.). *Power, Media and the COVID-19 Pandemic, Framing Public Discourse*, Abingdon: Routledge, 2022.
- Badurina, Lada. *Studije o tekstu i diskursu*. Rijeka: Hrvatska sveučilišna naklada – Izdavački centar Rijeka, 2008.
- Bajić, Nikola. Spolno (ne)občutljiva raba jezika v Srbiji in Sloveniji v teoriji in praksi. U: Aleksander Bjelčević (ur.). *Ideologije v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2012, 124–128.
- Bakhmat, Liudmyla V., Violetta Panchenko, Oksana O. Nosach. *Language change, lessons of Covid-19 and coroneologism*, 2021. <<http://195.140.227.163:8080/jspui/bitstream/123456789/2698/1/LANGUAGE%20CHANGES%2C%20LESSONS%20OF%20COVID-19%20AND%20CORONEOLOGISMS.pdf>>.
- Belhaj, Samia. La pandémie Covid-19 et l'émergence d'un nouveau technolecte. *Revue Langues, cultures et sociétés* 6/1 (2020): 28–938.
- Birks, Jen. Fact-checking journalism and the Government's lockdown argumentation. In: Stuart Price, Ben Harbisher (eds.). *Power, Media and the COVID-19 Pandemic, Framing Public Discourse*, Abingdon: Routledge, 2022: 139–158.
- Brdar, Mario, Rita Brdar-Szabó, Tanja Gradeča. A note on the career of metaphorical domains: On the role of the XYZ constructions in metaphorical transfer reversal. *Jezikoslovlje* 22.2 (2021): 339–372.
- Brown, Penelope, Stephen C. Levinson. *Politeness: Some universals in language usage*. Vol. 4. Cambridge university press, 1987.
- Bugarški, Ranko. *Lica jezika*. Beograd: Biblioteka XX vek, 2001.
- Bugarški, Ranko. *Nova lica jezika : sociolingvističke teme*. Beograd: Biblioteka XX vek – Krug, 2009.
- Bugarški, Ranko. *Srpske slivenice (Monografija sa rečnikom)*. Novi Sad: Akademska knjiga, 2019.
- Cierpich-Kozieł, Agnieszka. *Koronarzeczywistość — o nowych złożeniach z członem korona- w dobie pandemii*, 2020. DOI: <<https://doi.org/10.31286/JP.100.4.7.>>
- Ćorić, Božo. Sociolingvistički status naziva za osobe ženskog pola u srpskohrvatskom jeziku. *Fluminensia* 2/1–2 (1990): 103–108.
- Degani, Marta. Unite against COVID-19: Jacinda Ardern's discursive approach to the pandemic. In: Musolff, Breeze, Kondo, Vilar-Lluch (eds.). *Pandemic*

- and crisis discourse. Communicating Covid-19 and Public Health Strategy.* Bloomsbury Publishing, 2022, 471–487.
- De Rosa, Annamaria Silvana, Terri Mannarini, The Invisible Other: Social Representations of COVID-10 Pandemic in Media and Institutional Discourse. *Social Representations* 29/2 (2020): 5.1–5.35.
- Đordan, Andrijana, Sanja Maričić Mesarović. Jezik u doba pandemije kovida-19: terminološka rešenja u srpskom i španskom jeziku. *Komunikacija i kultura online* XI/11 (2020): 51–69. <<http://doi.fil.bg.ac.rs/pdf/journals/kkonline/2020-1/kkonline-2020-11-11-3.pdf>>.
- Đorđević Belić, Smiljana. COVID-19 u Srbiji između privatnog i javnog: narativi o bolesti i bolovanju i biokomunikabilni modeli. *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnolingvistiku i folkloristiku* 58/1 (2021): 41–64.
- Đorđević, Vesna, Jelena Janković, Marina Nikolić, New words and gender equality in Serbian – does discrimination exist?, *Jazykovedný časopis* 3 (2022).
- Fairclough, Norman, Ruth Wodak. Critical discourse analysis. In: Teun Van Dijk (ed.). *Discourse as Social Interaction*. London: Sage, 1997.
- Fairclough, Norman. *Critical discourse analysis*. New York: Longman, 1995.
- Fairclough, Norman. *The Dialectics of Discourse*, 2001. <<https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.198.1214&rep=rep1&type=pdf>>.
- Ferrara, Emilio, Stefano Cresci, Luca Luceri. Misinformation, manipulation, and abuse on social media in the era of COVID-19. *Journal of Computational Social Science* 3 (2020): 271–277.
- Filipović, Jelena, Ana Kuzmanović. Serbian Gender Linguistics. *WSA* 84, Baitrag, (2019): 179–198.
- Filipović, Jelena. Gender and power in language standardization of Serbian. *Gender and Language* 5/1 (2011a): 111–131.
- Filipović, Jelena. Rod i jezik. U: Ivana Milojević, Slobodanka Markov (ur.). *Uvod u rodne teorije*. Novi Sad, 2011b, 409–423.
- Flusberg, Stephen J., Teenie Matlock, Paul H. Thibodeau. War metaphors in public discourse, *Metaphor and Symbol* 33 (2018): 1–18. <<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10926488.2018.1407992>>.
- Garland, Ruth. How the UK Government ‘turned on a sixpence’ to change its story: a discourse analysis of the No.10 daily coronavirus news conferences. In: Stuart Price, Ben Harbisher (eds.). *Power, Media and the COVID-19 Pandemic, Framing Public Discourse*, Abingdon: Routledge, 2022.
- José Luzón, María. Coronavirus explainers for public communication of science: Everything the public needs to know. In: Musolff, Breeze, Kondo, Vilar-Lluch (eds.). *Pandemic and crisis discourse. Communicating Covid-19 and Public Health Strategy*. Bloomsbury Publishing, 2022, 97–115.
- Klikovac, Duška. *Metafore u mišljenju i jeziku*. Beograd: Biblioteka XX vek, 2004.
- Lacković, Stjepan, Mateja Šporčić, Marina Baralić. War and Apocalypse Metaphors in Media Discourse on the Pandemic and Earthquake in Croatia 2020/2021. *Medijska istraživanja* 27/2 (2021): 37–58.
- Katermina, Veronika, Ekaterina Yachenko. COVID-19 kak lingvističeskoye yavleniye (na materiale tekstov angloyazychnykh SMI) [COVID-19 as a

- linguistic phenomenon (on the material of English-language Mass Media)]. *Filologičeskiye nauki* 3 (108), (2020): 51–58.
- Karlič, Virna, Kornelija Klarić. Sredstva i načini izražavanja imperativnosti: pragmatička perspektiva. *Filološke studije* 13/2 (2015): 327–342.
- Katnić Bakaršić, Marina. *Lingvistička stilistika*. Budapest: Open Society Institute, 1999.
- Katnić-Bakaršić, Marina. *Između diskursa moći i moći diskursa*. Zagreb: Naklada Zoro, 2012a.
- Katnić-Bakaršić, Marina. Uloga zamjenica *mi* i *oni* u konstrukciji odnosa moći u diskursu. *Bosanskohercegovački lingvistički kongres*, knjiga I. Sarajevo: Slavistički komitet, 2012b, 399–407.
- Klikovac, Duška. *Jezik i moć: Ogladi iz sociolingvistike i stilistike*. Beograd: Biblioteka XX vek, 2008.
- Lakoff, George, Mark Johnson. *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press, 2003².
- Machin, David, Andrea Mayr. *How to Do Critical Discourse Analysis*. London: SAGE, 2012.
- Malagnini, Francesca. *La pandemia. Le parole e l'interpretazione delle parole*. Firenze: Franco Cesati Editore, 2020.
- Markežić, Tjaša. *Feminativi v slovenskem jeziku* (PhD thesis). Maribor: Filozofska fakulteta Univerza v Mariboru, 2019.
- Menz, Florian. Manipulation strategies in newspapers: a program for critical linguistics. In: Ruth Wodak (ed.). *Language, Power and Ideology*, John Benjamins, 1989, 227–281.
- Mihaljević, Milica. Znanstveno nazivlje i hrvatski jezik. *Jezik* 45/2 (1997): 63–67.
- Muhvić-Dimanovski, Vesna. *Neologizmi – problem teorije i primjene*. Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilista u Zagrebu, 2005.
- Munoriyarwa, Allen. The burden of responsibility: Investigative journalism in South Africa during the Covid-19 crisis. In: Stuart Price, Ben Harbisher (eds.). *Power, Media and the COVID-19 Pandemic, Framing Public Discourse*, 2022, 159–174.
- Musolff, Andreas. From declarations of war to denial to explanations: How global publics have coped with the Covid-19 pandemic. In: Musolff, Breeze, Kondo and Vilar-Lluch (eds.). *Pandemic and crisis discourse. Communicating Covid-19 and Public Health Strategy*. Bloomsbury Publishing, 2022, 1–10.
- Musolff, Andreas. *Political Metaphore Analysis. Discourse and Scenarios*. London: Bloomsbury, 2016.
- Neuer Wortschatz rund um die Coronapandemie*. Leibniz-Institut für Deutsche Sprache <<https://www.owid.de/docs/neo/listen/corona.jsp#>>.
- Pan, Molly Xie, Joanna Zhuoan Chen. When wars are good: Emotional unpacking anti-coronavirus measures through metaphors in HK press conferences. In: Musolff, Breeze, Kondo and Vilar-Lluch (eds.). *Pandemic and crisis discourse. Communicating Covid-19 and Public Health Strategy*. Bloomsbury Publishing, 2022, 225–240.

- Pandemic and crisis discourse. Communicating Covid-19 and Public Health Strategy.* (Musolff, Breeze, Kondo and Vilar-Lluch eds.), Bloomsbury Publishing, 2022.
- Papamanoli, Alexandra-Angeliki, Themis Kaniklidou. Covid-19 representations in political statements: A corpus-based analysis. In: Musolff, Breeze, Kondo and Vilar-Lluch (eds.). *Pandemic and crisis discourse. Communicating Covid-19 and Public Health Strategy.* Bloomsbury Publishing, 2022, 47–60.
- Radovanović, Milorad. *Sociolingvistika.* Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zoran Stojanović, 2003.
- Rets, Irina. Studying the new vocabulary of the Dutch language in the context of globalization. *Philological sciences. Theoretical and practical questions* 6 (2014): 149–152.
- Rets, Irina. Teaching Neologisms in English as a Foreign Language Classroom. *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 232 (2016): 813–820.
- Salama, Amir. Exploring the Multimodal Representation of COVID-19 on the Official Homepage of World Health Organization (WHO): A Social-Semiotic Approach. In: Musolff, Breeze, Kondo and Vilar-Lluch (eds.). *Pandemic and crisis discourse. Communicating Covid-19 and Public Health Strategy,* Bloomsbury Publishing, 2022.
- Samigoullina, A. D. English coroneologisms: function and semantics. *Международный научно-исследовательский журнал* 3–3 (105) (2021): 166–170.
- Savić, Svenka. Jezik i pol – Istraživanja kod nas. *Ženske studije* 2–3 (1995): 228–244.
- Savić, Svenka. Žena sakrivena jezikom medija: Kodeks neseksističke upotrebe jezika. *Ženske studije* 10 (1998): 89–132.
- Savić, Svenka, Marijana Čanak, Veronika Mitro, Gordana Štasni (ur.). *Rod i jezik.* Novi Sad: Ženske studije i istraživanja – Futura publikacije, 2009.
- Scollon, Ronald. *Analyzing public discourse: Discourse analysis in the making of public policy.* Routledge, 2008.
- Semino, Elena. “Not soldiers but fire-fighters” – Metaphors and Covid-19. *Health communication* 36.1 (2021): 50–58.
- Semino, Elena. “A fire raging”: Why fire metaphors work well for Covid-19, 2020. <<http://cass.lancs.ac.uk/a-fire-raging-why-fire-metaphors-work-well-for-covid-19/>>.
- Silaški, Nadežda, Tatjana Đurović, Biljana Radić-Bojanić. *Javni diskurs Srbije.* Beograd: Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta, 2009.
- Silaški, Nadežda, Tatjana Đurović. Pandemic Metaphors to Political Agendas in Serbian Public Discourse. In: Musolff, Breeze, Kondo and Vilar-Lluch (eds.). *Pandemic and crisis discourse. Communicating Covid-19 and Public Health Strategy.* Bloomsbury Publishing, 2022.
- Silaški, Nadežda, Tatjana Đurović. The natural force metaphor in the conceptualisation of the global financial crisis in English and Serbian. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* LIV/1 (2011): 227–245. <http://www.maticasrpska.org.rs/stariSajt/caso_pisi/filologija_54-1.pdf>.
- Silaški, Nadežda. The STATE OF MATTER metaphors for money and finance – a contrastive analysis of English and Serbian. In: G. Rata (ed.). *Academic Days*

- of Timisoara: Language Education Today*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2011, 227–235.
- Sornig, Karl. Some remarks on linguistic strategies of persuasion. In: Ruth Wodak (ed.). *Language, Power and Ideology. Studies in Political Discourse*. Amsterdam, Philadelphia, 1989, 95–113.
- Šipka, Milan. *Jezik i politika: sociolingvističke analize*. Beogradska knjiga: Beograd, 2006.
- Štrkalj Despot, Kristina. Kako koronavirus mijenja jezik kojim govorimo (i mislimo)? *Hrvatski jezik: znanstveno-popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika* 7/2 (2020): 1–7.
- Štrkalj Despot, Kristina, Ana Ostroški Anić. A war on war metaphor: Metaphorical framings in Croatian discourse on COVID-19. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 47/1 (2021): 173–208.
- Thorne, Tony. #CORONASPEAK – the language of Covid-19 goes viral–2, 2020a. <<https://language-and-innovation.com/2020/04/15/coronaspeak-part-2-the-language-of-covid-19-goes-viral/>>.
- Thorne, Tony. *Spotlight on COVID: Pandemic language and the role of linguistics*. King's College London. News Centre, 2020b. <<https://kcl.ac.uk/news/spotlight-on-covid-pandemic-language-and-the-role-of-linguists-1>>.
- Tomić, Svetlana. Neki metodološki problemi u savremenom istraživanju socijalnih femininativa u srpskom jeziku. *Poznanske studije slavistyczne* 20/2021 (2021): 323–346.
- Usevičs, Sergejs. *Neologisms in British Newspapers*. Latvia: Daugavpils University, 2012.
- Van der Linden, Sander, John Kerr, Costas Panagopoulos. Political polarization on COVID-19 pandemic response in the United States. *Personality and individual differences* 179 (2021). Article 110892.
- Van Dijk, Teun. *Discourse and Power*. Hampshire and New York: Palgrave Macmillan, 2008.
- Van Dijk, Teun. Discourse, power and access. In: C. R. Caldas-Coulthard, M. Coulthard (eds.). *Texts and Practices. Reading in Critical Discourse Analysis*. London: Routledge, 1997, 84–104.
- Vilar-Lluch, Sara. Social reaction to a new health threat: The perception of the Covid-19 health crisis by British and Spanish readerships. *Pandemic and Crisis Discourse: Communicating COVID-19 and Public Health Strategy* (2022): 185.
- Wicke, Philipp, Marianna M. Bolognesi. Covid-19 discourse on twitter: How the topics, sentiments, subjectivity, and figurative frames changed over time. *Frontiers in Communication* 6 (2021), Article 651997.
- Wodak, Ruth. Determination of Guilt: Discourse in Courtroom. *Language and Power*, SAGE, (1984): 89–101.

АУТОРСКИ РЕГИСТАР

А

Алексејева, И. О. (I. O. Alyksyeyeva) 11, 26, 33, 43, 44, 148
Алнахед, С. (S. Alnahed) 26

Б

Бадурин, Л. 23
Бакмат, Љ. В. (L. V. Bakhmat) 11, 27, 43, 44
Бахтин, М. 93
Белхај, С. (S. Belhaj) 33, 34
Биркс, Ј. (J. Birks) 26
Болоњези, М. М. (M. M. Bolognesi) 24, 96
Бошковић Марковић, В. 79
Браун, П. (P. Brown) 145
Брдар, М. 96
Бугарски, Р. 54, 84, 87, 89
Буцева, Т. Н. 11, 26, 33, 34, 48, 51, 65, 66, 82, 85, 87, 96, 118

В

Ван Дајк, Т. (T. Van Dijk) 31
Ван дер Линден, С. (S. Van der Linden) 25
Вик, Ф. (P. Wicke) 24, 96
Вилар-Ључ, С. (S. Vilar-Lluch) 11, 26
Витгенштајн, Ј. (J. Витгенштейн) 81
Водак, Р. (R. Wodak) 10, 127
Војводић, Д. 141

Г

Гарланд, Р. (R. Garland) 26
Гортан Премк, Д. 38, 40, 41

Д

Де Роса, А. С. (A. S. De Rosa) 11, 129, 146
Дегани, М. (M. Degani) 11
Драгићевић, Р. 37, 44, 48, 49, 50, 54, 62

Ђ

Ђордан, А. 11, 27, 66, 72
Ђорђевић Белић, С. 11, 12, 25, 125, 132, 133
Ђорђевић, В. 73, 76
Ђуровић, Т. 11, 95, 97, 120, 124

Е

Ендрјус, Л. (L. Andrews) 26

З

Зорних, К. (K. Sornig) 125, 127

И

Иванова, Л. Ј. 81, 82
Ивић, М. 74

Ј

Јакенко, Е. (E. Yachenko) 11, 26, 29, 44, 46, 124
Јанковић, Ј. 73, 76
Јањатовић Јовановић, М. 100, 127
Јањушевић Оливери, А. 141
Јовановић, В. 145
Јовановић, Ј. 38, 137

К

Каниклиду, Т. (T. Kaniklidou) 11, 97
Карлић, В. 141

Катермина, В. В. 11, 26, 29, 30, 44, 46,
91, 92, 96, 104, 124

Катнић Бакаршић, М. 15, 16, 31, 124,
127, 128, 139

Керкез, Д. 141

Клајн, И. 54, 61, 78

Кларић, К. 141

Кликовац, Д. 97, 132, 144

Ковачевић, М. 110, 112, 143

Крстић, А. 11, 27, 28, 29

Кузмановић, А. 79

Л

Лацковић, С. 102, 129, 161

Левинсон, С. (S. Levinson) 145

Лејкоф, Џ. (G. Lakoff) 97

Липириди, С. Х. 11, 30, 91, 92, 96, 104

Лончар, М. 25

М

Малањини, Ф. (F. Malagnini) 29, 96

Манарини, Т. (T. Mannarini) 11, 129,
146

Маноријарва, А. (A. Munoriyarwa) 26

Маричић Месаровић, С. 11, 27, 66, 72

Масолф, А. (A. Musolff) 12, 26, 95,
96, 97, 98

Мачин, Д. (D. Machin) 10, 15, 124,
126

Мејр, А. (A. Mayr) 10, 15, 124, 126

Менц, Ф. (F. Menz) 127

Милашин, Г. 86, 87, 89

Миленковић, А. 104

Милосављевић, Б. 22, 139, 140

Милутиновић, И. 11, 25, 26, 98

Митро, В. 79

Михаљевић, М. 38

Мишић Илић, Б. 11, 27, 28, 29, 127

Мусијчук, М. В. (M. V. Musijчук) 18

Мусијчук, С. В. (S. V. Musijчук) 18

Н

Николић, М. 11, 17, 27, 28, 32, 38, 40,
73, 76, 85, 102

Новокмет, С. 11, 22, 27, 28, 32, 85

О

Онал И. О. 30, 96, 115

Острошки Анић, А. 29, 96, 102, 108,
111

Оташевић, Ђ. 45, 79

П

Пан, М. С. (M. X. Pan) 11

Папаманоли, А. А. (A. A. Papamanoli)
11, 97

Пипер, П. 73, 77, 78

Пријомишева, М. Н. (M. N.

Приемьшева) 86, 110, 111

Р

Радић, Ј. 74

Радовановић, М. 36, 126

Радовић-Тешић, М. 44, 45, 47, 53, 62

Ретс, И. (I. Rets) 44

Ристић, С. 137

С

Савић, С. 44, 79

Салама, А. (A. Salama) 11

Самигулина, А. Д. (A. D.
Samigoullina) 27

Семино, Е. (E. Semino) 29, 96

Силашки, Н. 11, 23, 95, 97, 120, 124

Симеон, Р. 43, 82

Сколон, Р. (R. Scollon) 23

Слијепчевић Бјеливук, С. 11, 17, 27,
28, 32, 70, 77, 85, 87, 101, 102,
134, 149, 151

Станојчић, Ж. 77

Т

Тодић, Б. 22

Томић, С. 79

Торн, Т. (T. Thorne) 11, 26, 36, 79

Тошовић, Б. 84, 85

Ђ

Ђерпих Козел, А. (Cierpich-Kozieł,
A.) 48

Ђорић, Б. 54, 74, 77, 78

У	Ч
Усевич, С. (S. Usevičs) 44	Чанак, М. 79
	Чен, Џ. Џ. (J. Z. Chen) 11
	Чудинов А. П. 23
Ф	
Фекете, Е. 141	Џ
Ферара, Е. (E. Ferrara) 11, 25	Џонсон, М. (M. Johnson) 97
Ферклаф, Н. (N. Fairclough) 10, 31	
Филиповић, Ј. 79	Ш
Флусберг, С. Ј. (S. J. Flusberg) 102	Шипка, М. 38, 144
	Шмелева, Е. 30, 91
Х	Штасни, Г. 79, 137, 138
Хосе Лузон, М. (M. José Luzón) 11, 42	Штркаљ Деспот, К. 29, 96, 102, 108, 111

РЕГИСТАР ПОЈМОВА

- агенс 29
- акроним 37
- алегорија 145, 152
- алузија 10, 107, 109
- анализа дискурса 17, 21, 23, 31
 - критичка ~ 10, 12, 16, 17, 18, 21, 31, 96, 126, 127, 149, 157
- англицизам 62, 64, 66, 80, 159
- антипословица 84, 91, 92, 151, 161
- антоним 50, 62, 82, 83, 118, 159
- антонимија 82
- асоцијативно поље 27, 49
- афиксоидизација 90
- бленд(а) 86, 87, 89
- број 138
- варијанта 32, 58, 67, 69, 72
 - правописна ~ 67, 69
- виц 22, 81, 84, 91
- генерализација 125, 127, 153, 163
- глобализам 62, 80, 159
- говорна етикеција 32, 146, 163
- говорни чин 81, 139, 140, 141, 146
 - ~ извињења 146
 - ~ молбе 139, 140, 141, 146
- градација 106, 143, 148
- деминутив 145, 153, 162
- дериват 39, 51, 53, 54, 55, 70, 80, 91, 159
- деривација 54, 86
 - афиксална ~ 86
 - семантичка ~ 86
- детерминологизација 33, 37, 65
- дијалектизам 22
- директив 139
- дискурс 10, 16, 24, 32, 39, 41, 79, 121, 124, 125, 127, 129, 144, 155, 156, 161
 - ~ друштвених мрежа 16, 23, 24, 28, 47, 81, 96

- ~ емпатије 132
- ~ пандемије 10, 12, 16, 23, 26, 29, 50, 82, 93, 96, 102, 110, 150
- ~ реклама 87
- дипломатски ~ 144
- институционални ~ 36
- јавни ~ 7, 9, 10, 12, 13, 16, 17, 18, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 41, 44, 55, 81, 84, 95, 98, 101, 108, 120, 121, 123, 132, 133, 137, 142, 145, 148, 150, 151, 152, 155, 157, 158, 160, 161, 162, 163
- кризни ~ 7, 12, 95, 96
- медијски ~ 11, 23, 24, 25, 27, 36, 39, 46, 79, 81, 87, 111, 119, 127, 128, 129, 144, 149, 153, 161
- медицински ~ 25, 132
- политички ~ 23, 24, 31, 81, 87, 95, 97, 101, 168, 171
- разговорни ~ 27, 36, 72
- ратни ~ 17, 102, 162
- религијски ~ 111
- домен 27, 97, 111, 114
- дублет 159
- експресив 139
- елипса 125, 162
- естрадизација 126, 132, 153, 162
- етикетирање 127
- етимологија 84
 - народна ~ 84
- еуфемизам 125, 143, 162
- жаргон 27, 36, 41, 45, 149, 150
- жаргонска лексика 22
- жаргонски неологизам 43
- игра 82
 - ~ речи 22, 35, 81, 82, 85, 91, 106, 107, 125, 151, 156, 162
 - језичка ~ 13, 18, 19, 22, 66, 81, 82, 86, 87, 89, 92, 94, 111, 151, 156, 159, 161
- императив 141, 143, 146, 149
- императивност 141
- индивидуализам 22, 44, 86, 87
- интензификатор 132, 139
- интензификација 32, 64, 143
- интернационализми 38, 65, 66
- интимизација 144, 145, 153, 163
- иронија 81, 94, 156
- језичка универзалија 145
- каламбур 81, 82, 84, 85, 86, 92, 161
 - антонимијски ~ 83
 - паронимијски ~ 84

- полисемијски ~ 83
- хомонимијски ~ 83
- калк 54, 144
- клише 144
- когнитивна лингвистика 17, 163
- колоквијализам 22
- колоквијална лексика 51
- комполит 64
- комуникација 23, 24, 33, 34, 51, 92, 94, 134, 139, 140, 146, 147, 155
 - вербална ~ 139
 - дипломатска ~ 144
 - невербална ~ 139, 163
- конкретизација 43, 125, 126, 127, 153, 163
- контаминат 64, 66, 87, 89, 159
- контаминација 86, 90
 - творбена ~ 86
 - фразеолошка ~ 86
- концепт 9, 37, 101, 104, 110, 113
- концептуализација 24, 33, 66, 97, 101
- корен 58, 80, 160
- кумуляција 143
- лексика 22, 28, 31, 33, 34, 37, 38, 41, 42, 45, 51, 66, 73, 81, 82, 92, 125, 127, 143, 151, 153, 155, 159, 162
 - експресивна ~ 49, 82, 125, 127, 132, 143, 153, 162
 - ~ субјективне оцене 143
- лексикализација 69
- лексикографија 47, 79
 - народна ~ 22
- лексикологија 18
- манипулација 11, 16, 17, 25, 128
- манипулативне стратегије 12, 17, 23, 29, 31, 43, 95, 100, 116, 118, 123, 125, 127, 150, 152, 157, 161, 162
- маркираност 44, 49, 54, 55, 78
- маскулинатив 73, 74
- ментална слика 97
- метафора 12, 17, 19, 29, 31, 81, 85, 94, 95, 96, 97, 98, 100, 101, 104, 112, 115, 116, 117, 121, 152, 153, 161
 - библијска ~ 30, 110, 111
 - ~ потчињености 101, 115, 118, 121, 161
 - ~ природних непогода 98, 118, 121, 161
 - ~ спорта 97, 98, 119, 161
 - ~ страха 30, 101, 110, 121, 161
 - ~ чудовишта 98, 113, 161

- ~ школе 98, 118, 121
- ратна ~ 17, 24, 29, 30, 42, 43, 96, 97, 101, 102, 104, 108, 109, 116, 129, 155, 161
- такмичарска ~ 101, 119, 121, 161
- метафоризација 106, 112, 142
- метонимија 45, 52, 102, 112, 125, 162
- молба 139, 140, 141, 142, 146
- наређивање 139, 153
- неологизам 26, 27, 30, 43, 44, 48, 52, 53, 54, 62, 66, 78, 80, 85, 91, 94, 104, 158, 159, 162
- неологија 18
- неотермин 37, 155, 160
- номинализација 29, 141
- норма 32, 76, 77, 79
 - правописна/ортографска ~ 32, 70, 160
- обраћање 28, 139, 140, 143, 144, 145, 147, 150, 163
 - директно ~ 42, 139, 146
 - неформално ~ 140, 149, 153
- оказионализам 44, 45, 55, 62, 82, 85, 91
- ословљавање 140, 144, 145, 149, 153, 163
- параномизија 82
- пароним 82, 84
- паронимија 82
- пасив 29, 125
- перифраза 66, 81
- пермутација 22
- персирање 150
- персонификација 112
- персуазија 125, 162
- перформатив 139, 143
- перформативност 139
- позајмљеница 44, 54
- позајмљивање 36, 61, 62, 64, 66, 80, 159
 - спољашње ~ 65, 86
 - унутрашње ~ 65, 86
- поларизација 7, 10, 31, 124, 125, 127, 128, 129, 152, 155, 163
- полисемија 35, 38, 49, 53, 82, 156, 159
- поређење 81, 83
- пословица 84, 161
- потенцијална реч 45, 91
- правопис 32, 37, 66, 67, 69, 70, 71, 72, 80, 160
- прагматика 18
- прагматичка функција 45, 86, 96, 140, 143, 144

- префиксација 54, 55, 90
префиксоид 54
психологија 13, 18
 социјална ~ 18
редупликација 144
реминисценција 10, 125, 162
речник 12, 22, 27, 28, 34, 35, 36, 37, 39, 43, 46, 50, 70, 79, 156
 асоцијативни ~ 27, 40, 117, 156
сарказам 81, 94, 156
семантичко поље 48, 49, 50, 51, 52, 53, 80, 159
синегдоха 112
синоним 37, 38, 46, 50, 62, 82
синонимија 38, 144, 156, 159
синтагма 62, 89, 108, 129, 142, 144
скраћеница 39, 45, 67, 72
сливање 62, 87, 89
сливеница 22, 54, 87, 89
слика света 29, 94, 158
сложеница 53, 55, 62, 80, 159
социолект 66
социолингвистика 11, 61, 126
стереотип 127, 133
стигматизација 129, 137, 152, 153, 163
стратегија 12, 31, 103, 126, 127
 говорна ~ 145
 дискурсна ~ 12, 24, 28, 152
 копинг ~ 18
 персуазивна ~ 31, 123, 125, 152, 162
 ~ манипулације 16, 17, 29, 31, 43, 100, 118, 123, 125, 127, 152, 157, 162
 ~ убеђивања 16, 17, 43, 100, 157
субјективна оцена 132, 143
суфиксација 90
суфикс 53, 54, 55, 61
 моциони ~ 61, 76, 77
суфиксоид 90
творба 53, 54, 55, 76, 77, 89
 комбинована ~ 91
творбено гнездо 51, 54, 55, 61, 58, 80, 158, 160
твореница 53, 58, 61, 80, 86
текстостилистика 18
теорија оквира 24, 98
термин 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 48, 49, 66, 79, 155, 159
терминологизација 33, 37

- терминосистем 38, 40, 41, 79, 155
- технолект 33, 34
 - ~ ковида 33, 34
- транскрипција 61, 69
- учтивост 139, 140, 145
- фамилијаризација 146, 153, 162
- фемининативи 40, 73, 74, 75, 76, 78, 79
 - социјални ~ 73, 75, 76, 78, 79
- фемининум 54, 73
- фокус 127, 144, 163
- фразеологизам 22, 37, 81, 92, 108, 114
- фразеолошка трансформација 81, 92
- функција 10, 42, 84, 86, 112, 113, 132, 139
 - експресивна ~ 87
 - комуникативна ~ 17, 81, 82, 157, 161
 - лудичка ~ 18, 82, 157
 - манипулативна ~ 17, 18, 157, 161
 - персуазивна ~ 112, 157, 161
 - поетска ~ 81
 - прагматичка ~ 141, 144
 - стилска ~ 139
- функционални стил 44, 78
 - административни ~ 44
 - књижевноуметнички ~ 44
 - новинарски ~ 44
 - разговорни ~ 44, 137
- футур 147
- хероизација 92, 136, 153, 162
- хибрид 54
- хипербола 143, 146
- хиперболизација 64, 110
- хипероним 45, 48, 74, 111
- хипокористик 145
- хипоним 50, 74
- хомоним 82, 159
- хомонимија 82
- хумор 18, 47, 81, 82, 91, 93, 94, 156

МАЛИ РЕЧНИК КОВИДА

А

- аеросол** м и -и ж (обично у мн.) хем. респираторне капљице које могу садржати вирус.
- аносмија** ж мед. потпуни губитак или непостојање чула мириса, које може бити привремено (изазвано обично болестима горњих дисајних путева) или трајно (урођено).
- антивакс**¹ м нераспр. противник вакцинације; антиваксер, антивакционалиста.
- антивакс**² прид. непром. неадапт. који се односи на противнике вакцинације; антиваксерски.
- антиваксер** м противник вакцинације; антивакционалиста; супр. ваксер, проваксер; исп. ваксоскептик, вакциноскептик.
- антиваксерка** ж женска особа антиваксер; супр. ваксерка.
- антиваксерски**, -а, -о који се односи на противнике вакцинације; антиваксерски.
- антиваксерство** с противљење вакцинацији; антивакционаштво.
- антивакционалиста** м противник вакцинације; антиваксер.
- антивакционални**, -лна, -лно који се односи на антиваксерство; који има противнички став према вакцинама; антивакционацијски.
- антивакцинар**, -ара м противник вакцинације; антиваксер, антивакционалиста.
- антивакцинацијски**, -а, -о који се односи на антиваксерство; који има противнички став према вакцинама; антивакционални.
- антивакцинаш**, -аша м пеј. противник вакцинације; антиваксер, антивакционалиста.
- антивакцинашица** ж пеј. женска особа антивакцинаш; антиваксерка.
- антивакцинашки**, -а, -о који се односи на антивакционаштво и антивакцинаше.
- антивакционаштво** с противљење вакцинацији; антиваксерство, антивакциназам.
- антивакцинер**, -ера м нераспр. противник вакцинације; антиваксер, антивакционалиста.
- антивакцинизам**, -зма м покрет који се противи вакцинацији.
- антивакциниста** м мн. -сти и ж -сте противник вакцинације; антиваксер, антивакционалиста.

- антивакционализам**, -зма м нераспр. покрет који се противи вакцинацији; антивакцинизам; супр. вакционализам; исп. антивакционалиста, ваксер, проваксер.
- антивакционалиста** м мн. -сти и ж мн. -сте противник вакцинације; антиваксер, антивакциниста.
- антивакциони**, -а, -о који се односи на антивакционализам; који има противнички став према вакцинама.
- антивексер** м нераспр. противник вакцинације; антиваксер, антивакциналиста.
- антивиротик** м фарм. лек који делује против вируса, антивирусни лек.
- антивирусни**, -а, -о који делује против вируса, противвирусни; у споју *анти-вирусни лек* и др.
- антиген (антиген)**¹ м мед. супстанца која уношењем у организам изазива стварање одбрамбених антитела; исп. имуни систем, имунитет, имунолошка реакција, имунолошки одговор.
- антиген (антиген)**² прид. непром. неадапт. који се односи на антиген; антигенски.
- антигенски (антигенски) тест** епид. метода дијагностике којом се утврђује присуство вируса детекцијом антигена вируса; брзи антигенски тест.
- антиковид** прид. непром. неадапт. који се користи, делује против ширења и развоја болести ковид; антиковидни.
- антиковидни**, -а, -о који се користи, делује против ширења и развоја болести ковид; исп. ковид.
- антикорона** прид. непром. неадапт. 1. који служи за сузбијање ширења новог соја вируса САРС-КоВ-2. 2. који се противи мерама за сузбијање ширења новог соја вируса САРС-КоВ-2.
- антикоронски**, -а, -о 1. који спречава ширење новог соја вируса САРС-КоВ-2. 2. који није изложен дејству новог соја вируса САРС-КоВ-2, који је отпоран на тај вирус.
- антимаскер** м пеј. противник коришћења маски.
- антимаскерски**, -а, -о нераспр. који се односи на антимаскере.
- антипандемијски**, -а, -о који делује против ширења пандемије.
- антитело (антитело)** (обично у мн.) с имун. специјална врста протеина коју стварају лимфоцити за заштиту од штетних материја (антигена) када оне уђу у организам; исп. антиген, имунолошка реакција, имунолошки одговор.
- антителоманија** ж пеј. претерана, изражена заокупљеност мерења антитела у организму после вакцинације или прележане болести; исп. ковидоманија, коронаманија.
- асимптоматични**, -а, -о који нема, не показује симптоме; који не осећа симптоме болести; асимптоматски.
- асимптоматски**, -а, -о који нема, не показује симптоме; који не осећа симптоме болести; у споју *асимптоматски болесник, асимптоматски пацијент, асимптоматски случај* и сл.

астразенека ж колокв. врста вакцине названа према произвођачу Астразенека.

Б

безковидни, -а, -о погр. у којем изостаје ковид, који нема ковид.

безмаскни -а, -о колокв. пеј. који не носи заштитну маску.

безмаскно прил. колокв. немајући, не носећи маску.

бесимптомни, -а, -о који не показује, не испољава симптоме; асимптоматски.

брзи антиген(ски) тест епид. метода дијагностике којом се утврђује присуство вируса детекцијом антигена вируса; скраћено: брзи тест; антигенски тест.

брзи тест епид. метода дијагностике којом се утврђује присуство вируса детекцијом антигена вируса; скраћено од: брзи антигенски тест.

бустер м (и у споју **бустер доза**) [енг. *booster*] додатна доза вакцине.

бустерован, -а, -о који је додатно имунизован трећом дозом вакцине или прележао болест; исп. бустер.

бустеровати (се) свр. и несвр. нераспр. колокв. додатно имунизовати трећом дозом вакцине или прележати болест; бустовати, исп. бустер

бустовање с колокв. додатна имунизација трећом дозом вакцине или прележањем болешћу; исп. бустер.

бустовати (се) додатно имунизовати трећом дозом вакцине или прележати болест; бустеровати, исп. бустер.

В

ваксер м заговорник вакцинације; супр. антиваксер; исп. ваксоскептик, вакцина скептик, вакциноскептик, проваксер.

ваксоскептик м особа која је неповерљива према вакцини; исп. антиваксер, ваксер, проваксер.

вакцина ж мед. целиво направљено ради заштите организма од заразних болести; исп. вакцинисати се, векторска вакцина, РНК вакцина.

вакцинални, -лна, -лно који се односи на вакцинацију, вакцине.

вакцина скептик варв. пеј. особа која је неповерљива према вакцини; вакциноскептик.

вакцинација ж мед. уношење вакцине у организам, цепљење; исп. масовна вакцинација.

вакцинацијски, -а, -о који се односи на вакцинацију.

вакцинисати мед. 1. свр. и несвр. да(ва)ти неком вакцину, цепити. 2. повр. уносити вакцину у организам, цепити се.

вакциноскептик м особа која је неповерљива према вакцини; ваксоскептик; исп. антиваксер, ваксер, проваксер.

вакцинофил м пеј. особа која је страствени заговорник примања вакцине; исп. антиваксер, ваксер, ваксоскептик, проваксер.

вакционализам, -зма м пеј. заговарање вакцинације; супр. антивакционализам; исп. антиваксер, ваксер, ваксоскептик, проваксер.

вакциони, -а, -о који се односи на вакцинисање, вакцину, вакцинацију.

- варијанта (варијанта)** ж биол. промена настала мутацијом (генетске секвенце); исп. сој.
- вебинар** м икт семинар који се организује путем интернета.
- векторска вакцина** имун. врста вакцине која користи вектор за испоруку одређених делова патогена ћелијама, тако да се у њима може покренути имунски одговор без изазивања болести; исп. РНК вакцина, рус.
- визир**, -ира м прозирни штитник за лице као механичка заштита од спољних утицаја.
- вирулог** м научник, стручњак који проучава вирусе и болести које они изазивају; вирусолог.
- вирулогиња** ж женска особа вирулог; вирусологица.
- вирулошкиња** ж женска особа вирулог; вирусологиња, вирусологица.
- виртуелна учионица** икт школ. дигитални простор који омогућава приступ наставном градиву посредством електронских уређаја; исп. онлајн настава.
- вирулентан (вирулентан)**, -тна, -тно мед. биол. који је способан да у организму изазове одређено обољење (о вирусу, микробима и сл.); заразан.
- вирулентност (вирулентност)**, -ости ж мед. биол. способност заразних микроорганизама да изазову болест, заразност; вируленција.
- вируленција** ж мед. биол. способност заразних микроорганизама да изазову болест, заразност; вирулентност.
- вирус** м мед. биол. микроорганизам који изазива заразне болести, невидљив на обичном микроскопу, састављен од нуклеинске киселине (ДНК или РНК) у протеинском оклопу.
- вирус корона** назив за појединачан вирус из групе вируса, чији је званичан назив SARS-CoV-2; обољење које тај вирус изазива.
- вирусни**, -а, -о који се односи на вирус; који потиче од вируса; који припада вирусу.
- вирусолог** м научник, стручњак који проучава вирусе и болести које они изазивају, вирусолог.
- вирусологија** ж грана микробиологије која се бави проучавањем вируса и болести које изазивају.
- вирусолошки**, -а, -о који се односи на вирусологију и вирусологе.
- вирусолошкиња** ж женска особа вирусолог; вирусологица, вирусологиња.
- витамин** м хранљива материја неопходна за опстанак и правилно функционисање организма; таква хранљива материја произведена одговарајућим поступцима (хемијским и др.) која се као додатак исхрани уноси у организам ради повећања његове отпорности и побољшања функционисања.
- врхунац** м највиши ниво који се огледа у највећем броју новозаражених особа у току једног дана; пик; исп. талас.

Д

- дезинфекција** ж смањење броја или потпуно уништавање микроорганизама које се спроводи физичким или хемијским поступцима.

- дезинфекциони**, -а, -о који служи за дезинфекцију.
- дезинфицијенс** м средство, препарат и сл. који служи за дезинфекцију.
- дезинфицирати**, **дезинфиковати** и **дезинфектовати** свр. и несвр. обавити/обављати дезинфекцију.
- дезобаријера** ж препрека (обично у виду отирача) намењена дезинфекцији.
- дигитални зелени сертификат** соц. писана потврда, уверење које садржи све податке о позитивним тестовима на ковид и вакцинацији једне особе; скраћено: зелени сертификат, исп. ковид пасош, вакцинални пасош.
- дијагноза** ж утврђивање, одређивање врсте болести на основу прегледа болесника.
- дијагностика** ж мед. скуп поступака који се користе за постављање дијагнозе; постављање дијагнозе.
- дијагностицирати** и **дијагностиковати** свр. и несвр. поставити/постављати дијагнозу, установити/установљавати врсту болести.
- дистанца** ж соц. епид. мера у циљу спречавања преношења и ширења заразе у виду препоручене удаљености, одстојања међу људима од два метра; исп. социјална дистанца, физичка дистанца.
- дистанцирање** с соц. епид. мера у циљу спречавања преношења и ширења заразе у виду препоручене удаљености, одстојања међу људима од два метра; исп. социјална дистанца, физичка дистанца.
- драјвин дијагностика** епид. начин извођења, вршења дијагностике, утврђивање присуства или одсуства болести тестирањем на основу узимања узорка при којем особа не излази из возила у којем је дошла на преглед.
- драјвин систем** епид. узорковање, тестирање и дијагностиковање које се врши тако што особа не излази из возила за време прегледа.
- драјвин тестирање** епид. начин тестирања узорака добијених узорковањем при којем особа не излази из возила у којем је дошла на преглед.
- драјвин узорковање** епид. начин узорковања при којем особа не излази из возила у којем је дошла на преглед.

Е

- експоненцијални раст** стат. епид. вишеструко повећање броја оболелих из дана у дан; исп. линеарни раст, стопа заразе.
- епидемија** ж 1. појава броја оболелих од неке болести већег од уобичајених. 2. брзо ширење неке појаве или догађаја.
- епидемијски**, -а, -о који се односи на епидемију.
- епидемиолог** м лекар специјалиста епидемиологије.
- епидемиологија** ж грана медицине која се бави испитивањем и сузбијањем епидемија.
- епидемиолошка анамнеза** епид. жарг. историја боловања и симптома, подаци о претходном здравственом стању пацијента, као и о његовом кретању и оствареним контактима.

- епидемиолошка анкета (анкета)** епид. жарг. метода прикупљања података значајних за епидемиологију о кретању и оствареним контактима потенцијално болесних.
- епидемиолошка маска** посебна врста маске која има бољу заштиту од вируса у односу на хируршку маску; исп. КН95, маска, хируршка маска.
- епидемиолошка мера** епид. и соц. жарг. поступак који се спроводи с циљем сузбијања заразне болести.
- епидемиолошки**, -а, -о који се односи на епидемиологију.
- епидемиолошки надзор** епид. жарг. провера и контролисање спровођења мера за сузбијање заразне болести.
- епидемиолошкиња** ж женска особа епидемиолог; епидемиологица, епидемиологиња.
- епидемиолошко анкетирање** епид. жарг. прикупљање података важних за епидемиолошку анамнезу путем анкете.
- епидемичан**, -чна, -чно који се брзо шири и за кратко време заражава (о вирусима, бактеријама) већи број болесника или захвата (о страху, паници); који може изазвати висок степен обољевања; заразан.
- ЕСМО/ЕКМО** мед. (скраћеница од екстракорпорална мембранска оксигенација) облик механичке циркулаторне подршке (респиратора) намењене критично оболелим болесницима.

3

- закључавање** с соц. калк увођење ограничавања кретања као мере у спречавању ширења заразне болести; затварање; исп. локдаун, шатдаун.
- заражавање** с изазивање заразе уношењем заразних клица (овде вируса) у организам; преношење заразе на некога.
- зараза** ж ширење заразних клица у организму; инфекција; заразна болест која се шири, епидемија.
- заразан**, -зна, -зно који преноси, изазива, шири заразу.
- затварање** с увођење карантина да би се повећала сигурност; закључавање; исп. локдаун, шатдаун.
- заштитна маска** навлака која се ставља преко носа и уста као заштита од преношења вируса у додиру са зараженим клицама.
- заштитни скафандер** специјална медицинска одећа која штити тело од контакта с вирусом.
- зелена зона**¹ мед. жарг. простор у оквиру здравствене институције намењен пацијентима који нису оболели од ковида.
- зелена зона**² соц. епид. жарг. област, подручје у којем је мали број оболелих од ковида у односу на број становника; исп. топографска дистрибуција болести, црвена зона.
- зелени сертификат** соц. писана потврда, уверење које садржи све податке о позитивним тестовима на ковид и вакцинацији једне особе; скраћено од: дигитални зелени сертификат.

зооноза ж биол. мед. болест која се са животиња (кичмењака) преноси и на људе.

Зум м икт [енг. *Zoom*] апликација за видео-позиве.

зум прид. непром. неадапт. (о састанку, конференцији и сл.) који се односи на Зум.

зумовати несвр. колокв. користити апликацију Зум.

И

ивермектин, -ина м фарм. врста ветеринарског лека који се користи против паразита.

изолација ж епид. одвајање заражених болесника да би се спречило ширење заразе; исп. карантин, самоизолација.

изолационизам, -зма м колокв. период изолације.

изолациониста м колокв. особа која је у изолацији у време епидемије.

имун (имун), -а, -о који има природни или стечени имунитет, отпорност према некој заразної болести.

имунизација ж мед. имун. стварање, изазивање вештачког имунитета, заштита организма од заразних болести, имунизовање; имуност; исп. вакцинација.

имунизовати свр. и несвр. мед. (у)чинити отпорним, имуним према некој заразної болести; подвргнути имунизацији, вакцинисати.

имуни систем имун. одбрамбени механизам организма против штетних клица које продиру у организам.

имунитет м и **имуност** ж способност организма да се одупре заразним болестима или неким отровима.

имунитет крда епид. жарг. калк стање, стадијум када се отпорност на одређену болест развила код довољно људи тако да се она престане ширити; колективни имунитет.

имунолог м лекар, стручњак који се бави имунологијом.

имунологија ж грана медицине која проучава имунитет организма, средства за имунизацију, заштиту организма од заразних болести.

имунолошка реакција мед. имун. одговор имунитета на антигене стварањем антитела; имуни одговор, имунолошки одговор; исп. антиген, антитело, имуни систем, имуни одговор, цитокинска олуја.

имунолошки одговор мед. имун. реакција имунитета на антигене стварањем антитела; имунолошка реакција, имуни одговор.

имунотерапија ж мед. имун. метода лечења болести активирањем или сузбијањем имуног система.

имунски одговор мед. имун. жарг. одговор имунитета на антигене стварањем антитела; имуни одговор, имунолошка реакција; исп. антиген, антитело, имуни систем, имунитет.

индикација ж мед. оправдани разлог за примену неког лека или дијагностичке методе.

инкубација ж мед. епид. временски размак од тренутка заразе до појаве првих знакова болести.

инкубациони период мед. епид. време трајања инкубације.

интензивна нега 1. специјално опремљено одељење у болници за збрињавање пацијената у тешком стању, јединица интензивне неге; 2. скуп медицинских процедура.

интубација ж мед. инвазивна терапијска метода увлачења одговарајуће цеви у неки орган ради лечења или анестезије (најчешће у душник); исп. респиратор.

интубирати свр. и несвр. мед. (из)вршити интубацију.

инфекција ж продирање и размножавање заразних клица које изазивају обољење појединих органа или целог организма; зараза.

инфекција дисајних путева мед. заразна болест дисајних путева проузрокована удисањем вируса; респираторна инфекција.

инфлуенца ж мед. акутна заразна болест коју изазивају нарочите врсте вируса, праћена високом температуром, клонулошћу, главобољом, кашљем, боловима у мишићима и зглобовима и др.

инфодемија ж [енг. *infodemia*] превелика количина, углавном информација на интернету које се тичу неког проблема, чије је решење отежано.

италијански сценарио соц. жарг. калк тешко стање у виду великог броја преминулих и тешко оболелих од ковида у Италији на почетку пандемије.

К

карантин м соц. епид. 1. заштитна мера за спречавање ширења заразних болести која обухвата привремено задржавање болесних особа и животиња из крајева захваћених заразном болешћу; исп. изолација, самоизолација. 2. установа у којој се држе изолована лица, животиње или роба која би могла пренети заразу.

карантинац, -нца м колокв. пеј. мушка особа у карантину узрокованом епидемијом.

карантинка¹ ж колокв. пеј. особа женског пола у карантину узрокованом епидемијом.

карантинка² ж мн. колокв. фризура настала у кућним условима, резултат шишања од стране неког од укућана или самосталног шишања.

карантинке¹ ж мн. колокв. посластица настала од састојака у кући за време полицијског часа, својеврсни пандан торти ембарго.

карантинке² ж колокв. кућне папуче које се чешће носе за време ванредног стања.

карантински, -а, -о колокв. који се односи на период карантина.

карантински прил. колокв. на начин прилагођен условима карантина.

кинез м колокв. врста вакцине која је добила назив по пореклу произвођача.

клиничар м мед. жарг. лекар који ради на клиници, који је у свакодневном директном контакту с болесницима.

клиничка слика мед. жарг. скуп типичних симптома и знакова болести.

клицоноша м особа која у организму има клице заразне болести којима може заразити друге.

- КН95** епид. посебна врста епидемиолошке маске која филтрира најмање 95 посто честица у ваздуху.
- ковид¹ (19)** м болест коју изазива нови сој вируса SARS-CoV-2 (тешки акутни респираторни синдром); скраћеница од енглеских речи *coronavirus disease*, којој је додат број 19 јер је болест откривена 2019. године.
- ковид²** прид. непром. неадапт. који се односи на ковид; ковидан; у спојевима ковид амбуланта, ковид болница и сл.
- ковидан**, -дна, -дно 1. који је оболео од ковида. 2. који припада ковиду; који се односи на ковид.
- ковидација** ж колокв. оказ. скуп промена које у друштвеном животу настају услед пандемије.
- ковидаш**, -аша м колокв. пеј. особа која болује од ковида.
- ковидашица** ж колокв. пеј. женска особа ковидаш.
- ковид елита** пеј. соц. калк одабрани слој друштва, круг људи привилегованих у односу на противеписидемијске мере или избор вакцине; исп. корона елита
- ковидиот** м пеј. [енг. *covidiot*; *covid* + *idiot*] 1. особа која игнорише упозорења, смернице и правила о јавној безбедности у вези са ковидом; исп. корона идиот. 2. особа која непотребно гомила намирнице или заштитну опрему.
- ковид криза** соц. екон. тешка, лоша, неповољна ситуација изазвана пандемијом ковида.
- ковиднегативан**, -вна, -вно епид. жарг. (погр. ковид негативан) који има негативан резултат на тесту за утврђивање болести ковид 19; супр. ковидпозитиван.
- ковидократија** ж пеј. пол. ков. облик владавине у којој су све активности оријентисане према болести ковид; корона дикатура.
- ковидоманија** ж пеј. соц. ков. опсесија ковидом; исп. коронафобија.
- ковид пасош** потврда, уверење које садржи све податке о позитивним тестовима на ковид и вакцинацији једне особе; вакцинални пасош, дигитални зелени сертификат, ковид пропусница.
- ковидпозитиван**, -вна, -вно епид. жарг. (погр. ковид позитиван) који има позитиван резултат на тесту за утврђивање болести ковид 19; супр. ковиднегативан.
- ковид пропусница** потврда, уверење које садржи све податке о позитивним тестовима на ковид и вакцинацији једне особе; вакцинални пасош, дигитални зелени сертификат, ковид пасош.
- ковид режим** мед. соц. жарг. систем рада у здравственој установи у коме је фокус на пацијентима оболелим од ковида; ковид систем.
- ковид систем** мед. соц. жарг. режим рада у здравственој установи у коме је фокус на пацијентима оболелим од ковида; ковид режим.
- ковид сертификат** потврда, уверење које садржи све податке о позитивним тестовима на ковид и вакцинацији једне особе; вакцинални пасош, дигитални зелени сертификат, ковид пропусница, ковид пасош.

- ковид хистерија** пеј. соц. претерана раздражљивост урзокована пандемијом ковида; корона хистерија.
- колективни имунитет** епид. жарг. стање, стадијум када се имунитет на одређену болест развио код довољно људи тако да се она престане ширити; имунитет крда.
- коморбидитет**, -ета м мед. истовремена појава двеју или више болести, пратеће болести; исп. ризична (здравствена) група.
- контакт** м епид. непосредна веза која се успоставља с потенцијално оболелом особом; исп. социјална дистанца, суспектни случај, физичка дистанца.
- контраиндикација** ж мед. фарм. околност која чини нецелисходном примену неког лека или начина лечења.
- корона**¹ ж скраћени назив за новооткривени вирус из групе вируса чији је званичан назив САРС-КоВ-2; болест коју изазива вирус САРС-КоВ-2.
- корона**² прид. непром. неадапт. који се односи на корону; коронски; у спојевима: корона година, корона стање, корона скандал и др.
- коронавируси** м мн. биол. општи назив за породицу вируса (*Coronaviridae*) добијен на основу изгледа, који асоцира на венац (лат. *corona*).
- коронавирусни**, -а, -о који потиче од коронавируса; који се односи на корона-вирусе.
- корона време** период епидемије новог соја вируса САРС-КоВ-2.
- корона диктатура** оказ. пеј. пол. калк облик владавине у којој су све активности оријентисане према болести ковид.
- корона елита** пеј. соц. калк одабрани слој друштва, круг људи привилегованих у односу на противепидемијске мере или избор вакцине; исп. ковид елита.
- корона журка** колокв. недопуштено дружење током епидемије новог соја вируса САРС-КоВ-2; корона забава.
- корона забава (забава)** колокв. недопуштено дружење током епидемије новог соја вируса САРС-КоВ-2; корона журка.
- корона закон** екон. соц. правни пропис који се доноси да би се могле увести додатне мере како би се спречило ширење заразе изазване новим сојем вируса САРС-КоВ-2 и олакшало сузбијање болести ковид 19.
- корона идиот** варв. пеј. калк особа која се неодговорно понаша и не поштује препоруке за спречавање ширења епидемије новог соја вируса САРС-КоВ-2 или намерно крши правила понашања ради стицања популарности обично на друштвеним мрежама; ковидиот.
- корона изазов** калк [енг. *Coronavirus Challenge*] форма виртуелног изазова у коме је циљ прекршити правила понашања у време епидемије новог соја вируса САРС-КоВ-2 имајући у виду последице нарушавања туђег или сопственог здравља.
- корона криза** екон. соц. економска криза до које долази због престанка рада многих фирми у време епидемије новог соја вируса САРС-КоВ-2; негативан утицај на економију проузрокован епидемијом; ковид криза.

- корона лудило** соц. пеј. свеопшта оптерећеност епидемијом новог соја вируса САРС-КоВ-2; ковидоманија.
- корона мера** соц. поступак који се предузима у циљу сузбијања ширења заразе коју изазива нови сој вируса САРС-КоВ-2; у мн: екон. низ поступака у економији којима се настоје ублажити губици проузроковани пандемијом; исп. епидемиолошка мера.
- корона обвезнице** екон. обвезнице које се издају у време епидемије новог соја вируса САРС-КоВ-2 као једна од економских мера која подразумева заједничке гаранције више земаља за исплату дуга.
- корона парти** варв. колокв. недопуштено дружење током епидемије новог соја вируса САРС-КоВ-2; корона журка, корона забава.
- корона правило** соц. епид. правило којег се треба придржавати током епидемије новог соја вируса САРС-КоВ-2; исп. епидемиолошка мера.
- корона профитер** пеј. особа која покушава да стекне корист током кризе проузроковане епидемијом новог соја вируса САРС-КоВ-2.
- коронаран**, -рна, -рно колокв. који се односи на корону.
- коронарац**, -рца м колокв. пеј. особа оболела од новог соја вируса САРС-КоВ-2; ковидаш, коронац, коронаш.
- корона режим** соц. организовани прописани скуп мера за заштиту од новог соја вируса САРС-КоВ-2.
- корона скептик** варв. пеј. особа која сумња у постојање вируса корона.
- коронафобија** ж ков. страх од новог соја вируса САРС-КоВ-2; исп. ковидоманија, корона лудило, корона хистерија.
- корона хистерија** калк пеј. претерана раздражљивост узрокована пандемијом ковида; ковид хистерија; исп. ковидоманија, коронафобија.
- коронац**, -нца м колокв. пеј. особа оболела од новог соја вируса САРС-КоВ-2; ковидаш, коронарац, коронаш.
- коронација** ж колокв. пеј. ширење новог соја вируса САРС-КоВ-2, добијање болести изазване новим сојем вируса САРС-КоВ-2.
- коронача** ж колокв. пеј. болест ковид.
- коронаш**, -аша м колокв. пеј. мушка особа оболела од новог соја вируса САРС-КоВ-2.
- коронашица** ж колокв. пеј. женска особа коронаш.
- корона шопинг** соц. калк куповина превелике количине намирница и стварање других залиха подстакнуте страхом од епидемије новог соја вируса САРС-КоВ-2; исп. коронафобија.
- коронзиван**, -вна, -вно колокв. оказ. који има позитиван резултат теста на нови сој вируса САРС-КоВ-2; ковидпозитиван; супр. ковиднегативан.
- коронизам**, -зма м оказ. начин живота, деловања и сл. који се одвија у складу са короном.
- коронизација** ж колокв. соц. процес избијања, ширења и трајања епидемије изазване новим сојем вируса САРС-КоВ-2.

- коронирати** колокв. 1. свр. заразити се новим сојем вируса САРС-КоВ-2. 2. несвр. нераспр. испољавати блаже симптоме новог соја вируса САРС-КоВ-2. 3. свр. повр. разболети се од новог соја вируса САРС-КоВ-2.
- короничар** м колокв. особа заражена новим сојем вируса САРС-КоВ-2.
- корономанија** ж ков. пеј. масовна, општа оптерећеност новим сојем вируса САРС-КоВ-2, хистерија изазвана новим сојем вируса САРС-КоВ-2; ковидоманија; исп. корона хистерија.
- коронски**, -а, -о који се односи на корону.
- коронтин**, -ина м колокв. нераспр. карантин у време епидемије новог соја вируса САРС-КоВ-2.
- Кризни штаб** саветодавно тело које прати ситуацију у вези са епидемијом ковида и на основу тога предлаже Влади примену одговарајућих мера.

Л

- лажне вести** калк [енг. *fake news*] нетачне, непоуздане информације у средствима јавног информисања; исп. фејкњуз.
- леталан**, -лна, -лно 1. који се односи на смрт, смртан. 2. који доноси смрт, смртоносан, убитачан; који се завршава смрћу.
- леталитет**, -ета м стат. епид. број умрлих на одређеном подручју у одређеном раздобљу према укупном броју оболелих; исп. морталитет, смртност.
- линеарни раст** стат. епид. равномерно повећање оболелих за исти износ из дана у дан; исп. експоненцијални раст, стопа заразе.
- локална трансмисија** епид. пренос вируса међу становницима одређене земље, локални пренос.
- локдаун** м варв. [енг. *lock down*] увођење карантина као мере у спречавању ширења заразне болести; затварање.
- лонг ковид** варв. [енг. *covid long*] продужено трајање симптома и појава нових тегоба након прележане болести код оболелих од ковида; постковид, постакутни ковид, дуги ковид.

М

- маскна** ж (обично у мн.) оказ. акне изазване ношењем маске.
- масовна вакцинација** епид. жарг. давање вакцина великом броју људи у кратком року.
- масовно тестирање** епид. жарг. проверавање, испитивање тестом на ковид великог броја људи.
- месинџер вакцина** имун. целиво направљено на бази информационе рибонуклеинске киселине која садржи неку врсту упутства за изградњу антигена, РНК вакцина; исп. векторска вакцина.
- модерна** ж колокв. врста вакцине названа према произвођачу Модерна.
- морталитет**, -ета м стат. епид. број умрлих у одређеној популацији и у одређеном временском раздобљу; смртност, умирање.
- мртав вирус** биол. и мед. жарг. уништен вирус, који није заразан.

- мутант** м биол. организам или јединка код које је мутацијом измењена нека наследна особина; исп. варијанта, сој.
- мутација** ж биол. нагла, наследна промена неке особине организма која није последица укрштања; исп. варијанта, сој.
- мутирани вирус** биол. паразитни микроорганизам који је мутирао.
- мутирани сој** биол. врста вируса настала као последица мутације; исп. варијанта.
- мутирати** свр. и несвр. биол. мутацијом мењати, променити својства, особине (о живим организмима).

Н

- настава на даљину** школ. настава током које се ученици и учитељи не налазе у истом физичком простору, него се настава изводи на интернету (онлајн настава) или телевизији.
- нова нормалност** соц. скуп промењених друштвених правила која подразумевају друкчије свакодневно понашање у заједници као последицу пандемије новог соја вируса САРС-КоВ-2.
- нулти пацијент** епид. особа која је на неком подручју прва идентификована као заражена, првозаражени, индексни случај.
- нупсојава** ж фарм. споредна, узредна, пропратна појава (обично у вези с деловањем неког лека и сл.); исп. контраиндикација.

О

- озонирање** с 1. чишћење озоном као вид дезинфекције. 2. (крви) техника убацивања кисеоника у крв.
- оксигенација** ж мед. садржај кисеоника у крви.
- оксиметар** м мед. инструмент за одређивање zasiћености крви кисеоником; исп. сатурација.
- онлајн настава** школ. настава која се одвија у дигиталном окружењу, путем интернета и сл.
- отпорност вируса** биол. способност преживљавања вируса у различитим спољашњим условима (различита температура, станишта и сл.).

П

- пандемија** ж епидемија великих размера, која захвати више земаља, континента или читав свет.
- паника** ж изненадан неконтролисан страх, каткад праћен виком и галамом најчешће без разлога, узнемиреност, пометеност, избезумљеност.
- паникдемија** ж ков. пеј. [енг. *panicdemia*] висок степен изражавања панике изазване епидемијом ковида.
- патогеност**, -ости ж биол. способност микроорганизма да проузрокује болест.
- пик** м [енг. *peak*] највиши ниво који се огледа у највећем броју новозаражених особа у току једног дана; врхунац.
- пи-си-ар тест (тестирање)** мед. [енг. *polymerase chain reaction – PCR*, реакција ланчаног умножавања] метода утврђивања присуства новог соја вируса

САРС-КоВ-2; инструмент за утврђивање присуства вируса; исп. брзи антигенски тест.

плазма ж (у споју **крвна/крвна плазма**) биол. житки, текући део крви без крвних зрнаца; исп. серум.

пнеумонија ж мед. упала плућа; исп. инфекција дисајних путева, респираторна инфекција.

полицјски час соц. жарг. време у којем је забрањен излазак на улицу; исп. закључавање, затварање.

поравнање криве епид. жарг. настојање да се успори ширење ковида придржавањем противепидемијских мера; исп. врхунац, пик, талас.

послекоронски, -а, -о нераспр. који следи након епидемије новог соја вируса САРС-КоВ-2; посткоронски.

посткарантински, -а, -о који следи након карантина.

постковид¹ м варв. продужено трајање симптома и појава нових тегоба након прележане болести код оболелих од ковида, постакутни ковид, дуги ковид.

постковид² прид. непром. неадапт. који се користи, примењује после ковида; постковидни.

постковидни, -дна, -дно (погр. постковид) који се користи, примењује после ковида.

постковид симптом мед. жарг. промена у субјективном осећању, функцији или изгледу која се јавља после прележаног ковида.

постковид синдром мед. жарг. скуп симптома, тегоба, поремећаја који се јављају после прележаног ковида.

посткоронски, -а, -о који следи након епидемије новог соја вируса САРС-КоВ-2.

постпандемијски, -а, -о који следи након пандемије.

прва линија одбране спорт. и вој. жарг. здравствени радници (лекари, медицинске сестре и остало особље) и институције који пружају медицинску помоћ становништву у време пандемије ковида.

првозаражени, -а, -о м епид. код кога је на неком подручју прво откривена заразна болест.

превентивна мера епид. мера која се предузима ради спречавања ширења заразе.

превенција ж поступци који се предузимају да би се нешто спречило, предупредивање.

преносни ланац епид. след живих бића која су посредници у преносу неке болести.

приоритетна група мед. жарг. лица које имају приоритет у лечењу или вакцинасању.

пробој имунитета мед. и имун. жарг. могућност да се особа која је стекла имунитет на одређену заразу ипак зарази.

- проваксер** м заговорник вакцинације; супр. антиваксер; исп. ваксер, ваксо-скептик, вакцинаскептик.
- прокуживање** с мед. и имун. жарг. стицање имунитета преболевањем болести.
- прокужити (прокужити) се** свр. мед. и имун. жарг. стећи имунитет преболевањем болести.
- противепидемијска мера** соц. и екон. мера која се предузима ради спречавања ширења епидемије; епидемиолошка мера.
- пулсна оксиметрија** мед. метода којом се мери пулс (фреквенца срца) и засићеност периферне крви кисеоником.
- ПЦР¹** м [енг. *PCR* скраћ. од *polymerase chain reaction*] метода тестирања ради откривања присуства вируса.
- ПЦР²** прид. непр. неадапт. [енг. *PCR* скраћ. од *polymerase chain reaction*] који се односи на посебну методу тестирања ради откривања присуства вируса

Р

- рад од куће** соц. извршавање редовних радних обавеза без одласка на радно место.
- ревакцина** ж имун. мед. друга доза двокомпонентне вакцине.
- ревакцинација** ж имун. примање друге дозе двокомпонентне вакцине.
- ревакцинисање** ж имун. примање друге дозе двокомпонентне вакцине.
- ревакцинисати (се)** свр. имун. примити или дати другу дозу двокомпонентне вакцине.
- резаражавање** с мед. епид. жарг. поновно заражавање.
- релаксација/релаксирање/попуштање мера** епид. и соц. жарг. укидање строгих противепидемијских мера попут забране окупљања, рада тровинама, угоститељима и сл., путовања под строгим условима итд.
- респиратор** м мед. направа за вештачко дисање; исп. интубација, интубирати.
- респираторна болест** мед. болест дисајних путева; исп. инфекција дисајних путева, пнеумонија.
- респираторна инфекција** мед. заразна болест дисајних путева проузрокована удисањем патогених микроорганизама; инфекција дисајних путева; исп. пнеумонија.
- ризична (здравствена) група** мед. жарг. лица за које се сматра да је могућност лошег тока или исхода болести већа; исп. коморбидитет.
- РНК вакцина** (РНК скраћ. од рибонуклеинска киселина) имун. цеживо направљено на бази информационе рибонуклеинске киселине која садржи неку врсту упутства за изградњу антигена; месинџер вакцина; исп. векторска вакцина.
- рус** м колокви. врста вакцине названа према пореклу произвођача.

С

- самоизолација** ж епид. кућна изолација особа које имају симптоме заразе или особа које не показују симптоме заразе, али су боравиле у епидемијом

захваћеним подручјима или су биле у контакту са зараженим особама; исп. изолација, карантин.

самоизоловати се свр. и несвр. издвојити се, издвајати се ради спречавања додира, контакта с другим особама итд.

САРС-КоВ-2 мед. скраћ. [енг. *SARS-CoV-2*] назив заразног вируса који узрокује болест названу ковид 19; ковид, корона, коронавируси.

сатурација ж мед. zasiћеност крви кисеоником; исп. оксиметар.

Светска здравствена организација (скраћ. **СЗО**) [енг. *World Health Organization (WHO)*] организација Уједињених нација за међународно јавно здравство.

семафор модел школ. специфичан режим рада школа прописан од стране ресорног министарства да школе у којима има много заражених користе онлајн наставу, у онима у којима нема много комбиновани модел и у којима нема уопште класичну, непосредну наставу.

серолошко тестирање мед. врста тестирања којим се утврђује присуство специфичних антитела у серуму људи који су били заражени новим сојем вируса САРС-КоВ-2 без обзира на то јесу ли развили болест ковид 19 или нису имали симптоме; исп. антитело, имунитет, имунизовати.

серум м мед. бистра, златножута течност која се издваја из крви коагулацијом; таква течност издвојена из крви имунизованих животиња, која садржи специфична антитела и која се употребљава у терапеутске сврхе; исп. имунотерапија, крвна плазма, плазма.

симптом м промена у субјективном осећању, функцији или изгледу која указује на поремећај, абнормалност или болест.

симптоматски, -а, -о који се односи на симптоме; који се исказује као симптом.

симптоматско лечење мед. жарг. уклањање или ублаживање симптома болести које се спроводи у случајевима кад нема лека против узрочника болести.

синофарм м колокви. врста вакцине названа према произвођачу Синофарм.

слободна циркулација вируса епид. жарг. ширење и размножавање вируса без могућности раног откривања заразе и изолације свих болесника, слободна трансмисија вируса.

смртност, -ости ж стат. епид. однос броја умрлих према броју оболелих од неке болести изражен у процентима; леталитет; исп. морталитет.

сој м биол. скуп организама који је посебна генетска варијанта унутар једне врсте.

социјална дистанца/дистанцирање соц. епид. мера у циљу спречавања преношења и ширења заразе у виду препоручене удаљености, одстојања међу људима од два метра; физичка дистанца.

спајк протеин и **С протеин** имун. један од протеина преко којих нови сој вируса САРС-КоВ-2 доспева у организам и који има облик шилка, протеин шилка, исп. антитело, вакцина, РНК вакцина.

спутњик м колокви. врста вакцине названа према произвођачу Спутњик.

- стопа заразе** стат. епид. проценат броја заражених у односу на укупан број становника неког подручја; исп. експоненцијални раст, линеарни раст.
- струка** ж соц. жарг. група људи специјализованих за различите гране медицине.
- сумњиви случај** епид. жарг. особа за коју се сумња, али није потврђено да је заражена; суспектни случај.
- суперинфекција** ж мед. надовезивање на једну инфективну болест другим патогеним узрочницима.
- суплемент** м додатак у виду витамина, минерала и сл. за подизање отпорности организма.
- суспектна инфекција** мед. жарг. непотврђена зараза.
- суспектни случај** епид. и мед. жарг. непотврђена инфекција код конкретне особе.

Т

- талас** м епид. жарг. поновно избијање епидемије на подручјима на којима су људи већ оболели од вируса SARS-CoV-2; исп. врхунац, пик, поравнање криве.
- теоретичар завере** пеј. особа која верује у теорије завере и шири их.
- теорија завере** пеј. систем лажних, неутемељених, непотврђених уверења заснованих на квазинауци.
- тест** м метода, поступак испитивања за утврђивање постојања вируса или антитела.
- тестирање** с испитивање на присуство новог соја вируса SARS-CoV-2 или антитела.
- тестирати** (се) свр. и несвр. (из)вршити испитивање на присуство новог соја вируса SARS-CoV-2 или антитела.
- тест самопроцене** епид. жарг. метода самосталног процењивања присуства вируса.
- топографска дистрибуција болести** епид. жарг. заступљеност заражених људи и животиња по одређеним територијалним јединицама (градовима, државама и сл.); исп. зелена зона².
- тријажа** ж мед. разврставање болесника према врсти болести и хитности пружања медицинске помоћи; исп. хитан пријем.
- тријажни центар** мед. простор намењен за разврставање болесника према врсти болести и хитности стања.
- трикени** м оказ. бикини у доба короне, са придодатом маском као трећим елементом.

Ф

- фајзер** м колоквиј. врста вакцине названа по произвођачу Фајзер.
- фејкњуз** м варв. [енг. *fake news*] вести које садрже и/или преносе лажне информације; лажне вести.

физичка дистанца соц. епид. мера у циљу спречавања преношења и ширења заразе у виду препоручене удаљености, одстојања међу људима од два метра; социјална дистанца.

Х

хидроалкохолни раствор фарм. дезинфекцијско средство од етанола, средства за хидрацију, овлаживача и воде које се утрљава на руке; делотворно против бактерија, квасаца, плесни и вируса.

хиперимуна плазма мед. крвна плазма, серум особа које су прележали ковид и у којој се налазе антитела на ковид, па се може користити у лечењу оболелих од ове болести; исп. имунотерапија, плазма, серум.

хируршка маска навлака која се ставља преко носа и уста као заштита од преношења вируса, инфекције и сл; заштитна маска.

хитан пријем место у болници на којем се примају и хитно збрињавају сви тешко болесни и животно угрожени пацијенти; исп. тријажа.

хоспитализација ж смештање у болницу ради лечења.

Ц

цепиво с мед. препарат за цепљење против заразних болести, вакцина.

цитокинска олуја мед. имун. јака имунолошка реакција организма (названа према протеинима цитокинима, који регулишу јачину и смер имунолошке реакције) која изазива самоуништавање сопствених здравих ћелија услед снажног деловања имунолошког система.

црвена зона¹ мед. жарг. простор у оквиру здравствене институције намењен пацијентима који су оболели од ковида.

црвена зона² соц. епид. жарг. област подручје у којем је велики број оболелих од ковида у односу на број становника; исп. зелена зона, топографска дистрибуција болести.

Ч

чип м информ. комадић кристала полупроводника (од бакра, алуминијума) на који се утискује један или више склопова који чине интегрисано коло.

чиповати свр. и несвр. пеј. према мишљењу теоретичара завере убацити/убацити чип у организам путем вакцинације како би се омогућило праћење особе.

Џ

џонсон (и џонсон) колокви. врста вакцине названа према произвођачу.

Ш

шатдаун м варв. [енг. *shut down*] увођење карантина или рестриктивних мера да би се повећала сигурност; затварање, закључавање.

ширење панике непотребно преношење страха и изазивање пометње у широј околини; исп. коронафобија, паникдемија.

SERBIAN PUBLIC DISCOURSE DURING THE PANDEMIC

S u m m a r y

We examine the developments in the Serbian public discourse during the period of the COVID-19 pandemic. By public discourse, we refer to special social practices realized by verbal and non-verbal means in public settings. Our focus is on socially (both in a thematic and temporal sense) determined discourse of the pandemic in the period from March 2020 to March 2022, realized in the media and on social networks. Critical discourse analysis provided the theoretical and methodological frameworks most applicable for our purposes, as it centers on the manifestation and preservation of power based on authority, status, and influence, thus enabling domination over subordinate groups. We started out with the principle, established by critical discourse analysis, that a discourse must necessarily be observed in a socio-historical context.

These are the main goals of our research: (1) to establish the characteristics of Serbian public discourse during the pandemic period, especially at the lexical and phraseological level, where the changes brought about by the pandemic are the most obvious; (2) to analyze other linguistic and stylistic means characteristic of the Serbian public discourse in the period in question; (3) to uncover suggestive means and point out strategies of persuasion and manipulation; (4) to provide an interpretation of the obtained results in order to determine any imbalance in the distribution of power.

Three stages of the formation of the pandemic lexicon were identified: the medicalization of the dictionary, followed by the creation of new words and expressions, and finally, the institutionalization of the discourse characteristic of social actors, particularly among political persons. In the public discourse of the pandemic, there is an influx of puns and play on words, which is the result of the individual's need to relieve the stress and collective fear caused by the disease.

The corpus analysis shows that persuasion and manipulation goals of public discourse in the COVID pandemic period are realized by means of

various metaphors. The metaphors that stand out, as determined by the dominant implication criterion, may be grouped under metaphors of fear, metaphors of submission, and metaphors of competition. Examples of metaphors of fear serve mostly to build an atmosphere of intimidation.

The analysis of the manipulative and persuasive strategies in the Serbian public discourse during the pandemic period established the following processes: a) polarization of the discourse and stigmatization of certain social groups; b) alternating generalization and concretization when singling out an individual and/or group, depending on the current goals of public actors, followed both by ‘turning it into show business’ and heroization; c) specific ways of justifying political activities such as formulating measures; d) specific wording of orders; e) familiarity and intimacy when addressing.

The study of public discourse during the pandemic period will contribute to the research in the fields of critical discourse analysis, text stylistics, as well as lexicology, especially neology and pragmatics, and even social psychology. We believe that it is extremely important to raise awareness of the power of linguistic means in constructing social reality, and particularly of the influence that language can have on decision-making, both by individuals and social groups. In hindsight, interdisciplinary research into the language of the pandemic is certainly possible and would be very useful. The simultaneity of social, psychological, and economic processes that caused an extremely strong linguistic reaction are ideal conditions for the parallel study of the social, psychological, cognitive, cultural, and communicative aspects of language activity and thus provide a solid basis for joint research by linguists, sociolinguists, psycholinguists, cognitive linguists, culturologists, and cultural anthropologists. Books such as this one may act not only as witnesses of a particular moment in time – or epoch – but also as a valuable resource for further study, comparison, or contrast.

СЕРБСКИЙ ПУБЛИЧНЫЙ ДИСКУРС В ПАНДЕМИИ

Резюме

Предметом данного исследования является сербский публичный дискурс в период пандемии ковид-19. Под публичным дискурсом подразумевается особенная общественная практика, реализованная при помощи вербальных и невербальных средств в публичных рамках. В данной работе мы направлены на общественно (и тематически, и по времени) определенный дискурс пандемии с марта 2020 по март 2022 гг. Теоретико-методологические установки в большей мере мы нашли в критическом анализе дискурса, так как его центральным вопросом является проявление и поддержание силы на основе авторитета, статуса и влияния, которые делают возможным доминирование над подчиненными группами. Мы руководствовались обоснованными в критическом анализе дискурса принципами о том, что необходимо рассматривать дискурс в общественно-историческом контексте.

Главные цели данного исследования – (1) установить характеристики сербского публичного дискурса в период пандемии, особенно на лексическом и фразеологическом уровнях, так как изменения, вызванные пандемией, здесь наиболее заметны; (2) проанализировать остальные языковые и стилистические средства, характерные для сербского публичного дискурса, в рассматриваемом периоде; (3) обнаружить суггестивные средства и указать на стратегии убеждения и манипуляции; (4) дать толкование полученных результатов с целью указать на неравновесие в распределении силы.

Были выявлены три этапа формирования лексикона пандемии: медиализация словаря, затем создание новых слов и выражений и, в конце, институционализация дискурса, характерная для общественных субъектов, особенно среди политических субъектов. В публичном дискурсе пандемии происходит приток игры слов и каламбуров, что является результатом необходимости индивида освободиться от стресса и коллективного страха, вызываемых болезнью.

Анализ корпуса показывает, что цели убеждения и манипуляции в публичном дискурсе в период эпидемии ковида осуществляются различными метафорами, среди которых выделяются те, которые мы, по критерию доминирующей импликации, разделили на метафоры страха, метафоры подчинения и метафоры соревнования. Примеры, базирующиеся на метафорах страха, больше всего участвуют в создании атмосферы запугивания.

Путем анализа манипулятивной и персуазивной стратегии в сербском публичном дискурсе были выделены следующие процессы: а) поляризация дискурса и стигматизация определенных общественных групп; б) чередующиеся обобщение и конкретизация при выделении индивида и/или группы в зависимости от актуальных целей публичных субъектов, сопровождаемых эстрадизацией и героизацией; в) специфический образ оправдания политической активности путем формулирования ограничений; г) специфическое формулирование приказов; д) фамильярность и непосредственность при обращении.

Изучение публичного дискурса в период пандемии внесет вклад в исследования в области критического анализа дискурса, текстуальной стилистики, а также лексикологии, особенно неологии, прагматики и даже социальной психологии. Мы считаем очень важным повышение сознания о силе языковых средств в конструировании общественной действительности, а особенно о влиянии, которое язык может иметь на вынесение решений как индивидами, так и группами. В перспективе возможны междисциплинарные исследования языка пандемии и они были бы очень полезными. Одновременность общественных, психологических и экономических процессов, вызвавших сильную языковую реакцию, представляет собой превосходное условие для параллельного изучения социальной, психологической, когнитивной, культурологической и коммуникологической сторон языковой деятельности и тем самым дает хорошую основу для совместного исследования лингвистов, социолингвистов, психолингвистов, когнитивных лингвистов, культурологов, культурных антропологов. Книги наподобие этой могут быть не только свидетелями одного определенного момента или эпохи, но и источником для дальнейших исследований, сравнений и сопоставлений.

О АУТОРИМА

Марина Николић, виши научни сарадник Института за српски језик САНУ и ванредни професор Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, рођена је 1982. године у Пожаревцу. Завршила је основне студије на Филозофском факултету у Новом Саду, на групи за Српски језик и књижевност (2005), магистрала на Филолошком факултету у Београду са тезом *Теорија језичке културе у србистици и славистици* (2008), где је и докторирала одбравивши тезу под насловом *Категорија ситејена у сисџему сложених реченица савременог српског књижевног језика* (2012). Од 2008. године запослена је на пројекту *Опис и стандардизација савременог српског језика*, а од јануара 2020. године руководи *Одсеком за стандардни језик* Института за српски језик САНУ. Запослена је и на Филозофском факултету Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици од 2014. године, најпре као доцент, а од 2019. године као ванредни професор. Члан је уредништва часописа *Наш језик*, члан Комисије за синтаксу Одбора за стандардизацију српског језика, те члан Матице српске. Учесник је више домаћих и међународних пројеката, а координатор је Лингвистичког семинара у НОКЦ „Вук Караџић“ Тршићу *Жаргонизми, фразеологизми, дијалектизми у односу на стандардни језик* (2018–2022). Бави се синтаксом и језичком културом и из тих области објавила је више студија и научних радова, као и две монографије *Теорија језичке културе* (2010) и *Категорија ситејена у српском језику* (2014) и један приручник *Сводни регистар ишћања из српске говорне културе* (2010). Један је од оснивача портала за неговање језичке културе *Језикофил*, коаутор књиге *Језикофил* (2016) и коуредник књиге *Језик око нас* (2019). Боравила је на студијским усавршавањима у Русији и Немачкој.

Светлана Слијепчевић Бјеливук, виши научни сарадник Института за српски језик САНУ, рођена је 1986. године у Јагодини. Завршила основне и мастер студије на Филолошком факултету у Београду на Групи

за српски језик и књижевност. На истом факултету, 25. маја 2016. године, одбранила докторску дисертацију *Језичко-стилске одлике реклам-но-пропагандног жанра у политичком дискурсу*. Добитник је награде „Петар Ђукановић“ за 2007. годину. Од 2011. до 2020. године радила је на пројекту израде *Речника српскохрватског књижевног и народног језика*, а од 2020. ради на Одсеку за стандардни језик Института за српски језик САНУ. Од 2012. године ради као лектор на Међународном скупу слависта, који организује Међународни славистички центар у Београду. Коаутор је уџбеника „Језичко благо“ за Српски језик за пети, шести, седми и осми разред основне школе. Један је од оснивача портала *Језикофил*, коаутор књиге „Језикофил“ (2016) и коуредник књиге „Језик око нас“ (2019). Аутор је монографије *Рекламно-пропагандни жанр у српском политичком дискурсу* (2021), коаутор књиге *Речник ковида (темајски и асоцијативни)* (2022).

Уређивачки одбор

академик Александар Лома, др Јасна Влајић-Поповић,
проф. др Марина Николић, проф. др Драгана Радовановић,
др Наташа Вуловић Емонтс

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

811.163.41'37
81'42:81
616.98:578.834]:81(497.11)"2020"

НИКОЛИЋ, Марина М., 1982–

Српски јавни дискурс у пандемији / Марина М. Николић, Светлана М. Слијепчевић Бјеливук. – Београд : Институт за српски језик САНУ, 2022 (Београд : Planeta print). – 210 стр. ; 24 см. – (Едиција Монографије / Институт за српски језик САНУ ; књ. 33)

На спор. насл. стр.: Serbian public discourse during the pandemic / Marina M. Nikolić, Svetlana M. Slijepčević Bjelivuk. – Тираж 300. – Белешка о аутору: стр. 223. – Мали речник ковида: стр. 187–204. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 165–176. – Summary: Serbian public discourse during the pandemic; Резюме: Сербский публичный дискурс в пандемии. – Регистри.

ISBN 978-86-82873-85-3

1. Ств. насл. на според. насл. стр.
2. Слијепчевић Бјеливук, Светлана, 1986– [аутор]

- а) Српски језик – Семантика
- б) Језик – Дискурс анализа
- в) Пандемија – Ковид 19 – Језик – Србија

COBISS.SR-ID 77531913